

MAGYAR SORS FRANCIA FÖLDÖN

ÍRTA
MOLNÁR SÁNDOR



A PÁRISI MAGYAR AKADÉMIA KIADÁSA

54907. — Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Budapest.

BEVEZETÉS.

A háború utáni magyarságot földre sújtotta az igazságtalan béke. Pusztító forradalmak gázolták végig az országot. Az agyonhajszolt magyar népet két oldalról korbácsolták meg. Az ezeréves határokat könnyelműen lefaragták az ország testéről Trianonban, ugyanakkor pedig lelkiismeretlen kezek egymás ellen uszították a magyar társadalom két hatalmas osztályát, a munkásságot és a burzsoáziát. A harcban persze egyik párt sem győzedelmeskedett és a vesztes megint csak a magyar nép lett. A magyar földműves, a munkásság és a középosztály teljesen a tönk szélére jutottak.

A gazdasági összeomlás következtében a gyárak sorozatosan csukták be kapuikat, szinte máról-holnapra megállott a munka és megszületett ez a szomorú szó: *leépítés*. Százezrek jutottak nyomorba. Virágzó magyar városok és falvak szegényedtek el a súlyos adóterhek alatt. A megszállott területek kidobott magyarsága még vagonokban lakott Budapest mellett és titkon arra várt, hogy visszatérhessen falujába, mikor a megmaradt szintiszta magyar falvak lakossága arra ébredt, hogy nincs betevő falatja. Kormányaink tehetetlenek voltak a súlyos gazdasági helyzettel szemben. Radikális eszközökhöz, komoly földbirtokreformhoz nem mertek nyúlni. Sok jelszó, kevés okos és hasznos cselekedet jellemzi ezt a kort. Ekkor a földnélküli magyar paraszt, az utcára kilakoltatott vasmunkás, a csödbement

kereskedő, az állásnélküli hivatalnok, orvos, mérnök és tanár kezükbe vették a vándorbotot, eladták megmaradt cók-mókjukat és megindultak a világ minden tája felé.

Észak-Amerikába nem mehettek. Ott már betelt a létszám. A kvóta elzárta az utat a kenyeret keresők szomorú tömege előtt. A reménytelen és kétségbeesett csoport új és új ígért földet keresett a maga számára. Trianon és minden következménye szinte pillanatok alatt atomként szaggatta széjjel a magyarságot a föld minden pontjára. Ma már magyarokra bukkanunk Marokkóban, vagy *Hongkongban* éppen úgy, mint *Quito-han*. vagy *Capetown-ban*. De legnagyobb-részt *Dél-Amerika* szabad, gazdag földjei felé, a kávéültetvényes farmokra hajózott a magyar. *Brazília* őserdei szívesen várták a magyar paraszt munkáját. *Argentína* mérhetetlen pusztaságai, *Uruguay* termékeny földjei ezrével vették föl a koldusszegény, magábanbízó, újhazát kereső magyart. Sokan *Kanadába* mentek, több ezren *Cuba* felé, hogy onnan mihelyt alkalom kínálkozik az *Északamerikai Egyesült Államok* területén köthessenek ki. Legnagyobb részük még ma is ott tengeti életét, mert az amerikai határrendőrség éberebb volt, mintsem gondolták.

S mindenütt, ahova betette lábát, keményen, becsületesen próbált dolgozni. Mily szegény vigasz, hogy ebben a borzalmas vérvesztéségekben fajunk százszoros bizonyítékát szolgáltatja a világnak, hogy jogunk van helyhez a nap alatt. Végeredményben minden egyes elszakadó magyar újabb csonkulást jelent az országnak. Szegény magyar nép életrevalóságával is csak a tragédiáját igazolja.

Hovatovább a kivándorolt magyarság ráeszmélt, hogy nincs semmi értelme tengerentúlra menni, hiszen az élet ott, a nehéz klíma miatt, sokszor kibíráhatatlan. Százával kezdtek visszavándorolni az öreg Európába tarsolyukban egy újabb csalódással, sokszor súlyos betegen, teljesen lerongyolódva. Ekkor, az útra-készülő és csapatokban visszavándorló véreink egyszerre felfedezték *Franciaországot*.

Franciaország ezekben az években kezdett talpraállni. Ennek a rendkívül gazdag országnak a győztes háború másfélmillió halottba, jónéhány százezer nyomorékba, rengeteg adósságba és több elpusztított vármegyébe került. Az óriási vérvesztéséget valamilyen módon pótolni kellett, hogy megindulhasson az ország gazdasági rekonstrukciója. A fellobogózott, folytonosan Victoire-ról beszélő ország, pirrhusi győzelmének romjait, idegen emberanyag nélkül képtelen lett volna felépíteni. Természetes volt tehát, hogy az elnéptelenedett bányavidékek rendbehozása, a vas-, textil- és a selyemgyárak fellendítése érdekében a francia állam szívesen fordult Csonka-Magyarország munkásfelesége felé. Így kerültek a tönkrement, avagy erősen leépített magyar bányatársaságok bányászai *Észak-Franciaországba és Elzászba*, így jutott el a szintizta magyar falvak munkássága a *Roubaix, Lille és környéki textiltelepekre és a délvidéki selyemgyárakba*, így sikerült az egymásután leállott és nagyrészen piac nélkül maradt magyar vas és gépgyárak munkásainak kenyeret találniok *Párizs hatalmas autózemeiben* és kisebb-nagyobb ipartelepein. Néhány esztendő alatt tízezrekre nőtt a franciaországi magyarság száma. Még a gyarmatokra is jutott bőven magyar. Ma, amikor a francia munkáskereslet elérte maximumát, körülbelül *negyven-ötvenezerre* tehetjük azoknak a számát, akik hazánk területéről az utolsó évtized alatt francia földre vándoroltak. Családtagokkal, gyermekekkel együtt, ez a magyarság *legalább hetvenezer* lelket jelent a veszteséglistán.

*

A franciaországi magyarság több nagy csoportra osztható. Legelőször is *Párizsban és a város környékén* élő magyarokról fogok beszélni. Rengetegen vannak. Hozzávetőleg is vagy harmincezen. Lehetetlenség pontos statisztikát adni. Egyesegyedül a rendőrség, de talán még ez sem rendelkezik pontos adatokkal. Ami igazán nehézzé teszi a magyarság számának megállapítását, az — többek között — legelsősorban a

nemzetiségi kérdés. A megszállott területekiet hivatalosan nem számítjuk magyarjaink közé, pedig a kolónia felét legalább ők teszik. Lehetetlenség azonban, hogy az erdélyi vagy a bácskai testvéreinket ne nevezzem magyaroknak.

A másik nagy csoport, az *északfranciaországi magyarság*, a bányavidéken és a textil központokban letelepedett honfitársaink. Ezek itt már őslakóknak számítanak. *Lens, Mericourt, Sallaumines, Henin-Lietard, Valenciennes és Pas-de-Calais* megyének majdnem minden kis falujában igen sok, 8—10 esztendővel ezelőtt letelepedett magyar bányászcsalád lakik. Ide tartoznak a legújabbban *Hydrequant-Rinxent* kőbányaiba szerződött magyarjaink is. *Roubaix, Tourcoing, Lille*, a francia textilipar centrumai, szintén több ezer magyar munkást foglalkoztatnak.

Lélekszámban utánuk a *délfranciaországi magyarság* következik. Ez még fiatal kolónia, alig 2—3 esztendő. Legnagyobb részük selyemgyári munkás. *Lyon, La-Voulte, Isieux és Grenoble* együttvéve több ezer magyar lelket számlál. *Majdnem mind sárváriak*. Ez a híres, valaha magyar selymet gyártó városka: *Sárvár*, szomorú szimbóluma lett népünknek. Dolgozó lakosságát négy-öt felé szakították, mint *Koppány* vezért vagy akár az országot. *Franciaországban legalább öt csonka Sárvár van*. A dolgozó végtagok idekint, a törzs és a szív otthon. A rend kedvéért ehhez a csoporthoz sorozom még a *bordeauxi, marseillei és digoini* magyarságot is. Róluk éppúgy, mint Franciaország egyéb városaiban elszórt magyarokról is beszélni fogok.

A negyedik főcsoport keleten található és pedig *Elszász-Lotharingiában*. Itt újra felbukkan *Sárvár* a *colmari* selyemgyárban. A német határ melletti *Greutzwald-Falck-on* ez év elején még hatalmas magyar kolónia termelte a szentet. Sajnos azóta teljesen szét-szóródtak.

Nem túlzok, ha azt állítom, hogy Franciaország minden nagyobb városában, majdnem minden ismert gyártelepen és faluban dolgozik még magyar. *Le Havre, Rouen, Marseille, Strasbourg* városaiban mindig van

egy-egy letelepülés, kisebb-nagyobb magyar munkáscsoportelhelyezés, de ezekről, mint állandóbb jellegű kolóniákról nem lehet beszélni. Az említett négy nagy csoporthoz tartozik ellenben mint számottevő ötödik az *Algír-tartományban* elhelyezkedett 4—5000 lelket számláló magyarság. Az így kialakult öt csoport lélekszámánál, szervezettségénél és ismertebb voltánál fogva képezi valójában a franciaországi magyar kolóniát és adja e könyv anyagának legnagyobb részét.

A magyar munkáskéz fogalom már a gallok földjén. A lengyelek, olaszok, oroszok, spanyolok és belgák után számban a magyar kolónia következik, de nem sokat tévedek, ha értékben a magyar munkást az első helyre állítom. Természetesen lesz mondanivalóm azokról is, akik becsületünket lelkiismeretlenül aláássák. Ennek a könyvnek éppen az a rendeltetése, hogy egy általános tiszta képet adjon a franciaországi magyar munkásság társadalmi és gazdasági helyzetéről és életének minden megnyilvánulásáról, megvilágítva mindazokat a problémákat, melyek az egyes szervezetekben és általában az egész magyar kolóniával kapcsolatban felmerülnek. Magyar sorsokat beszél el minden túlzás, tendencia és fantázia nélkül. De célja az is, hogy hasznos tudnivalókat nyújtson mindazok számára, akik a jövőben ide akarnak jönni, vagy érdeklődnek sorsunk iránt.

Ismétlem, az ideszakadt magyarság ügyes-bajos dolgával, erényeivel és hibáival, itt-ott szerencsés, de legtöbbször szomorú magyar sorsával foglalkozik ez a munka s nem akar agitáció lenni a kivándorlás ellen, de nem is szólhat mellette. Rengeteget írtak már újságírók az itt élő magyarokból, de a kolónia életét összefoglaló tárgyilagos munka, egy úgynevezett krónika, még nincs. Politikát sem viszek bele, amennyire lehet. De beszélni fogok a szocialista és kommunista mozgalmakról is. Ez természetes. Viszont részletesen tárgyalom a *Párizsi Magyar Egyesület* mint *Magyar Szövetség* keretébe tartozó egyletek munkáját, mert ezeken keresztül látjuk meg igazán az itteni magyar kolónia életét.

Régebben élek Párizsban. Végigutaztam az összes magyar telepeket, több ezer magyar családot ismerek. Szeretem őket, hozzájuk tartozónak érzem magam. Ezért írtam meg életüket, ha talán hiányosan is, de sok megértéssel, őszintén. A háború után Franciaországba került magyarságnak ez a beszámolója ismerető célzatán kívül különösebb szociológiai jelleget nem tulajdonít magának. Viszont szerénytelenség nélkül hiszem, hogy bizonyos fokig szolgálni fogja a vendég és a vendéglátó nép között oly szépen megindult, őszinte, baráti közeledést, melynek szükségességét fölösleges volna részletezni. Ebben a reményben küldöm ezt a könyvet a kivándorolt és értük ott-hon aggódó testvéreim felé . . .

Párizs, 1931. évi december hó.

M. S.

I. RÉSZ.

Párizs felé ...

Szín: Robogó gyorsvonat. Idő: Amikor még kívándorló magyarjaink reméltek. Harmadik osztályú kocsí. Szűk, közismerten rosszul világított, füstös kupé. Baloldalt folyosóra nyíló ajtó. Fejünk felett veszedelmesen egymás hegyére-hátára rakott kézitáskák, kosarak és egy-két batyu. Biztosan ágynemű van benne. Szemben velem két hangos útitárs és egy sovány, sápadt arcú csendes munkásasszony, az ablak mellett. Közvetlen az ajtónál, újságba mélyedve, komoly arcú fiatalember ül. A mi oldalunkon is négyen vagyunk. Az egyik autószerelő, a másik egy dunántúli pörgekalapos legény és mellettem jobbra, fekete ruhában, egy erdélyi theológus. Mindnyájan Párizsba utazunk.

Az idő repül, mint a vonat. . . Célunk a világ fővárosa: Párizs. A szegények és gazdagok, a művészetek és frivolságok, a gondolatok és a vágyak központja, *Európa eldorádója: Párizs*. A nagy körönd, hova a világ minden tájáról tódul az ember, kenyeret, új színeket, kultúrát, új impressziókat, megélhetést keresni. Célunk az életnek új ütőere, a világpolitika legizgatóbb, legélénkebb központja, magyar vágyaink, álmaink városa: Párizs. Párizs, ahol a pesti újságok szerint nincs munkanélküliség, mert Franciaország Európa leggazdagabb országa. A trianoni magyarság menedékháza.

Telefonpóznák, falvak, városok, szép magyar tájak, mezők rohannak el mellettünk. Egyikünk-

másikunk hosszan kinéz s szemünk valahogy oda-
tapad az elfutó magyar földhöz. Jól megnézzük, —
kitudja — látjuk-e még valaha. Különösen a fiatal
falusi legény tekintget sűrűn kifelé. Nem is bírja meg-
állni, hogy ki ne menjen a folyosóra és homlokát a
hűvös, hamvas ablakhoz ne nyomja, órák hosszat áll
így, szótlantul, míg csak el nem hagyjuk Hegyeshalmot.
Attól kezdve nem sokat törődik a vidékkel. Végig-
gubbasztja az utat.

Robogunk, cigarettázunk, pedig az asszonyka
köhécsel. Beszélgetünk. Két teljes napon át egy leve-
gőt szívunk, ez hamar megoldja az ember nyelvét.
Aztán a cél: Párizs végtelen súllyal nehezedik a lel-
kekre. A nagy ismeretlen, a százszorosán, az ezer-
szeresen elképzelt város követeli a maga obulusát.
Könyörtelenül beszéltet magáról, rejtett kincseiről,
lehetőségeiről.

A magyar sorsnak ez a néhány hajtása, idegen
ország, új élet felé törtetve, feltárta előttem szomorú
múltját, jelenét s gyermekies naivsággal rajzolgatta
színes álmait, reménységét. Csodálatosan bizalmat
fakasztó, közlékenységre hajló egy harmadik osztályú
kocsi folyosója, kupéja. De csak a harmadik osztályé.
A jelen, a múlt, a családi körülmények és a jövőbe rej-
tett hit minden elképzeltető skálája spontán szakad
ki az emberek lelkéből. Ezt mind el kell mondaniok,
nekik ez ad erőt most a titkon érzett, eljövendő nagy
kenyérharcra.

Elgondolkodva hallgatom őket és érzem, hogy a
véletlen valahogy összehozta, ebben a szűk kupéban,
a tönkrement magyar társadalom egy-egy szomorú
alakját. Két munkásember, egy mérnök, két keres-
kedő és egy szegény földműves az elszakított erdélyi
magyarság egy ifjú hajtásával idegenbe viszik agyukat,
kezüket, erejüket. Miért nem maradhatnak otthon,
miért kell nekik hazát cserélni, mikor olyan dús kalá-
szokat hajt a magyar ugar. Miért?

— Béres voltam a noszlopi uraságnál, — meséli
csendesén a falusi legény — amióta visszakerültem a
katonaságtól. Egy ideig, az igaz, betegeskedtem, mert

az a fene gáz belepte a tudómet, de aztán rendbejöttein. Valahogy csak meglettem volna, ha a szegényszüléim, meg a feleségem el nem hálnak. De így aztán nagyon egyedül maradtam, sehogysem ment a munka. Van egy sógorom Franciaországban, valahol Lyon mellett. Nagyon hívott, hogy menjek ki, ő szerez majd szerződést. Még útiköltséget is küldött, hogy csak gyűjjek. Minthogy se házam, se földem, se családom nincs, nem sokat gondolkodtam. Aztán megjött a szerződés, itt is van nálam s most megyek ki.

Előveszi a szerződést, mutatja. Olvasom. Jean Kovács — Noszlop s alul a francia földművelésügyi minisztérium egy nagy pecsétje: Avis favorable.

Mutatom az odahajló szomszédoknak. Kíváncsian nézik, de nem értik. Megmagyarázom nekik, hogy ez a pecsét a lét és nemlét kérdését jelenti Franciaországban. E nélkül a munkás, minden szakmabeli tudása mellett is, éhen halhat Párizsban. A *Ministère du Travail* — mely a földmunkást kivéve dönt a más szakmabeliek sorsa fölött — mostanában senkinek sem adja meg a munkaengedélyt, az «Avis favorable»-t.

Munkát kereső szomszédaim kétkedve néznek rám. Hisz Budapesten folyton azt hallották, könnyen megy az elhelyezkedés.

— De egy autószerelő csak megkapja, — vág közbe baloldali útitársam, kit különben *Pintér Sándornak* hívnak. — A magyar állami gépgyártól nem egy barátom van kint s egy sem panaszkodik, sőt mind jól keres a *Renaultnál*.

— Azok bizonyára már évekkal ezelőtt kijöttek Párizsba. Akkor még könnyen ment a dolog! Most azonban nincs sok remény. Párizs tele van idegen munkással s a gyárak csak rendes munkaengedéllyel rendelkező munkást alkalmaznak, ha szükség mutatkozik.

— Már pedig csak megpróbálom, — erősíti *Pintér* — mert igazán mindegy, hogy Pesten éhezem-e, vagy Párizsban. Ha már koplalnom kell, legalább lássak egy kis világot is hozzá, itthon úgysis olyan szomorú, sivár, szegény minden. Hónapok óta munka nélkül vagyok, elmentem volna már utcaseprőnek is, de oda

nagyobb protekció kell ma, mint egy főispánsághoz. Apám csak adott enni egy ideig, de hogy szegényt szintén kivágták az állásából, nincs többé maradásom, nem tudom már nézni a nyomorukat. Bankszolga volt, de úgy látszik, rosszul ment ott is az üzlet, mert öt közül hármat nyugdíjaztak, velük az apámat. Most aztán élhetnek öreg anyámmal a havi nyolcvan pengőből ketten, mikor csak azért a vacak angyalföldi lakásért is negyven pengőt fizetnek havonta.

Pintér Sándor káromkodott hozzá egyet. Kacsaringós, betyár káromlás volt, valahonnan Somogyból való, de senkinek sem jutott eszébe nevetni. Ennek a pesti családnak a tragédiája belénk hasított. Mindenkinek megvolt a maga baja, de azért most egészen magunkhoz öleltük ezt az embert. A csendesen üldögélő asszonyka is egyszerre elvesztette saját gondolatát, felfigyelt, együttérzett munkástelevével.

A mérnök is beszédbe elegyedett az autószerelővel. Ő is állás nélküli volt és sokat koplalt. Egyszersűak mindketten, hiszen magyarok. Nincs különbség köztük, sőt könnyen meglehet, hogy Párizsban — ha Isten munkához segíti őket — a munkásember keze alatt fog dolgozni a másik — a diplomás mérnök.

— Kutyavilág van Pesten, az már igaz — folytatja az előbbi gondolatot egy negyven év körüli, rendesen öltözött utas. — Nem passziózni megyünk mi Párizsba, kérem. Itt vagyok például én, aki önálló kereskedő voltam 15 évig Budapesten. A Rákóczi-úton volt rendes bőrösüzletem. Fényesen éltem családommal. Két leányomat gimnáziumban járattam. Nem múlt el egy nyár, hogy a Balatonon ne töltöttünk volna néhány hetet. Ez a szó, hogy csőd, vagy kényszerügyesség, nem volt található a mi háziszótárunkban. De aztán jött a háború. Besoroztak és többszöri sebesüléssel valahogy megúsztam a dolgot. Nem akarok hencegni vele, de van egy néhány kitüntetésem. Míg én az olasz fronton ettem a polentát, feleségem vezette az üzletet. De mire hazajöttem, a helyzet teljesen megváltozott. A forradalom aztán végleg betette a kaput. Csődbejutottam. Annyi pénzem sem maradt,

hogy a bútoraimat megmentsem. Mindenünket elárverezték. Albérletbe mentünk lakni. Beálltam segédnek a Csángóhoz, akinél még néhány évig elkínlódtam. De aztán itt is leépítettek. Bélistára tettek, pedig nem voltam állami hivatalnok. Nem maradt más hátra, mint a kivándorlás, vagy az öngyilkosság. Hát ezzel még várok. Családomat hazaküldtem a nagyszülőkhöz Debrecenbe, addig is, míg kihozathatom őket Párizsba. Elmegyek, ha kell, gyárimunkásnak is, de kihozatom őket.

Óriási önbizalom cseng ki a hangjából. Pedig már nem mai gyerek. Megkérdem, tud-e franciául?

— Sajnos, csak egy-két szót. Ez az én igazi bajom, de németül igen. A fejem se fájna, ha úgy beszélnek franciául is. De különben itt van Havas úr — s szomszédjára mutat, kivel első perctől kezdve nagy barátságba került — ő sem tud franciául, mégis nekivág Párizsnak.

— Azt írja egyik barátom, — kezdi ő is mondókáját — hogy az ékszerész szakmában nehéz az elhelyezkedés, de azért megpróbálom. Ha nem megy, elmegyek kapálni.

Büszkén vágta ki ezt az utolsó mondatot. Sápadt arcába felszökött a vér. Kétkedve néztem rá. A másik, a bőrkereskedő, bár jóval idősebb, még csak fogja bírni a fizikai munkát, ha kap, de ez a szegény, tüdőbajra hajlamos ember aligha. Szerettem volna megmondani neki, hogy jobb, ha mindjárt visszafordul, mert kálvária lesz számára Párizs. De minek vegyem el a kedvét, egyetlen erejét: a reménységét. Úgysem hinne nekem.

És beszélt, megállás nélkül beszélt terveiről. Pedig alig figyelt rá már valaki. Mindenki a saját életét látta maga előtt, egyéni terveit szövögette akkor is, amidőn a másikat hallgatta. A parasztleány már közben nagyokat aludt. A hazai föld mindinkább elmaradt. Valahol Salzburg felé jártunk. Lelkünk tudomásul vette, hogy nincs visszatérés. Az emberek mindinkább elszakadtak az otthontól, már el is felejtették, hogy sirt fel a lelkük, amikor a vonat elsőt zökkent és a

feléjük lobogtatott fehér zsebkendő hirtelen eltűnt szemük elől. Szívüket már teljesen elfoglalta Párizs. Az elszakadás már nem fáj. Egyesek már tudtak jól aludni. A könnyes szemű autószerelő, aki kedvesét oly nehezen engedte le a vonatról, még akkor is, amikor már induláshoz sípolt a mozdony, most a legkedélyesebben diskurál a két kereskedővel ára jóízű adomákat sugdosnak egymás fülébe. A mérnököt is elfogja a kacagás és odahajol közéjük. Az ablak szögletébe húzódó munkásasszony nagykendőjébe bújva bóbiskol. A bőrös oda-oda pillant az asszonyka felé, ha a társaság kelle-ténél nagyobbat kacag. Velem együtt, talán csak ez az egyszerű asszony tudja, hogy vidám szomszédainknak az első csalódás, vagy akár az első sikerek után is, néhány hónap múlva s aztán mindig hiányozni fog a magyar föld. Ő már volt Franciaországban s amint elmesélte, két esztendő után haza kellett jönnie vesz-prémi édes-szüleihez. Négyheti szabadságot kapott az urától. Most megy vissza Rouen-ba, ahol az ember egy hajógyárban dolgozik, mint szegecselő. Hát igen, ebben a szakmában, időnként, ha már franciát nem találunk, felveszik a magyart. De a többiek, itt mel-lettem, kivéve a teológust, nehéz napok elé mennek.

Késő este van. Fáradt vagyok, de nem tudok aludni. A nyitott ajtón át magyar szó hallatszik a folyosóról is. Úgylátszik, hogy az egész vagon tömve van magyarral. És mind Párizsba megy. Hogy honnan van útlevelük, vízumuk, a jó Isten tudja. Van. Megszerezték. Az egyiknek összeköttetései vannak a rendőrségen, a másiknak a konzulátuson. A harmadik látogatóba jön, a negyedik tanulmányútra, mint a mi bőrkereskedőnk. Egyiknek sincs munkaengedélye, sőt mindegyiknek útlevelében olvasható a következő francia mondat:

Le titulaire a déclaré ne pas se rendre en France pour y occuper un emploi salarié.

De azért egyik sem tagadja, hogy munkát keres Párizsban. 1930-at írtunk ekkor.

Buchs. Útlevelvizsgálat. Kellemetlen, de hamar túlesünk rajta és már Svájcban vagyunk. Éjszaka van. A hold erősen világít, a közelünkben fekvő csodálatos havasok nagy bámulatot váltanak ki a magyar szemekből. Elgondolkodunk. Ilyen lehet a Kárpátok láncja is.

Rohanunk az ezüstösen csillogó nagy tavak mellett. És az emberek beszélnek, Párizsról beszélnek. Mennyi erő van ebben a szóban, hogy mindenütt és minden percben felbukkan előttük. S mennyi csalódást jelent ez a város, egy szegény, munkapapír nélkül érkező magyarnak. De ők még nem tudják, ők még csak vakító fényben fürdő, csodálatos várost látnak képzeletükben. Nem bántom őket, nem bontom meg az illúzió gazdag, csalfa fátylát. Holnap délután úgyis ott lesznek.

Újra és újra hozzám intézik mondanivalójukat. Tudják, hogy nem először teszem meg ezt az utat. Elkerülhetetlen volt meg nem mondanom nekik. Faggatnak is eleget, hogy minél alaposabb felvilágosítást adjak nekik Párizsról és különösen az elhelyezkedési lehetőségekről. A kupé ajtajában már négyen-öten állnak, mind eljövendő párizsi magyarok. Kereskedő, iparos, rajzoló, aztán megint kereskedő. Van köztük egy orvos is, meg egy újságíró. Nem tudom nekik őszintén lefesteni a helyzetet. Már úgyis késő. De jelzem, hogy keserves, nehéz munka vár rájuk s örülni kell, ha azt is kapnak. Elmondom nekik, hogy *Franciaország már nem képes újabb emberanyagot felvenni.* A munkanélküliség már ezt az országot is kikezdte. Az idegen munkások helyzete megrendült. Nincs munka. Látom, hogy hat rájuk minden szavam. Egyik-másik magabagörnyed, elméláz, aztán erőt vesz magán és kitör. — Ah! Majd csak lesz valahogy, úgy-e Pista? — Fiatal ember, alig lehet húsz éves. Csillogó szemmel, nagy lendülettel átöleli barátját s aztán hanyagul cigarettára gyújt. De ahogy eldobja a gyufát, látom, hogy fejében maradt egy nagy kérdés.

A nehéz hangulatot áttöri egy borsos adoma. A bőrkereskedő kedélye újra rendbehozza az idegeket,

kacajra fordítja a sírásra álló lelkeket. A társaság fiatalabbik része már egy pesti nótába kezdett. Vígán szalad vonatunk. Kovács János is felébred és nagyokat hahotázik a bőrös viccein. Maga is mondana egynehányat, de aggódva néz a fehérnép felé, akit ügylátszik tisztel, mivel nem falujabeli. A nagy biztatásra aztán ő is rákezd, de kint a folyosón. Így érünk, hangos kacajjal, gyerekesen mulatva *Baselbe*.

Francia határ. Egy teljes órát állunk. Jönnek a különböző vizsgálatok. Leginkább cigarettát keresnek nálunk. Egyikünknek sincs már. Egyéb elvámolni valója egy szegény, kivándorló magyarnak pedig nem akad. Végre megyünk tovább.

Kovács meleg szemekkel bámulja a földeket. Aztán megszólal.

— Gazdag ez a vidék, de nincs rajta ember.

Alig megyünk egy órát és az utasok már megállapítják, hogy nincs sok néznivaló ezen a tájon. Nagyon fáradtak már. A hosszú út megtöri a testet és a csapongó magyar képzeletet. Az adomák is elfogytak, mint a hazai szalámi, meg a kalács. Irtózatossággal rohanunk, mint általában a francia vonatok.

Már a levegő is fáradt kupénkban. Érti ezt a theológus szomszédom is. Fogjuk magunkat és ki-megyünk a folyosóra. Rágyújtunk és beszélgetünk. Megtudom, hogy egyenesen Kolozsvárról jön. Barna Gábornak hívják. Szép szál, magas homlokú, ragyogó-szemű székel. Stipendiuma van az erdélyi egyháztól.

Mind sűrűbben folyik a szó. Érdekes, az egész úton alig beszélgettünk, pedig mindketten éreztük, hogy nekünk volna mit mondanunk egymásnak. Szóba került a franciaországi magyarság több problémája. Csendesesen hallgatja. Nem igen kérdez, de én beszélek neki arról a sok fájdalomról, mely a magyart bántja idekint. Elmondom neki, hogyan nyomorognak, hogyan boldogulnak, hol és merre vannak magyar telepek, hol könnyű, hol nehéz összehozni őket.

Barna barátom, mert rögtön annak érzem, helyeslőleg veszi tudomásul. Nem igen szól hozzá, pedig

látszik, teli van gondolattal. Áttérek a csonkamagyarországi helyzetre, meg az erdélyi magyarságra. Hagy beszélni, de már fényesebb szemekkel figyel. Mikor aztán úgy vélem, hogy most már igazán rajta a sor és várakozólag tekintek rá, lassan, megfontoltan szól.

— Az erdélyi magyar éli az ő maga világát. Rájött, hogy nem sokat várhat az anyaországtól. Szomorú, de így van. Erdély érzi, hogy otthon, Pesten az emberek legkisebb gondja is nagyobb a mi sorunknál.

Meglepetve nézek rá, de ő nyugodtan, megfontoltan folytatja:

— Nézze meg, kérem, mi folyik Magyarországon. Mennyi nyomor, mennyi szenvedés, mennyi magyar tragédia és nincs senki, aki a dolgok gyökeréig hatolna és bátran nekimenne a magyar problémának. De torzszalkodás, apró-cseprő parlamenti kínlődés, az van. Közben a magyar nép tönkremegy. Mi erdélyiek ezt látjuk. S velünk már nincs idejük törődni. Egészen magunkra vagyunk utalva és oláhok ülnek a nyakunkon. Pedig mi büszkén valljuk, minden pofoncsapás mellett is, hogy magyarok vagyunk és maradunk. Ezt tettük eddig. Érdemes volt?

Pörölycsapásként hullanak a szavak. Hangja remeg az indulattól. Most én hallgatom szótlán.

— Szerencsére észbekaptunk. Ha hazulról nem jön egy lelkesítő szó, egy gyökeres változás, megteremtjük kis Magyarországot mi magunk Erdélyben. Oh, azért mi mindig megindulunk az első hívó szóra, ha egyszer a magyarországi uraknak ez eszükbe jutna. Egészen új, egészséges erdélyi irodalom bontakozik már. Tősgyökeresen székely. Hangsúlyozom, székely. Mindent magunkból merítünk. Kijelentem önnek, lesz még egyszer egységes Székelyország. Az más lesz, mint a mostani betegország.

Hallgatunk. Már a cigarettánk is elhamvadt. Végtelen magyar fájdalmat, a magyar sors minden mélységes, vulkánerevel dühöngő gyötrelmét zakatolja fülükbe a vonat. Világháború, magyar bravúr, fölőselegesen kiontott magyar vér, forradalom, kommuniz-

mus, Trianon, kapkodó magyar politika, tehetetlenség, gazdasági és erkölcsi leromlás és kivándorlás. Ez a *huszadik század magyarjainak a sorsa*. Lesz-e javulás? Mit hoz a jövő? Lesz-e egyszer hazatérés, béke? Nincs, aki feleletet adjon rá . . .

Gare de l'Est-től a »Magyar Házig«

Hatalmas, újjáépített pályaudvar. A keleti országokból repülő mozdonyok és emberi vágyak végállomása: a *Gare de l'Est*, Ady Endre által megénekelts a legtehetségtelegebbek által is megfestett város: *Párizs*. Itt vagyunk.

Honfitársaim már egymás lábát letapossák az ablakhoz és az ajtóhoz való szédületes tolakodásban. Nézik a külvárost. De még nem futottunk be egészen a pályaudvarra. S az emberek csodálkozva szemlélik a füstös hátú, piszkos háztömböket. Seholy épület, amelyre érdemes volna tekintetet vetni. Rettentő összevisszaság az egész. Hát ez Párizs? Az öreg, düledező, bérkaszárnya stílusú házak, a szűk, rendszertelen utcák, párizsi cégeket reklámozó falak?

Mint a legtöbb Párizsba érkezőnek, nekik is az első benyomásuk: nagy csalódás. A képzeletben annyiszor megrajzolt, a levelezőlapokon, filmen, regényekben annyiszor emlegetett, megcsodált város, a valóságban, a megérkezéskor nagy kiábrándulást hozott.

Megnyugtatom őket. Párizsszal úgy van az ember, mint a gyermek az előre beígért, nagyon várt ajándékával. Mikor megkapja, örül neki, de valami hibát rögtön észrevesz rajta. Nem az, amit várt. Aztán lassan-lassan megismeri, megszereti. Felfedezi, hogy milyen csodás jószág. Mindenkinek mutogatja. De mint mindent, úgy ezt is megunja. Idővel már nem nyújt neki semmi újat. Másra vágyik. Talán éppen egy régebbi játéka. Ilyen játékszer Párizs. Csodásan érdekes, de nem mutatja rögtön magát. Meg kell keresni. Az öreg házak tövében, a szűk utcákban, kicsiny

és nagy parkokban a világtörténelem egyik legváltozatosabb eseménytára szunnyad.

De a leszálláshoz készülődő honfitársaim már nem igen figyelnek rám. Bent vagyunk az állomáson. Türelmetlen sorbaállítás a folyosón. Leszállás. Rengeteg ember. Ragyogó, ismerős arcok, csókok. A szokásos, egymásba halmozott kérdések. És mennyi magyar!

Csak minket nem vár senki. És ez nehezebbé teszi a különben természetes elválást. Búcsúzkodunk. Sorra kezét fogunk. A kifelé tóduló tömeg pillanatok alatt elnyeli útítársaimat.

Csak a földműves Kovács és Barna tiszteletes maradnak velem. A legénynek megadom a kellő útbaigazítást a *Gare de Lyonhoz*. Innen utazik tovább munkahelyére. Lekísérjük a Metróig.

Nyomott levegőjű, földalatti folyosó, sápadt emberek a sápadt villanyfényben. Unalmasan, gépiesen lyukasztgató jegykezelő. A vonat robog a nyirkos, huzatos, levegőtlen alagútban. Kovács megbámulja a földalatti szörnyet. Ilyet ő még sohasem látott. Párizs egyszerre megnőtt a szemében. Egyik vonat a másik után robog el. Várunk. Zakatol, sípol, megáll s újra megindul a kocsi. Kovács nézi. Csapódnak az automata ajtók, sustorog a légfék, csattognak a kerekek. Tolongó, lökdösődő, szitkozódó tömeg esik be az ajtókon. Mindenki siet, hogy ülőhelyet kaphasson. Végül Kovácsot is betuszkoljuk az egyik kocsiba. Kezét fogunk. De máris újra sustorog a légfék, csapódnak az ajtók, a vezető füttyent, a jelzősíp megszólal és a kocsi megindul. Magyar paraszt néz még egyszer felénk a párizsi metróból.

Barna teológus velem jön a Magyar Házba. Egyenesen felkeresi a párizsi kolónia magyar lelkészét, Mester Jánost. Újabb alagutakon megyünk keresztül míg az Orleansi-kapu felé induló vonathoz érünk. Együtt szorongunk már az imént megtelt földalatti kocsiban.

Robog a vonatunk, állomások apró vörös lámpások rohannak el mellettünk a sötét alagútban. Nézzük a fel- és leszálló, munkába siető párizsi népet. Fáradt,

unalmas, álmos arcok és mindenki kezében újság. Sapkás, szerszámosládát cipelő, bársonynadrágos emberek, gyűrött gallérú, borotvátalan, keménykalapos tisztviselők, kis kézitáskás, rosszul festett gyárilányok húzódnak meg mellettünk. Olcsó szerelmi regényeket olvasnak s valahányszor közeledünk egy állomás felé, önfeledt mohósággal fel-felkapják fejüket. Kitekin-
tenek, nehogy tovább vigye őket a vonat.

Minden percben megállunk. Az állomások nevét érdeklődéssel figyelni Barna teológus. *Château d'Eau, St. Denis, Reaumur Sebastopol, Etienne Marcel, Halles*. Elmondom neki, hogy a Les Halles a központi vásárcsarnok, Párizs gyomra. Reggel, kora hajnalban vonatok hozzák az élelmiszert ide. Ritka élmény végignézni a párizsi kofák seregét, a kocsikerék nagyságú egymásra rakott sajtokat, a tengeri halak minden változatát, a Nizzából érkező pompás virágokat és azt a gyümölcsstengert, melyet egy-két óra alatt széthord az elárusítók^és vendéglősök tömege. Nyolc óra-kor még alig lehftt erre járművel közlekedni, de tíz órára már felmossák a vásárcsarnokot körülvevő utcákat, a zöldséghegyek nyomai is eltűnnek és rend van.

Metrónk tovább rohan. *Chatelet*. Sarah Bernhard színháza és Párizs legnagyobb koncertterme van itt. Szombat délutánonként néhány frankért a kakasülön igazi kultúremlékek között élvezheti Beethovent a zenekedvelő magyar.

Cité. Prefecture de Police, ahova minden idegennek egyszer-kétszer el kell jönnie. Itt kapja meg a tartózkodási engedélyt és újabban, igen sokan egy kék lapot, a *kiutasítási végzést*. Híres hely. A kóborló, állásnélküli, szerződés nélkül jött párizsi magyarnak legfélelmetesebb középület.

Saint Michel. A párizsi diáknegyed. A legendás *Quartier Latin*. Sorbonne, College de France, Pantheon, Jardin de Luxembourg. A fiatalság, a tudomány és a szerelem bájos kerülete. 22—24 ezer különböző nemzetiségű és színű diák tanul itt évente.

Saint Germain de Près. Elmondom Barna barátomnak, hogy Párizs egyik legrégebbi templomát lát-

hatja majd itt. Figyelmébe ajánlom a szomszédságban lévő öreg házat, ahol valaha Danton lakott. Az emberek persze, különösen a franciák, minden megilletődés nélkül mennek el mellette. Egy szűk, rozoga lépcső fut fel a félemeletre. Most foltos nadrágú proletárgyerek játszadoznak ott, ahol a negyvennyolcas forradalmi időkben sortűzzel fogadták a feltörő katonákat. Sem ők, sem a szülők nem érzik a történelem lehelletét.

Tovább megyünk. Újabb állomások futnak el mellettünk. Alig van időm beszélni róluk. Már a *Montparnasse-on* vagyunk. Itt kell átszállni a *Porte Versailles* felé, ha a Magyar Házba megyünk. Az erdélyi theológus azonban tudja, hogy ennek a névnek más jelentősége is van. *Montparnasse Párizs modern művészetének lelke*. Nevezetesebb helyei: a *Café Botondé*, a *Coupole* és a *Dôme*. Esténként, késő éjszakáig ülnek itt az emberek, köztük egypár igazi művész és nagyon sok kontár. És rengeteg idegen. Valamivel feljebb, a *Closerie des Lillas-han* ebédutáni feketére mindennap beül néhány érdekes magyar.

Pasteur. A párizsi magyar orvosok szívesen látott vendégei a híres intézetnek. Szeretik őket, mert szeretnek dolgozni, és tudnak. Sokat tudnak, ami mindig meglepetést kelt a franciáknál.

Volontaire és rögtön utána *Vaugirard*. A XV. kerület központja. Szemben a metróállomással van egy kis köz, ez a *Square de Vergennes*. Már a sarokról látszik egy kétemeletes, modern stílusban épült csinos ház. A párizsi magyarság barátságos, igazi otthona: a *Magyar Ház*.

Bekísérem Barna Gábort, de az olvasót még nem. Ennek a háznak egy külön, nagy fejezetet kell szentelnem. Sok mindent kell róla elmondanom. Ne siessük el a dolgot. Maradjunk meg pillanatnyi célunknál, ismerjük meg előbb, legalább nagy vonásaiban Párizst, ahol annyi magyar él, tanul, dolgozik és szeretne dolgozni, nem beszélve azokról, akik csavarognak s a jó Isten tudja, miből élnek.

Pillanatsfelvétel Párizsról.

Egy nagy kozmopolita város a csendesen folydogáló Szajna két oldalán. Embermilliók régi, romantikus fészke, ahol ezer és ezer magyar család hangyaszorgalommal dolgozik már évek óta.

Ha meg akarunk ismerkedni vele, elég ha néhány frank van a zsebünkben, meg egy kis térkép, de könnyen tájékozódó embernek erre sincs szüksége. A metrő 70 centimes-ért elvisz oda bennünket, ahova akarjuk. És ha jó a lábunk, kerüljük el ezt is és menjünk gyalog. Párizsban nagy élvezet a séta. Ha aztán elfáradunk, ülünk le egy félóra a grand boulevardon és látni fogjuk Párizs nyüzsgő életét, a forgatagos örvénylő várost. Két nap alatt megláthatjuk Párizs minden külső érdekességét, kezdve a *Notre Dame-tól* a *Kis Pipa vendéglőig*.

Induljunk el valahonnan, mondjuk az *Operától*. Ha valakit az ékszerek érdekelnek, az menjen végig a *Rue de la Paix-n*, mely egyenesen a legelőkelőbb hotelek negyedébe is viszi. A változatosság kedvéért mindjárt a *Tuileries* kertjébe kerülünk s onnan a *Louvre-ba*. Itt persze órák hosszát kellene eltöltenünk, — legalább egy hónapon keresztül mindennap — hogy fogalmunk legyen az emberi alkotás csodásan összehalmozott értékeiről.

A múzeumból kijövet, Párizs legkedvesebb könyvpiacát, a *szajnaparti könyvárusok* hosszú sorát pillantjuk meg. A Cité-től egészen a Place de la Concordeig nagy zöldre festett ládák, színültig tele könyvvel, kéziratokkal, metszetekkel, színesítik a Szajna balpartját. Itt látjuk csak igazán, hogy Párizs mennyire szép. Órákon keresztül elállodogálhatunk, lapozgathatunk, olvashatunk és aztán tovább állhatunk a nélkül, hogy vásárolnánk valamit. Igazi könyvpiac ez, ahol lehet válogatni, keresgélni és még hozzá a vásárlás sem kötelező. Kották, folyóiratok, házassági tanácsadók, régi, poros fóliánsok, tiltott szerelmi regények, filozófiai munkák, sokszor első kiadásban hevernek itt tömegben, a Szajna kőperemén és nyújtják potom áron szelle-

mileg gazdagnak-szegénynek a betű minden gazdagságát, frivolságát és komolyságát.

Párizs egész múltja itt van ezekben a könyvekben, ennek a történelmi nevezetességű folyónak partján, szemben a Louvre-val és azzal a nagy kerttel, amely valaha csak királyoknak és udvaroncoknak volt nyitva. A Párizsba érkező magyar, mikor ideér és már valamit tud franciául, rögtön elfelejti a gare de l'est-i benyomást és kezdi észrevenni, hogy milyen csodás város Párizs. A szajnaparti utcákhoz különben annyi történelmi emlék fűződik, hogy ha ezt megtanulja, máris nagyon sokat tud. *Molière, Voltaire, Danton, Bonaparte Napoleon, Anatole France* és mások itt éltek ifjúságukat, közel ezekhez a szabad könyvtárakhoz.

A frissen érkező párizsi magyar mindezt azonban csak később fedezi fel. Először is felmegy az *Eiffel-toronyra*, aztán megnézi Napoleon sírját az *Invalidusok* templomában. Innen beszalad a *Madeleine* és a *Notre Dame-i* templomba. Este végighallgat egy előadást az Operában, másnap meg kimegy talán *Versailles-ba* és aztán azt hiszi, hogy ismeri Párizst. Ez tévedés.

Én bár pillanatfelvételt adok, minden mentségem megvan rá, hogy hamarosan elvezessem az olvasót Párizs talán kevésbé hangzatos, de a francia kultúrát, a város szépségét, eredetiségét és rendkívüliségét annál színesebben visszaadó helyeire is.

Párizs hét halmon épült. Ahány kerülete, annyi új impressziót jelent számunkra. Séta közben egész váratlanul újabb és újabb benyomást nyerünk. Az előkelő és parfömös *Champs Mlysées-n* feltétlenül végig kell sétálnunk, hogy a nagy Napoleon által emelt diadalkaput az *Etoile-on* megcsodáljuk. Utunk egyenesen a *Bois de Boulogne-ba* vezet, Párizs városligetéhez, ahol egy hatalmas erdő, pompás pázsittal fogad bennünket. A város vasárnapi közönsége egész nap elheverészhet itt. Inkább a mi népligetünket juttatja eszünkbe, azzal a különbséggel, hogy ide az elegáns párizsiak is eljárnak. Lovagolnak, autóznak és az egyszerű nyárpolgár úgyszólván egy levegőt szív a mondain világgal. A pázsiton szanaszét újságpapíros, melyben talán ele-

mózsia volt. Itt gyerekek hancúroznak, ott szerelmesek csókolóznak késő estig. Közben száguldanak a nagy fényszórós autók, szemtelenül odavilágítva egy-egy padra, ahol összefonódva ülnek a párok. Párizsban senki sem csodálkozik, csak az idegen, ha itt, ha az utcán vagy a metróban összébújnak a fiatalok.

Az erdőn túl már a külvárosba jutunk. Egyszerre új kép tárul elénk. Párizs szépségéből, poéziséből ide semmi sem jutott. Tipikus munkásnegyedben vagyunk. Itt húzódnak meg a *Citroen*-nek, *Renault*-nak, *Saurer*-nek hatalmas autógyárai. *Suresnes*, *Billancourt*, *Puteaux* tele van magyarral. Majdnem mind vasmunkás.

Megint másképpen mutatkozik be Párizs, ha felmegyünk a *Montmartre-ra*, a *Place Pigalle* és környékére, ahol számtalan bár, dancing, színház és félvilági nő él a jó valutájú idegenekből. E profán világ felett impozánsan emelkedik a magasba, egész Párizs fölé, a bizáncstílusú, gigászi templom: a *Sacre-Coeur*. Nem messze innen nyugszik a montmartre-i temető. A bűnöző élet és a csendes halál nyugodtan megférnek egymás mellett.

A *place de la Bastille* környéke, ahol valamikor a francia forradalom népe lakott s kiknek leszármazottai már csendes polgárok, rendes munkások, mennyire más ízelítőt ad Párizsból nekünk, mint a világ legnagyobb tere, a *Concorde*, vagy a gazdag *Place Vendôme*, ahol a legelőkelőbb női szabócégek, parfümüzletek, cukrászdák, teaszalónok, a legdrágább fodrászok és egy szegény magyar számára elérhetetlenül sorakozó hotelek nyújtják Párizs másik arcát.

A sok vendéglő, az óriási áruházak, a taxik és az autóbuszok félelmetes tömege és az emberek sokasága, sietése, a reklámfények ezer árnyalata, a *Casino de Paris* és a *Moulin Rouge* artisztikus frivolságai, a gazdagság és a szegénység mind Párizst adják, a nagy világvárost, melyet élni kell, de leírni nem lehet. Nekem nem is az a célom, hogy részletes beszámolót adjak, hogy Párizs ezer arcát megmutassam. Mindamellet meg kell mondanom azoknak, akik sohasem látták vagy alig ismerik ezt a várost, hogy könnyen, felületesen

ne mondjanak bírálatot róla. Külsőségeiben Párizs inkább kozmopolita, mint francia. Nem szabad azonban azonosítani az idegenforgalom emelése érdekében kialakult életet a francia nép tiszta, takarékos benső életével, melyről a legtöbb idegennek fogalma sincs. Mindaz, ami fény, ami külső hatásokra törekszik és sok pénzt vesz ki a zsebből, az amerikai pénzarisztokraták kedvéért van; mindaz, ami történelem, ami szép és kultúrát jelent Párizsban, a francia nép csodálatos múltját, ízlését, lelkületét tükrözi vissza.

Ezt a Párizst keressük meg magunknak s akkor igazán gazdagabbak leszünk néhány felejthetetlen, értékes emlékekkel. *A világhírű gótikus templomokon*, a város architekturális csodáin, múzeumain kívül a párizsi polgárok egyszerű, kedves életét kell megkeresnünk és ismernünk.

Nekem például három kedves szórakozásom van. Mindegyik közelebb visz valahogy a francia lélekhez. Tavasszal, vasárnap délelőtt felülök egy propellerre és egy-két órát elhajózom a Szajná. Egy másik vasárnap jól esik kimenni Párizs legszebb temetőjébe, *a Père la Chaise-be*, hol *La Fontaine*, *Molière*, *Balsac*, *Musset*, *Daudet*, *Béranger* sírjai mellett elmélkedhetünk az emberi élet szépségéről, értékéről és elmúlásáról s végig lapozhatjuk gondolatban a francia szellem egész kincses könyvtárát. Máskor betekintek a *Luxembourg*-kertbe, ahol a *Fontaine Medicinél* vagy a tó körül jókedvű diákok és diáklányok hancúroznak, az apró gyermekek pedig kicsiny vitorlásokat eresztgetnek a vízre és télenyáron valami boldog, derűs hangulatban sétálnak az emberek. Gyönyörű ez a park. A gyermek imádatának kertje ez, meg a szerelmeseké.

Persze rengeteg látnivaló akad még Párizsban. Minek felsorolni, hiszen csak akkor ismerhetjük meg igazán ezt a nagyszerű várost, ha szentelünk rá szeretetet, s időt és magunknak keressük meg mindazt, ami szép, emberi és felemelő. Minél tovább járja az ember Párizs utcáit, parkjait, annál több érdekeséget, újat és történelmit fedez fel bennük. Annál jobban megszereti és észreveszi, hogy Párizs nemcsak a könyvek,

de a virágok és az illatok, a zene és a tudomány, a politika és a munka városa is. Egy nagy nép ideális, boldog otthona, ahol a legrégebb időktől kezdve menedékre talált a kivándorló magyar — egész a mai napig, amikor is korunk legújabb vívmánya, a dumping és a válságok egész sorozata lehetetlenné nem tette a további bevándorlást.

Ha Párizsban sétálsz te nem rég idekerült, sorsüldözött magyar, ne mulaszd el utadba venni a *Rue Verneuil-t*, ahol az 58-as számú házat egy emléktábla díszíti. Ha még nem is tudsz franciául, meg fogod érteni, hogy ebben a házban valamikor *Bercsényi László* lakott, Rákóczi híres generálisának fia, aki magyar mintára szervezte meg az első francia huszárezredet és *mint Franciaország marsallja halt meg*. S miközben az emléktáblát betűzgeted, gondoldj arra, hogy a mai magyar élet semmivel sem szomorúbb, mint Rákóczi magyarjáié. Igaz, hogy ők kurucok voltak . . .

Egy másik Párizs...

Ebben a csodálatos, történelmi világvárosban lakik több tízezer magyar. Munkások, kereskedők, iparosok, diákok, orvosok, mérnökök, rajzolók, festők és szobrászok, írók és megint csak munkások és munkások. Egy egész magyar Párizs sok értékes, sok érték-telen elemmel. Mint valamikor Bécsben, most itt is el lehet mondani, hogy ha valami bizalmasat akarsz közölni barátoddal, lehetőleg ne magyarul, hanem franciául mondd neki, mert így sokkal nagyobb a valószínűség, hogy a melletted elhaladók nem értik meg. Mindenütt magyar szó hangzik, lent a metróban, fent az autóbuszban, színházban, moziban, kávéházban, múzeumban. S így van ez, ha jóval kisebb mértékben is, a vidéki francia városokban *Le Havre-től Marseille-ig*. Az ember önkénytelenül arra gondol, hogy ahol ennyi magyar él, ott bizonyára sok a baj, ott igen sok magyar szenved. Így láttam ezt Dél-Amerikában és valószínű-

leg így van ez mindenütt, ahová csak tömegével vándorolt ki a magyar.

Vájjon ki foglalkozik a sebesültekkel, a letört, nyomorgó magyarokkal? Akik napokon át az utcán csavarognak céltalanul, éhesen és parkokban töltik az éjszakát? Ki törődik velük ebben a nagy városban, ahol annyi szép és régi könyv várja az érdeklődőt a Szajna partján, ahol annyi szín, párföm és asszony, annyi ékszer, mulató és művészet él és várja az idegent, ahol mindenki annyira szereti önmagát, ahol az ember azt hiszi, hogy most már világpolgár és szabad, — kérdés, ki törődik itt Párizsban a szegény magyarokkal?

Ha már voltunk a *Rue Chaumont-on*, — persze fényes nappal, mert este nem tanácsos, hogy megnézzük a város e rovott múltú negyedét, hol a razziák szinte mindennaposak, annyi a kétesnek is alig nevezhető lebujs és benne a nagyvárosi zsvány, mikor már a Bois de Boulogne és a Louvre szépségeiből, a Montparnasse kozmopolita és ásítózó, unalmas naplopóiból megízleltük Párizst, — menjünk el a Champs Elyséesről nyíló rue de Berri 15. szám alá, a párizsi *magyar követség* konzuli előszobájába és onnan pedig a metro Vaugirardhoz a *Magyar Házba*. Itt minden turistának, minden gondtalan magyarnak alkalma lesz bepillantást nyerni a magyarok Párizsába, mely szintén érdekes, színes, de végtelenül elszomorító is. Itt megismerhetjük a párizsi magyar kolónia helyzetét, a magyarok sorsát. Beszélgessünk csak el egy kicsit a tisztviselőikkel és ezekkel a sápadt arcú, lesóványodott, rosszul öltözött magyarokkal, akik munkát, tanácsot, orvosi és egyéb segílyt jöttek ide kérni. Egyszerre fogalmunk lesz a párizsi munkaviszonyokról, a párizsi magyarok keserves, küzdelmes napjairól. Ha ezt is láttuk, akkor többet tudunk erről a városról és a magyarok Párizsáról, mintha tíz Beadekerrel jártuk volna végig. Igaz, hogy ezek az emberek nem Napoleon sírjáról, vagy a Casinó de Paris-ról fognak épületes dolgokat előadni, hanem a *Citroen* és *Renault* műhelyeiről, ahol már nincs munka számukra, vagy *Billan-*

court-tól, ahol a fűszeres nem ad több hitelt, mert két hónapja nem tudnak törleszteni nála. És azt is megtudjuk végre, hogy kik segítenek és hogyan segítenek a bajbajutott, munkanélküli, beteg magyarokon.

Magyar Konzulátus és Magyar Ház. Két intézmény, az egyik teljesen állami, a másik teljesen társadalmi jellegű és melyeknek csak annyi közük van egymáshoz, mint két iparosnak például, akik ugyanazon anyagon, többé-kevésbé hasonló eszközökkel dolgoznak. De míg a *konzulátus* hivatalos állami szerv és politikai jellege természetszerűleg adódik, addig a *Magyar Ház* minden politikai színezet nélkül tisztán szociális és kulturális ténykedésekre szorítkozik és létezése, *működése semmiféle összefüggésben nincs a pillanatnyi magyar politikával*. A konzulátussal való szociális együttműködés viszont nemcsak természetes, de szükségszerű és elkerülhetetlen, mivel ezer és ezer magyar ügy kerül át egyik helyről a másikra. E kollaboráció nélkül el sem képzelhető a franciaországi magyar kolónia házasság, válás, fordítás és hitelesítés ügyeinek intézése, munkahelyeiken történő sérülmeinek orvoslása, egyszerűen az a szükségszerű gondoskodás, melyre az egyik szerv államilag, a másik társadalmilag kötelezte magát.

Nézzünk be tehát mindjárt a követségre. A magyar állam párizsi képviselőjének tartozunk ezzel a tisztelettel és ugyanakkor rögtön bepillantunk abba a nehéz munkába, mellyel a franciaországi kolónia ügyeinek végzése jár. Rue de Berry 15. A követség palotája egyszerű, egyemeletes ház, ahol minden magyar megfordul, ha másért nem is, hát útlevelének meghosszabbításáért. Sokan meg azért, hogy új útlevelet váltsanak, mert az első, az eredeti az elveszett. Párizsban nagyon sok magyar «elveszti» az útlevelét, ha lejárt a vízumja és a kiutasítást már a nyakába sózta a rendőrség.

Az épület két részből áll. Elöl a bejáratnál a követ, báró *Villani Frigyes*, meghatalmazott miniszter lakása. A kolónia első embere, aki ha megjelenik valahol, megélezzik, megtapsolják a magyarok. Ez érthető is. Sok szeretettel és megértéssel foglalkozik a magyarok

ügyeivel ez a közvetlen modorú magyar miniszter, akihez a munkásság könnyebben bejut, mint otthon a jegyzőjéhez.

Az udvar másik oldalán van a konzulátus. Egy szűk csigalépcső vezet fel a konzul fogadószobájához. Annyira kicsiny, keskeny, szűkös itt minden, hogy igazán nem lehet csodálni, hogyha az embereket képtelenek mind leültetni. *Binder Károly* konzul reggel 9-től este 9-ig bent ül hivatalában, sokszor ebédre is alig jut ideje, fogad, segélyez, tanácsokat ad, aláír, diktál s referál egész nap. Persze, néha várakozni kell az embereknek. Lent az útlevélosztályban két tisztviselő százak dolgát végzi, iktat, fordít, ír. Megint csak várakozni kell, de senkinek sem jut az eszébe arra gondolni, hogy ezt a tömegmunkát képtelenek percek alatt elintézni, hanem panaszkodnak, mert ez már benne van a tradícióban. És panaszkodnak akkor is, ha többszöri segélyezés után már nem kapnak újabb segélyt. Ez is érthető. Az ember már olyan társadalmi lény, hogy rendszerint szidja azt, aki nem képes folyton a zsebébe nyúlni és hónapokon át eltartani, az egyszer már elköltött hazautazási segélyt megismételni! És akkor már bürokratizmusról, katonás modorról, szolgabírói elbánásról beszélnek egyesek. Könnyelműen és illegálisan Franciaországba jött fiatalemberek, akik mindent a követségre építenek, méltatlankodnak, követelöznek és a világ legtermészetesebb dolgának tartják, hogy a követség államköltségen hazaszállítsa őket.

Binder Károly konzul meleg szívű ember, aki nehezen tud visszautasítani, nemet mondani. De lehetetlen követelésnek természetesen helyet nem adhat. Mikor meglátogatom, tele van a várószobája. Kisasszonya jelzi, hogy többen vannak benne nála. Odaállok a várakozó magyarok közé. Beszélgetek vslük, érdekel a sorsuk. Munkanélküliségről, hazaszállításról, segélyezésről folyik a szó. Két székely letelepedést kér Magyarországra. Hatalmas termetű, egyenes nézésű, ritkán látott bajszú magyarok. Mellettük egy kisebb csoport, két kereskedő, meg egy rajzoló vitatkozik.

Hazautazási segélyért jöttek. Egy másik fiatalember vidékre utazik és kellene egy kis pénz, hogy jegyét megválthassa Bordeaux-ig. Amott egy meglett ember ül. Megtudom, hogy vasmunkás és házbérsegélyért folyamodik. És egy mérnök, aki találmányának sajtó-bemutatójához akarja meghívni a konzult. A két székeyen kívül az egyetlen ember, aki nem pénzt jött kérni, hanem «csak» erkölcsi támogatást.

Kocsis Lajos, a számszámkészítő, nagyon elkeseredett hangon beszél. Valamikor szép szál ember lehetett, de most meggörnyedt a nélkülözéstől. Bánatos szemei nem hazudnak.

— 39 éves vagyok, a háborút elejétől az összeomlásig végigküzdöttem. Megszereztem az arany-, az első- és másodosztályú ezüstérmét, de ezt kétízben s ezenkívül a bronzot, a Károly csapatkeresztet, valamint a másodosztályú vaskeresztet. Négyyszer sebesültem, aztán fogságba kerültem. 1920. május 3-án szabadultam és azt hiszem, hogy fölösleges is lenne mondanom, hogy sem a Károlyi-, sem pedig a bolsevista forradalomban részt nem vettem. Amint hazakerültem a fogságból, a harctéren szerzett érdemeim elismerése fejében a katonai fegyvergyárban kaptam állást, minden protekció nélkül. De jött a leépítés és rövidesen elbocsájtottak, pedig már akkor egy családom is volt. Soha semminemű segélyben, sem az állam részéről, sem jótékonysági egyesületeknél nem részesültem. Mikor munkahelyemet el kellett hagynom, nem igen volt kilátás arra, hogy otthon valami megélhetéshez jussak és így nekivágtam a külföldnek. 1923-ban Milánóba mentem, ahol legnagyobb öröömömre, megint minden ajánlás nélkül, elhelyezkedtem. De az olaszországi krízis most már két gyermek terhével új országba kényszerített, ide. Itt is eleinte jól ment minden. Bár bútorozott szobában laktunk, de szerényen beosztva, rendesen éltünk. Sajnos, nem tartott sokáig, mert bekövetkezett itt is a gazdasági válság. Alig fizettek valamit, koplalva dolgoztam a szó szoros értelmében, de nem kértem senkitől semmit, eszembe se jutott a követséghez jönni. Dolgoztam és nyeltem a temérdek

sértést, csakhogy kenyeret adhassak családomnak. Akkoriban sok magyart hazaszállított a követség, de én nem használtam ki ezt az alkalmat, mint azok, akik éveken át gyalázták a kormányt, melynek a segítségét végül is igénybe vették. Kitartottam mind a mai napig-

De most aztán minden kötél szakadt. Harmadik hónapja, hogy állás nélkül vagyok és abból a nyomorult napi 12 frank munkanélküli segélyből kell ötödmagammal élni. A fűszeres már nem hitelez, oly sokkal tartozom neki. A legnagyobb baj az, hogy a lakásból kifelé áll a rúdunk és a háziúr megfenyegetett, hogyha holnap ki nem fizetem, máris mehetünk. És nincs senkim, akitől kölcsön kérhetnék és nincs semmim, amit eladhatnék. Hát most azért jöttem, hogy a konzul úrnak előadjam a dolgot és megkérjem, segítsen ki bajomból. Mihelyt munkába állhatok, visszafizetem neki. Mindezt vállalom, csakhogy ebből a szerencsétlen helyzetből szabaduljak. Már igazán az öngyilkosság előtt állunk.

*

A konzul közben végzett néhány ember ügyével. A sor a két kereskedőn, meg a rajzolón van. Bemennek hozzá. Mi tovább beszélgetünk. A Bourdeaux-ba induló fiatal legény is elmondja a maga keserveit, ő is reméli, hogy a követség segíteni fog rajta. A két székely, akik eddig nagyokat hallgattak s itt-ott könnybelábadt a szemük, amikor Kocsis beszélt, most felfényesedett szemmel átvették a szót.

— Mink erdélyi magyarok vagyunk — meséli — Szászfenes községből mindketten. A pohár csordultig telt kérem Erdélyben minden magyarnak és mi nem bírtuk tovább. Elhatároztuk magunkat, hogy kijövünk ebbe a gazdag Franciába és Isten segédelmével összegyűjtünk munkánk után egy pár ezer frankot, hogy ne legyünk üres kézzel és akkor kérni fogjuk a magos magyar minisztériumot, hogy repatriálhassunk a magyarhonba. Mert mi úgy hagytuk el, evvel a sógorommal Romániát, hogy többet oda vissza nem térünk, amíg oláh közigazgatás lesz. Eljöttünk

tehát a konzulátus urat megkérni, hogy járjon el a dolgunkban.

Úgylátszik, nem maradhatunk itt sokáig, idegen országban. Nekünk az a célunk most, hogy még egyszer magyar földre lépjünk és abba dolgozzunk. Mert sohasem tudom elfelejteni, hogy az impérium változás után, 1919-ben, hogy énekeltük el, még négy öcsémmel az «Isten áldd meg a magyart!» és ezért mindegyikünk 25 botot kapott. Már akkor ott akartuk hagyni, de a lapok folyton biztattak, hogy minden megfordul, de, sajnos, még eddig csalódtunk és mi már sógorommal elvesztettük a türelmünket. Ami azt illeti, mi nem volnánk terhére az országnak, — veszi át a szót a sógor, — mert földművesek vagyunk, aki sohasem lehet munka nélkül olyan helyen, mint Magyarország. De itt, hiába, nem érünk semmit.

— De Franciaországban szükség van a földmunkásra bátyám, — mondom neki — miért nem próbálják meg a földművelésügyi minisztériumnál? Amíg megkapják a letelepedési engedélyt, szépen dolgozhatnak.

— Próbálkoztunk már ott is, kérem, de nem tudunk beszélni, hát csak elküldtek. Ezek után mi már csak hazavágyunk és szívesen dolgozunk, csak a kosztunkért, de magyar földön legyünk. Mindenesetre jó volna, ha addig is kapnánk valami munkát hamarjában, mert így sokáig nem bírjuk. Úgy-e sógor?

Ilyen magyarokkal is összeakadhat az ember a magyar konzulátuson. Nem is lehet csodálni, ha a konzul nem tudja visszautasítani a kérelmüket. Mert vannak kérelmek, melyek nemcsak helyénvalók, de jogosak is. Binder Károly konzul ezt jól tudja és kitűnő emberismerete, igazságérzete lehetővé teszik, hogy a naponta hozzáérkező kérelmek sorozatát közmegelegedéssel intézze. A két székelyt a Magyar Ház végül is elhelyezte, visszahonosítási ügyük pedig folyamatban van. A franciaországi magyar kolónia Binder Károlyban nemcsak konzult, hanem egy rendkívül jóindulatú megértő barátot is talált. Mellette *Ujváry Dezső*, követségi attache foglalkozik sok szeretettel a párizsi magyarság ügyeivel.

Magyar város a Szajna partján ...

Akkora lehet, mint Nyíregyháza vagy Szolnok. Beékelve több millió idegen ajkú ember közé — ez a szajnaparti magyar város, fajunk minden sajátságát magával hozta ide — nyugatra. Kiváló tulajdonságával, ügyességével a francia ipari világ értékes munkása lett. Párizs magyarjai — eltekintve néhány száz semmirekellőtől — a francia munka vérkeringésébe egy új elemet hoztak: a szakképzettséget. Új erőt jelentenek s tudást. Ezért tudunk megélni, vezetőszerephez jutni, versenyre kellni s megbecsülést szerezni magunknak.

Hogy mennyien vannak? Pontosan senki sem tudja. Hivatalos statisztikát vezetni róluk — nem lehet. Ezer és ezer magyar munkás — mint román, vagy cseh állampolgár szerepel a francia statisztikában. Nem származásuk, hanem az útlevelük szerint lajstromozzák őket. Anyanyelve, szíve — egész lelke magyar lehet — hivatalból mégis csak román, vagy szerb. Hogy mennyi igazságtalanság származik ebből külföldön — ezt érdemes volna külön megírni — kötetekre menő anyagot szerezni gyerekjáték s a Népszövetségnek dedikálni! De hát érdemes-e valóban? Semmi sem bizonyítja, hogy meghallgatásra találna.

Az elszakított területek magyarságát is számítva, a Párizsban élő magyar ipari munkások, kereskedők és intellektuelek lélekszáma családtagokkal együtt negyven-ötvenezerre tehető.

A párizsi magyarság tekintélyes létszáma mellett is — aránylag még nem megállapodott kolónia. Nem lehet például a kanadai, vagy délamerikai kolóniához hasonlítani — egyszerűen azért, mert még túl fiatal, alig tízesztendős. Tíz év pedig egy kolónia életében — még csak nem is gyermekkor.

A Franciaországba vándorolt magyarság zömét a párizsiak alkotják. Természetesen itt találhatóak a legváltozatosabb egzisztenciájú egyének is. Párizsban, ha egy magyarral találkozol, már pedig ennél mi sem könnyebb, hisz majdnem minden kerületben lakik egy pár ezer, sohasem tudod, ha szóba állsz vele, hogy a

beszélgetésnek a vége nem kölcsönkérés lesz-e. Hihetetlenül gyorsan fogy itt a pénz s változik a helyzet. A tegnap még «jól álló» magyar — ma már nem biztos, hogy vacsorázik. Mindamellet több ezer magyar család rendes, polgári életet él Párizsban. Akadnak vagyonosak is. Viszont van néhány ezer teljesen bizonytalanul élő magyar, akik valósággal tengetik magukat máról-holnapra, sohasem tudva, mikor teszi ki őket munkaadójuk és mikor akadnak össze a rendőrséggel. Amióta Párizsban az idegen munkások száma minden hatósági óvintézkedés ellenére túlságosan felszaporodott, a belügyminisztérium a legszigorúbb ellenőrzés alatt tartja őket és mihelyt tudomására jut, hogy valaki a munkaügyi minisztérium avis favorable-ja nélkül dolgozik, kíméletlenül kiutasítja. Ráadásul még a munkaadót is megbüntetik 2500—5000 frankig, mert illegálisan alkalmazta az illetőt.

Ez a szigorú intézkedés elképzelhetően nagy riadalmat keltett az 1930/1931-es években bevándorolt magyarok között. Sajnos, már az a lehetőség sem áll fenn számukra, hogy a munkaügyi minisztériumon keresztül próbáljanak elhelyezkedni vidéki gyárakban hat, esetleg tizenkét hónapos szerződéssel, mint ahogy 1929. év őszéig ezt megtehették. A munkaügyi minisztérium *két év óta nem ad ki újabb szerződést* és csak egészen rendkívüli alkalommal juttatja munkához a frissen érkező idegent. Kivételt talán csak a cseh-szlovák és román alattvalók képeznek, akiket legújabbban előszeretettel juttatnak földmunkához.

Tisztán gazdasági szempontból nézve, a párizsi magyar kolónia helyzete *két döntő tényezőtől függ*. Az első, az általános francia gazdasági helyzet javulása, vagyis a termelés szükséglete és az export lehetősége, a második tényező a már többször említett munkaengedély megszerzése. Ameddig a francia ipar, vagyis a textil és selyemgyárak, a vas-, gép- és autógyárak megfelelő piacot tudnak maguknak biztosítani külföldön, ameddig a francia kereskedelem exportálni tud, addig ebben az országban nincsen baj és az idegen munkás mindig megtalálja a létminimumát, sokszor

pedig egészen rendes egzisztenciáját. Franciaország a háború után közel kétmillió idegen munkaerőt fogadott be, hogy gazdasági életébe megfelelő vérkeringést vigyen, óriási lendülettel indult meg a munka. És míg *Angliában* a munkáskormány a legnagyobb erőfeszítéssel és népszerűségének kockázatételével sem tudta az állam háztartását egyensúlyban tartani és új adókat volt kénytelen megszavaztatni a munkanélküliek segélyezésének érdekében, amikor *Németországban* ötmillió ember kenyérkereset nélkül él, hasonlóképpen az állam terhén és az új *Lengyelország* százezrével küldi erőfeleslegét, részben ide, részben Dél-Amerika felé, amikor a regenerált *Itália* emberfeleslegével elárasztja Braziliát és Argentínát és végül mikor *Magyarország* a legszomorúbb gazdasági összeomlás előtt áll és képtelen a magyar földművest, iparost, kereskedőt és az egyetemet végzett fiatal generációt eltartani, addig *Franciaország* két millió idegen munkásnak nyújt megélhetést ma is.

Hogy következhetne mindebből az, hogy az újabban kivándorolt magyarság a legszomorúbb helyzet előtt áll Párizsban? Bármennyire is hihetetlenül hangzik — így van. Franciaországban ma már csak az a magyar él rendesen, aki öt-hat esetleg 10 esztendővel ezelőtt jött ki és azóta teljesen beilleszkedett a francia környezetbe. De akik a közelmúltban vándoroltak ki, vagy akik ezután akarnak szerencsét próbálni, azokra kevés kivétellel a legkeserűbb sors vár. *Franciaország megszűnt a magyar munkás Eldorádója lenni.* Évekkel ezelőtt még karriereket csináltak egyesek, igen sokan kitűnő állásba kerültek, sokan meggazdagodtak, üzletet nyitottak, házat vettek és tenger mellett nyaraltak. Kényelmesen, mondhatnám gondtalanul élnek sokan, de ezzel szemben az *újabban kivándorolt magyarság legnagyobb része keserves napszámosmunkát végez*, ha egyáltalában ilyen is akad.

A franciaországi magyar kivándorlás 1922—23-as években indult meg intenzívebben és ettől kezdve mind a mai napig tart. Akkoriban még különösebb nehézséget nem támasztottak a bevándorló magyar elé, mivel a párizsi nagy autóüzemekben szükség volt meg-

felelő szakmunkásra. A magyar lakatosok, autószerelők és vasmunkások szakértelme, ügyessége és használhatósága fölényesen érvényesült. Renault, Citroën és Saurer billancourt-i és suresnesi gyáraiban ezrével helyezkedtek el akkor a magyar munkások és nagy részük még ma is itt dolgozik. Ezer és ezer hasonló és más szakmabeli magyar munkás jutott álláshoz akkoriban a környéki kisebb üzemekben is. Nagyrésztük becsülettel állja helyét a mai nehéz időkben is és sem az 1926-ban beállott pénzügyi krízis, sem az 1930. őszi bekövetkezett munkanélküliségi hullám nem tudta kimozdítani őket állásukból.

Ki ne emlékezne arra a szomorú időszakra, amely 1926-ban a frank leromlásával Párizsban beállott. A krízisnek hullámai elsöpörték a magyar kolóniából mindazokat, akik nem állottak elég erősen lábukon, vagyis nem rendelkeztek megfelelő munkapapírral és szaktudással. Akkor kezdődött meg tulajdonképpen a *Ministère du Travail* szigorú intézkedéseinek sorozata, mely *ma már drákói méreteket Ólt*. Rengetegen veszítették el állásukat és máról-holnapra kenyér nélkül maradt több száz család. Nagyrésztük a magyar követség szállította haza. A bátrabbak, vagy akik teljesen egyedül álltak e nagy világban és akikre otthon sem várt jobb sors, neki vágtak Franciaországnak és szerteszét szóródtak az ország kisebb-nagyobb ipar-telepein. Sokan az idegen légióba mentek. Poincaréknak közben sikerült stabilizálni a már-már veszedelmesen hanyatló frankot. Akik akkor Párizsban maradhattak és megküzdtek a viharral, elismerésre méltó munkát végeztek. Kárpótolva, is lettek érte. A krízis elmúlt, megindult a munka és a magyarság nyugodtan hajthatta le fejét. Maradása és kenyere biztosítva volt.

Miért nincs ez biztosítva az újabban bevándorolt honfitársainknak? A felelet egyszerű. Az egyik és legelső oka sikertelenségüknek az ismét beállott gazdasági helyzetben keresendő. Franciaországot is elérte az a ragályos betegség, amely végig tizedeli egész Európát, sőt Amerikát is. Ezt a betegséget köznapi nyelven gazdasági krízisnek szokták nevezni, viszont

nem más, mint a *kapitalizmus válsága*. Oly sokat termelt Franciaország az utóbbi esztendőkből, úgy felszaporodott a tőke, hogy már képtelen eladni. Hasonló a helyzet Amerikában és Európa minden nagyobb és kisebb államában. Magyarországon sem az a hiba, hogy nincs búza, hogy rossz a termés, hanem hogy sok a búzánk és nem tudjuk eladni. Valamikor nem tudtunk eleget termelni a külföldnek. A magyar búzának híre volt az egész világon, jó nehéz arany forintokat fizettek érte, ma pedig alig tudunk szabadulni tőle.

Az aránylag kismértékű franciaországi bajoknak okát szintén abban kell keresnünk, hogy raktárai tömve vannak feldolgozott árukkal és ahelyett, hogy leszállítanák az árakat, amitől persze a tőke irtózik, inkább nem adnak el. Az áru felhalmozódása természetesen maga után vonja a munka csökkentését, a bérek leszállítását és magát a munkanélküliséget. E tétel igazságát fényesen bizonyítja az 1930—31-es év júniusában beállott *textilsztrájk*, amely majdnem másfél hónapig munkanélküliségre kényszerítette a *roubaix-i*, *lille-i*, *tourcoing-i* textilközpontokban élő francia, belga és magyar munkásságot és ugyancsak ezt igazolja a tavasszal beállott északfranciaországi *bányászsztrájk* is. Ráadásul mindkét munkásmozgalom elbukott. Mindkét helyen a munkaadók győztek s a nyomor nagyobb lett. A hivatalos kommunikék szerint a munkástársadalom követeléseit azért nem teljesíthette a textil-konzorcium, meg a bányatulajdonosok szindikátusa, mivel a kért béremelés következtében ezek az ipari és bányatelepek egyszerűen tönkrementek volna. A sztrájk vége az lett, hogy béremelés helyett, végül is elbocsátásról beszéltek a munkaadók.

Mint amilyen válságos helyzetben van a *francia textilipar*, mely 50 százalékban a külföldnek dolgozott háború óta, éppen oly kritikus a helyzete a *délvidéki selyemgyáraknak* is. A heti 6 munkanapot 5-re, majd 4-re csökkentették, aminek következtében a munkásság rövid időn belül rendkívül súlyos viszonyok közé került. *Lyonból* a sárvári magyarok egyrésze kénytelen volt haza vándorolni, A krízis természetesen átharap

a francia ipar minden ágára. A *szűcsök* éppúgy érzik a «rossz saison», mint a *szabók* vagy az *asztalosok*. Az egész vonalon pangás állott be. Mindez igen érthetővé teszi, hogy a francia hatóságok most már valószínűleg irtóznak az idegen munkástól. A legszomorúbb az, hogy maguk a francia munkások is felháborodva beszélnek idegen társaikról, akik — mint mondják — eleszik a kenyeret előlük. Az egyenlőség és testvériség országában, ahol a szocialisták és kommunisták táborának egy tekintélyes részét az idegen munkások alkotják, kissé meglepő ez az irigység, viszont fényesen igazolja azt a tényt, hogy az éhes gyomor — az mindig nacionalista. Kezdi is a magyar szocialisták észrevenni, hogy mennyi sovinizmus húzódik meg az ő kollegáik tarisznyájában.

Míg a munkanélküliség egyik oka tehát a világválság elkerülhetetlen hatása, addig a másik okot az előbbtől bizonyos fokig független tényezőkben kell keresnünk. Az idegen munkások beözönlése nem mehetett a végletekig. Franciország akkor sem tudott volna már nagyobb számú ipari munkást befogadni, ha az európai gazdasági helyzetben nem is állott volna be az ismert nagy depresszió. *A kétmillió idegen munkával betelt a szükséges létszám.* A háborúban elszennvedett vérveszteség pótolatott. Az országot üzembe hozták és a *francia ipar elérte felvevőképességének maximumát* már a válság előtt is. Az északi bányatelepek már a munkanélküliséggel ellátott munkások előtt is bezárják a kaput. Az autógyárakban, textilgyárakban is megszűnt a felvétel 1930. őszén. A francia munkaügyi minisztérium pedig a legkomolyabban megkezdte védekezését az idegen invázió ellen. Tette pedig azért, mivel a fenti okok mellett gondolnia kellett a Rajna mellől visszatért és leszerelt katonákra, akiket még sem lehetett az idegenek kedvéért munkanélküli segélyben részesíteni. Gondolt továbbá a francia parasztra, aki mindinkább elhagyja a földet és tömörül a városba az ipartelepek körül. Ebből aztán világosan látszik, hogy Franciaország a jövőben csak akkor látja szívesen az idegen munkaerőt, ha az hajlandó

mezőgazdasági munkát végezni. Minden más téren, kivéve még a kubikus munkát, a legritkább esetben és akkor is csak szerződéssel találhat a jövőben jobb elhelyezkedést a magyar szakmunkás, mérnök, vagy iparos. Erre pedig hosszú ideig nincs kilátás.

Ezek a tények. Mindamellett a francia gazdasági helyzet nem nevezhető kétségbeejtőnek, legalább még ma nem és mint említettem, a Párizsban régebben letelepedett, rendes munkapapírral rendelkező munkásság helyzete sem katasztrofális. Így jutunk el annak megállapításához, hogy a párizsi magyarok megélhetésének második fontos feltétele a *dolgozó Carte d'Identité*, a munkára jogosító tartózkodási engedély. Ez az igazolvány szemefénye ma a párizsi magyarnak. Ha egy üzem tönkre is megy, vagy csökkenti létszámát, egy-két heti munkanélküliség után ezzel a papírral rendelkező munkásember könnyen próbálkozhat más cégnél. Minden pénzt megadnának érte, az újabban érkezett átutazó vagy két hónapos vizumú magyaráink. Akad is egy-két szélhámos, aki kihasználja a helyzetet és 800—1000 frankért szerez Carte d' Identité, de legtöbbször hamisat. Van aztán olyan is, aki felveszi a pénzt és a szegény, utolsó vagyonát áldozó magyar, bottal ütheti a nyomát. A nagy kísértésnek még francia tisztviselők is áldozatul estek. Párizstól nem messze egy kis városban egyidőben hónapokon keresztül zsarolták a könnyen hajló magyarembert. Sokan ráfizettek és pedig duplán. Az igazolvány belekerült vagy 400—500 frankba. Néhány hónap múlva a rendőrség felfedezte az «üzletet» s egymásután utasította ki a szerencsétleneket. A tisztviselők pedig állásukat veszítve — a depóba kerültek.

Milyen boldog is az a magyar, akinek jó Carte d'Identitéje van. Mert ezzel valahogy mégis csak dolgozhat. Ma itt, holnap ott, de nincs kitéve a végzetes kiutasításnak. Sőt, ha legalább hat hónapig állandóan egy kerületben lakott, munkanélküliség esetén még városi segélyben is részesül, mint a francia. Ez egy családos embernek napi tizenkét frankot, nőtlennek hat frankot jelent. Nem sok, de legalább ehét egyszer naponta.

Hogyan laknak a párizsi magyarok?

Közismert dolog, hogy Párizsban rosszak a lakás-viszonyok. Másról sem hall az ember panaszkodni, még francia társaságban is, minthogy Párizsban nem lehet lakást kapni. Igaz, hogy az utóbbi időben erősen megindultak az építkezések, de ez nem sokat segít egy szegény magyar családon. Megfizethetetlenek ezek a lakások. Az új házakban egy szoba-konyha minimálisan négy-ötezer frankba kerül évente. Vagyis 400 frank havonta. Hát ezt a magyar munkás, kereskedő vagy intellektuel nem nagyon tudja megfizetni. A nagyobb családoknál, ahol a szülő mellett esetleg valamelyik gyermek is dolgozik, már nem lenne probléma az egy szobás lakás bére, de a méretei viszont neveltségesek. A párizsi lakások nemcsak drágák, de szűkek, kicsinyek, akár csak a lépcsőházak, úgyhogy költözködés alkalmával ablakokon keresztül húzzák fel a bútorokat.

A kolónia egy része, különösen a gyermektelenek tehát leginkább hotelekben laknak. Az utolsó évtized alatt a párizsi háziurak rájöttek, hogy sokkal jobb üzlet a rozoga, több emeletes házaikat szállodává átalakítani. Párizsban ugyanis nem szokás szobát albérletbe kiadni, viszont a beözönlő idegenek kénytelen-kelletlen jó áron megfizetik a hotelszobákat. Egész kerületek alakultak át így szállodává. A *Quartier Latinben*, az Odeon mellett vannak utcák, hol minden második ház hotel. Természetesen tele magyarral. A *rue Mazarine-ban* és a *rue Dauphine-ban* több magyar lakik, mint francia. Kereskedők, diákok, iparosok nagyrészt.

A *Hotel de Ville* környékén, a *rue Rivolie-i* és az idenyíló kis szűk utcákban, közel a párizsi gettóhoz, húzódik meg a kétes múltú «nehéz» magyarok negyede. Cukor és Carte d'Identité gyártók, árusítók és naplopók. Akad köztük persze sok rendes ember is — de ezek rendszerint ráfizetnek a szomszédságra. A XX. kerület az asztalosoké. A *Boulevard Voltaire*, a *Faubourg St. Antoine* száz és száz famunkásnak nyújt meg-

élhetést. Többnyire régi magyarok mind. Már 1923-ban felütötték tanyájukat e vidéken.

Rengeteg szűcs, szabó, villanyszerelő, rádiós, pincér, varrónő él szerteszórtan Párizs kerületeiben. Nincs foglalkozás, melynek magyar képviselője ne akadna e városban. És mennyi magyar üzlet, mennyi magyar mester, szabók, hentesek, műkovácsok, lakatosok. Egész magyar város. Hogy csak a magyar vendéglősöket említsem, ebből is legalább tíz közismert Párizsban. Legjobbak a: *Littte Hungary* rue Suresnes-ben, a *Hiesz-féle* vendéglő az Etoile mellett, a *Szemző-féle Broadway-bár*, a *Restaurant Budapest* és a *Coq d'Or* — *Kis Pipa* vendéglő a rue Malebranche-on a Sorbonne mellett. Látogatott még *Kállay* vendéglő a rue Vielle du Temple ben, az *Erdélyi* vendéglő a rue Mazarine-on. Van persze vendéglő minden kerületben, amerre csak tömegesen lakik magyar.

Billancourt és Renault.

Nem tudom, mások hogy vannak, de nekem mindig rendkívül kedves és új olvasmány: Párizs térképe. Ahányszor rápillantok, egy csodálatos világváros művészi struktúráját látom, ahol a kerületek a Szajna körül harmonikusan elhelyezkedve, egy nagy népnek gazdag történelmét tárják fel. A város architekturális képe a francia nép egész lelkületét kifejezi. Tökéletes harmónia, ahol a múlt és a jelen, a tradíció és a modern élet szépen megférnek egymás mellett. Egy józan, egészséges gondolkodású nép kellemes, biztos otthona.

Az öreg város halhatatlan kultúráját és meghatóan szép stílusát keresve sem találjuk meg Párizs külvárosaiban. Itt, ellentétben a metropolissal, minden annyira rendezetlen, tökéletlen még, hogy szinte el sem hisszük, hogy Párizs közvetlen szomszédságában vagyunk, közel a Bois de Boulogne-hoz, a páratlanul előkelő Avenue de Fochhoz. Mintha csak a természet egyenes bosszantására építették volna Párizs külváro-

sát, annyira szürke ez a vidék. Pedig milyen üdítően szép, friss mezők húzódnak meg erre. Milyen ideális könnyedséggel lehetne megoldani Párizs eme fontos problémáját? Valóságos kertvárost lehetne idevarázsolni, de hát nem élünk a Lajosok korában. Amilyen igaz, hogy Párizs stílusát, Franciaország nagyságát királyai adták meg, oly igaz, hogy a pozitivistáknak a demokrácián kívül semmit nem alkotott. Elszomorító a z izléstelenség, ami a külvárosok parcellázott telepeinek építkezéseit jellemzi. De az élet mozgalmas, zajos és párizsi. *Puteaux, Suresnes, Billancourt, Boulogne, Issy-les-Moulineaux* és *Ile St. Louis* igazi gyárvárosok, de a nők éppúgy öltözködnek s puderozkodnak, az emberek itt is olyan nyárspolgárisan élnek, mint a Bastille vagy a Vaugirard körül. Ez is Párizs — Louvre nélkül. S ez is magyar.

A nagyváros lehetetlen lakásviszonyai miatt, a magyarok nagyrésze a város szélén és a közvetlen közelben lévő külvárosokban telepedett le. Mivel a nagyobb gyártelepek is itt vannak, könnyen érthető, hogy honfitársaink nem ragaszkodnak különösebben a párizsi hotelekhez, hanem inkább munkahelyükhöz közel laknak. *Ez a banlieu.* Tele magyarral. Igazi munkásnegyedek, ahol még a polgármester is szocialista vagy kommunista. Majdnem mindegyik városban van egy magyar vendéglő, ahol időnként pompás magyar multságokat rendeznek vasmunkásaink. A környéken ugyanis leginkább vasasok laknak. Tagbaszakadt, intelligens magyar munkások. A *Renault*, a *Citroen*, a *Saurer* és a *Latil* gyár nagy autózememéi és más megszámlálhatatlan kisebb műhelyben, vasöntödékben több ezer magyar keresi kenyerét már évek óta. Érdemes kilátogatni közéjük és elbeszélgetni ezekkel a kommunistáknak tartott, jóképű, derék magyarokkal.

Egyedül a *Renault-b&n* közel ezer magyar dolgozik, ami négy-öt ezer magyar lelket jelent *Billancourt* városának. *Billancourt* . . . Olyan ismerős név ez nekünk párizsi magyaroknak, mint Kispest, Újpest vagy Rákospalota. Csak vagy 1200 kilométerrel innen vagyunk a Dunától a Szajna mellett.

Renault. Ez a név valósággal történelmi értékkel bír a francia automobil életében. Harminchárom évvel ezelőtt egy egyszerű mesterember Louis Renault kicsiny műhelyében egymaga összeállít egy kocsit és Párizs városa nemzeti eseményként ünnepli első túraújtját Párizstól—Rambouillé-ig. Rövid idő múlva megvalósul a Párizs—Bécs és Párizs—Madridi út — automobilon. 1913-ban közel 5000 munkással dolgozik a gyár, 1914-ben a Renault és Citroën taxik megmentik Párizst és megnyerik a háborút — a Marne-nál. Azok a jó öreg taxik ma már nincsenek divatban, csak az *Invalidus múzeum* nagy kertjében mutogatják az idegennek, emlékül annak a felejthetetlen eseménynek, hogy alig néhány óra alatt több tízezer katonát szállítottak a Marne-hoz, ahol már-már átkeltek a német csapatok.

S ma 1931-ben, a Renault gyár 23.000 embert foglalkoztat. Tavaly még 30.000 ember élt a Renaultból. De közbejött a krízis és mégis Párizs közvetlen környékén, a billancourt-i szigeten több mint 100 holdon Európa legnagyobb üzemét teremtette meg egy ember, *Louis Renault* s egyben Franciaország egyik legnagyobb kapitalistája lett.

— Íme itt kezdte karrierjét — magyarázza kedvesen M. Hallé, a kísérőm, akit a vezérigazgatóság mellém rendelt, hogy végigvezessen a gyár nevezetesebb műhelyem, — ebben a kis műhelyben M. Renault.

Egy rendezett nagy parkban vagyunk az igazgatósági épülettel szemben. A borostyánnal befuttatott műhely kicsiny erdészlakra emlékeztet. Lombos, százas fák között — mennyi romantika van ebben a tankokat, repülőgépeket és ezer és ezer motort gyártó materialista világban — a Renault gyárak vezére minden látogatójának megmutatja az első kocsit, amellyel útnak indult. Az egész berendezés primitív. A kocsi egyenesen komikus, de a maga korában a technika egyik legnagyobb teljesítménye volt.

Ebben a pillanatban két hatalmas autócar érkezik a közelben lévő gazdasági iroda elé. Renault cárok. A kontraszt a múlt és jelen között felmérhetetlen.

M. Halle tovább vezet. Az Ile Seguini atelier-ben vagyunk. Az arányok oly nagyok, hogy csak számszerűleg fejezhetők ki. Egy 70.000 négyzetméteres területen, négyemeletes magasságban fekszik ez az abszolút modern műhely, mint egy óriási hangár, a Renault gyárak büszkesége.

Csodálatos élmény volt látnom, hogy a 225 méteres műhely másfél óra alatt hogyan produkál egy autót. Kísérőm elvezetett a «lánc» elejéhez, ahol az autók alkatrészeinek első összeállítása történik. Négy-öt méterrel odébb, egy kis csapat munkás az alvázon, még alig észrevehető, inkább csak szakértői szemmel látható fejlődést produkált. A mozgó sínek rövid idő múlva viszik tovább a vázat. Ugyanakkor újabb és újabb eredmény mutatkozik és amikor a lánc végére érünk, az emeletnyi magasságból leeresztett és vázára erősített karosszériák teljessé tették előttem a gépek és a munkáskezek harmonikusan szép alkotását. Még egy-két állomás, ahol már női kezek fényesítik a karosszéria ablakait és a tökéletesen lakkozott autó kész.

Azzal a láncszisztémájú munkával, mely az amerikai autógyárakban divatos, a gyár naponta 250 széria kocsit hoz ki minden különösebb megerőltetés nélkül. Ahogyan elnéztem a munkásokat, kik között — amint a kísérőm is megjegyezte — a magyar munkások majdnem mind a legtökéletesebb szaktudással rendelkeznek, csodálkozva kérdeztem: — Hogy lehet az, hogy ilyen érdekes és a fizikumot alig igénybevevő munka mellett, melyet különben nagyon jól megfizetnek, ezek az emberek oly könnyen hajlanak a demagógia jelszavai felé?

— Óh ne higgye kérem — feleli M. Halle — hogy az mind igaz, amit a Renault gyári munkásokról beszélnek. Ezek a munkások mind nagyon rendes, okos emberek és sokkal komolyabbak, minthogy őszintén hinnének a kommunista lapok túlzásaiban. Mi látjuk csak igazán, mennyire nem fejezi ki a munkás lelkületét és gondolkodását az az orgánus, amelyet különben alig olvasnak. Mostanában, hogy a gyár nem dolgozik azzal a nagy lendülettel, mint a múlt évben —

tekintettel az általános európai krízisre, melyet hiába mi is érzünk — a munkások sokkal jobban értékelik munkájukat és állásukat, mint azelőtt. A legutóbbi május elsején például néhány temperamentumos munkás kivételével, mindenki dolgozott. Ez különben fényesen igazolja azt az egyetértést, ami M. Renault és a munkások között fennáll.

Eljutottunk a motorokat gyártó műhelybe. Ez tulajdonképpen egy öntöde. Izzó hőség s talán a legnehezebb munka folyik itt. Egy másik műhelyben már a motorokat próbálják. Kísérőm még kunt elmagyarázza, hogy órákon keresztül hagyják dolgozni a motorokat, mielőtt az előbb látott felszerelési műhelybe kerülnek. Bent nem válthatunk egy szót sem, olyan irtózatosszerű berregés közepette járunk.

— Honnan veszik ehhez az óriási produkcióhoz szükséges villanyerőt — kérdem.

— A Renault gyáraknak egy 35.000 kilovattos villanytelepe van — meséli kísérőm — és ez szolgáltatja azt az erőt, amellyel a nyersanyagokból a kereskedelmi árut készítjük. Szükségesnek tartom ugyanis megjegyezni, hogy az utolsó szegtől mindent mi termelünk s ezért képes a gyár aránylag a legolcsóbb áron, a legjobb széria kocsikat előállítani. De nemcsak autókat, hanem avionokat, gazdasági gépeket is gyártunk legnagyobbbrészt a francia kolóniák számára. Kikerülnek még tűzoltói gépek és hajógyári felszerelések is. A Renault-gyárak ma nemcsak Franciaország — de Európa legnagyobb üzemének tekinthetők — a motorgyártás terén.

Sohasem felejttem el ezt a látogatást, mely bepillantást engedett ennek a világhírű gyártelepnek életébe. Kifelé jövet úgy éreztem magam, mintha egy idegen földrésről térnék vissza — onnan, ahol minden perc produktív munka — oda, ahol órák hosszat csavarog az ember — tétlenül. Egyszeriben megláttam a gépek és az ember csodálatos harmóniáját, elválaszthatatlanságát. S felmérhetetlenül megnőtt előttem a munkás és a technika.

Mr. Renault — akinek szédületes pályafutása valósággal szimbolizálja a francia nép kitartó erejét, egyszerűségét, takarékoságát és gazdagságát — sikerét majdnem egyes egyedül emberismeretének köszönheti. Nem hiába került munkás sorból a legelső nagyiparosok közé — de tudja is — hogy termelni csak megelégedett munkástársadalommal lehet. Hogy ezt elérhesse — szociális szempontból éppen olyan eredményeket produkál, mint a motor terén.

Dobard úrral, a szociális ügyek vezetőjével hosszabban elmélyedtem erről a kérdésről. Renault először is jól megfizeti munkásait. Az órabérek aránylag 7 frank körül mozognak. Betegség esetén a gyár egylete segélyben részesíti tagjait. Nyáron a gyermekeket üdülni viszik a tengerpartra. Esetleges balesetek ellen pedig, a törvény által előírt rendszabályokon túl — legmesszebbmenő óvintézkedésekkel élnek. Külön elsősegélyt nyújtó orvosi rendelő és gyógyszertár van a telepen.

A munkásság élelmezésére is gondolt Renault. Éppen delet csengettek, mikor elhagytam az igazgatósági épületet. A néhány perccel előbb még kihalt utcákat egyszerre ellepte, valósággal elöntötte a munkásáradat. Ebédelni mentek. A közeli kocsmák pillanatok alatt megteltek. A villanyzongora már nagyban zenélt Maurice Chevalier legújabb slágerét. Az utcasarkokon négy öt rikkancs — többnyire nők, hangosan árulták a «Le Char d'Assaut», vagyis a «Harci szekeret». Ezt a lapot a Renault gyárak kommunista sejtjei adják ki. Mellettem ezer és ezer ember haladt el. Kíváncsian vártam — veszik-e hát ezt a lapot — amelyet nekik írtak.

Vagy tíz percig álltam a sarkon s néztem a gyors léptekkel elvonuló tömeget. Nos ezek az úgynevezett kommunista munkások rá se figyeltek a rikkancsokra. Nevetgéltek, hangosan beszéltek és siettek. Megszámoltam — összesen tizennégyen vették meg a lapot. Szegény Harciszekér — mi lenne veled, ha Moszkva nem táplálna aranyaival. Ezektől a derék, jókedvű, ebédjükhöz, családjukhoz hazasiető munkásoktól ugyan csak felkopna a «kereked»!

Ahogy itt a rue *Emile Zola*-ban állok — látom, hogy a munkások és nők egy része valami kantinfélébe igyekszik. Megtudom, hogy a telepen több ilyen hatalmas, barakszerű ebédlő van — a Renault-gyárak élelmezési korporációjának vezetése alatt. Míg egy ebéd a legkisebb városi vendéglőben 8—10 frankba kerül, addig itt alig 4-5 frankot fizet érte. Most már kezdem igazán elhinni Dobard és Halle uraknak kijelentéseit — mely szerint ezek a munkások legfeljebb csak a nem vásárolt Harciszekér és a magyar «Riadó» szerint kommunisták — de különben nagyon rendes, békés emberek — s megelégedettek, mert hát mi panaszuk is volna? Rendes fizetést kapnak — olcsó ebédet — megfelelő orvosi kezelést és táppénzt az Assurance Sociale-on kívül is, olcsó lakásokat Billancourtban, egyszóval biztos megélhetést napi 8 órai nyugodt, egyáltalában nem hajtott munka mellett. Lehet, hogy nem láttam mindent, hogy csak az előnyös oldalait pillantottam meg e rövid látogatás alatt, ennek a hatalmas üzemnek — de ha tévedek, miért van az, hogy minden magyar munkanélkülinek leghőbb vágya ide bejutni!? Talán azért, mert lenyúzzák a bőrét? Nem hiszem, hogy ennyire rosszat kívánna magának a magyar ember ... A magam részéről mindenesetre kívánom minden franciaországi magyar testvéremnek hogy soha ne legyen rosszabb dolga, mint ennek a 23.000 különböző nemzetiségű munkásnak — akik ma még ehetik a Renault kenyérét!

Magyar házak Drancyban.

Míg a *Drancy* és *Blancmesnil* vasútállomásától az Avenue Castelnau felé igyekszünk, repülőgépek zúgása kíséri bennünket. A közelben fekszik *Bourget*, ahol Lindberg kikötött s ahonnan *Costes* és *Bellonte* a híres óceánrepülők útra indultak. Berregnek a motorok, fejünk felett több avion is kering.

De engem most nem érdekelnek a francia gépek teljesítményei. Látogatóba megyek a párizskörnyéki

magyarokhoz *Drancyba*. Velem tart *dr. Béres István* orvos, a drancy-i Magyar Egylet elnöke. Fiatal, magas, szálas ember, kitűnő orvos és közkedvelt elnök. Hosszú hónapokon át kezelte az itteni magyarokat és megszerették. Mikor megszűnt az ingyenes rendelés, nem engedték el. Megválasztották elnöknek.

A széles poros országúton közeledünk a drancy-i magyarok házai felé. Ez a falu arról híres, hogy aránylag jómódú magyarok lakják. A legtöbbször saját háza van. Mind régi magyarok — nekik még volt idejük megszédni magukat.

Az első házban, ahol kikötöttünk, Sik Józsefek laknak. Gondosan ápolt, zöldségeskert mélyén egy kis házacskó emelkedik, amelyet Sik József asztalosmester sajátkezűleg épített fel, miután a házhelyet is megszerezte. Nem sokat kéreti magát, beszélni kezd a múltjáról, Párizsba jöveteléről.

— Úgy volt az kérem, hogy odahaza egy kisebb üzemnek voltam a vezetője. Az a kicsi üzem azután a háború végén egy nagy vállalattal fuzionált s mivel annak már megvolt a maga régi üzemvezetője, én feleslegessé váltam. Újabb alkalmazást pedig nem kaptam, kivándoroltam Franciaországba. Egykét évig csak megvan az ember, de most már, szívesen mennék haza, mert az esztendőket nehezen múlnak. Szegény feleségem annyit sír, hogy bizony már azon gondolkodom, hogy eladjuk ezt a házat s azután hazamegyünk. De hát odahaza — úgy hallok — még rosszabbak a viszonyok, nem szabad elkönnyelműsködni a dolgot.

— Mennyi pénzzel jött ki Franciaországba, — kérdelem — hogy még telekre is jutott?

— Jóformán semmivel. De itt majdnem pénz nélkül lehetett telket vásárolni akkoriban. Kijöttünk, megnéztük a helyet, megtetszett és jelentkeztünk. Hetenként kerestem 160 frankot, abból 40 frankot kellett fizetni a törlesztésre, a többi bizony elfogyott az élelemre.

— Amikor a föld megvolt, jött a nagy probléma: Hol fogunk lakni? A legtöbbször egy ponyvát húztak

a fejük fölé és szalmát raktak maguk alá. Így töltöttük az éjszakát, nappal pedig a legnehezebb munkát végeztük az üzemekben. Lassanként megismerkedtünk az itteni kereskedővel, aki adott hitelt és sajátkezüleg építeni kezdtük vasárnaponként házainkat. Egyik barát segített a másiknak, hogy minél előbb tető alá húzzuk kicsiny lakhelyünket. S épültek a magyar házak, sorban egymás mellett. Akkoriban még nem volt egyletünk és bizony jöttek hozzánk sűrűen a kommunista agitátorok, hogy lépünk be a pártba. De rossz helyen kopogtattak.

— Aki egyszer telket vesz és házat épít, azt a kommunista eszmékre nehéz rábeszélni. Amikor az ember látja, hogy az egyik a heti 40—50 frank pénzfölöslegét elmulatja, a másik pedig ugyanazon földet vesz, házat épít és jövőt alapít, akkor annak nehezen jutna eszébe, hogy azzal a könnyelmű nincstelennel megosztozzon. Így azután sorban «leégtek» nálunk a kommunisták. Végül is rájöttünk arra, hogy a legjobb védekezés — ha magunk alapítunk egyletet. Ez meg is történt, amint tetszik tudni. Talán át is mehetnének a körbe mindjárt, mert már várják az urakat.

Útközben benézünk Hoblikékhoz, Trinkerékhez és Molnár-Szabóékhoz. Az emberek már elmentek a körbe. Az asszonyok is útra készen álltak. De még előbb megmutatták a házukat. Tisztaság, rend mindenütt. Boldogan nézem ezeket a magyar verejtékel és magyar ésszel rakott csinos otthonokat.

Amíg az egylet helyiségéhez érünk, a velünk tartó asszonyok elmesélik, hogy a frankzuhanás idején olyan nyomorúságos helyzetbe kerültek az itteni magyar családok, hogy a munkanélküliség következtében a magukra vállalt részletet nem tudták törleszteni, mert a megélhetésre sem jutott. Megkezdődtek a perek. Sok magyar munkáscsalád egzisztenciája rendült így meg. Többen elvesztették kicsiny vagyionukat. Végül is találtak egy pénzintézetet, mely súlyos kamat mellett igaz, de legalább annyi hitelt bocsátott a rendelkezésükre, hogy a vételár még hátralevő, de esedékes rész-

léteit lefizethették s így újabb áldozatok árán megmenthették hosszú évek munkájával és sok önmegtagadással szerzett házaikat. Nagyobb részük már kifizette adósságát, harminc sőt ötvenezer frankot érő háznak boldog tulajdonosai

Be már itt is vagyunk a *Drancy Magyar Egylet* háza előtt. Gyermek kacagás, magyar beszéd hallatszik ki az utcára. Beljebb kerülve a társalgóba jutunk, ahol gondosan elhelyezett padsorok között az asztalokon újságok, könyvek hevernek. Asztalok körül magyarok ülnek. Egyik éppen Jókait forgatja a kezében, a másik Szabó Dezsőt. Igen jól látom, Szabó Dezső *Csodálatos életét* olvassa.

Nagy ovációval fogadnak bennünket. Sorba kezét fogunk. Az asszonyok mosolyognak, a gyermekek körénk sereglenek. Örömmel telik meg a szívem. Egy csomóban ennyi mosolygós képű, barátságos magyar! Újabb bizonyítékát érzem annak, hogy az összetartozás érzete megfelelő légkörben és megfelelő emberek irányítása mellett szépen kifejlődhetik idegenben élő magyarok között. Rögtön meg is mondom nekik, hogy mennyire jólesik ennyi lelkes jókedvű magyar közé jönnöm.

— Hála Istennek, most megvagyunk, — veti oda Molnár Pál tagtárs — de nem volt ez mindig így. Volt idő, amikor mi nagyon is marakodtunk. Próbáltuk rendbehozni a dolgot, nem ment, mert a kibékülés csak ideig-óráig tartott. Végül is úgy oldottuk meg a mi gordiusi csomónkat, hogy kivágtuk a civakodó elemet. Most aztán úgy vagyunk, mint egy nagy család. Akik itt vagyunk, évek óta ismerjük egymást, sok nehéz napot szenvedtünk, sokat tapasztaltunk. Rájöttünk, hogy nekünk szükségünk van egymásra. Teaestélyeket, mulatságokat, előadásokat rendezünk, népszínműveket adunk elő tagjaink és a magunk szórakoztatására.

Béres doktornak köszönhetjük mindezt. Ha ő nem törődne velünk, már régen feloszlottunk volna. A doktor úr időnként közegészségügyi dolgokról is tart nekünk előadást. Így aztán nemcsak szórakozunk,

de tanulunk is. A gyermekeinknek pedig betanítunk kisebb darabokat, mint a legutóbb is. És bizony sokszor felülmúlnak bennünket. Fáradozásukért minden dicséretet megérdemelnek: *Zibrinyi Dezső* alelnök és *Zwancziger István* tagtárs.

Molnár szavai egyszerre visszaemlékeztetnek egy kedves drancy délutánra, amikor is teára hivatalos voltam hozzájuk. Miközben az anyák a teákat felszolgálták, a gyerekek már gyülekeztek az előadás-hoz és megindult egy felnőttek számára írt dialógus a gyerekek között. Agyonneveltük magunkat. És a szülők! Milyen boldogan nézték, hallgatták az ő apróságaikat, az ő kis színészeiket. Pompás gondolat idegenben, raccsoló magyar gyermekeket így tanítani az anyanyelvükre.

— Egyetlen óhajunk van kérem — mondja Trinker tagtárs — és pedig az, hogy minél több olvasnivalót kaphassunk. Tessék elhinni, hogy az embernek nagyon nagy szüksége van idekint magyar könyvre. Igaz, elég fáradtak vagyunk este, mikor hazatérünk, de valóságos pihenést jelent számunkra egy jó magyar regény. Talán el sem tetszik hinni, de vagyunk egy-néhányan, akik Móricz Zsigmond «Sárarany»-át szívesebben olvassuk, mint holmi ponyvaregényeket.

— Az olvasás mellett van egy másik nagy szórakozásunk is, — szól közbe *Robiig Károly*, régi drancy-i lakos, az egylet egyik esze. — Színdarabot rendezünk és versenyre kelünk a többi magyar egyletek műkedvelő gárdáival. Legutóbb például egy vándordíjat alapítottunk, melyet évről-évre a legjobb előadást nyújtó műkedvelőgárda fog birtokába venni. A díj egy ezüst serleg. Mi csináltuk. Úgy hisszük, hogy ezzel a gondolatlalt ösztönzést nyújtunk a többi magyar alakulatoknak is. Aki jobban tud, legyen azé a serleg. Úgy halljuk, hogy a Lyra Dalkör erősen ambicionálja elvitatni tőlünk, hát csak jöjjenek. Mi szeretjük őket, de álljuk a versenyt.

Íme Párizs mellett egy faluban, ahol nyolc évvel ezelőtt alig akadt egy-két ház, ma egy nagy magyar kolónia megelégedetten él. Dolgoznak, gyarapodnak és magyarok maradnak. Időnként érdekes és meglepő ideákat vetnek fel, élénkséget visznek társaskörükbe, magyar szóra tanítják gyermekeiket, magyar becsületre, összetartásra szorítják barátaikat, környezetüket.

Időnként össze-összekapnak persze, duzzognak egymásra, de aztán az egészséges szellem győzedelmeskedik. Egyszerre az egyik felveti azt a gondolatot, hogy a párizsi Magyar Háznak bizony kellene egy színpad és másnap már hozzá is fognak a munkához. Két hétre rá készen van a munka. Minden estéjüket feláldozzák, nincs szombatjuk, vasárnapjuk, dolgoznak a magyar ügynek. Ki ne emlékeznék a magyarok első világkongresszusára, amelynek egyik legérdekesebb eseménye a drancy-i magyarok küldöttsége volt. Biciklin tették meg az utat Párizstól Budapestig. Üdvözlétet vittek haza és egy gyönyörű bronzkoszorút a hősök síremlékére.

Pompás emberek ezek a drancy-iak. Ha az ember jól akar mulatni, akkor ide kell kijönni. Ezek tudnak nótázni, magyarosan kurjongatni, itt nem szólja le őket a szomszéd. Ha pedig már unja a vigadást, bejön hozzájuk és mulat a magyarokkal. A párizsi vendégeket különösen nagy előszeretettel fogadják mindig. Most is, hogy köztük vagyok, egyik teát a másik után szorítják belém. Aztán sor kerül a boros üvegekre is. Már mindenki elmondta a maga mondkáját, már megvitattuk az újabb terveket, az egyesület eseményeit és a téli programot. Előkerül egy harmonika, megszólalnak a magyar vigasságot hozó ezüstös billentyűk. Megnyílnak az ajkak és a szívek s együtt éneklő kórusban az egész társaság:

Harminckettes baka vagyok én . . .

Akár reggelig ott marasztaltak volna. De közeledik az éjféli, véget kell vetni a mulatságnak, mert lekéssük az utolsó vonatot. Megkezdem a búcsúzkodást. Dr. Béres is emelkedik már. De a drancy-iaktól

nem lehet ám oly könnyen elválni. Megindulunk együtt az állomás felé. Még vagy ötször lekezelünk.

— Aztán máskor is tessék ám eljönni hozzánk, szívesen látjuk — szólnak utánunk. — Hiszen közel vagyunk, csak egy ugrás Párizstól.

Diplomás napszámosok.

Az elvesztett háború nemcsak a munkásságot, de a magyar értelmiséget is érzékenyen sújtotta. S mivel valóságos túltermelés van szellemi munkásból nálunk, a szegény ország képtelen kenyeret adni nekik. Van is belőlük kivándorló elég. A diploma ma már luxus-cikk és senkit sem jogosít fel arra, hogy az állam el-tartsa. Mindamellett egyetemeink száz és száz magyar orvost, mérnököt, tanárt, jogászt termeltek az elmúlt 10 év alatt. Ráadásul az elszakított területekről is hazatódultak az emberek. Teljesen érthető, hogy az ország nem tud velük mit csinálni. Ezek az emberek gondolnak ma leginkább a kivándorlásra. Miután nagyrészt tudnak néhány szót franciául és azt hiszik, hogy a magyar diplomával és sovány szókinccsel bizonyosan találnak valami elhelyezkedést, tanulmányút címén egymásután jöttek Franciaországba. A szerencsétlen embereknek nagyrésze aztán a legkeservesebb helyzetbe került.

Volt idő, amikor ebben az országban nagy szükség volt ipari munkásra, de intellektuellekre soha. A földmívest és napszámost kivéve, ma az idegen szellemi munkás annyira nem kívánatos elem Párizsban, hogy az egyes minisztériumok látatlanban ütik tartózkodási engedélyt igénylő kórvényeikre az «Avis défavorable»-t. Akad természetesen vagy néhány száz, akik ma már elég jó állásban vannak, de aránylag édes-kevés a számuk azokhoz, akik teljesen letörve hagyták el az országot, vagy pedig a legdurvább napszámosmunkára lettek kárhóztatva. Persze mikor elindultak hazulról, fogadkoztak, hogy a fizikai munka-

tól sem riadnak vissza. És tényleg, mikor már minden kötél szakadt, mikor már hazuról sem lehetett várni pénzt, mert már vagy kétszer elköltötték a hazautazásra kapott összeget, amikor a jó télikabátot, a ruhák nagyrészét eladták már, a zsebóráért kapott néhány frankot is megették, — amikor minden kölcsönforrás kiapadt — egyesek mégis rászánták magukat a napszámosmunkára. Elmentek mosogatni, pályaudvarokra csomagokat hordani, garage-ba autót mosni és ha szerencsájük volt, még gyárba is bejutottak napszámosnak három frank órabérért. *Ma ez teljesen lehetetlen*, mivel a gyárak csak munkaengedéllyel alkalmazhatják és így a dolog előbb az illetékes minisztériumhoz kerül. De feltéve azt, hogy sikerül az illető mérnöknek vagy tisztviselőnek valahova felvételni magát, az egész vállalkozás ritkán tart el a szerződés végéig. Már az első hetekben megsebesülnek, megbetegednek és megátkozzák azt a percet is, amikor vágyaik városába, Párizsba jöttek.

Az első munkaalkalmat különben senki sem tartja Párizsban véglegesnek. Különösen a kultúrember nem. Nem az, amire készült, amit keresett és várja az alkalmat, hogy megszabadulhasson tőle. Közben a munkaadó már százszor is megbánja, hogy felvette az illetőt, mert ügyetlen és már is a beteglistára került. Fizetheti neki a félnapi munkadíjat, továbbá az orvos- és gyógyszerköltségeket. Igaz, hogy ezt nem mind a saját zsebéből teszi, levonnak erre az eshetőségre éppen eleget az illető fizetéséből, de az ilyen munkaerő hamarosan lejárhatja magát és a rendes munkásember hitelét.

Akad persze kivétel is. Volt idő, amikor a párizsi *Magyar Szövetség* munkaközvetítő irodája nagyobb csoportokban helyezhetett el vidéki gyárakba munkásokat és ekkor nem egy kereskedő és diplomás ember vállalkozott a kemény munkára. Ismertem néhányat, akik megálltak a sarat és hat hónapon keresztül dolgoztak a *creil-i* vasgyárban. Amikor meglátogattam őket, legnagyobb részük megelégedett arccal mondta:

— Nem panaszkodhatunk a munkára. Az igaz, hogy sohasem végeztünk odahaza ilyet, de a szükség

törvényt bont, örülünk neki, hogy ez is van. Néha ugyan nagyokat káromkodunk, ha szikra csapódik a kezünkre, de aztán másnapra már kutyabajunk. A főnökeinkre sem panaszkodhatunk. Ezek a munkavezetők igazán rendes emberek. Ha az ember nem bírja a munkát, ezt valahogy meg tudjuk neki magyarázni és könnyebb helyre tesz bennünket. Csak az az átkozott Carte d'Identité jöjjön már ki. Igazán csak azért dolgozunk.

És tényleg így van. Sokan képesek az első időkben vállalni a legnehezebb munkát is abban a reményben, hogy megszerzik a rendes munkapapírt. Mikor ez megvan, fogják magukat és rögtön visszajönnek Párizsba. Ez az oka annak, hogy még kötörőnek is elmennek egyesek, a bátrabbak és kívárlják az igazoló írást, a *«Recepissé»*-t, melyre aztán néhány hónap múlva megkapják a rendes *Carte d'Identité*-t. Viszont ezek azok, akik miatt a magyar munkás hírneve csökken, akik aláássák a rendes ipari munkás becsületét, *aki nemcsak munkapapírért megy el vidékre, hanem igazán azért, hogy dolgozhasson*. A munkaadók hamarosan rájöttek a dologra és később még a legnagyobb könyörgésekre sem vették fel e rájuk nézve haszontalan elemet. Így a vasgyárak az utóbbi időkben már kimondottan csak lakatosokat, autószerelőket és vasesztergályosokat alkalmaztak.

Sajnos, vége van annak a jó időnek, amikor a mindenre elszánt magyar intellektuel — munkapapír szerzés céljából, melyet aztán később megpróbál átírni saját szakmájára — egy festék- vagy téglagyárban, avagy abba a jó creil-i, vagy rouen-i vasgyárban felvétethesse magát. Annyira vége van, hogy az igazi szakmunkás sem tud már elhelyezkedni.

A múlt esztendőben vagy száz honfitársunk jutott munkához a *creil-i* gyárban s mind megszerezte a munkaigazolványát. A legutoljára elhelyezett csoport azonban, vagy negyven ember, már hatodik hónapja dolgozott, de a recepissének még híre-hamva sem volt. A munkások kétségbeesetten érdeklődtek, hogy mi lesz, megkapják-e végre az igazolóírást. A munkaadó,

Monsieur *Daydé*, kit rendkívül derék és jóindulatú embernek ismerek, megnyugtatta a munkásokat, hogy bár a megyei hatóság késlekedik, az igazolványt meg fogják kapni, mint ahogy a többiek is megkapták. Erre a szegény emberek megint dolgoztak vagy két hónapig nyugodtan. A papír csak nem jött meg. Végül is kiutaztam, hogy megpróbáljam rendbehozni ügyüket. De a rendőrség kategorikusan elutasított minden kérelmet. A Ministère du Travail-ra való hivatkozással a komizárius őszintén megmondta, hogy semmi remény sincs a dolog kedvező elintézésére. Ott álltam tanácstalanul negyven aggódó szempár előtt. Mit mondjak nekik? Párizsban a munkanélküliség már nagyban rombolt. Soha annyi éhező, hajléktalan, szomorú magyar nem állott a konzul előszobájában és a Magyar Ház kapualjában. Párizsban tehát nincs mit remélniök. Mit tevék legyenek? Még mindig jobb — gondoltam — Creilben, ha bizonytalanságban is, de munkával a kezükben.

Az emberek lesújtva hallgattak. Egy egész élet, a jövő minden reménysége összeomlott bennük. Legnagyobb részük fizikai munkás, erős, izmos fiatal ember, de van köztük néhány kereskedő, egy borbély, egy cukrász és öt diplomás ember. Két gépészmérnök, egy újságíró, egy rajzoló és egy gyógyszerész. Mennyit kellett beszélni az igazgatónak, míg felvette őket! És most itt állanak, testileg-lelkileg összetörve, többnyire lejárt vízummal, minden francia igazoló írás nélkül. Mi lesz velük?

Megpróbálom vigasztalni őket. Ott vagyok abban a baraképületben, melyet az igazgatóság építtetett számukra. Vagy húszan alhatnak itt rendes vaságyakon. De most együtt vagyunk mindnyájan, a küntlakók is. Körülállnák és várják, hogy mondjak valamit, adjak egy lehetőséget, tegyek csodát. Mit lehet ezeknek a szegény embereknek mondani? Most nem szavak kellene, biztatások, hanem papiros, Carte d'Identité. Én ezt nem adhatom nekik. Hiába mondom, hogy pillanatnyilag nem az írás fontos, hanem az, hogy van munka. Hiába mondom, hogy száz és

száz magyar munkás éhezik Párizsban és azok mind boldogan lennének az ő helyükben. Ez mind semmi. Nekik munkapapír kell. Amikor elválok tőlük, soknak könnyes a szeme, alig mernek rámnézni. Egyik-másik arca úgy elborult, oly sötét, hogy szinte az az érzésem, gyűlölnek, mert nem maradok köztük.

Néhányan elkísérnek a vasúti töltésig, innen azután újra búcsúszom tőlük. Az újságíró azonban velem tart az állomásig. Magas, nyúlánk fiatalember. Nyolc kilót fogyott a gyárban — amint mondja. Meséli, hogy az utóbbi hetekben a türelmetlenség már oly nagy fokra hágott az embereknél, hogy este a barakban minden szóra összekaptak. Egyik verekedés a másikat érte. A várakozás felőrölte az idegeket. Míg volt remény, ment a munka. Nem egyszer nótára is gyűjtottak, amit a franciák kíváncsian és meglepődéssel hallgattak, mert ha a munkás dalol, akkor jól dolgozik. De amióta a Carte d'Identité nem akar megérkezni, még a műhelyben is összekapnak az emberek és gorombán feleselnek vissza.

— Végül is elhatároztam, — folytatja az újságíró — hogy valamiképpen elvonom a fiúk figyelmét ettől a lelket pusztító várakozástól és összeütök velük egy kis magyar estélyt. Úgy gondoltam, hogy előadunk egy színdarabot, valami pesti tréfát. A kollegám, a patikus szavalni fog néhány Adyt, én pedig tartok egy felolvasást. Meg is tettem mindent, hogy nyélbe üssük a dolgot. De nagy fiasco lett a vége! Az első próbára 16 emberből csak egyetlenegy jött el. A patikus. A másodikon sem voltunk többen. Így aztán lemondunk a magyar estről.

Egy ideig szótlánul haladtunk egymás mellett. Igyekszem megnyugtanni, hogy talán csak fordul a helyzet és ha megkapják a papírt, az emberek kedélye visszatér és megcsinálhatja a kultúrestélyt.

— Hát gondolja, hogy van remény munkapapírt szerezni Creilben? Az Istenre kérem, mondja meg őszintén, érdemes-e várni még? Én már a hetedik hónapja dolgozom itt szerződés nélkül. Csak egy *im-matriculaciós* kártyát kaptam, ebbe is beleütötték,

hogy munkát nem vállalhatok az avis megérkezéséig. Meg fog ez érkezni egyszer? Az útlevelembe beírták, hogy irataimat felküldötték a minisztériumba. Lesz ebből valami? És ha nem, mit tegyek? Huszonnyolc éves vagyok, vagyon nélkül és minden vágyam már csak a csendes vegetálás. Otthon egy lap állandó munkatársa voltam, de nem tetszett a képem az egyik szerkesztőnek és kivágtak. Nem tudtam állást kapni többet. Ki kellett jönnöm ide. Azt hittem fenéig tejfel. Most itt vagyok. Megpofozott az élet és nincsen már ambícióm. Otthon, sajnos, borzalmas a helyzet. Rettegek a jövőre gondolni. Kérem, adjon tanácsot.

Elcsukló hangon beszél. Alig tudok néhány vigasztaló szót mondani neki.

— Ha esetleg bemegyek Párizsba, ami a közel jövőben nem igen valószínű, szíves engedelmével fel fogom keresni. Tetszik tudni, nem nagyon szaladgálhatok be, mert minden fillérre szükség van. Fogynom kell a garast, mert egy drága magyar kislány ígéretem beváltását várja . . .

A szegény fiú majdnem sír. Hosszan kezét fogunk. A vonatban és azután még sokáig ez a szomorú magyar sors vissza-visszatér emlékezetembe.

*

Egy hónap múlva levelet kaptam tőle. A Daydégvár magyarjainak sorsa siralmasra fordult. Az egyik napon behívták őket a rendőrségre és egytől-egyig kitasították őket. Még az útlevelükbe is beírták, hogy nyolc napon belül el kell hagyniok Franciaország területét. Ez lett a hosszú, türelmetlen várakozásnak a vége.

A rettenetes csapáson segíteni nem lehetett. A rendőrség hajthatatlan volt. Minden követségi és magyar egyesületi intervenció hiábavaló ilyenkor. Az emberek szerte-szóródtak, jó néhányan a konzulátus jóvoltából hazautaztak, mások útlevelükből kitepték az

ominózus lapot és tovább álltak más vidékre. Egy részük Párizsba jött szerencsét próbálni és az Isten tudja, mi lett velük. Alig múlt el három nap, a következő levelet kaptam az újságírótól:

«Hogy Creilben milyen csúnyán elbántak velünk, azt ön igen jól tudja. Nem térek ki rá. A többiekkel együtt én is Párizsba jöttem. Egy garage-ban felvettek autósosónak. Három éjjel dolgoztam. Negyedik nap leütött egy csúnya láz a lábamról. Megfáztam. Most itt fekszem a *Hôpital Tenon-han*. Hál' Istennek, már jobban vagyok, bár, mint mondják, a tudóm meg van támadva.

Itt vagyok idegen földön, sajnos, nekem még mindig idegennyelvű emberek között betegen. Minden percben reszketek, mint egy gyilkos, hogy a rendőrnek eszébe jut belémkötni, ha kilépek az utcára. Kijöttem Párizsba, mert otthon éheznek az anyám. És én nem tudtam neki kenyeret küldeni, pedig úgy dolgoztam, mint egy barom, fűtetlen műhelyben nyolc hónapra át. Hát most mi lesz? Napok kérdése, hogy innen el kell mennem. Hova?

Valami jótékony egyesület részéről itt volt egy hölgy. Azzal vigasztal, hogy kijárják nekem a követségén, hogy ingyen hazaszállítsanak. Hát ez aztán szép perspektíva! Mintha otthon nem volna elég hozzám hasonló, félig kész, használható szakma nélküli ingyenélő, aki esetleg két-három gyereknek kénytelen enni adni. Nem akarom megszánatni magam. Én dolgozni akarok, szívesen bármit. Lehetséges ez itt? Ha igen, hogyan?

Lassan két hónapja lesz, hogy itt vagyok a kórházban. Ismeretségem Párizsban nincs. Munkapapírom nincs. Vízumom karácsonykor lejárt. Jelenleg egy sou nélkül vagyok. A szállodában lévő házbérbiztosítékom két-három váltóing.

Érdemes még kínlódni? Remélhetek én még? Mit? Kihez fordulhatok segítségért? Még 10—12 napig adnak itt enni, de aztán . . . Kérem, ne tessék haragudni, hogy zavarom e kérdésekkel. Nagy hálaára kötelezne, ha írna néhány sort.»

Hát ilyen egy magyar intellektuel sorsa. A legtöbbé ilyen. Érdemes ezért Franciaországba jönni? Ez a levél nem az én fantáziám terméke. Semmi értelme sem volna regényt írni, mikor a valóság olyan megdöbbenően tragikus. Ehhez nem kell kommentár, ezt nem kell színeznii, hogy hatásosabb legyen. Ez tény, amiből okulni lehet.

Fenn és lenn . . .

Mindamellett, hogy a Franciaországba tódult magyar szellemiség sorozatos sikertelenségnek van kitéve, valószínűtlenül hangzana, ha a tíz év óta tartó intenzív bevándorlás alatt néhány intellektuel, keserves küzdelem után megfelelőbb talajra ne talált volna. Meg kell jegyezni, hogy ezek nagyjára fiatal diákemberek voltak, amikor kijöttek. Teljesen kész, bevégezett tanulmányokkal rendelkező magyarok is révé jutottak persze idővel, így a mérnökök — de az idősebbek sem idegekkel, sem fizikummal nem bírták azt a munkát, amit a fiatalabbak bohémebb lélekkel végezni tudtak.

Akik beérkeztek Párizsban, mérnökök, orvosok és egy ügyvéd, azok nem mai bevándorlók. Nagyrészt itt végezték az egyetemet, vagy rögtön tanulmányaik befejezése után jöttek ki. Egyik-másik közben francia állampolgár lett. Sokat a numerus-clausus kényszerített külföldre. Egy kis hazai támogatás a pesti szülőtől és az itteni Rotschild- és Dreyfus-féle jótékony intézményektől, meg a francia állam helyenkénti kisebb ösztöndíja biztosították valahogy azt a létminimumot, amelyből egy szegény diákember eltengeti magát. Négy-öt esztendeig tanultak így, sokszor a fél éjjelt végig mosogatva valamelyik francia, vagy magyar vendéglőben. Sokszor esti munkát vállaltak, éjjel a vásárcsarnoknál dolgoztak, vonatoknál csomagot hordtak és ma már kész emberek. Kezükben van a francia állam diplomája. Nem utolsó dolog az kérem, amikor egy magyar ember francia talárban védőbe-

szédet tart. Íme, hogyan csinál embert a numerus clauzus a külföldre kényszerült magyar diákból. Idővel aztán benősül egy francia családba, kitűnő összeköttetésekkel rendelkezik, gyarapodik. A kolónia elég nagy. Ha valaki ügyes, már ebből is meg tud élni. Az orvosok nem átadják rendelőiket erősen reklámozni és magyar beteg akad, sajnos, elég. A kommunisták lapja, meg egy magyar könyvkereskedő által kiadott hetilap vastag betűkkel hozzák nevüket, címüket, specialitásukat. S mind megél. Ügyes emberek.

Ismerek egy pár mérnököt, aki odahaza a Ganz—Danubiusnál dolgozott. Amikor Franciaországba jöttek még nem támasztottak a hatóságok akadályt elhelyezkedésük elé és munkanélküliségről szó sem volt. Ismeretes, hogy a magyar mérnök legyen az gépész, kémikus, vagy építész, sokkal tökéletesebb felkészültséggel bír, mint egy szakmabeli francia mérnök, amikor az egyetemet elhagyja. Igaz, hogy a franciák nem annyira a teoretikus, mint inkább a gyakorlati tudásra nevelik mérnökeiket. Ez az oka annak, hogy annyi szakiskola van Párizsban és csak a kiválasztottak végzik el a polytechnikumot, viszont a magyar mérnökök, ha kezdetben nem is rendelkeznek praktikus tudással, egy-két esztendei gyakorlati munka után, amit rendszerint már otthon elvégeznek, behozzák a franciáknak ezt az előnyét. Elméletileg pedig magasan fölöttük állanak. Így történhetett meg, hogy több francia gyárban, de különösen amerikai, angol és holland cégeknél előszeretettel fogadták a magyar mérnököket. Szépen keresnek, megélnék. Egyik-másik, mint bányamérnök helyezkedett el és bár azelőtt sohasem voltak még csak egy tárna közelében sem, néhány hetes próbamunka után, jó fizetéssel szerződtették őket. Mily szép idők voltak azok, amikor a párizsi központi fűtéssel foglalkozó nagy vállalatoknál, egyszerre két-három magyar mérnök tudott egészen jó feltételek mellett elhelyezkedni. Sajnos, amikor e sorokat írom, hasonló sikerekről már álmodni sem lehet. A nemrég megalakult mérnökegyesület, melynek több száz tagja van már, óriási erőfeszítéseket tesz, hogy az újonnan érkező

fiatal mérnököket elhelyezze. Minden összeköttetésüket latba vetik s még sem megy a dolog, örülni kell, ha a régebben itt élő s időközben elbocsátott kollégákat valahogy munkához segíthetik.

*

A beérkezettek kategóriájában kevés önálló kereskedőt találunk. Akad ellenben néhány gyártulajdonos, pénzember és az ipari szakmákban, így különösen a szücs-, szabó- (férfi és női konfekciók), a vendéglő- és a vasiparban számos jólmenő magyar cég. A nyomdászatban is képviselve vagyunk, ha nem is nagy számban, de nívóban, ízlésben.

Íróinkról, zene- és képzőművészeinkről másutt fogok beszélni. Most azokat a magyar karriereket szeretném megismertetni, amelyek életképességünket, tehetségünket ebben az idegen materialista világban is igazolták. Elég sokan vannak. Mindegyikről mondhatnék újat és érdekeset. A magyar intelligenciának, energiának és invenciónak eme szerencsésebb rétegéből azonban csak egynéhányat ragadhatok ki, mint ahogy nem beszélhetem el külön-külön az anyagi és az erkölcsi lejtőn lefelé csúszó magyarjaink sorsát sem.

Kicsit meglepő talán, hogy egy kalap alá veszem a beérkezetteket és a nyomorúságban tengődő véreinket, de én egy fényképfelvételt adok most a párizsi magyar kolóniáról s úgy vélem, itt nincs helye a retusálásnak. Egyszerűen ez a magyar élet, a magyar sors Párizsban. Kicsiben a mai Magyarország. Ezren nyomorognak és néhány százan vagyonosak, sőt néhányan dúsgazdagok lettek s már nem is magyarok, örülhetünk, sőt büszkék lehetünk, hogy ebben a 40 milliós országban, ahol a nemzeti szolidaritás valóságos barrikádokat emel minden olyan törekvés ellen, mely a megélhetően kívül vagyonszerzést is jelenthetne az idegenek számára — akadtak egypáran, akik a francia pénzvilágban, iparban, kereskedelemben komoly szerepet játszanak. Képességeik és sikerük fényesen igazolják ezt a sokszor hangsúlyozott és már szerény-

telenség számba menő tételt, hogy nemzetünk internacionális viszonylatban is küzdőképes és a világban szerteszórt egyedei nem hullnak el nyomtalanul.

A szomorú az, hogy a *nagyon beérkezettek* lassanként megfeledkeznek magyarságukról, amelynek köszönhetik tulajdonképpen erejüket. Magyar földből felszívott energiák gyümölcsozhatnak bennük s ők ezt mégis letagadják. Tévednek pedig, ha azt hiszik, hogy a francia nem érzi rajtuk az idegent.

A nacionalisták még egy Steegnek, a híres marokkói kormányzónak is szemére vetik származását, pedig ősei már vagy száz évvel ezelőtt francia földön laktak.

Itt van például *Fináli Henrik*, a Banque de Pays-Bas vezérigazgatója, a becsületrend parancsnoka és több száz millió boldog tulajdonosa, aki valamikor Pesten szesz- és kékítőgyártással foglalkozott, de mivel nem tudott kedvéhez mérten érvényesülni, kiment Dél-Amerikába. Ott is sokáig küzdött, míg aztán fordult a szerencsekereke és dült hozzá a pénz. Gazdag volt már, amikor feleségül vette Rotschildék egyik bizalmi emberének, Landau Horacénak húgát, aki miután 42,000.000 frankot örökölt, végleg egyenesbe hozta Finálit. Fináliné különben nővére a pesti dúsgazdag Hirschnek, aki báró Hatvány lányát vette feleségül.

Párizsban aztán úgy bedolgozta magát ez az ember, hogy a francia üzleti világ egyik legkiemelkedőbb alakja lett. Nem titok, hogy a radikális demokراطapártot ő finanszírozza. Vezetős szerepet visz Párizsban. Minden nemzetközi pénzügyi vállalkozásban benne van és pazar estélyein nem egyszer a köztársasági elnök is megjelenik. Ilyenkor természetesen a Comédie Française és a nagy Opera tagjai koncerteznek nála.

Fináli persze már nem beszél magyarul. Nem igen valószínű, hogy teljesen elfelejtette volna, mivel édesanyja, a tisztos öreg asszony még beszél a nyelvünket, sőt időnként érdeklődik a párizsi *Magyar Szövetség* jótékony célú munkássága iránt is. Nagy nyereség volna, ha Fináli egyszer a magyar ügyekkel is foglalkozni

kezdené. Kár, hogy a francia pénzvilág teljesen elsodorta tőlünk . . .

Magyar származásúak a *Ferencziék* is, Párizs egyik nagy könyvkiadóvállalatának tulajdonosai. Pompásan illusztrált, ízléses nyomtatásban kihozott könyvek közismert céggé avatták Ferenczit. De már nem magyarok.

Hasonlóképpen állunk *Vidor Basch-al*, aki a Sorbonne leghíresebb tanárainak egyike ma. Esztétikát ad elő, nagyszerű stílusban, minden jegyzet nélkül. Előadásai alatt fel és alá járkal, gesztikulál, mint egy drámai színész. Bergson csodálatos teóriáját valósággal szónoklatok formájában adja elő.

Írásai akárcsak előadásai római rethorikára emlékeztetnek. A *Volonté* című liberális lapba hatalmas cikkeket ír. És politizál. Elnöke az *Emberi Jogok Ligájának* és legintenzívebb barátja: Caillaux volt pénzügyminiszternek. Politizálási hajlamai nem mai keletűek. Mint fiatal Rennes-i egyetemi tanár, a *Dreyfus-pernek* egyik legjobb tollú harcosa volt.

Victor Baschról mindenki tudja, hogy magyar volt — de egyáltalában nem ajánlatos ezt eszébe juttatni.

Nem veszi jónéven — különösen amióta Károlyi Mihály nem mehet haza. Egyike azoknak, akik nem bocsátják meg az országnak — jobboldali kormányait. Okos ember s mégis összetéveszti az országot egy rendszerrel.

S emiatt elítéli.

*

Minek soroljam tovább azokat, akik számítanak ugyan, de már nem magyarok? Engem most csak a magyarok érdekelnek, értem alatta érzelmeiket s nem az állampolgárságukat. A magyar sorsnak ezek az igazi harcosai. Kiragadok néhányat közülük — vizsgasztalóul.

Szabó Béla műkovácsmester 30 éve él Franciaországban. Magyarul már rosszul beszél — de egész szíve-lelke magyar. Francia állampolgár, de éveken keresztül elnöke volt a *Kölcsönösen Segélyező Magyar Egyletnek*. A Légion d'Honneur tisztje, *Tardieu barátja*,

— de sohasem felejtí el, hogy annak az országnak a fia, melyet Trianonban megtéptek. S ezt számtalan esetben megmondja előkelő, befolyásos francia barátainak is. Felesége francia nő s így a gyermekek már nem tudnak magyarul. De azt tudják, hogy nevük, származásuk magyar s erre büszkék is. Hatalmas műhelyében művészi vasmunkát produkál Szabó Béla. Több kiállításon aranyérmét, diplomát nyert s a francia műkovácsiparban első helyen áll. Ez a magyar mester egyike a mi komoly értékeinknek francia földön.

Manheim Lajos bankár még fiatal ember, de komoly szerepet játszik a francia pénzüvilágban. Egy előkelő angol-francia érdekeltség pénzügyeit vezeti Párizsban már a háború óta. Közismert neve elég sokszor pénzébe kerül. Nincs olyan munkanélküli magyar, akinek legalább egyszer eszébe ne jutna «kölcsonkérni tőle». Ha pénzre van szükség — *Manheim* bankárra gondolnak rögtön a magyarok. Legendás vagyonokat tulajdonítanak neki.

A párizsi magyar kolónia életében vezetőszeret játszott 1925-től 1929-ig. Elnöke volt a viharosan megalakult Párizsi Magyar Egyesületnek s mint ilyen egyike azoknak, akikhez a *Magyar Ház* felépítésének gondolata fűződik.

Olár Károly, 1921. évi júniusában jött ki Párizsba, húsz frankkal a zsebében. Egy szót sem tudott franciául. Nagy munkanélküliség volt akkoriban, de hosszas keresgélés után végül is lábatvetett a Szajnapartján. Másfélév múlva már egy francia lakatosműhely vezetője és 1925-ben műkovácsmunkái díjat nyernek az *Arts Décoratifs* kiállításon. Két év múlva egy *Fenoche* nevű franciával társul és megnyitja 10 négyzetméteres területen levő műhelyét. Azóta a kis atelieből iroda lett és mellette 385 négyzetméteren felépült Olárnak a kisebbik műhelye és a szomszéd utcában 600 négyzetméteren pedig a legmodernebb

gépekkel felszerelt gyára. 10 év alatt a semmiből vagyont szerzett Olár Károly iparművész.

A gyár mellett most építi fel kétemeletes villáját. De már régóta saját házában lakik. Hogy autója van — az természetes. 100 munkással dolgozik, köztük 40 magyar. Gyára folytonosan fejlődik, mivel mint Párizs városának elismerten első lakatosmestere, egymásután kapja az építkezési megrendeléseket. Jövőre már 250 munkással akar dolgozni ez a szimpatikus, alig 36 éves ember, aki az épületlakatosság, valamint a dekoráció terén a legelső és a legrégebb cégekkel is felveszi a versenyt.

*

Hadnagy Zoltán ösztöndíjas diák volt 1921-ben A műegyetem kémiai fakultásán kitüntetéssel végzett. Székely ember — a javából. Több találmánya van — köztük egy pompás villanyreklám-készülék, amelynek bevezetése évek óta esedékes már a párizsi *Metro-ban*. Külön részvénytársaság alakult erre a célra — francia érdekeltség áll az üzlet mögött, — de valahol mindig elgáncsolják az ügyet.

Párizsban mindig nehéz egy egészen nagystílu újítást bevezetni, — ha a városi, vagy az állami adminisztrációs szervektől függ a döntés. A földalatti vasutak városi tulajdont képeznek s a nehéz városatyák jóindulatán múlik a dolog.

Addig is, míg a párizsi metróban Hadnagy-féle reklámlámpák hirdetik a Citroën és Renault olcsó kocsijait és a Bakerfixet — a fiatal mérnök Neuillyben saját találmányú «elkophatatlan» smirglipapírt gyárt 15—20 munkással. Felesleges mondanom, hogy jó magyar, hisz székely, és sokat segít a nyomorgó magyarokon.

*

Jámbor Imre műkovácsmester 8 évvel ezelőtt még egyszerű munkás volt Párizsban. Kitűnő szaktudása, üzleti érzéke, művésziesen magyar munkái csakhamar

üzemvezetővé avatták egy nagy francia cégnél. Jámbor itt sem állott meg. önállósította magát. Tulipános magyar motívumokkal, finom ízléssel megtervezett vas-munkái csakhamar keresetté váltak Párizsban.

A francia építészek egymásután bízták meg nagyobbarányú munkálatokkal. Kapukat, díszes bejárókat és pompás csillárokat készít nagyban. Párizs szomszédságában lévő gyára a legmodernebb gépekkel van felszerelve. A telekkel együtt megér 500 ezer frankot. S az egész ember most 33 éves. Egyetlen kisleánya nemrég született. Amikor meglátogattam, boldogan ölelte karjaiba.

— Ezért a kis apróságért dolgozom — mondta ragyogó szemekkel. — Ha Isten segít, kétmilliót adok neki hozományul.

S belecacagott a kis gyermek aranszőke hajába.

Jámbornak elhiszem. Ezt az embert segíti az Isten, mert jó magyar esze van, ügyes, energikus és nem feledkezik meg egyházáról sem. Mint a párizsi református egyházközség presbitere, egész kis vagyonkával támogatta már ezt a komoly missziót.

*

Friedrich Miklós Párizs városában szintén beérkezett. Kötött-szövöttárukat gyárt, szvettereket, ruhákat. Ez a hajdúböszörményi születésű fiatal gyáros tökéletesen beilleszkedett a francia gazdasági világba. Csak nagy cégeknek dolgozik. Még Angliába is szállít. Kétemeletes raktárában rengeteg áru áll útrakészen, mindig a nagyobb vidéki francia városok felé. 50—60 munkással dolgozik állandóan. Köztük sok magyar. Friedrich Miklós egyike azoknak, akik magyar tehetségükkel mindenütt megállják helyüket, akárhová veti őket a sors.

Az *Ormai és Fodor* új Mária-üveget gyárt Párizsban körülbelül tíz évvel ezelőtt jött Párizsba *Ormai*. Volt egy kis pénze s Mária-üveget kezdett gyártani. A rádió roha-

mos fejlődése folytán egyszerre felkapták az *Ormai—Fodor-féle* szigetelőket. A kis műhelyből gyárat csinált ez a két ember az *Avenue Philippe Auguste-on*. Most közel 40 magyar munkásnövel dolgozik. Kitűnően bevált cég. Még a gyarmatokra is szállít. Ormai már francia állampolgár, de leginkább magyar munkással dolgoztat. Így is lehet szolgálni idegenben a magyar ügyet.

*

Hiesz Sándor, 1923-ban jött Franciaországba. 1926-ban nyitotta meg a Luxembourg-kert mellett vendéglőjét. Azóta 8 rue Brey alá helyezte «*Auberge Pompadour*»-ját, mely Párizs egyik lelegegánsabb étterme lett. Kitűnő konyhája van. A francia művészvilág találkozóhelye. Nyáron a gyönyörű kerthelyiségében vacsorázva odahaza érzed magad, mintha csak Budán lennél, mondjuk a Márványmenyasszonyban.

*

Az otthoni szomorú viszonyok és az érvényesülés abszolút lehetetlensége rendületlenül kergetik külföldre a magyar tehetséget. Ismeretes, hogy Afganisztánban éppúgy, mint Dél-Amerikában, a magyar technikusok egymásután aratják sikerüket. Építészeink világhírűek. Rajzolóink, mérnökeink évről-évre mindnagyobb tekintélyt szereznek a magyar névnek. *És feltalálókink bravúrára felfigyel az egész világsajtó*, kivéve Párizst. Ez a gazdag ország — a technika terén — még nem versenyképes a német és az amerikai felkészültséggel. A francia nép erősen konzervatív jellege rányomja bélyegét a technika ösvényére is. Csigalépésekkel halad az élet. Minden, ami rendkívüli, ami még ismeretlen előtte — idegen neki. Bizalmatlan hozzá — még akkor is, ha francia tehetség hozza a napvilágra. Hát még ha nem közülük való az új zseni!

A magyar feltalálók nem sok babért arattak eddig Párizsban. S mégis jönnek, próbálkoznak. A város hihetetlen varázsa, szuggesztív erővel vonzza ide őket

is mint annyi más magyar lelket. S lassan elhullanak, letört szárnyakkal mennek tovább. Csodák csodája, ha egyikük mégis áttöri a francia szellemiség falát s beérkezik. Egészen nagy azonban csak akkor lehet, ha beolvad közjük s francia lesz. Ez a republika konzervativizmusa.

Franciaországba került feltalálóink sorsa a legbizonytalanabb tehát. Életük, küzdelmük megrendítően magyar. Remélnék és koplálnak. A magyar — par excellence — feltaláló fajta. Nincs még egy nép, mely aránylag annyi fantáziával és ösztönös tehetséggel rendelkezne, mint mi. Tucatszámra bukkannak fel nálunk az őstehetségek. Agyunk szédületes síkokra képes hajlani. Egyszerű munkásemberek, parasztok a kör négyesítésén komolyan törnek a fejüket. Fantasztikus hajókat konstruálnak — félvilágot összeomlasztó robbantószerkezetet találnak fel, vízikorcsolyákat gyártanak — elméletben. Persze senki sem veszi komolyan őket. És ők mégis hisznek a csodákban és önmagukban. Csodálatos nép a magyar . . .

összeakadtam egynéhánnyal, akik elismerten komoly, praktikus találmányon törnek fejüket. Itt van például *Urai Jenő*, aki a villamosáram fejlesztését találta fel.

— Nem kell hozzá semmiféle anyag — fejtegeti nekem részletesen — s az eredmény biztos. Gépem már háromnegyed részben készen van. Volt egy szerződéses társam, aki azonban cserbenhagyott. A további szerelést egyelőre kénytelen voltam abbahagyni. Perlés előtt állunk. Ráadásul még három hónapig betegkedtem is — és most ki vagyok téve annak, hogy volt társam maga fogja megcsinálni a gépet, amelyen én évekig gondolkoztam és dolgoztam.

— Lehetséges-e az, hogy valaki nekem — egész rövid időre — kölcsönt folyósítson? Egpár napon belül befejezném találmányomat. Kérem, adjon tanácsot, hova fordulhatnék?

Egy grandboulevardi kávéházban ülünk. Urai Jenőnek arcát megszántotta már az élet. Csillogó szemeken annyi a kétségbeesés, hogy nem állom sokáig SZO-

morú nézését. Pénzt szerezni — ma Parisban? Lehetlenség.

— Képzelve csak el, — folytatja gondolatait — a fűtés és világítással járó villamosáram árait ötven, sőt hetvenöt százalékkal csökkenteni tudom gépemmel. S ami a legérdekesebb, semmiféle tüzelőanyag — szén, fa, benzin — használatát nem igényli gépem és a kezelése is a lehető legegyszerűbb. Meg vagyok győződve, ha sikerül befejeznem és szabadalmaztatnom, valóságos ipari fellendülést fog előidézni — elsősorban hazánkban. Megszüntetné a nyomort és a drágaságot, mert a gépemet minden kereskedő, iparos és minden háztulajdonos felszerelné. Saját világítási és fűtési áramszolgáltatása volna mindenkinek. Minden kis falunak volna olcsó pénzen villanyvilágítása. S mivel tüzelőanyag nem szükséges hozzá, teljesen költségmentes. Találmányom villamosítaná a világot és egy nagy terhet venne le az emberiség válláról.

— Mindenesetre, ha gépem sikerét megérhetem — folytatja komolyan — mint szabadalomtulajdonos, a gyártási jog eladása tekintetében különbséget tennék Magyarország ellenségei és barátai között.

— Gondolkozzék kérem a dolgon. De figyelmeztetem valamire. Van egy magyar közmondás, mely szerint a sok bába között elvész a gyerek. Én is félttem találmányom eredetiségét. Csendben s minden feltűnés nélkül dolgoztam rajta évekig. Szívesen tárgyalnék bárkivel, aki komolyan érdeklődik a dolog iránt, de megértő és újításom iránt feltétlenül lelkesedő egyénnel tudnék csak társulni, vagy bármilyen kölcsönbeli támogatást tőle elfogadni.

Urai Jenőnek néhány ezer frankos kölcsönre volt szüksége. Hogy mi lett vele? Nem tudom. Párizsban olyan könnyen eltűnnek az emberek. Talán még viszontlátom egyszer, mint gyárost. Megérdemelné szegény.

Tollas Bélával az üdvhadsereg menedékhelyén találkoztam. Este volt. A párizsi élet hajléktalan magyarjai több száz orosz, lengyel, olasz s az Isten tudja

milyen nemzetiségű ember között elvegyülve sápadtan kiéhezve gyülekeztek a vacsoraosztáshoz. Mind-egyik kezében egy kicsiny sárga lap, amelyet a Magyar Ház fizet, hogy éjjeli szállást és meleg ételt kapjanak.

A szomorú tömeg e bábeli zavarában szerényen húzódik meg egy sovány fiatalember, a haza bölcsének, Deák Ferencnek idetévedt vérrokona. Tollas Béla. Kezében egy lapos tányér meg egy darab kenyér. Bent áll a libasorban s lépésről-lépésre közeledett a főzelék-osztáshoz. Megvárom, míg megkapja rendes adagját, azután leülünk az ebédlő-asztalhoz.

Kezét figyelem, hogy eszik. Vékony, hosszú ujjak, intelligens kéz. Barnára sült arca komoly, magyar intellektust éreztet velem. Szemöldökét kissé fel-fel-rántja. Ideges kimerültséget árulnak el szemei.

Második hónapja van Parisban. Egyenesen Kolozsvárról jött, ahol a *Magyar Párt* kisebbségi sajtószemléjének szerkesztője, később pedig a *Keleti Újság* rovatvezetője volt egészen addig, amíg a románok be nem sorozták. Háromhavi szolgálat után hazakerült, de állását már betöltötték. Szállodai portás lett s közben cikkeket írt a *Munkás Újságban* s megszervezte az ifjúmunkások egyesületét. Egy magyar intellektuel, aki hozzá mert nyúlni a munkásság problémáihoz, aki nem félt asztalukhoz ülni s a magyar faji gondolat megtartása mellett baloldali politikát kezdeni a románok ellen. Sokan nem bocsátották ezt meg neki, amint hallom. Helyzete mind rosszabb lett. Érezte, hogy előbb-utóbb menekülnie kell onnan. Mint a kolozsvári strandfürdő egyik jegyszedője összegyűjtögetett magának annyi pénzt, hogy Strasbourig jöhessen. Innen aztán gyalog tette meg az utat Párizsig. Hol itt, hol ott dolgozott, míg végül teljesen megtörve, egyetlenegy szakadozó ruhában ideérkezett.

S most itt van ez a sorsüldözött ifjú magyar, az *Üdvhadsereg menedékhelyén*. 137 ismeretlen nyomorgó ember között alszik egy közös hálóban. Hiába van köztük több magyar — az ő lelkének ezek époly ismeretlen idegenek, mint az oroszok, vagy az olaszok.

— Ha sokáig tart így ez az élet — emeli fel fejét Tollas Béla — megőrülök. Napjaimat céltalan bolyongással töltöm. Munkát keresek — hiába. Éjszakámat átalszom ebben az emberkazalban, mint egy hulla. Már gondolkodni sem tudok. Megöl a kényszerű tétlenség. Üres az élet. Ez Párizs? A legnyomorultabb fészke a világnak! Már el sem hiszem, hogy itt rendszeren is élhetnek magyarok. Hogyan, hogyan? Persze nekik van munkaengedélyük! Oh az a Carte d'Identité!

— A múltkoriban már szinte megváltás volt számomra, hogy három napig kaszálni mehettem egy közeü mezőre. Két hétig kijöttem a 60 frankból, amit a gazda adott. A Rotschild-menhelyen laktam egy ideig — de ott még borzalmasabb volt a levegő, mint itt. Irtózatos az a nyomor, amit kitergetnek az emberek. Fizikai és lelki nyomor.

— Itt jobb a leves, jobb valamivel a főzelék is. Igaz, hogy ezt meg kell fizetni. Oh, nem én fizetem, miből is tenném — a Magyar Ház adott néhány ingyen jegyet. S most várok, várok — mindennap munkát keresek. Mint nemrégén otthon. Nem volt elég gyermekkorom minden viszontagsága — huszonöt éves fejjel folytatom a nyomorúságom.

— Apám református levita-tanító. Nagyanyám Deák Anna — Deák Ferenc testvérének első unokája volt. Családom anyagi helyzete kezdettől fogva — szegény. Erdély megszállása után katasztrofális. Már kis gimnazista koromban megkezdtem a kenyérkeresést, mert négy testvérem volt még a háznál. Minden lépésemnél magamra vagyok utalva — 13 éves korom óta. Diákéveim a legszomorúbb időkre esnek. Hol az egyik, hol a másik iskolába vetett a sors. Egyetemi tanulmányaimat be sem fejezhettem. Elsodortak az események. Gondoltam, hogy majd itt — Párizsban, megszerzem a diplomát, bár nem ez a lényeg. Tanulni akarok magamért és fajomért. Nem titkolom — politikai céljaim vannak. S ha arra gondolok — nem bánt a nyomorúság. Nem én vagyok az egyedüli. Otthon, Erdélyben még keservesebb az élet — százezrekért nyomorogni magyar sors.

Így beszélt Tollas Béla, aki ebben a nagy magyar városban, ahol néhány ezren jól megvannak, néhány százan vagyonosak, egynéhányan fent vannak — ó még lent van. S vele együtt — oh még hányan?

*

De mehetünk még lejjebb is. Tollas Béla becsületes ember és becsületes existenciát akar magának teremteni. De üldözi a sors. Tegnap engem, ma őt, holnap száz és száz új magyart. Ezt megértem. Ez a magyar élet.

De el kell ítélnem azokat, akik nem azért fetrengenek a sárban, mert tisztességes akarásuk, minden vállalkozásuk csődöt mond, hanem, mert élvezetet találnak abban, hogy piszkosak legyenek. Ennek a szép városnak van néhány száz ilyen magyar sans-culotteja is. Időnként összeszedi őket a rendőrség és kiteszi a határra. Két nap múlva újra itt vannak.

Sajnos ezek is magyarok!

Valósággal kategorizálni lehet őket. Így alakul aztán ki az *álhírlapírók*, a *selyemfiúk*, a *kávéházi léhűtők*, a *nemzetközi «tarházók»*, *álszínészek*, *kártyarabbik* sötét tábora. Hamis útlevéllal, hamis tartózkodási engedéllyel csavarognak Párizs utcáin.

Kalanderok, szélhámosok, léhűtők. A tisztességes magyar munkás verejtékkel kiverekedett hitelének megrontói. A magyar becsület ellenségei.

S ha minden agyafürtségük talajt vesztett már s egy darab kenyeret sem találnak, eljönnek a Magyar Házba «kölcsonkért». S milyen hangosak, milyen arrogánsak, szemtelenek, ők az elsők, akik ebédjegyekért sorbaállnak, akik éjjeli szállást követelnek. És ha kapnak, ha nem, szidják ezt az intézményt, mert magyar.

Sok, sok nevet sorolhatnók fel. Minek? Nekem ők nem magyarok — ha a Dunapartjáról jöttek is. Számos adat bizonyítja azonban, hogy nem onnan valók. A magyar humusz ennyi konkolyt akarva sem tudna kitermelni. . .

A doktorátustól az asztalosműhelyig és onnan a református papságig.

A párisi magyar kolóniának sok érdekes alakja van. Nem egynek az életét volna érdemes megrajzolni itt, de ha az elbukott és a beérkezett magyar intellektuelek sorsát figyelem, talán egyik sem fejezi ki a háború utáni magyarság küzdelmes életét oly szimbolikusan, mint *dr. Pénzes Sándoré*. Végtelenül érdekes múltja van ennek az embernek, aki a kolozsvári egyetemen jogi doktorátust szerzett, aztán a megszállás után kijött Párizsba, ahol éveken keresztül mint asztalos dolgozott, majd a református misszió kurátora, a teológia hallgatója és a magyar Munkáspénztár titkára lett.

Szemben ülök vele a szobájában, ahol este 5-től 10-ig, egyik munkás a másiknak adja a kilincset. Rengeteg kérdéssel halmozzák el, egyszerre több embernek a dolgát is végzi. Ez az iroda ma a párisi magyar szervezetek egyik legérdekesebb, legizgalmasabb helye. Közel ezerötyszáz biztosított magyar munkás ügyét védelmezi és végzi.

A reformátos kurátor nem szívesen beszél a múltjáról, mely tele van bánattal. Egész élete szomorú magyar sors. De én a lelkébe akarok most látni. Milyen okok kényszeríthették arra a diplomás embert, hogy egyidőben elhagyja a szellemi pályát és nehéz fizikai munkát vállaljon? Milyen érzések, gondolatok töltötték el akkor és most, amikor erre az időszakra emlékeznek. Tudom, hogy két gyermek apja, hogy gondos hitvesét itt temette el Párizsban. Biztatom, hogy mondjon pár szót önmagáról.

— A múltamról? Az átélt szenvedésekről beszéljek? Arról, hogyan jutottam Franciaországba? Fájó kérdések, amelyekre a választ megadni annyi, mint a régi sebeket felszakítani. Ezt csak az értheti meg, kit szintén magával ragadott és összetört hazánk megcsonkítása. Nem szívesen beszélek erről. Ezek az emlékek még ma is bántanak.

— Nagyszalontán végeztem a gimnáziumot. A jogot Nagyváradon és Kolozsvárott hallgattam és az utóbbi

helyen nyertem el a doktorátust. Jó kilátással kezdtem meg pályafutásomat a magyar posta szolgálatában. Boldogan néztem a jövő elé, de jött a háború és utána a megszállás. Az oláhok gondoskodtak róla, hogy kevésbé érezzük magunkat otthon, saját szülőföldünkön. A megszálló csapatok száma folyton nőtt. Özönlött a bocskoros nép. Kíméletlenül üldöztek minden magyart. Akiket becsültünk, szerettünk, lassan üldözöttek lettek, börtönbe kerültek. Legjobb barátaimat, munkatársaimat perbe fogták, hivatalukból elcsapták, mintha gonosztevők lettek volna. És kik voltak azok, akik a régi, kipróbált tisztviselők felett bíraskodtak? A postának oláh kocsisa lett a főnökünk és miután máshoz nem értett, hatalmát a magyarok zaklatásával gyakorolta. Hallatlan lelkierő kellett, hogy ezt elviseljük. De gondolni kellett családunkra és arra, hogy ne adjuk át önkéntesen helyünket az oláhnak.

— Egy nap mégis csak szembehelyezkedtem a «főnökkel». Bármennyire is övéké volt a hatalom, önézetünket még sem vehették el tőlünk. De ha a sérelmek miatt egyszer a fejünkbe szállott a vér, rögtön kezünkbe nyomták a kiutasítási parancsot. Így került rám a sor. Már előre felkészültem mindenre. Megtanultam hát az asztalosmesterséget. Ez volt a szerencsém, mert különben nem tudom, hova jutottam volna. Mikor ütött az óráim, eladtam mindenemet és hároméves kislányunkkal ide jöttünk, remélve, hogy a megszállás hamarosan végetér és visszatérhetünk Erdélybe. Fájdalom a remény — remény maradt.

— Nem voltam hozzászokva a súlyos fizikai munkához. Képzelterti, milyen sokat kellett szenvednem az első időben. A munka fáradalmain kívül súlyosbította életünket a félelem is, hogy egy váratlan betegség a legsötétebb nyomorba dönti családomat. Mintha csak megéreztem volna a későbbi bajt. Sok küzdelem után végre házhelyet sikerült vásárolnom *Drancyban* ötévi részletfizetésre. Magam kezdtem el házam építését. Én terveztem, én hordtam össze a téglákat és építettem fel a házat szabad időmben, mint a többiek, magyar szomszédaim. Lassan ment a munka,

szabad időm sem volt sok. Mégis Isten segítségével, néhány hónap alatt lakhatóvá tettem kis vidéki otthonomat.

— Amikor már azt hittem, hogy könnyebb munkával válthatom fel nehéz mesterségemet, újabb csapás ért. A legnagyobb, ami érhetett. Fiatal feleségem gyermekágyi lázban meghalt. Nem is tudom, hogy bírtam ki ezeket a napokat. De az Istenben való hitem megvigasztalt, megnyugtatót, utat mutatott nekem. Akkor határoztam el, hogy beiratkozom a teológiára és pap leszek. Nagy segítségemre volt a *Párizsi Magyar Egyesület* is, ahol egy ideig titkári álláshoz jutottam.

— Közben az a gondolatom támadt, hogy összefogom a párizsi magyar reformátusokat. Lassanként egy szép gyülekezet alakult ki. Megválasztottak kurátoroknak. Mikor *Mester János* tiszteletes barátom közénk jött s elvállalta a hívek lelki gondozását, már biztos voltam, hogy ennek a gyülekezetnek jövője van.

— Most itt vagyok. Teológiai tanulmányaimban mindinkább haladok és remélem, meg fog segíteni az Úr, hogy gyermekeimet felnevelhessem és egyszer én is lelkész legyek.

Így beszélt Pénzes Sándor, aki férfi tudott maradni a legnagyobb szerencsétlenségben és nem felejtette el a gyalupad mellett sem, hogy magyar. Ellenkezőleg, hirdette társainak, hogyha valahol, úgy itt idegenben szükség van a magyarságunkra, testvéri megértésre. Érzelmait tettekkkel is bizonyította, ő alapította *Drancyban az első Párizs környéki magyar együletet*. És ő alapította a *Párizsi Lyra Dalkört* is, mely azóta egyik legértékesebb szervezetét jelenti az itteni magyar társadalomnak. Rendkívül sok emberen segített. Állásba helyezte őket, kölcsönt adott nekik, amikor egy kis pénze volt. Nem gyűlölködő, elvakult politikai jelszavakkal akart reménységet önteni az emberekbe, hanem megértve a külföldre került magyarok sorsát, ahol csak lehetet, megszervezte őket, hogy legyen egy kis magyar otthonuk és összefogva, segíthessenek egymáson.

Pénzes Sándornak az élete, magatartása és munkája jelkép: minden idegenbe szakadt, bujdosásra kényszerült magyar példát vehet róla. Az ő sorsában egyesült a magyar intelligencia a magyar munkássággal. Pénzes Sándort a román megszállás idején a postahivatalban, francia földön az asztalosműhelyben és mostani hivatalában is mindig csak egy érzés fűtötte: a magyar kötelesség.

Dolly Jancsi és gyermekei.

Paris néhány esztendővel ezelőtt extázisban volt, amikor két magyar táncosnő, *Dolly Jancsi és Rózsi* megjelent a *Casino de Paris* reflektorfényben úszó színpadán. Csodálatos duettjük elragadta az öreg Európa minden nagy kapitálisának publikumát. Amerika épúgy magáénak vallotta — 11 éves koruk óta a *Dolly Sisterseket*, mint Budapest, Paris, London vagy Berlin. Roppant vagyont táncoltak össze 18 esztendő alatt.

Két-három évvel ezelőtt az ikrek elváltak. Rózsi férjhez ment egy amerikai pénzemberhez, Jancsi Parisban maradt és *Patou* konkurense lett. *Divatszalon* nyitott. Itt keresem fel, hogy beszéljek vele. Érdekel, hogy mit csinál, mire költi pénzét, hogy éli világát, ez a magyar földből már ötéves korában külföldre szakadt híres táncosnő, aki lábai előtt több millió frankot látott már heverni, mint *Mistinguette* és *Josephin Baker* százas bankót.

Libériás inas fogad. Egy pillanat s máris felém tart a művésznő magántitkára, *Schreiber István*. Fiatal kedves ember. Körülvezet a szalonban. Velencei boltíves termek. Itt egy pálmaligetet stilizáló bár, ott egy szenzációs tükörháló! Színes, napsütéses képek. Márványszerű stilizálás. Hallatlanul finom ízlés mindenütt. A vitrinek tele selyemmel, fehérneművel, drága brüsszeli csipkével és gyönyörű matyóhímzéssel. Mintha egy előkelő modern színház foyerjében lennék

a *Champs l'Élysée-n*, az Etoile mellett. Nincs kétség benne, Dolly Zseni szalonjában vagyok, mely egy híres francia festő, Gabriel *Doumergue* művészi tervei után készült.

Dolly Jenny művésznő kedves közvetlenséggel fogad. El voltam készülve, hogy szédületes karrierjéről, vagyonáról, legendás sikereiről fogunk beszélni. Arról, amiről az egész világ tud, amiről az újságok, színházi lapok szenzációs riportokat írtak már össze. Hát tévedtem. *Dolly Jenny* nem erről beszél, hanem a jelenről, a máról, amely mindennél érdekesebb. Ízig-vérig művésznő ma is — ezért dolgozik. Nem élhet tétlenül. De már nem a, színpad, nem *Monte-Carlo* és *Deauville* vonza, hanem két kis megalált gyermekének ragyogó szeme, édes kacagása, a *Dolly Mancikának* és *Klárikának* fakadó élete.

A *Dolly Jancsi* karrierjét széltében-hosszában pertraktálták már, de kevesen tudják éppen azt, ami a művésznő életében a legszebb és a legnagyobb érték ma, ami egyetlen célja és hivatása: élni két kis gyermekének boldogságáért.

— Csak most élek igazán emberi életet, — mondja kedves kiejtéssel, de folyékony magyarsággal a művésznő. Gyermekeimért élek. Nem is tudom mit csinálnék nélkülük. Ez a két kis lány többet jelent nekem, mint egész vagyonom. Mit mondjak róluk? Egyszerűen gyönyörűek. Az enyéme. Az egyik szőke, a másik barna. Okosak, huncutok, játékosok, gyerekek. Édesek. S hogy szeretik az anyukájukat. Ezt magának látni kell. Jöjjön el velem holnap az intézetbe. Paris szomszédságában vannak egy intézetben. Amikor csak tehetem, kimegyek hozzájuk, hetenként háromszor-négyszer is. Ezért sem vittem messzebb őket. Meg fogja látni milyen szép kis szobácskában laknak. Legközelebb már a telefont is bevezetem hozzájuk, hogy mindennap beszélhessek velük.

S másfélórán keresztül csak a kis szőke Klárinak, meg a gesztenyehajú Mancinak új életéről és jövő soráról beszélgettünk.

Megállapodásunkhoz híven másnap Dolly Jancsi Rolls-Rollysján kirobotgunk *Bouffemontba*. Itt laknak a gyerekek. Mintha csak Fontainebleau vagy Versailles parkjába érkeznék. Egy óriási, csodálatosan rendezett park kellős közepén két hatalmas, modern kastély. Az egyikben a kis lányok, a másikon a nagyobbak, a 14—17 évesek laknak. Ez a Collège Féminine de *Bouffemont*. Amit csak egy modern pedagógus elképzelhet, az itt megvan. Egy leányintézet, ahol a 8 éves kis lány, mire 17 esztendő lesz, tökéletesen megtanulja a francia és az angol irodalmi nyelvet, de ha különösebb hajlandósága van, az olaszt és a németet is. Pompásan tud táncolni, úszni, vívni, lovagolni, golfozni és tenniszezni. Valóságos sportlady, tökéletesen kulturált társaságbeli hölgy lesz, mire elhagyja az intézetet.

Két aranyos apróság szalad felénk a kavicsos úton. *Dolly Mancsi* és *Klári*. Édes gyermeki csókok, rajongó anyai babusgatások, leírhatatlan öröm. Két szomorú gyermeksorsból kiemelt, *megtalált* magyar gyermek csüng a nemesszívű anyján.

A művésznő, a gyermekek és a Collège szimpatikus igazgatónője társaságában végigsétálunk a páratlan ízléssel berendezett ebédlőn, a szalonon, az előadó- és iskolatermeken. Betekintünk egy-két muskátlis leány-szobába. Tavaszi hangulat száll be, a pázsitos, erdős parkból. Akaratlanul is felötlik bennem a kérdés:

Miről álmodhatik itt egy fiatal leány?

S eszembe jut egy puteauxi magyar munkáscsalád, ahol öt-hat gyermek szorong együtt egy hónapos udvari szobában, szegénység, kenyértelenség között. Miről álmodik ott a fiatal leány?

Nem hiszem, hogy az egyik szebbet szövögetne, mint a másik, hiszen fiatalságuk közös, ha hálószobájuk két külön világot jelent is.

Megindulunk a gyermekek lakása felé. Kéz a kézben vonszolnak bennünket. Szaladgálunk, kergetőzünk, kacagunk. Sárga őszi faleveleket taposunk el. Gyerekek vagyunk, tavasz van a közelünkben.

— Ez a mi szobánk, — mondja Mancika magyarul. Ez a Klári ágya, ez meg az enyém.

— S ez a Miss, — mutatja be Klárika az angol kisasszonyt. Elbájolva figyelem őket. A két kis gyermekre nem is olyan régen még senki sem vigyázott. A sors szerencsés akarata folytán most kétszobás, erkélyes apartamentban laknak. Királyi gyermekeknek sem lehetne selymesebb paplanuk, finomabb, fehérebb ágyuk. S milyen gyermekkelengye! Egész kis vagyont ér! Dolly Jancsi mindenért kárpótolni akarja *megtalált* gyermekeit. E két aranyos léleknek jövője már biztosítva van. óriási vagyont fognak kapni hozományul. De a művésznő nem áll meg itt. Komoly terve, hogy már a közel jövőben egy *árvaházat* alapít fontainebleau kastélya mellett. Vagyonából juttatni akar — nemzetiségre való tekintet nélkül — még sok szegény, elhagyott apróságnak.

órákat töltünk el a szép gyermekszobában. A világszerte ismert táncosnőből itt egyszerű, nyárspolgár asszonyka lett. Gondosan megnézte az irkájukat, ceruzát vett a kezébe és korigált, ölébe ültette a kis Mancikát és elragoztatta vele a savoir ígét. Aztán meg az érdekelte, hogy Klárikának rendben van-e az emésztése és hogy jól alszik-e? Minden szavában, minden mozdulatában annyi figyelem, annyi szeretet van a két gyermek iránt, hogy ha valaki látta volna Dolly Jennyt, mindenre gondolt volna, csak arra nem, hogy ez az asszony valaha csillogó lámpák fényében táncolt és nem gyermeket nevelt. Igaz, hogy ilyen nevelést adni gyermeknek csak Dolly-vagyonnal lehet. Boldog gyermekek, kiknek ilyen romantikus anyát adott a sors.

Székelyek Párizsban.

Az utóbbi időkben érdekes mozgalom indult meg a Párizsba került erdélyi magyarság között. Társadalmi egyesületet alapítottak, hogy összegyűjtsék, tömörítsék Bethlen Gábor gazdag földjéről ideszakadt testvéreiket. Segíteni akarnak egymáson és a sorsüldözött erdélyieken.

Néhány lelkes magyar: *Huszár Imre* szobrász, *Nagyos Géza*, dr. *Kertész Béla*, *Kovács Dávid* és *Bálint József* vezetésével megalakult a *Székely Kör*. A mozgalom úgy látszik nem állott meg, mert mellettük *vitéz Désy Zoltán* vezetésével alakulóban van az *Erdélyi Szövetség* is, amely már nemcsak a székelyeket, hanem általában véve az erdélyi magyarokat szeretné egy táborba hozni. A kezdeményezés, az akcióbalépés mindig hasznos, ha megfelelő erkölcsi alap és kellő érzék is van hozzá! A jelen esetben sokan szívesebben látnák, a munka is eredményesebb volna, ha a *Székely Kör* és az *Erdélyi Szövetség* fuzionálna és közös erővel próbálnák szép tervüket az erdélyi magyarság érdekében gyümölcösöztetni.

Helyes ez különösen akkor, ha egy olyan egyéniség köré tömörülhetnek az emberek, mint békefalvi *Kiss Pál*, párizsi iparművész és gyáros, a Székely Kör diszelnöke. Ennek az embernek kivételes pályafutása az ideszakadt magyarság között úgyszólván egyedülálló. Régi magyar. 1907-ben jött ki. 1913-ban mint önálló műkovácsmester a francia építésziparban komoly szerepet kezd játszani. De jön a háború és internálják. 1920-ban Kiss Pál újra dolgozhatik és azóta rendületlenül tör felfelé. Zseniális üzleti érzéke a legelső magyar karrierek közé emelte.

Időnként száz-százötven főnyi személyzettel is dolgozik. Az üzem kiváló teljesítményeit állandó figyelemmel kísérik a francia körök. Egymásután kapja Párizs városának megrendeléseit. Közben királyi udvarok szállítója lett. A kairói, az egyiptomi és sziámi királyok palotáinak és kertjeinek műkovácsmunkálatai Kiss Pál gyárából kerültek ki. A francia iparművészeti lapok pedig állandóan közlik alkotásainak illusztrációit s mint kiváló iparművészről emlékeznek meg.

Kiállításai a magyar tehetség sikerét jelentik mindenütt. A madridi, a nizzai, a kairói, a párizsi Exposition Coloniale-on I. osztályú aranyérmeket nyernek tárgyai. 1929-ben, bár a párizsi kiállításon Magyarország hivatalosan nem szerepel, gyárának pavillonja oly nagy feltűnést kelt, hogy a magyar kormány II.

osztályú érdemkereszttel tünteti ki. De kitüntetését kapott Kiss Pál a francia kormánytól is a tanonc-kiképzések körül elért eredményes munkájáért. Párizs városa nagy érdemplakettet adományozott neki, később pedig megkapta a francia építészek körének, — melynek vezetőségi tagja — aranyérmét is.

Íme egy tősgyökeres székely magyar, aki apai ágon a vértanú halált halt Kiss Ernő tábornok leszármazottja, Párizsban olyan sikereket ér el, amellyel csak kevesen büszkélkedhetnek. A Székely Kör díszelnöke természetesen áldozatkész barátja honfitársainak is. Erkölcsi és anyagi támogatásával nagyon sok munkást mentett meg a nyomortól. Ma is számos magyart alkalmaz gyárában. Kiss Pál a mi párizsi értékeink közé tartozik.

Librairie Universum,

Paris nem volna méltó arra, hogy magyar városnak nevezzük, ha magyar könyvkereskedése nem volna. Mint ahogy elmaradhatatlanok a magyar szabócégek, szücsök, kovácsok, asztalosok, vendéglősök — testi életünk szorgos kellékesei, legalább oly fontos szerepet játszik városunk közéletében a magyar könyvesbolt.

Ha meg akarod kapni Madách Ember tragédiájának legújabb francia fordítását, ha magyar-francia szótárakra, nyelvtanokra, szakkönyvekre van szükséged, menj el a Rue Mazarine 33. szám alá és pillanatok alatt kielégítenek. A magyar tudomány és szépirodalmi munkák tömege fogad itt, Paris szívében — nem messze az Odeon színháztól, közel a francia Tudományos Akadémiához.

Az új magyar irodalom francia nyelvre átültetett remekeit éppen úgy beszerezheted itt, mint *Gárdonyi Géza*, *Ady Endre*, *Szabó Dezső*, *Karinthy* vagy *Babits* sorozatos munkáit, avagy *Wells*, *Knut Hamsun*, *Zola* magyar fordításait.

A *Librairie Universum*, Párizs egyetlen magyar könyvesboltja, ma már számottevő tényező a kolónia

eletében. A kiadásukban megjelenő *Párizsi Hírlap* hetenként pontosan beszámol minden párizsi magyar pletykáról, eseményről és a világpolitikáról. Az egyetlen polgári lap pillanatnyilag, amely élni tud.

J. Gondol a tulajdonos, egész fiatal ember. Könyvkereskedésével, a hazai lapok árusításával és saját rezsiben megjelenő lapjával nemcsak kitűnő üzleti érzékeről, de komolyságáról is tanúbizonyságot tesz mindinkább, mert az elfogulatlanul, tárgyilagosan szerkesztett *Párizsi Hírlap-ja* minden magyarhoz szól, kivótól nélkül. A bevált aranyközéputon haladva, hétről-hétre friss magyar betűket küld szerteszét Parisban, — hirdetve a magyar könyvirodalom értékeit. Informatív jellege a párizsi magyar sajtóban komoly munkát jelent.

Magyar diákélet Franciaországban.

Minthogy a magyar intellektuelek sorsánál tartunk, azt hiszem nem érdektelen, sőt igen helyénvaló, hogy egy általános képet adjak a Párizsban és Franciaország egyéb egyetemein tanulmányaikat folytató magyar diákság életéről, berendezéséről és munkájáról.

Nem szükséges részleteznem, mennyire üdvös hatással van egy diákra, — eltekintve most a komolytalan elemtől, — ha hosszabb időt tölthet külföldön és hazai tanulmányai után, esetleg évekig hallgathatja híres egyetemi professzorok előadásait *Londonban, Rómában, Berlinben és Párizsban*. A külföldre tóduló magyar egyetemi ifjúság legújabbán és mindinkább a francia egyetemek iránt érdeklődik. Hiába, Paris a legvonzóbb rájuk. Ez a város csodálatosképpen izgatja fantáziájukat. De hát kiét nem? Pedig tisztán tudományos szempontból nézve a dolgokat, a híres Sorbonne ma már távolról sem éri el azt a nívót, amit a skolasztikusok világában jelentett. De talán nem is ez a fontos, hanem az, hogy Párizsban él az illeto, a Quartier Latin-ben, a nagy múltú város legszínesebb, legkedvesebb kerületében, a Luxembourg-

kert mellett és szeme kissé hozzászokik másképpen nézni a világot, mint otthon. Évekig éltem együtt ösztöndíjas és minden állami támogatás nélkül tanuló diákokkal. Láttam jól, mennyit dolgoznak, mennyit szórakoznak és miért fontos számukra Paris. Egy-néhánynak csak egy kellemes kékutazás volt az egész párizsi tanulmányút és legfeljebb csak kíváncsiságból jártak be az egyetemre. Az első év olyan gyorsan elszaladt, hogy észre sem vették, mily keveset tanultak franciául. Nem is csoda, folyton együtt voltak. Igazi francia társaságba nem jártak. Ez különben mindenkire vonatkozik. Ki járhat Párizsban egy rendez francia házba? Igen kevés idegennek adatik meg ez a lehetőség. De angolokkal, svédekkel és norvégokkal aztán már könnyebben ment az ismeretség. A legtöbb magyar diákot szőke, fehérbőrű, északi lányokkal láttam együtt. Hát hogyan is tanultak volna meg egy év alatt franciául? Pedig nyilvánvaló, hogy a magyar kormány legelső sorban azért küldte ki őket Parisba.

Mennyivel nehezebb, de annál eredményesebb volt — egy-két kivétellel — *a minden állami támogatást nélkülöző* diákok munkája akik többet koplaltak, mint ettek — de elvégezték az egyetemet, tökéletesen megtanultak franciául s emberek lettek.

Ha elgondoljuk, hogy egy külföldi magyar diák milyen hasznos szolgálatokat tehet önmagának és hazájának, ha ügyesen használja fel ösztöndíjas éveit, akkor nem cselekszünk helytelenül, ha a magyar társadalom figyelmét felhívjuk itteni életükre. Senki sem alkalmasabb erről véleményt mondani, mint a magyar kormánynak kiküldött embere, *dr. Müller Lipót*, a pécsi egyetem magántanára. Valamiképpen kontrolálni kellett — éppen az utóbbi években mutatott gyöngé teljesítmény miatt — Parisban élő ösztöndíjas diákjainkat. A kultuskormány felállított egy irodát, melynek igazgatója dr. Müller Lipót, kellő tapintattal és energiával kezébe vette a dolgot. Amióta ennek a szimpatikus tanárnak az irányítása mellett végzik tanulmányaikat a magyar ösztöndíjasok, a helyzet meg-

javult. Amellett, hogy a diáksággal barátságos, kolleghiális viszonyt tart fenn, jelenléte és irányítása fokozza a diákok szorgalmát. Nem egészen mindegy ugyanis, hogy milyen referenciát visz a posta róluk időnként hazafelé. A *Bureau de Renseignement Franco-Hongrois* igazgatója a rue Lacedepede-i irodájában fogad.

— A párizsi ösztöndíjasoknak még nincsen Collegium Hungaricumuk, — mondja Müller Lipót, miközben cigarettával kínál — sem magyar intézetük, így ma még jórészt nélkülözik azt a nagy helyzeti energiát is, melyet két ilyen kiépített kultúrintézmény nyújthat. Az az ideiglenes, felállításukig működő és azokat előkészítő szervezet, mely jelenleg mint *Centre d'études hongroises* összefoglalni igyekszik a franciaországi magyar tudományosságot, csak részben és rövid ideig tudja pótolni azt a szélesebb körökre kiterjeszkedő, nagyobb arányú szervezetet, mely csak azok keretében valósítható meg. Szerényebb területén azonban igyekszik megfelelni feladatának. Központja és irányítója a franciaországi magyar ösztöndíjasoknak, összekötő szerve a francia és hazai egyetemeknek és igyekszik kielégíteni mindazokat a francia és idegen érdeklődőket is, kik a magyar irodalomról, művészetről és tudományosságról kérnek felvilágosítást.

— Ennek a célnak megfelelően van összeállítva majd háromezer kötetes könyvtárunk is: elsősorban kézikönyvtár, az ösztöndíjasok munkájához szükséges segédeszközöket és a nagy könyvtárakban szinte hozzáférhetetlen újonnan megjelenő munkákat tartalmazza. Olvasótermünkben több magyar és francia napilap és mintegy negyven folyóirat van. Itt bonyolódnak le az ösztöndíjasok számára biztosított francia, olasz és angol nyelvórák, irodalmi előadások és azok a magyar órák, melyeket két évvel ezelőtt kellett megindítani francia és idegen érdeklődők számára. Tartunk havi összejöveteleket is. Ösztöndíjasaink professzorai, művészek és írók is megfordulnak ilyenkor körünkben. Egyébként keveset vannak együtt, most már a Quartier-Latinben szétszórva laknak, hogy francia környezetben fokozott alkalmuk legyen a nyelvtanulásra. A leány-

ösztöndíjasok zárdákban, a *Foyer International des Étudiants*-ban és más internátusokban laknak. A férfiak fiatalabbjai francia kollégiumokban, az otthon is önállóak pedig penzióban, szállóban, vagy családnál. A gyakori társasérinkezésnek, sajnos, van egy az idén különösen érezhetővé lett akadálya: szegénységünk. A folytonos drágulás következtében az ösztöndíj mind több ember részére a fizikai létfenntartás eszközévé zsugorodott össze s a családi támogatás, az otthoni nehéz gazdasági viszonyok miatt ezintén bizonytalanná vált. Nem kis erőfeszítésbe kerül hát a baráti kapcsolatok szaporítása.

— Ilyen körülmények között az is megbecsülendő eredmény, hogy — jórészt a személyes kapcsolatok nyomán — professzorok és intellektuelek mind gyakrabban fordulnak hozzánk felvilágosításért, könyvekért, adatokért. Előadásaihoz ma már több professzor előre bekéri tőlünk a magyar vonatkozásokat. Mások bemutatják a kikölcsonzött magyar népdallemezeket, filmeket, képeket, könyveket. Alkalom nyílik arra is, hogy a Sorbonne meghívására magyar professzorok előadást tarthassanak, amint Budapesten is szívesen hallgatja közönségünk a francia előadót.

— A magyar művelődés értékeinek Franciaországban való megismertetésére ma már otthon nagyon sokat tesznek. E munkából magunk is igyekszünk kivenni részünket, ösztöndíjasaink anyaggyűjtéssel támogatják a Magyar Pedagógiai Társaság nagyérdemű munkáját, mely a francia könyvekben némelykor tévesen, vagy nem objektív adatok alapján megírt részeket helyesbíteni igyekszik. Gondolunk arra is, hogy lexikonokban, sorozatos és összefoglaló munkákban biztosítsuk magyar szerzők közreműködését. Itt dolgozó, vagy már hazatért ösztöndíjasainknak az idén is több novella fordítása, ismertető cikke és könyvbírálata jelent meg francia szépirodalmi folyóiratokban és több szakcikke erdészeti, orvosi és természettudományi folyóiratokban. Több előadást is tartottunk francia meghívásra irodalmunkról, a modern magyar zenéről és a történeti sorsunkról.

— A jövőben valószínűleg többet tehetünk. Egyik ösztöndíjasunk kiemelkedő értekezésével, az idén megindult a nagyobb lélekzetű tudományos munkásságok összefogását célzó *Travaux des Membres du Collegium Hungaricum à Paris* sorozata. E sorozatban ösztől kezdve több munka fog egymásutón megjelenni. Irodalmunk megismertetéséhez akar hozzájárulni az a Petőfi antológia is, mely egy iskolai sorozat számára készül és egy máshol megjelenő Petőfi életrajz is. Egy másik ösztöndíjasunk egy magyar novellagyűjteményen dolgozik, Mikszáthtól napjainkig. A Kra-nál otthoni kezdeményezésre megjelent *Hankiss—Juhász-éle Panorama de la littérature hongroise* bizonyára széles körben felébreszti majd a figyelmet a mindenütt készülő magyar fordítások iránt. Erre számít az a kis népdalgűjtemény is, melynek azok a franciák adták az ötletét, akiknek itt alkalmuk volt hallani a kultuszminisztérium által gramofonra vett magyar népdalokat.

— A magyar művelődés már eredetekor eklektikus jellegű volt; ha belső erején kívül máshonnan is merített, sohasem fordult kizáróan egy művelődés felé. Ösztöndíjasaink egy részének Franciaország felé való irányítása és az idesereglő sok magyar diák példája — *most évente háromszázan tanulnak francia főiskolákon Liliében, Dijonban, Besançonban, Grenobléban* stb., míg a háború előtt évi átlaguk, az egész régi monarchia területéről itt tanulók száma a húszat sem érte el évenként — mind azt mutatja, hogy követve az ezeréves tradíciót, hazánk újra erősebben merít a mediterrán kultúra francia ágából is, melyhez az itt tanuló magyar papok révén már első királyaink hozzáfűzték a nemzetet. Hogy ez így van, annak bizonyára ma is csak hasznát látja majd művelődésünk.

*

Müller Lipót dr. helyes megállapításai megnyugtatólag hatnak rám. Az állami támogatásban részesülő magyar ifjúság tehát elég komolyan fogja fel feladatát. Ennek annál is inkább örülnünk kell, mivel a kis

antant-államokból jóval nagyobb számban ideküldött diákok, amellett, hogy minden eszközt felhasználnak nemzetük megismertetése céljából, rosszindulatúan informálják környezetüket a magyar társadalmi berendezkedésről, történelmünkről és politikánkról. Ebből is látszik, hogy sehol oly fontos szerepet nem tölthet be a magyar diákság, mint Párizsban. Az egyetem padjain és a társadalmi érintkezések alkalmával, megfelelő körülményekkel, tapintattal és ügyességgel rendkívül értékes felvilágosító munkát végezhet az a magyar diák, aki egyéni céljain kívül azt is érzi, hogy külföldi tartózkodását az általános magyar szempontból is kötelessége gyümölcsöztetni.

Ha a magyar ifjúság — az egyetemi órák pontos látogatása, az okosan megrendezett irodalmi, művészeti és tudományos előadások mellett — társadalmi érintkezéseiben szem előtt tartja, hogy a magyar adófizetővel szemben kötelessége ezt a tudatosan felvilágosító munkát is végezni, akkor nem vész kárba az az egy-két esztendő, amit kultúrájuk fejlesztése érdekében Franciaországban töltenek.

A franciaországi magyar diákságnak nagyrésze azonban, nem az ösztöndíjasok, hanem amint már egyszer említettem, a numerus clausus által kikényszerített, részben hazai támogatásban részesülő, részben önmagát keservesen fenntartó ifjúságból áll. A többség nyomorog. Minthogy valamiből élniök kell, mindenféle munkát elvállalnak. Címírást, prospektusok német fordítását és nehéz fizikai munkát. Évek múlnak és tanulmányaikat alig tudják befejezni. A legszomorúbb rétegét képezik ezek a párizsi magyar kolóniának. Egy részük persze kommunista lesz hamarosan. A nyomorúságos élet egészen elvadítja őket és minden bajukat az ország rovására írják. Közülük kerül ki a kommunista párt úgynevezett *szellemi harcok tábora*, amely, ahol csak lehet, beleköt a politikamentes diákegyesületbe. Megtörtént az is,

hogy egy közgyűlésen egymásnak ment a két tábor. Másnap persze a tüntetők egyrészét összefogta a rendőrség és kíméletlenül kiutasította. Ez sem számít. Egy hónap múlva újra megjelennek Párizsban, szereznek a *Hotel de Ville* környékén egy hamis tartózkodási engedélyt és élnek tovább, most már Moszkva pénzén. Velük tart a féligképzett, a félművelt állás nélküli fiatal emberek nagy csoportja és együttesen képezik a kolónia legveszedelmesebb rétegét. Pénzük soha sincs és mégis megélnék valahogy. S ezekre hallgat a párizsi magyarság egy nagy része! Szegény munkásság, melynek ilyen vezetői vannak!

Mindamellettt igazságtalan volna azt mondani, hogy ennek a diákságnak egyrésze nem végez komolyabb munkát. A zsidó diákoknak legalább fele annyira komolyan fogja fel hivatását, hogy a *Párizsi Magyar Diákegyesületben* is helyet foglal és őszintén elítéli az egészen baloldali, szenvedélyektől fűtött diákságot.

A *Párizsi Magyar Diákegyesület* az utóbbi időkben fontos centruma lett az idesereglett egyetemi ifjúságnak.

1925-ben alakult meg. Bár az összes Párizsban tanuló diákság számára létesült, valójában csak egy kisebb, egymással baráti viszonyt tartó diákcsoport bajtársi tömörülése volt. Ez természetesen nem elégítette ki a diákságot. Ahelyett, hogy a párizsi magyar egyetemi ifjúságot társadalmi és tanulmányi életük megkönnyebbítése érdekében összefogták volna, néhány ember éveken keresztül szűkebbkörű baráti összejövetelek, tea- és táncestélyek rendezésében vélte megoldani a diákság elodázhatatlanul fontos gondjait: a nyomort. Nem csoda, ha a diákság zöme távol-tartotta magát az Egylettől. Az egyesület akkori vezetőségének egyetlen komoly akciója: az *utazási osztály* felállítása volt. El kell ismerni, hogy ez a gondolat kitűnően bevált. A Diákegyesület utazási irodája azóta számtalan csoportot hozott Franciaországba. Több külföldi és magyar diákcsoporttal megállapodást kötöttek, hogy vakációi tanulmányútjukat rendezésükben bonyolítsák le. *Charmant Pál* idejében még

Londonba is szervezett kedvezményes utazást az egyesület irodája, melynek megteremtése kétségkívül jó üzleti gondolat volt. Kár, hogy kívülálló pénzcsoportok bekapcsolásával működött s így a jövedelemből alig jutott valami diákcélokra.

A *Diákegyesület* régi szerződése azonban lejárt az idén s most teljesen új alapokra fektetve, dr. Szabó Andor személyében, új igazgatóval dolgozik tovább az iroda. A nemrég kötött szerződés legalább háromszor finnyi jövedelmet biztosít a diákságnak, mint a régi. Az utazási kedvezmények is előnyösebbek.

A Diákegyesület anyagi viszonyai az előnyös szerződés következtében megjavultak. Szükség is van rá, mivel a megdrágult élet és a diákság módfelett leromlott anyagi helyzete mind nagyobb erővel hozzák előtérbe a szegény diákok megsegítésének kérdését. Ha már az egyesület társadalmi életének fejlesztésére nem jut pénz és idő, örvendetes jelenség, hogy legalább a szociális felsegítés lehetősége — ha szűk keretek között is — biztosítva van.

Baráth Tibor, a Diákegyesület jelenlegi elnöke, a régi monarchia pénzügyi és titkos levéltárában gazdasági és közigazgatástörténelmi tanulmányokat végzett és innen jött Párizsba tanulmányainak folytatására. Súlyos feladatot vállalt magára, amikor a széteső, anyagi gondokkal küzdő egyesület vezetését átvette. Több száz nyomorgó diák várt már valami kezdeményezésre. De üres volt a kassza. Baráth gyűjtést indított. Mindenki adott, kezdve az illetékes magyar hatóságtól. Az emberek belátták, hogy valamit tenni kell a Párizsban nyomorgó magyar intelligenciával is. Adtak és végre a régi célok megvalósulásukhoz közelebb jutottak. Létesítettek egy kedvezményes diákasztalt, mely nagyrésztben *Kurcz Imre* párizsi katolikus pap nevéhez fűződik. A menzán, azaz a *Kis Pipában* minden magyar diák 6.50 frankért ízletes és magyaros ebédet kaphatott. A nagyon szegény diákok számára pedig napi 2—4.50, illetőleg 5.50-ért szolgáltatott ebédet. Hát ez mégis valami. De mit csinál az a magyar diák, akinek még napi 2 frankja sincs?

Mivel az Egylet tisztán társadalmi alapon hozza össze kicsiny büdzséjét — ingyen ebédeket nem adhat, így nagyrészt a francia menedékhelyeken laknak és étkeznek hónapokon át, míg csak valami kis pénzhez nem jutnak. Akkor egy ideig «polgáríbb» életet élnek. De ha elfogy — oh milyen gyorsan — a hazuról kapott néhány száz frank vagy a *Rotschild-intézmény* kicsi, de értékes támogatása, újra visszavonulnak a menhelyekre. Nem mondom, ki lehet bírni így is, ha közbe egy kis gyomormérgezést is kap az ember. Ha valakinek jó a szervezete, addig nyomorog így, míg csak kész orvos vagy mérnök nem lesz. A XX. század igazi hősei ezek az emberek. Életművészek a szó leg-szorosab értelmében. Férfiak. Minden jó módban született, nyomort még csak közelről sem látott embernek kalapot kell emelni ezek előtt az új magyarok előtt.

Amíg egy bácskai gyerek eljut a francia ügyvédi diplomáig.

Valóságos magyar ügyvéd, eleven *Avocat à la Cour d'Appel*, csak egyetlenegy van Párizsban: *Nyitrai Elek*.

Régi emlékek fűznek hozzá. Valamikor 1921-ben együtt is laktam vele a Sorbonne melletti Rue St. Jacques egy penészes, udvarra nyíló szobájában. Akkoriban még nem igen volt magyar diák rajtunk kívül Párizsban. Az első magyar állami ösztöndíjasok csak október vége felé érkeztek meg. Addig m már végigkoplaltunk néhány hónapot. Nyitrai akkor orvosnak készült, de a kémiát annyira utálta, hogy otthagya és beiratkozott a jogra. Ügyvéd lett. Alig néhány hónapja, hogy leszerelt. Mint francia állampolgár kiszolgált egy esztendei katonaságát. Érdekelte, hogy mit csinál ma a kész ügyvéd. Felmentem hozzá. Címét: 12 Av. d'Orléans, kívülről tudom, annyiszor megadtam már bajban lévő magyaroknak.

Többszobás, csinosan berendezett lakásban fogad. Nem sokat teketóriázunk. Amint az egyik munka-

papír nélküli, kiutasított kliense megnyugodva eltávozott, rögtön hozzálátunk a beszélgetéshez:

— Kedves Doktor úr, önről már többször írtak a magyar lapok s egyik sem mulasztotta el részletesen közölni nyomorúságos diákéletét. Én ismerem mindezt. Nem egyszer beszélgettünk róla, — amikor együtt röttük, a Quartier Latin felejthetetlenül kedves, romantikus utcáit. Senki sem tudja jobban, mint én, mibe került önnek az ügyvédi oklevél. Láttam közvetlen közletről, mennyire nem esett kétségbe, hogy napszámosmunkát kellett végeznie és csak kenyéren és vízen élt — velem együtt — azért, hogy valaki legyen. Amikor abban a nyomorúságos Place d'Italie-n levő kis vendéglőben két frankért megehattunk egy ebédet — ünnepnap volt számunkra. Fiatalos kedvvel fordultunk meg a lányok után hazafelé. Hogy ön kezdetben bádogos volt Verdun mellett, Párizsban pincér és közben írta doktori értekezését a revízió jogosságáról, — melyet maga Lapradelle tanár vett védelembe támadói ellen — mindezt már elmesélték önről.

— Ami engem érdekel s bizonyára másokat is — az a jelen, ön az első magyar ügyvéd Párizsban. Beszéljen nekem erről a beérkezett emberről.

Nyitrai Elek dr. mosolyog. Dús hajzatát, amelyre bizonyára ma is felfigyelnek a mindig kedves párizsi nők, végigsimítja.

— Kedves Barátom — ön téved, ha azt hiszi, hogy én beérkeztem. Nem érkeztem még be. Legalább is a mai fogalmak szerint nem, mert ma az futott be, aki meggazdagodott. Franciaországban az ügyvédi pályán *nem lehet* meggazdagodni, mert ez egy honorifikus mesterség és még ma is inkább papi hivatottságnak tekintik, mint üzletnek. Erre vall a mi rettenetesen sok archaikus organizációnk, amely a modern élettel homlokegyenest ellenkezik.

— Ilyen légkörben nem igen lehet másképpen mint szépen, nyugodtan gondolkodni, elmélkedni és tanulni.

— Ilyenkor szoktam azután rágondolni, amiről beszélni akarok. Egyedüli magyarul tudó francia ügy-

véd lévén, az ügyvédi mesterségen át egy másik papi hivatottságot is kell betöltenem: megvédeni, amennyire csak az itt lehetséges, azt a szerencsétlen, árván maradt szegény Magyarországot. Fantasztikus, hogy mily kevéssé ismerik a francia ügyvédek, akikből a politikusoknak 95 százaléka kerül ki, a középeurópai problémákat. Az az egy-kettő, aki véletlenül átutazott Budapesten vagy ott konferencián vett részt, átszellemlült védője a reorganizációnak, de mily kevesen vannak! Csepp a tengerben.

— Ajánlanám, hogy a Budapesti Ügyvédi Kamara kizárólag párizsi ügyvédek hívjon meg kirándulásokra: sokkal több eredménye lenne ez akciónak, mint az ezrével nyomtatott könyveknek. Ha kell, szívesen dolgozok az ügyön.

— Azt hiszem, Haller miniszter nem csinált rossz üzletet velem, amikor kikényszerített külföldre. Akaratlanul is diplomatásdit játszott, mert minden külföldön élő jó magyar lelkes követője volt és ma is az a magyar ügynek anélkül, hogy erre külön kényszerítve lennének. Francia létemre is jó magyar maradtam. Úgy ahogy nekem van, lehet az embernek két hazája is.

— Ön ismer engem. Ha valamit is éreznék a numerus claususon kívül régi hazám ellen, megmondanám. Bácskai gyerek vagyok és azt soha semmi sem felejteti el velem . . .

A párizsi magyar sajtó.

Párizs ma már oly közel van Budapesthez, hogy magyar újságot irai itt, csak azért, hogy az ideszakadt hetvenezer magyar lelket hazai hírekkel, hazai eseményekkel ellássuk, céltalan volna. Minden utcáron megkaphatod az összes budapesti lapokat.

A párizsi magyar sajtónak más feladatai vannak. A francia szellem befolyása, az elhelyezkedéssel járó küzdelmek, a bajok és a sikerek, az a hallatlan szabad-

ság, mely áthatja itt az individumot — sajátságosan átformálja a magyar szellemiség és munkásság gondolkodását. A párizsi magyar ember, más mint az otthoni. Az új milieu — új embert farag belőle.

Talán hanyagabban öltözik és modora veszít szalónképességéből. De érzelmi és szellemi világa kiszélesedik. Rájön arra, hogy mi magyarok jóval többet tudunk, mint amennyit mások hisznek rólunk, de minden versenyképességeink ellenére sem vagyunk azért a világ közepe. Mások is tudnak dolgozni és élni, például a franciák. De rájön arra is, amit eddig csak homályosan érzett, hogy csík a munka, a szisztematikus komoly munka segíthet rajtunk. Hogy magunkra vagyunk utalva és a magunk erejéből kell jövőt kovácsolnunk. Másokra nem számíthatunk.

Sokan vagyunk magyarok Franciaországban, de egymástól nagyon is elszigetelten élünk. A kiépített szervezetek Párizsban és vidéken tömegeket tartanak kereteik között s mégis egyén-fosztlányok vagyunk. Nincs szervesen élő öntudatunk. Lelkek, melyekből hiányzik az én szintézise — írta legutóbb egy fiatal magyar gondolkodó, *dr. Ajtay Miklós*.

Ezt a szintézist, ezt a magyar öntudatot és lelki-közösséget volna hivatva megteremteni a párizsi magyar sajtó. Lássuk, hogy szolgálják ezt a célt ebben a szajnaparti városban napvilágot látó magyar lapok.

Párizsban négy magyar újság jelenik meg. A *Riadó*, az *Itt az írás*, a *Párizsi Hírlap* és a *Párizsi Magyarság*.

A *Riadó*, mely tegnap még Osztályharc volt és holnap talán ismét nevet változtat — a párizsi magyar kommunista párt hivatalos lapja. Szelleme és stílusa a régi Vörös Újságra emlékeztet. Hetenként jelenik meg nyolc oldalon. Rendületlenül szidják a mai politikát és elsősorban Magyarországot. Reprodukálhatatlant aposztrofálnak minden úgynevezett «burzsuj» intézményt és politikust, kezdve *Lávaitól*, *Briandtól* *Károlyi Gyuláig*, sőt *Mihályig*. Tisztán pártpolitikai szenvedélyek irányítják hallatlanul hangos, de gyöngé tollúkat s nem is kell mondanom, hogy öntudatot legfeljebb a magyar munkásság egy bizonyos rétegében

ébresztenek, de távolról sem befolyásolják a kolónia nagy tömegeit.

Az *Itt az Írás-t* az Emberi Jogokat Védő Liga adja ki. Károlyi Mihály szelleme talál sovány hasáb-jain kifejezést. Mindent támad, ami otthon ma történik. De harcban áll a Riadóval is. Nem érzem, hogy figyelemreméltó eredményt produkálna. Az emberek nem veszik komolyan ezt a pártpolitikai vitákban önmagát agyoníró, tömjénező hangot. Unalmas és megint csak a kolónia egy kis rétegéhez szól.

A *Párizsi Hírlap* az egyetlen hetenként megjelenő orgánus, mely ha nem is jutott el még ahhoz a fejlődési fokhoz, ahonnan a franciaországi magyarság szellemi irányítását, öntudatranevelését megkezdhetné, a párizsi publicisztikának egyik leghelyesebb útját vallhatja magáénak máris. Hírszolgáltatása, színes apró riportjai, demokratikus szelleme, változatos anyaga megközelíti a célt. Csak az erő hiányzik még, egy mély energiaforrás, egy hatalmas lendítőkerék, hogy hetenként megjelenő anyagból a franciaországi magyarság várvavárt és szükséges napilapja szülessék meg.

A *Párizsi Magyarság* egy havonta megjelenő egyesületi értesítő. Nem vindikál magának semmiféle újság jelleget, hanem tisztán azt a célt szolgálja, hogy a *Franciaországi Magyar Egyesületek Szövetségének* keretébe tartozó magyarság társadalmi életét ismertesse. Havonta egyszer jelenik meg több ezer példányban. Nem politikai orgánus. Inkább egy összetartó kapocs a Franciaország területén szétszórt magyar telepek között. Nem utolsó sorban fontos ugyanis az, hogy mi történik északon, délen, keleten és Parisban. A *Párizsi Magyarságon* keresztül tudomást szereznek a magyarok arról az egyszerű, de kedves magyar életéről, amely az egyes tagegyesületek keretén belül folyik. Ez a kis lap szolgálja továbbá a francia és a magyar nép között mindinkább kiépülő barátságot is. Hasznos tudnivalókat közöl, hogy mihez kell tartani magát a Franciaországba került magyar munkásnak. Az egyszerű emberekhez szól, egyszerű, keresetlen stílusban.

Kultúremler igényét talán nem elégíti ki, de a cél a magyar munkásrétegek érdekét szolgálja. Ebből a szempontból nézve hasznos, szükséges orgánum.

A *Párizsi Magyarság* a maga egyenletes, politika-mentes irányzatával ellensúlyozza továbbá a szélső-baloldali törekvések káros hatását. Nem egy átütő, nagyobb publicisztikát nyújtó lap ez, de irányzata leginkább megfelel ama követelményeknek, melyeket egy idegen országban élő kolóniának szem előtt kell tartania. Ezért olvassák, ezért keresik ezt a lapot a franciaországi magyarok.

Mindent összefoglalva, az említett négy lap mellett feltétlenül hasznos volna egy ötödik, mely a párizsi magyar szellemiség táborának szerkesztésben úgy nívóban, mint híryanagban, úgy átütő erejével, mint haladó szellemében hangot adhatna mindama *józan elgondolásoknak*, melyeket az ideszakadt magyarság helyzetével és az otthoni viszonyokkal kapcsolatban kitermel magából.

Magyar művészet Párizsban.

Paris már a háború előtt is nagy számmal vonzotta a magyar képzőművészeket. *Zichy Mihály* és *Munkácsy* díszei voltak nemcsak a magyar, de a francia művészetnek is. Az utóbbi és *Paál László*, a barbizoni művészkolónia történetében kiváló helyet foglalnak el. Paál László emlékét különben már emléktábla is őrzi *Barbizonban*. A kiváló tájképfestőről elnevezett társaság múlt év júniusában ünnepélyes keretek között, előkelő francia és magyar közönség jelenlétében leplezte le az emléktáblát, az eseményhez méltóan fellobogózott kis városban, mely büszkeséggel emlékszik vissza, a nagy *Rousseau* és *Millet* kortársára.

Mellesleg legyen mondva, ezt a bájos kis francia falut az új festői generáció is szeretettel kereste fel az elmúlt esztendőben és *Jeges Ernő*, *Pajzs-Goebel*, *Varga Albert*, *Onody* kis társasága egyidőben élénk magyar életet vittek *Carré* alpolgármester és iskolaigazgató

házában, hol a tantermeket és az ebédlőt ma is irre-denta plakátok, magyar tájképek és tollrajzok díszítik. Carré igazgató tanítványai már az első elemitől kezdve megtanulják, hol fekszik Magyarország és hogy nem-csak a gulyásról, a csárdásról és az alföldi csikósokról híres a magyar.

De hosszú volna elsorolni az összes Parisban járt, kitűnő magyar képzőművészek neveit. Elég legyen megállapítani, hogy ez a tradíció még ma is fennáll és az utóbbi évek során csak növekedett a Párizsban élő magyar művészek száma. Minden tárlaton képviselve van a magyar művészet. Hol itt, hol ott tűnik fel egy-egy magyar alkotás. Szeretném mind felsorolni és meg-ismertetni Párizsban élő művészeinket. Nyilvánvaló azonban, hogy nem sok célt érnék el velem, mert ha igaz, hogy egy-két mondatban mindig lehet karakteri-zálni valakit, — sokszor egy szó is elég — helyesebb nem elmerülni ebben a veszélyes zónában, hol sohasem lehet elég jót mondani senkiről és ahol csak abszolút szakértő engedheti meg magának, hogy esztétikai kér-désben kritikát mondjon.

Sok érdekes probléma merült fel és él állandóan a művészvilágban. A festészeti és szobrászati irányok fantasztikusan változatosak. Nagy érdeklődéssel kísérem hosszú idők óta művészeink útjait. Egy pár kér-désről azonban feltétlenül szükségének tartottam véle-ményt kérni a párizsi magyar művészkolóniát tökélete-sen ismerő és intellektuális szempontból kiváló kvalitá-sokkal rendelkező Lehel Ferenc művészettörténésztől. Hosszú párizsi tartózkodása, értékes, komoly tanul-mányai különösen hivatottá teszik, hogy az általános festészeti irányokról és a felmerülő problémákról nyi-latkozzék.

Az úttörő művészeket, *Csontváryt*, *Gulácsyt*, *Cezan-net* ismertető munkái után idehaza már jónevű író, aki szolgálatonkívüli viszonyban lévő festőnek szereti magát nevezni, *Lehel Ferenc* nyolc év előtt költözött a modern művészet székvárosába, Parisba. Ott jelent meg előbb *Notre Art Démert* c. műve, melyben művé-szetünk pesszimista, a társadalom szempontjából pato-

logikus vonására mutat rá, majd főműve «*Morphologie Comparée des Arts*», melyben minden idők művészetének földrajzi, klimatikus, faji, vallási és gazdasági befolyástól független egyéni és nemzeti sajátosságok fölött álló egyetemes jellegét hangsúlyozza. A művészet fejlődésének törvényszerű menetét egy hármas formájú stílusrendszer váltakozó ismétlődésében mutatja be, mely azért nem mutat stagnálást, hanem az első egyszerűbb forma folytonos gyengülésében és a harmadik legbonyolultabb forma folytonos erősödésével haladást fejez ki.

Ebben a rendszerben a különböző korok stílusai nem szeszélyesen követik egymást, de mindegyiknek történeti szerepe van. Lehel Ferenc «*A stílusok összehasonlító alaptana*» című kitűnő munkája magyarul és németül is megjelent: Haladó művészet, illetőleg *Fortschreitende Entwicklung* címmel. legnagyobb érdeklődést a mű persze Németországban keltett, hol legutóbb a «*Zeitschrift für Aesthetik und Kunstwissenschaft*» hosszasan és elismerőleg méltatta az eddigi műtörténeti felfogást felforgató új tanítást.

— Ha a párisi magyar művészek tevékenységéről tájékozódni akar valaki, — kezdte érdekes fejtegetését Lehel — ismernie kell előbb a legújabb francia művészeti áramlatokat, hogy annál világosabb legyen bennük a mi művészeink szerepe? Nos érdekes, hogy a művészeti áramlatokat magyarázó francia irodalom milyen szegény különösen a németekéhez viszonyítva. A magyar közönség, mely inkább német iskolából szerzi okulásait, nem hiheti, hogy a sok művészeti mozgalomból, mely a háború előtt és kiváltképpen utána az európai országokban felburjánzott, a franciák alig kettőt-hármat ismernek. Így a franciák az *impresszionizmus* utáni mozgalmakból nem ismerik az olasz *futurizmust*, a holland *dadaizmust*, a német *expresszionizmust*, nem szólva az orosz, magyar és egyéb származású egyéb izmusokról.

— A franciák mindent, ami nem impresszionista, a kubizmus neve alá foglalnak és csak legújabban különböztetik meg a *sur réalizmust*. (Az *impresszionizmus* a világnak csak a felszínét ábrázolja, a *kubizmus* ellen-

kezőleg csak a lényeket, a *surrealizmus* pedig a világot minden konkrét tartalomtól megfosztva, misztikus homályosságában érzékelteti.) így a franciák nemcsak *Cézanne* festését tartják mai napig impresszionistának, hanem az *Odilon Redonét*, a *Gauguinét*, sőt a *Bonnardét*, *Matissét* is és a fiatalok közül impresszionistának minősítik *Utrillót* is. Kubisták *Picasso*, *Bracque*, *Delannay*, *Leger*. Az új surreálisták *Pohasov*, *Vigues*, *Bores* stb.

— Hangsúlyozom azonban, hogy a művészeti áramlatoknak az ábrázolt témaszerinti jellemzése tudománytalan. *A művészet lényege a ritmus*, a vonalaknak és színeknek, az ecsetkezelésnek tánca, ami a stílust eredményezi, *nem pedig az ábrázolt téma*, mely csak akkor válhat művészivé, amikor a művész azt érzésével és ritmussal áthatja. Sajnos a technikai leírás a közönségnek ma még kevesebbet mond a téma ismertetésénél. Mindazonáltal *a művészi érzés a technikában, a stílusban jut kifejezésre* s erre kell a közönség figyelmét irányítani.

—A legújabb impresszionizmus utáni, tehát 1885 óta hullámzó áramlatokat stílusa szerint nézve, legelőször azt kell megállapítani, hogy azokat általában a *primitívizmus* jellemzi. Ezen a primitívizmuson belül azonban meg lehet különböztetni egy első áramlatot, amely a legprimitívebb. Ez a háború előtt virágzott; egy másodikat, mely némileg klasszikusabb és a háború alatt élt; végül egy harmadikat, mely inkább barokk és a háború után vette kezdetét. Az első mozgalom vezetői voltak *Odilon Redon*, *Seurat*, *Van Gogh*, *Gauguin*, *Toulouse*, *Lautrec*, *Bonnard*, *Matisse* stb. és a magyar *Rippl-Rónai*, *Csontváry*, *Czobel*.

— Ezek a művészek alakjaikat egyszerű, össze nem rakott tömegként ábrázolják, folyamatos kontúrokkal fogják körül, laposan, többé-kevésbé árnyalattalanul színezik. A második mozgalmat *Cézanne*, *Picasso*, *Derain*, *Modigliani* vezették. Velük haladtak a modern *Csáky* (szobrász), *Farkas* és *Rét*. Ez a klasszikusabb felfogás az alakokat összetételükben hangsúlyozza és a színeket erősen árnyalja. A harmadik mozgalom, melynek lendülete még tart, főképviseleit *Chagall-ban* és *Duffy-ben* találta meg, akiknek irányában halad *Lehel*

Mária. Programjuk a szimultanizmus, melynek nevét *Delannay* adta, de első kezdeményezői közé tartoztak *Picasso* és *Bracque*. Két vagy több egymást átható alakot érzékeltetnek ők szimultán módon, keresztezett kontúrokkal és *fokozottan irizáló* színezéssel.

— A felsorolt neveken kívül sokkal számosabban vettek részt az úttörő munkában. Mindenesetre a magyar művészek szerepe jelentékeny. Természetes, hogy az első úttörő, *Cezanne*, *Gauguin*, *Csontváry*, *Rippl-Rónay* helyzete hasonlíthatatlanul nehezebb volt, mint a mai művészeké. Azok elismerésben sem Parisban, sem egyéb országokban nem részesültek, legalább is nem kapták meg azt az osztatlan tiszteletet, mely őket megillette volna.

— A *'posztimpresszionista művészet* azonban a háború után akkreditálódott, úgyhogy ma már nem dicsőség mellé szegődni. De a fiatalok munkája is megbecsülendő azért teljesítményük szerint. Érdemükhöz semmi esetre sem lehet hasonlítani a konzervatív művészek világi sikereit. Ki kell mondanom, hogy *a művészetben konzervativizmusnak nincs helye*. Legalább annak a konzervativizmusnak, amit így neveznek. Konzervatívnak lehet becsülni az olyan művészt, aki öregségére kitar érett korának stílusa mellett és nem változtatja meg azt fiatal áramlatok szerint, de nem konzervatív, hanem *epigon az a művész, aki rég elhalt stílusokat*, egyiptomit, görögöt, reneszánszot gépiesen *utánoz*. A politikában is az az irányzat konzervatív, mely a fejlődést nem engedi elsietni, hanem ragaszkodik a mai formákhoz. Milyen politikus azonban az, aki özőnvízelőtti formákat akar visszaállítani. Ilyen nemes értelemben vett konzervatív művész volt az öreg *Monet*, vagy a magyar *Ferenczy Károly*, kik nem tudtak csatlakozni a posztimpresszionista mozgalomhoz. De nem konzervatív, hanem *epigon festő volt Benczúr Gyula*, aki *Rubens* és stílusát akarta feltámasztani.

— A tegnapi és nem tegnapelőtti iskola utóvirágzása lehet még nemes értelemben vett konzervatív művészet. Ilyen konzervatív impresszionista művészünk a párizsi *Vértés Marcell*, kinek bájos figurái a nagyközönség

lelkében ismerős visszhangot ütöttek meg. Ez magyarázza meg kivételes sikerét abban a központban, ahol a legnehezebb sikert elérni.

*

Ezeket mondotta Lehel Ferenc művészettörténész. Áttekintő, világos fejtegetése valóságos útikalauz számomra a modern művészeti irányok labirintusában. Mielőtt a párisi magyar művészek szervezkedési problémájára áttérnénk — ismerkedjünk meg néhány beérkezett párizsi magyar művésszel. Menjünk abééé-rendben.

Csáky József.

Valamikor a magyar alföldön, tágas parasztudvarban, a nagy eperfa alatt, már 12 éves korában festgetni, farfogni kezdett egy magyar gyerek. Alig 15 éves és Münchenre gondol, Raphael, Michelangelo, Stróbl alkotásairól álmodik. Művész akar lenni. Nagy merészség száll lelkébe. Egy szép napon otthagyja Szegedet és felmegy Pestre, de az Iparművészeti Főiskolán kijelentik neki, hogy tehetségtelen és az életben még a «hideg vizet sem fogja megkeresni». Visszakerül Szegedre, ahol találkozik két fiatal művésszel. Parisról, Rodinról beszélnek a csalódottan bolyongó ifjúnak. Szombathelyre kerül mint épület-szobrászinas. Minden garast félretesz és egyszer, 23 évvel ezelőtt, Párizsban üdvözlí «a lebukó nyári napot».

Csáky Józsefből híres szobrász lett azóta. Nagy tehetsége az elsők közé emelte. Már régen francia állampolgár, de lelke ma is magyar . . .

Megérkezése után két évig a *La Palette Akadémián* dolgozik. A kubizmus lehelete azonban csak megérinti, de nem köti meg lelkét. Néhány év múlva már nem érdeklik az emberi alakok, a világi dolgok felbontása, analizálása. Teljesen új, szabad formákra tér

át. Gömbök, kúpok, hengerek, hullámvonalak harmonikus felépítésének, egy új formaművészetnek szerelmese lesz a tiszapartjáról idekerült magyar művész.

A formakeresésből hosszú, egyenes vonallal határolt oszlopnyalábok, majd absztraktszellemű szobrok, majd ismét oszlopok kelnek napvilágra. Mindent maga farag ki, mert minden vésőcsapás, az utolsó csiszolás is fontos a szobor tökéletes formai megjelenése szempontjából. Mert Csáky szobrászatában egyedül a plasztikai szépség a fontos, bár a tartalom nála mindig szimbolikus, örök. Fejlődése felfelé ível és mindinkább közeledik egy általa újformába idomított, szabadon megválasztott realitás felé. Művében lassanként újra megjelenik a természet. Állatszobrok, fejek, emberi alakok, márványból, gránitból és bronzból. Az egyiptomi és az asszír művészetben talákoztunk utójára hasonlóval.

De Csáky nem állt meg itt sem. Ma már nem a szobor, hanem az architektúra, az alakok hozzácsiszolása az épülethez, az épület idomítása az alakokhoz vonza. Művészete mindig fejlődik, de nem a laikus ember által elképzelt természeti világ felé. Minden alkotása monumentálisan egyszerű, de metafizikai jelleggel bír. *Figure habillée, Figure abstraite, Beau Livre, Tête de Jeune fille, Tête de Lionne, Après le Bain, Le Sommeil, la Toilette* — mind élő architektúrák, ahol a testek formái elveszítik önállóságukat, mert örökéletű szimbólumok.

Az építő, a kötött formát művelő és folyton kereső művész magyar földről idehozott ösztönös tehetségével a modern francia szobrászat egyik irányítója lett.

Derso et Kelen.

Így írja alá — hosszú évek óta — minden rajzát e két magyar művész. Nevük éppúgy ismeretes Európában, mint Amerikában. Rajzaikat, ezeket a finom tollal és sok malíciával megrajzolt karikatúrákat minden lap hozza. *Menüjük legendás*. El sem képzelhető egy

népszövetségi konferencia, melynek végén ne ők szolgáltassák a *Külföldi Újságírók Szindikátusa* által hagyományosan megrendezett vacsora szenzációját: *a menü-kártyát*.

Igazi hazájuk: *Genf*. Lausanne-ben tűntek fel 1922-ben, de Genfben aratták legnagyobb sikereiket. Mindenki tudja róluk, hogy magyarok. Nincs olyan külügyminiszter, akit meg ne örökítettek volna. Nincs maharadzsza, nincs olyan nagykövet — ki ha egyszer Genfbe jött — hogy ceruzájuk veszedelmesen kedves és szellemes vonalait elkerülhette volna.

Minden nagyobb politikai lap, legyen az francia, holland, angol, vagy amerikai, hasábokon keresztül beszél Kelének menükártyájáról, melyek összefoglaló képét adják az évenkénti konferenciák eredményeinek. Ha semmit sem olvastál a népek szövetségének genfi munkájáról — elég ha kezded veszed e két művész hallatlanul kifejező rajzát s megérted mi történt s mi nem történt Genfben.

— Mi elsősorban politikusok vagyunk, — mondta nekem egy alkalommal Kelen — a szó legszorosabb és legősintébb értelmében vett pacifisták s csak azután rajzolók. Sikereink titka a rajzainkban elrejtett kritika. Nem egy jóslatunk igazolta már az eseményeket. Figyelve a nemzetközi politikát — megrajzoljuk a szofizmák mögé elrejtőzött igazságot. Rajzaink felett nem egyszer komoly vita folyik a genfi urak között . . .

A szeptemberi konferencia alatt jelent meg *Dezső* és *Kelen* legstílusosabb s talán legszellemesebb «történeti» munkája: *Genfi Testamentum*. Ez a bibliai nyelvezetben megírt satirikus mű közismert karrikatúráikkal ellátva a legtökéletesebb illúzióját adja *Briand* hönszeregetett *Népszövetségének*. Genf minden komoly elgondolása, akarása, gyöngesége és intrikája itt van ebben a közel 800 emberi fejet, sokatmondó emberi cselekedetet feltáró albumban. Igazi modern satíra, mondhatnám egyedülálló a világon. Politikusokat így «elbeszélni» senki sem tud.

Így lett ez a két magyar rajzoló, az egyik az ő higgadt elgondolásával, megfontolt, temperáló kész-

ségével kitűnő fejfiguráival — a másik fiatalos lelkesedésével, imponáló talentumával, kompozícióival Genf leghíresebb rajzoló együttese s a párizsi magyar művészvilág egyik büszkesége. Invenciójukkal, tökéletesen összehangolt, szellemes karikatúrájukkal a politikai világ historikusai lettek, — rajzban elbeszélve mindazt — amit nagyon sokszor megírni nem lehet. . .

Major Henrik.

Munkácsy óta nem volt még egy magyar festő, akit Amerikában úgy ismertek és becsültek volna, mint *Major Henriket*. Hasábokon keresztül cikkeztek róla. Minden előkelő szalonban hivatalos volt.

A pénzvilág arisztokratáit rajzolta meg. öt éven keresztül csak azért, hogy egyszer végre Párizsba jöhessen és újra, a szó abszolút értelmében művész legyen.

Valamikor, vagy 20 évvel ezelőtt Major Henrik *már* festő volt. Rendkívüli tehetsége egyszeriben a legelső magyar művészek közé emelte. De a művész nem ringatta illúziókban magát. Az élet rohamos irama, a kenyérkérdés küzdelmes évei megtanították arra az igazságra, hogy pénzt keresni és művésznek lenni egyidőben nem lehet. A XX. század e tekintetben tökéletesen ott tart, mint a középkor. A nagy művészek mindig koplaltak — mert milliókat csak haláluk után hoztak alkotásaik.

Major Henrik tehát abbahagyta a festést és elindult pénzt keresni, hogy azután újra festő lehessen. Világhírű rajzoló lett.

Nem tudom mennyit keresett, de tény, hogy most itt van Párizsban és újra fest. Hallatlanul érdekes színei olajba adják azt, amit rajzban oly tökéletesen megoldott világszerte. Képei, portréi az élet komikumát és drámáját adják. *Major karikatúrában oldja meg az embert*. Színtiszta komoly művész.

A magyart *Daumier*.

Nagystílú műterme a legszebb, a legbarátságosabb, amit Párizsban láttam. A 9 Rue Moutsouris alatt lakik, közel az Orleansi kapuhoz.

Rengeteget dolgozik. Fest, fest, rendületlenül fest. A hosszú, rajzban élt évek alatt egész lelke művész maradt, óriási energiák törnek fel ebből a hatalmas termetű, közvetlen modorú emberből. Egyszerű és gazdag magyar lelke Párizsban végre szárnyakat ölt. Egy magyar ecset új gondolatot, új erőt és magyar tehetséget hoz a Szajna partjára. Itthon van. Európában. Emberek között.

Vértés Marcell.

Ha a háborút követő évek Párizsát, a felszabadult lelkek, az élvezetek felé hajló ösztönök frenetikus periódusát akarod tanulmányozni, vedd elő *Vértés Marcell*, a párizsi élet legszellemesebb illusztrátorának bármelyik albumát s tökéletes krónikát kapsz. Ez a művész történetet ír, amikor rézkarcaiban megőrökíti a mulató Parist, a pezsgős lokálok szabadszárnyra kapott örömeit, a világváros erkölcsseit, divatjait, szokásait, gyönyöreit és nyomorát. Paris és a gazdag fürdővárosok, apacstanyák, lóversenyek, golf- és teniszjátékok izgalmai, előkelő dámák budoárjai, dancigók lányai és a börtönök vizes cellájának lakói új meglátásban, színesen, eredetien kerülnek palettájára. Tökéletes megfigyelő, aki a legveszedelmesebb témához is hozzányúl, de mindig művészettel és ízléssel.

Vértés Marcell rajzaiban nincs egy fölösleges vonal, biztos keze csak a lényegre adja. Meglátásai szintetikusak. Eredeti művész, aki nem moralizál, nem ítél el, nem bocsát meg, hanem egyszerűen katalogizál. Egy kort mutat be, embereket ahogy élnek, ahogy ő látja, abszolút párizsi szellemben, magyar tehetséggel.

Párizsi munkássága a könyvillusztráció terén újítást jelent. Mint lit grófus beérkezett az elsők közé. Neve közismert. Előkelő szalonok vendége, a modern regényírók keresett és jól megfizetett illusztrátora.

Talán ő az egyetlen, aki a legtökéletesebben asszimilálódott a francia ízléshez. Mindamellett eredeti maradt. Sikerét éppen annak köszönheti, hogy nem utánoz senkit. *Mac Orlan, Gérard Bauer, Raymond Hesse, Georges Armand Masson, Carco, Colette, Ramon Gomez de la Sema, Pierre Louys, Kessel* és *P. Morand* munkáit díszítő rajzaival a modern könyvillusztráció egyik legeredetibb mestere lett.

*

Nehéz határvonalat húzni a magyar művészek között — akikkel külön fejezetben foglalkozom — s akiket talán elvonultságuk miatt, nem ismerünk eléggé. Ezek között azonban mégis ki kell emelnünk a komoly sikereket elért *Baki Győzöt*, aki híres *pointe sèche* rézkarcai mellett az 1930-i *Salon Nautique-on* tette magát egyszerre ismertté s az 1931. év tavaszi kiállításán elért sikere után afrikai tanulmányútra ment, ahol jelenleg is dolgozik. Ilyen szerény s teljes elvonultságban élő magyar művész még *Kiss Zoltán* szobrász is, akit szintén jobban ismernek a francia illetékesek, mint a magyar kolónia. Magyartárgyú szobrai közül a *Sèvres-i múzeumban* is találkozhatunk ezzel a szerény, de nagyon komoly magyar művésszel.

Blattner Géza és a modern bábjáték.

Páratlanul érdekes, művészi esemény tanúja volt legutóbb Párizs magyarsága és számos francia barátunk a Magyar Házban. Mikulás napja volt. Míg délután több mint 300 magyar gyermek kitörő örömmel, boldog kacagással élvezte az ünnepi játékot, addig este szintén telt ház mellett meglett komoly emberek, írók, művészek csodálattal eltelve figyelték egy magyar tehetség művészi teljesítményét. Bábszínházban voltak. *Blattner Géza* festőművész színházában, melyet egy este nagyszerűen együttműködő munkatársaival idevarázsolt a Square de Vergennesbe.

1925-ben egy iparművészeti műhely nyílik meg Párizsban. *Atelier des deux Flambeaux* elnevezést kapja és a tulajdonos, Blattner Géza új anyagokat fedez fel a világitás és a belsőberendezési szakmában. Rövid idő alatt világviszonylatban is híres lesz műhelye. Még a mai nehéz viszonyok ellenére is számos francia és magyar alkalmazottal dolgozik. A zavartalan munka biztosítására csak nagy cégekkel van érintkezésben és így a művésznek marad ideje arra, hogy a párizsi kiállításon több kompozícióval szerepelhessen és régi szerelmével, a bábszínházzal is foglalkozzék. Íme egy művész, aki tökéletesen összeegyeztette álmait, művészi vágyait a valósággal.

Blattner bábszínháza a szó legszorosabb értelmében vett avantgardista-gondolat. A régi, elavult, primitív eszközökkel bemutatott gyermekmulatságból komoly gondolkodásra készítető művészi élmény lett. Olyan, mint egy La Fontaine mese. A gyermeknek tanítják, de a felnőtt élvezi csak igazán.

— 1929-ben a párizsi *II. Congrès International des Marionnettes* és a *Journal* helyiségében megtartott szakbemutatóján a sajtó egyöntetű elismerése mellett első díjban részesültem — mondja Blattner Géza, miközben nagyon kedvesen bemutatja munkatársait, *Debre Szilárd* rendezőt, *Kolozsvári Zsigmond* és *neje* tervezőket és bábmozgatókat, *Szöts Jenő* és *Fried Tivadar* festőművészeket, *Kiss Zoltánt* és *Csorba Géza* szobrászművészt, aki nemrég érkezett Párizsba.

— Bemutatkozásom után nyitva állott az út a párizsi közönség felé. Kibéreltem egy helyiséget a Montparnasse-on és a párizsi művészvilág általános érdeklődése mellett, tizenkét sikeres előadást tartottam. Kevéssel ezután kéthetes szerződötessel, a *Theatre 1931-ben* a párizsi sajtó jelenlevő 162 kiküldöttje előtt újabb biztatást nyertem ennek a művészi elgondolásnak a továbbfejlesztésére. Az érdeklődők egész tömegét mozgatta meg játékom. A *Théâtre Montparnasse-ban* legutóbb két matinén is szerepeltünk és bemutattuk a bábszínház fejlődését a legrégebbi jávai árny ék játékoktól a mi, modern törekvéseinkig. Ezt az ismertető-

előadást akartuk ma is adni itt a Magyar Házban. Szó van arról, hogy egy nagyobb pénzcsoport bevonásával állandó jellegű bábszínházat alapítunk Párizsban. Francia részről a legmelegebben támogatnak, hogy amit annak idején *Orbók Lóránt* Párizsból hazavitt, azt most visszaadhassam nekik. Ami sem neki, sem nekem ott-hon nem sikerült, művészi együttesemmel remélhetőleg megteremttem itt: a párizsi bábjáték kultuszát.

Magyar zenei élet Párizsban.

A franciák nem sokat tudnak rólunk, de azt az egyet mindig elismerik, hogy muzsikus nép vagyunk. Nincs Párizsban szereplő művész, aki műsorában ne szerepeltetne egy-két magyar számot. *Liszt*, *Bartók*, *Kodály*, *Huba* y és *Dohnányi* neve a párisi zeneéletben közismert. De zenekultúránkat a Párizsban élő művészeink komoly szereplése is nagy mértékben ismertessé tette.

A magyar zene párizsi képviselőit három csoportra lehet osztani: *a)* akik fémjelzetten érkeztek francia földre; *b)* akik itt szereztek nevet maguknak és most bontogatják szárnyaikat; *c)* akik a műdal és a cigányzenén keresztül vagy zenekarokban működve, szereznek elismerést a magyar muzsikának.

Szántó Tivadar mint komponista és zongoraművész nemzetközi viszonylatban a legkiválóbb zeneszerzők között foglal helyet. 1905 óta — kivéve a háborús éveket — Párizsban él. A hadüzenet Párizsban találja, de nem internálják. Az egyetlen magyar s talán az egyetlen idegen állampolgár, aki hónapokig tejes szabadságot élvez, majd engedélyt kap, hogy Genf-be utazzon. *Lausanne-ban* és *Zürich-ben* éveket tölt. Rengeteget dolgozik. Németországban, Angliában és Budapesten egymásután aratja sikereit, ő az első zongoraművész, aki Debussyt megismerteti a német közönséggel. A franciák ezt nem is felejtik el neki és amikor visszatér, 1920-ban — és magyar hangversenyét meg-

tartja Parisban — lelkes ünneplésben részesítik. Nagy-esemény volt ez akkor, alig két évre a háború után! 1925-ben pedig a francia Zeneművészeti Főiskolán tartott koncertjei alkalmával kitüntetik a *Légion d'Honneur-rel*.

Szántó Tivadar közmegebecsülésben álló, beérkezett művész Parisban. Vérbeli muzsikus, aki a legkomolyabb műfajt éppoly tehetséggel oldja meg, mint a legkönnyebbet. Híres operája: a *Tayfun* Európa minden fővárosát bejárta; nagy sikert aratott *Suite-jei*, valamint a *Symphonie Rapsodie* és a legújabban megjelent *Quatre Nouvelles Pièces-je*, szonettjeinek egész sorozata, zenekari művei és Graf Romeo operettje előkelő helyet foglalnak el Európa zenei világában.

Beethoven, Liszt, Bach, Debussy és Igor Stravinsky bravúros interpretáló ja legutóbb megírta a gyarmatügyi kiállítás szenzációját, a *Marche Coloniale-t*, melynek sikere oly nagy, hogy az összes gyarmatügyi zenekarok átvették. Most pedig egy új operetten dolgozik Andrée *Mauprey-ve*.

Szántó Tivadar, a japán nemzet *hymnus-án&k* szerzője, tiszta művészetével komoly szimpátiának örvend Franciaországban. Nemcsak mint előadóművész, de mint zeneszerző is patinás nevet szerzett. Talentuma a magyar géniusz sikerét jelenti Parisban.

Szigeti József nemcsak a legkiválóbb magyar hegedűművész, hanem Hubermann és Heifetz mellett a legünnepeltebb mestere hargszerének. Az egész világ Amerikától a távol Keletig rajongással hallgatja. Bár Parisban állandó lakást tart fenn, az év legnagyobb részét utazással tölti, hogy városokat, országokat, világrészeket bejárva ismételten meghódítsa a nemes művészetre szomjas lelkeket. Nem volt még magyar művész, akinek útjait ilyen osztatlan elismerés és hódolat kísérte volna.

Játéka ideális tisztaságú. Közönsége azzal a tudattal tódul hangversenyeire, hogy magas műélvezetben lesz része. Sohasem csalódik. Szigeti lelke olyan áhítattal nyúl a nagy mesterek remekeihez, hogy az a plusz, amit önmagából ad, mindig összhangban van a

megszólaltatott mű stílusával. Technikája hatalmas, de mégis sokkal több mint virtuóz. Szigeti költő. Valahányszor hegedül, nemcsak a zeneköltők és ön-maga nagyságát, hanem a magyar faj tehetségtől, erő-től duzzadó életrevalóságát is belehegedüli a világ lel-kébe és tudatába.

*

Parisban élő zeneművészeink második csoportjában vezetőhelyen áll: *Harsányi Tibor*. 1923-ban, 25 éves korában érkezett Párizsba Hollandiából, ahol körülbelül két évig dirigált. Ajánlólevelek, ismeretség és úgyszólván pénz nélkül jött szajnaparti városunkba. Nagy tehetsége és kitartása meghozták számára a sikert. Utat tört magának.

Karmesteri ambícióinak fölébe kerekedett alkotási vágya. Komponált, egyre komponált és mind szélesebb körben kezdték emlegetni nevét. A pianista Harsányiban felfedezték a zeneszerzőt. A *Revue Musicale* fel-figyel rá és 1925 óta, amikor előadásra kerül *trioja* és *vonósnégyese*, a kiadók komolyan kezdenek foglalkozni vele. Neoklasszikus remekeit ma már létrejöttük előtt lekötik. Szólisták, kamaraegyüttesek és zenekarok műsorán, sőt gramofonlemezeken is szerte a világban sűrűn szerepel Harsányi neve. Mint kíséző a legkiválóbbak közé tartozik. 1929-ben Kindlerrel, a kiváló gordonkaművésszel indiai turnén volt.

Harsányi jelenleg *Nonett*-jének amsterdami bemutatójára készül, melyet vezényelni fog. Zongorakompozícióit többször játsza rádióban is. Nagy nyeresége volna a budapesti zenei életnek, ha Harsányit művein keresztül megismerhetné a hazai közönség. Aki fiatalon, idegenben ilyen hírnévre tesz szert, akinek *Az utolsó álom* c. hallétjét, *Les Invités* egyfelvonásos operáját, *zenekari* és *kamaraműveit* a francia zenei körök a legteljesebb elismeréssel illetik — megérdemelné, hogy nemzete előtt is megszólaltassák.

Akik most róják az érvényesülés útját azoknak rendkívül nehéz viszonyokkal kell megküzdeni. Sok az állásnélküli francia muzsikus, így hivatalos intézkedé-

sekkel iparkodnak megakadályozni a külföldiek elhelyezkedését.

Mégis szép lendületet vettek: *Loránd József* zongoraművész és dirigens, Thomán és Siklós volt növendéke, aki legutóbb Bécsben is dirigált s melynek kapcsán most újabb turné előtt áll. A *Théâtre des Champs Élysées* komolyan gondol arra, hogy a tavasszal meginduló idegen operaciklus tartamára, mint korrepetitort szerződteti; *Harsányi Olga* Hubai-növendék, aki a júniusban tartott Bartók-ünnepélyen, nagy sikerrel játszotta Bartók rapszodiáját és jelenleg *Cortot-zenekarban* működik; *Bodnár Ödön*, kinek finom Ady-dalai és kisebb kompozíciói határozott tehetséget árulnak el. Még hallani fogunk róla.

*

A magyar műdal és a cigányzene is tért hódított már Franciaországban.

A párizsi magyar kolóniában népszerűségnek örvendő *csikszépvizi Dániel Kató*, erdélyi származású költő. Kedves magyar dalai a Magyar Házban megtartott szerzői estje alkalmával szép sikert arattak.

A cigányzenén keresztül nagy sikereket érnek el: *Berényi*, akinek cigányzenekara egész Európában ismert, *Rácz Aladár*, a világotjárt híres cimbalomművész és az öt magyar lányból álló *Tüköri-zenekar*.

Magyar fotográfusaink sikeres szereplése.

Két magyar névhez fűződik a modern fotográfia megszületése Franciaországban. Az egyik *Man Ray* amerikai, a másik *Kertész Andor*, magyar fotográfus Éveken keresztül dolgoztak, míg végül is sok nehézség és küzdelem árán tábort gyűjtöttek maguk köré és elismertették a művészi nívóra emelt fotográfálást. Követőik legnagyobb százalékát magyarok alkotják, akik között a legbensőbb barátság épült ki. Segítik és kölcsönösen figyelik egymás munkáját.

A párizsi modern fényképkiállítások állandó résztvevői között a következőket találjuk:

Kertész Andor 1925-ben érkezett Párizsba. *Man Ray*-val együtt tűnt fel. Az 1927-ben rendezett önálló kiállításával oly nagy eredményt ért el, hogy követőinek száma megkétszereződött. Ma több francia lap munkatársa.

Landau Erzsébet 1922 májusában érkezett városunkba. Eleinte a Pathé-filmgyárnál dolgozott, majd önállósította magát. Minden kezdet nehéz, hónapokon keresztül hiába várta szépen berendezett stúdiójában klienseit. Egy nap azonban betért hozzá egy nevelőnő, a világ egyik legnagyobb gyöngykereskedőjének három gyermekével. Ez indította meg *Landau Erzsébet* karrierjét. Csakhamar a francia pénz- és arisztokratavilág keresett műterme lett Etoile melletti stúdiója.

Nóra Dumas — Kelenföldi Telkes Nóra — már 1911-ben Párizsban volt, mint egyetemi hallgató. A háború alatt Amerikába ment férjhez *Mr. Dumashoz*, egy francia építészhez. 1921-ben tértek vissza és azóta *Landau Erzsébet* munkatársa.

Halász Gyula, Brassai néven német lapoknak dolgozik. Jelenleg egy nagy párizsi kiadó megbízásából a főváros éjjeli fotó-könyvét állítja össze.

Vándor Géza és *Bándy* a filmoperatőrségről tértek a fotográfusok sorába. Mindketten szép eredményeket mutatnak fel. Hasonlóképpen *Kollár*, a jónévű reklám- és riport-fotográfus.

Miklós Jutka egyike a legrégebb párizsi fényképészeknek. Leginkább német lapoknak dolgozik. Ugyancsak *Kelen Margit*, aki egyúttal a *Voilà* munkatársa. *Ney Rózsi* a festői pályát cserélte fel a fényképészettel. A *Vu* munkatársa.

Az utolsó esztendőben *Erdélyi Lia*, a kitűnő pesti fényképész leánya és *Bán Sándor* csatlakoztak a fentiekhez. *Kaystone* fotóügynökség neve alatt szintén magyarokat találunk. Igazgatója a volt középtávfutóbajnok: *Garai*. Munkatársai 90%-ban magyarok, köztük *Rónay* és *Cigány*.

Párizsi magyar fotográfusaink elismerést szereztek a magyar névnek és velük megtörtént az az eset, hogy a francia nemzet ízlését ebben a művészi ágban a magyar invenció irányítja.

Miért nem tömörülnek művészeink?

A párizsi magyar művészvilág különböző megnyilvánulásának vizsgálásánál önkéntelenül felvetődik az a kérdés, hogy festőink, szobrászaink, iparművészeink, zeneművészeink és íróink megtalálták-e már a lehetőségét annak, hogy időnként egy közös akció megindítása céljából tömörüljenek? Oly sokan vannak, hogy ha véletlenül *egész párizsi Fészek klubról* hallanék, ezt a világ legtermészetesebb dolgának venném. Sajnos, hasonló magyar központja Parisnak nincs.

Kétségtelen, hogy ma rendkívül nehéz gondtalanul, nyugodtan dolgozni. Hiába szunnyadnak fiatal festőinkben, szobrászainkban hallatlan lehetőségek, hiába tehetségesek, életük vegetálás. Rendkívül nehéz ma produkálni, hónapokon keresztül másnak sem élni, mint annak, ami egész lelküket áthatja, az alkotási vágynak. A kenyérgondok miatt számos fiatal magyar tehetség csak vergődik. Évekig itt él s alig fest egy-két nagyobb vásznat. Meg-megcsillan bennük a magyar géniusz, valami fajtánkat különösen jellemző erő és szépség, de aztán hosszú időkig nem látunk semmit. De mindez lehet-e akadálya annak, hogy egyszer már összefogjanak, hogy tömörüljenek? Véleményem szerint éppen a gazdasági bajok, a kenyérgondok miatt kellene közös akciókra gondolni. Hogy a magyar festők — kivéve egypárat — nem tudtak különösebb feltűnést kelteni Párizsban, annak okát elszigeteltségükben látom. Ma, amikor ezer és ezer művész tolong Párizsban, csakis kollektív akciókkal lehetne a figyelmet a magyar tehetségre felhívni. Tudjuk jól, hogy a tehetség nem elegendő ma a sikerhez. Egy-kettő, a szerencsésebbek közül beérkezik, de a többi kínlódik. Nem kellene itt valamit tenni?

Hogy a kérdésre kimerítő tájékoztatást szerezzek, felkerestem Paris egyik legrégebbi festőművészt, *Dohai Székely Andort*, a Rue Mathurins Rénier 61. szám alatti műtermében.

Befejezett és most készülő kompozíciók, rengeteg rajz, csodaszép párizsi régi városnegyedeket, katedrálisokat, utcákat, külvárosi idilleket megelevenítő grafikonok között vagyok. A mester éppen egy híres francia író, *Raymond Escholier* munkáját illusztrálja. Rézkarcaiban oly erő, ízlés és kvalitás mutatkozik, melyek kétségtelenül biztoskező, a francia esprit tökéletesen ismerő, élesen látó művészre vallanak. Pillantásom könyvtár szekrényére esik. *Marcel Proust*, *Georges Duhamel*, *Charles Maurras*, *Sacha Guitry*, *Leon Daudet*, *Jaques Bainville*, *Maurice Levaiülant*, *Boger Dévigne* munkái díszkiadásban ékeskednek egymás mellett. *Dohai Székely Andor* illusztrálta mindegyiket.

— Hogy lehet az, — kérdem — hogy ön mindezek után nem vett részt az *Exposition Internationale des Arts du Livre* legutóbbi párizsi kiállításán?

A mester mosolyog. Megtudom, hogy nem én vagyok az egyedüli, a franciák is csodálkoztak ezen. Miért nem állított ki? Mert a magyar komité meglepedkezett róla. Vagy talán nem is tartotta fontosnak meghívni ezt az embert, mert egyedül, elvonultan él, nem tartozik semmiféle kotériához, csak termel, dolgozik?

De rátérek a tárgyra.

*

Tudvalévő ugyanis, hogy Dobai Székely Andor kezdeményezésére 1926 őszén megalakult a *Párisi Magyar írók és Művészek Szövetsége*, melynek célja az lett volna, hogy az itt élő magyar intellektuális értékeket, azaz képzőművészeinket, íróinkat, zeneművészeinket és a hírlapírókat egy szervezetbe tömörítse. A szövetség hathatós magyar propagandát óhajtott kifejteni kiállítások, hangversenyek és francia-magyar vonatkozású előadások rendezésével. Ma már 1931-et írunk

és sajnálattal kell megállapítanom, hogy ez a pompás programmal összehozott Szövetség minden gondolata csak papíron maradt meg, de végeredményben semmit sem produkált. Érdekelt megtudnom, hogy mi volt az oka ennek a sikertelenségnek, miért nem él valóban ez a szervezet, melynek magyar szempontból és a párizsi magyar intellektuelek jól felfogott gazdasági érdeke szempontjából is oly nagy szerepe lehetne.

— Amikor a *Művészek és írók Szövetségét* megcsináltuk, — mondja Dobai — mindnyájan éreztük annak szükségét, hogy be kellene mutatni az idekint élő festők és szobrászok műveinek a legválogatottabb krémjét, egy nagyon jól megválasztott helyen, konferánszok és hangverseny kíséretében. Az volt a célom, hogy ezúton is felébresszük a francia közönség érdeklődését és szimpátiáját irántunk. Úgy véltem, hogyha sikerül egy jó magyar kiállítást rendezni Párizsban és aztán egy franciát Pesten, szorosabb kapcsolatot tudunk majd teremteni egyrészt a francia-magyar művészvilág, másrészt a két ország műpártoló közönsége között is.

— Ilyen nagy feladattal természetesen csak úgy birkózhattunk volna meg, gondoltuk akkor, hogyha francia részről is teljes támogatást találunk és ugyanakkor terveinket otthon is helyesléssel fogadják. Evégből 1927 tavaszán alakítottunk egy francia komitét, melynek elnöke *Amant-Jean*, a *Salon des Tuileries* alelnöke, tagjai pedig a következő szobrász- és festőművészek lettek volna: *Arnold Bourdelle*, *Despiou*, *Henri Matisse*, *Derain*, valamint *Robert Rey*, a Luxembourg múzeum akkori igazgatóőre. Közreműködésük biztosította volna, hogy a művek megválogatása szelekciós alapon, teljes pártatlansággal történjék. Arról volt ugyanis szó, hogy a legjellegzetesebb és a legértékesebb alkotásait mutassuk be a magyar művészeknek, mert hiszen ez adja meg egy kiállítás értelmét és csak ettől várhat az ember sikert.

— Ugyanakkor alakítottunk egy magyar komitét is, mely felvette az érintkezést a francia és magyar hatóságokkal. A franciáktól már félhivatalos ígéretet is kaptunk, hogy a kiállítás céljára megfelelő helyiség fog

rendelkezésünkre állni. A Rothschild-palotát megkaphattuk volna és a tervet nagyon szépen keresztül lehetett volna vinni. Da nem számítottam eléggé a magyar betegséggel, ami pletykákkal kezdődik, széthúzással folytatódik és azzal a hihetetlen önimádással fejeződik be, amely rendesen robbantást idéz elő. Egyszerre senkinek sem volt ideje, mert dolgozni kellett a többiekért, mindenki visszahúzódott és végül kutbaesett az egész gondolat. Pedig biztosra vettem és ma is hiszem, hogy a magyar kultuszminisztérium és a Képzőművészeti Tanács is támogatott volna bennünket. De végül is egyedül maradtam. Beláttam, hogy milyen háládatlan dolog minden magyar kezdeményezés, különösen művészek között.

— Mégis, nem gondolja Mester, hogy fel kellene ismét vetni a gondolatot? — kockáztatom meg a kérdést. Ma, mikor annyi művész, újságíró és zeneművész tartózkodik Párizsban, mégis csak elszomorító tény az, hogy ez az intellektuális csoport szétszórtnak él itt, ahelyett, hogy összefognának és közösen produkálnának valamit. Hisz ez magyar kötelességük lenne! De ettől eltekintve még egyéni szempontjaikból nézve is előnyös volna, mert egy kollektív társaság könnyebben észrevéti magát, mint az elszigetelt egyéniség.

— Szó sincs róla — felel a művész — meg lehetne újból próbálni. Én örülnék a legjobban, ha akadna valaki, akinek van elég energiája, türelme és invenciója, hogy összehozza őket. De én nem kérek belőle. Én már fáradt vagyok az ilyesmire. Ahogy a nóta mondja: *Moi, je suis dégoûté — je vais, m'en aller!* De vannak itt igen jóindulatú és lelkes emberek, például *Szánthó Tivadar*, aki sokkal intelligensebb, mint általában a zeneművészek szoktak lenni. Közkedvelt ember úgy a muzsikuskok, mint a többi művészek között. Sajnos az újságírók szindikátusa ma már nincs *Szentgyörgyi István* kezében, különben ő lett volna még a legalkalmasabb ember. Egy azonban tény. Eredményt elérni a franciák közt művészi programmal csak a kölcsönösség elvén képes egy külföldi társaság. Ha mi nem rendezünk az ő válogatott embereikből oda-

haza egy jó kiállítást — nem olyant érték, amelyet Rózsaffy, a Paál László Társaság főtitkára rendezett tavaly, mert az egy kereskedő-konzorcium gyűjteménye volt — akkor mi sem reméljünk itt semmiféle kollektív eredményt. Sokat beszélgettem erről néhány igen kiváló francia mesterrel — a modernek közül. Nagyon szeretik a magyarokat, de még jobban a saját maguk érdekeit.

Ezeket mondotta *Dohai Székely Andor* festőművész, aki amellet, hogy sok elismerést szerzett a magyar művészetnek Párizsban, még gondolt arra is, hogy a francia földön születő magyar alkotás talajra találhasson és szolgálja vele a magyar ügyet. Nem rajta múlt, hogy szerteszórtan élnek ma művészeink Párizsban.

Szomorúan váltam el tőle. Arra gondolok, hogy mennyivel másképp festene a *Párisi Magyar Művészek és írók Szövetsége*, ha mindazok, akiknek érdekében megszületett ez a gondolat, követték is volna Dobait. De hát a magyar sorsnak e szomorú jelenségével úgy látszik mindenhol találkozni kell, legyen az munkás, legyen az intellektuel.

A párizsi magyarság megoszlása.

A magyarok Világkongresszusának 1929. nyarán tartott nagyjelentőségű ülésein, ahol a világban szerteszórt magyarság képviselői oly sok érdekes beszámolórt nyújtottak és annyi hasznos javaslatot hoztak idegenbe szakadt véreink érdekében, többek között elhangzott az a kívánság is, hogy minden országban, ahol csak magyar él, politikamentes, tisztán társadalmi és gazdasági célokat szolgáló magyar egyesületek jöjjenek létre. Sokszor visszagondolok arra az impozáns megnyitó ünnepélyre, mely a Nemzeti Múzeum lépcsőin zajlott le a külföldi magyarság melegszívű nagy barátjának, *báró Perényi Zsigmond*, a *Magyar Nemzeti Szövetség* elnökének vezetése alatt. És

most is hallom azokat a keresetlen, de őszinte magyarságtól izzó üdvözlőket, melyeket Észak- és Dél-Amerika kiküldöttjei, Európa minden államából, sőt még Perzsiából is összesereglett magyar delegátusok hoztak a hazai magyarságnak. Már akkor éreztem, hogy magyarságunk megtartása céljából milyen fontos szerepet játszanak külföldön ezek a szervezetek, de az idegenben élő honfitársaink összefogásának nagy szerepe igazán csak akkor vált bennem realitássá, amikor magam ismét Franciaországba kerültem és a sors akaratára folytán foglalkozni kezdtem az itt élő magyarság problémáival.

Amikor egy magyar család új életlehetőségek felkutatása végett elhagyja faluját és nagy elhatározással valamelyik külföldi államba vándorol, tulajdonképpen egy egész életre szóló, egész jövőjét befolyásoló útra lép. Nem elég, hogy feladja kicsiny, szűkös otthonát, melyhez hosszú évek kínlódása és öröme kötötte, de egy teljesen bizonytalan idegen világ felé halad, melynek sem nyelvét, sem szokásait nem ismeri. Még a legszerencsésebbek is érzik, hogy nincsen otthonuk és évek múlhatnak, ők azért mindig idegenek maradnak itt. Hát még azok, akikkel mostohán bánik a sors? És tudjuk, hogy ez a többség.

Franciaországba a háború után ezrével vándoroltak ki a magyarok. A legtöbb esetben kedvezőtlen viszonyok között helyezkedtek el, mivel nagyrésztük tisztviselő, kereskedő és különösebb praktikus tudással nem rendelkező egyén volt, akik a végszükségben napszámos munkát kényszerültek vállalni. Egy állandóan hullámozó, meg nem állapodott, tanácstalan, politikailag élesen árnyékolt tömeg verődött össze, elégedetlen, magukkal meghasonlott új egzisztenciát teremteni kívánó egyének, akiket a magyarországi gazdasági viszonyok, vagy politikai okok sodortak ide és akik azt gondolták, hogy otthon minden rossz, külföldön pedig minden ideálisan jó.

A franciaországi magyar kolóniának egy másik részét azok képezik, akiket szakmabeli tudásuk megfelelő álláshoz juttatott. Ki merné állítani, hogy nagy-

részük nem érzi a megszokott otthon hiányát? Közben sokan betegek lettek, sokan állástalanok. A kolónia pedig folyton-folyton nőtt. A még ki nem alakult, heterogén elemekből álló tömeg elsősorban szociális téren érzett hiányokat, de aztán mutatkozni kezdtek a kulturális szükségletek is. Ez az áldatlan helyzet nem maradhatott sokáig így. Magyar gyermekek sokasága várta, hogy foglalkozzanak vele, franciául nem tudó betegek tanácstalanul állottak az idegenben, száz és száz magyar munkást értek sérelmek, melyre a nyelvtudás hiányos volta miatt képtelenek voltak orvoslást találni. Szinte magától értetődő volt már, hogy néhány magyar összefogjon és kiássa a háború romjaiból a háború előtti *Párizsi Magyar Egyesületet*.

A mai Párizsi Magyar Egyesület, mely a franciaországi magyar alakulatok *Szövetsége*, minden politikát kizárva működik és tisztán csak kulturális és szociális szempontok vezérelik a magyarság tömörítésében. A tradíció azonban tovább tart, mert a munkásság egy része távol tartja magát a Szövetségtől és ennek tagegyesületeitől. Külön szervezetekben tömörülnek, mert úgy találják, hogy az ő politikai nézeteiket a Magyar Szövetség politikamentes munkája nem elégíti ki. A szocialisták tehát már külön vannak, úgy Parisban, mint a vidéken, amint azt később látni fogjuk.

Van ennél azonban még egy nagyobb baj is. Ismeretes, hogy Franciaországban az emberek azt írhatnak, azt mondhatják, sokszor még felelős állásban lévő miniszterekről is, amit akarnak. Legfeljebb sajtópert akasztanak a nyakába, ez az egész. De beszélni, gyűlésezni, ordítani itt a kommunistáknak éppúgy szabad, mint a nacionalistáknak. Ez még nem volna baj, utóvégre a szólásszabadság országában vagyunk. Az igazi baj ott kezdődik, hogy a nyugodtan dolgozó munkásságot állandóan izgatják, elégedetlenséget szítanak köztük, aminek következtében a magyar munkásság hitelét rontják. Az idegenben élő magyarságnak pedig elsősorban érdeke, hogy a vendéglátó nép szimpátiáját bírja. Ezt azonban teljesen figyelmen kívül hagyja a har-

madik, külön utakon haladó párizsi szervezet: a kommunistáké. Propagandamunkájukat természetesen orosz pénzzel végzik. Van egy lapjuk, a Riadó, melyet szétküldenek minden magyar telep felé és mivel a magyar munkás, mint minden sokat nyomorgó, hazátlan munkás könnyen hajlik a sokat ígérő, gróftot, urat piszkoló jelszavak felé, még akkor is, ha érzelmeiben jó magyar — olvassa.

Ez a három szervezet öleli fel a franciaországi magyarság nagy részét. Évek óta, fennállásuk óta folyik e küzdelem a három párt között. Mert küzdenek egymás ellen, az csak természetes és ki-ki a maga fegyvereivel. Néha egy-egy verekedés élénkebbé teszi a magyar társaséletet. Ez is benne van a tradícióban. A háború előtti magyarok is egymásnak mentek egy-párszor a *Hotel de Ville* melletti egyesületi helyiségben. Aztán ha jött egy magyar bál, békességben találkoztak a szocialisták és nemzetiek és együtt ropták a magyar táncot.

A viszonyok ugyan megváltoztak, de a szokások nem. A mai magyar szervezetek áldatlan harcában legfeljebb annyi a változás, hogy a kommunisták egyszerre kétfelé ütnek, a szocialisták és a Magyar Ház felé. Ez a tény, minden logikusan gondolkodó fő előtt azt jelentené, hogy a Magyar Szövetség és a *szocialisták* összefogva védekeznek a kommunista támadások ellen.

Hát téved az illető: bár a *Magyar Szövetség* társadalmi ténykedéseivel többet produkál a munkásság érdekében, mint a szocialisták, kiknek ez az egyetlen programjuk, a két tábor között legfeljebb csak annyi közeledést lehetett elérni, hogy nem bántják egymást. Már ez is nagy eredmény. Sajnos, a szocialisták félnek, hogy kompromitálják magukat a munkásság előtt, ha a Magyar Házzal kollaborálnak. Pedig a kommunistáknak ugyancsak mindegy, hogy a szervezett munkás együtt dolgozik-e a Magyar Házzal, vagy sem, kíméletlenül támadják mindkettőt. *Szocialfasisztáknak* szidják őket is. Nekik mindenki fasiszta, ha nem egészen vörös.

Így aztán áll a harc. A *Párizsi Magyar Szövetség* igen okosan nem avatkozik a küzdelembe, nem provokál és nem felel semmiféle támadásra. Egyszerűen nem vesz tudomást róla. Ellenben sokat dolgozik, állásba helyez, munkanélkülieket ingyen gyógyít, könyvet, újságot ad a munkások kezébe, előadásokat, tanfolyamokat rendez, ezer és ezer tanácsot ad. Ezek az ő fegyverei a magyarok elszomorító harcában. Ez ellen lehet a legnehezebben védekezni.

II. RÉSZ.

Egy darab magyar föld.

Metro *Vaugirard*. Square de Vergennes. Két emeletes ház. A hetesszámú kapun egy fehér tábla: *Dispensaire Hongrois*, a magyar orvosi rendelő. A másik kapun, a 9. szám alatt egy réztábla: *A Magyar Szövetség Székháza* és *Association Hongroise de Paris*. A kapu felett öntöttvasból egy hatalmas remekmű. A Lyra dalkör munkástagjainak ajándéka: a magyar címer. A Magyar Házban vagyunk.

Már a lépcsőházban szemünk elé tárul egy-két érdekes magyar kép. Mint mindig, most is több magyar ül itt, tétlenül, munka nélkül. Beszélgetnek, melegednek, ismerkednek. Mi egyébről lehetne szó, mint a nagy szegénységről, a krízisről, a Carte d'Identitéről, hajléktalanságról, nyomorról. Várják, hogy jön egy telefonértesítés a titkársághoz és talán lesz valami munka. Férfi és női szabók, lakatosok, szücsök, varró-lányok, szakácsnők, egy-két intellektuel, meg kereskedő. A Magyar Ház mindennapos munkaközvetítőirodájának vendégei. Mások arra várnak, hogy megkezdjék az orvosi rendelést és kérjenek egy ingyen-utalványt a vizsgálatához. Többen a *Munkásbiztosító Pénztárhoz* jönnek tanácsot kérni és átiratkozni. Két munkásember könyvet szorongat a hóna alatt. Újabb olvasnivalót jönnek kikölcsönözni. Egyesek a párizsi magyar kereskedők hirdetőtábláit nézik, mások az

egyletét, hogy nincs-e levelük. Vagy húsz-harminc név olvasható az egyik kifüggesztett lapon. Magyarok nevei, kiknek a címük folyton változik. Legtöbbször nincs is lakásuk és a leghelyesebbnek vélik ideküldetni levelüket.

Ezek a hirdetőtáblák beszélnek. Elég végigolvasni a Szövetség és tagegyesületek közleményeit és máris nagyon sokat megtud az ember a Magyar Ház munkájáról. Itt a *Hungária Sportclub*, ott a *Párizsi Magyar Birkózók* egylete közli a tréningek idejét, a mérkőzések helyét. Egy másik hatalmas táblán, Paris legrégebb egyesülete, az 1864-ben alakult *Párizsi Kölcsönösen Segélyző Magyar Egylet* közleményeit olvashatjuk.

A matematikai kurzusok, a francia nyelvórák nagy érdeklődést váltanak ki a csoportosuló munkásokból. Mellette egy kisebb táblán a *Diákegyesület* közli tagjaival a hivatalos órákat és könyvtár híreit. Színes, gazdag ez az előcsarnok, egy cseppet sem unalmas annak, akit érdekelnek a magyar ügyek, akit izgat a párizsi magyarság élete.

Természetesen jóval tájékozottabbak leszünk, ha feljebb megyünk egy emelettel és benézünk a Szövetség irodahelyiségeibe, ahol az adminisztráció és a munkaközvetítés folyik. Három egyszerű szoba és a díszterem. Van egy negyedik szoba is, ez az orvosi rendelő laboratóriuma. A ház oly nagy látogatottságnak örvend az utóbbi időben franciák részéről is, hogy a vezetőség gondolkodóba esik, hol is ültesse le vendégeit. Nincs egy úgynevezett várószoba. A mindinkább kiépülő magyar szervezeteknek az elhelyezése már-már lehetlenné válik. Hovatovább odajutunk, hogy a ház kicsiny lesz ennek a nagy kolóniának. Ezt örömmel állapítom meg, mert ez tulajdonképpen eredmény. Volt idő, amikor igen nagy volt ez a ház.

A Magyar Ház *előadóterme*, valamint a második emeleti *könyvtár* és *iskolaterem* már elnevezésükben hordják rendeltetésüket. A téli időszakban nem múlik el egy szombat este, hogy a Szövetség, vagy valamelyik tagegyesülete ne rendezne a nagyteremben komoly és szórakoztató francia- és magyarnyelvű előadásokat,

teaestélyeket, hangversenyeket, persze rendszerint táblás házak mellett. Komoly kulturális programot Parisban csak ez a központi szerv ad a magyarságnak.

Hogy egy *Bartók*, *Dohnányi*, *Kodály* neve ma már jó néhány százalékkal ismertebb Párizsban, hogy *Hubaynak* a *Salle Pleyelben* tartott emlékezetes hangversenye sikerrel végződött, hogy a hatalmas terem színültig megtelt, az a mester neve mellett jórészen a *Szövetség* propagandamunkájának köszönhető. A Szövetség különben időnként művészeket küld ki a vidéki egyesületekhez, hogy ott dalaink és költészetünk szépségét az elhanyagolt magyar lelkekbe itassa. Egy ilyen látogatás eseményszámba megy az északi bánya-vidéken és a déli selyemgyári magyar kolóniakon, mennyi magyarságot, mennyi örömet hagytak maguk után ezek a lázas szeretettel összehozott estélyek *Henin-Lietárd-ban*, *Roubaix-ban*, *Lyon-ban*, *Grenoble-ban*! Nézve ezt a munkát — melyet egy év óta *Somody Pál*, a Nemzeti Színház v. művésze irányít, mint a Magyar Ház művészeti vezetője — megállapíthatom, hogy szétszórt magyarjaink összehozása, a francia környezet szimpátiájának megnyerése céljából rendkívül értékes eszköz a Magyar Ház kezében.

A nagyteremben folynak a tageszervezetek műkedvelőgárdáinak és a *Lyra* dalkörnek próbái és csütörtökön egész nap itt és a tanteremben fogadják szeretettel a párizsi magyar szülők gyermekeit. Vidám gyermekszótól hangos ilyenkor a Magyar Ház. A sok szomorú letört magyar által valósággal menhelyé átalakult épület egyszerre friss magyar életet sugárzó napközi otthonná változik. Amerre csak nézek kisleánykák, kisfiúk magyar betűvetésre, magyar történelemre figyelnek. Míg az iskolateremben *Bodnár Ödön* tanító kedves, ügyes módszerrel a felsőbb elemistákkal foglalkozik, addig a díszteremben *Lengyel Paula* tanárnő színdarabot próbál az apróságokkal. A könyvtárban pedig *Logojda Marika* foglalkozik egy másik kis csoporttal. Szabad-e csüggedni, lehet-e reménytelenül látni a magyar jövőt, amikor ezen a kis magyar szigeten ennyi kedves, okos gyermek bontogatja szárnyait?!

Délben az ebédhez készülődve, libasorban mennek a gyerekek a mosdóba. Aztán asztalhoz ülnek, mint egy család. Csevegnek hol franciául, hol magyarul. Megbeszélik a nap eseményeit. A színdarab szereplői külön tekintélyt élveznek, ők a sztárok. Egy másik csoport azon büszkélkedik, hogy a rajztanfolyamokon külön sikereket kaptak. Ezek is művészek. Vasárnap délelőttönként *Varga Albert* festőművész, órák hosszat foglalkozik — s mennyi szeretettel és sikerrel — apró növendékeivel. Az évváró vizsgával kapcsolatos rajzkiállítás a Magyar Ház egyik legkellemesebb meglepetése volt. Minden «képet» eladtak a gyerekek.

Délután vannak a hittan- és zeneórák. S egész héten minden este külön hegedüleckéket ad Bodnár Ödön vagy harminc gyereknek. A párizsi magyar patronázsnak ez az önzetlen, áldozatkésztes munkája a legkomolyabb kultúrmisszió. Egy új, friss életerős nemzedéknek nevelése folyik itt, a párizsi magyar szülők gondjainak megkönnyítésére. Érdeklődésük oly nagy, hogy anyagilag is igyekeznek az ügyet támogatni. Az általuk megalakított gondnokság értekezletei már komoly problémák tárgyalásának a színhelye.

Míg a könyvtárban sakkozik, újságot, könyvet olvas minden este a párizsi munkások kultúráját kereső rétege, addig a szemben lévő Munkásbiztosító Pénztárban beteglapokat ad ki, táppénzt fizet a bonyolult francia társadalombiztosítási eljárásokban tanácsokkal szolgál a *Caisse Primaire Franco-Hongroise d'Assurances Sociales* titkára, aki egyúttal ellátja a *Párizsi Kölcsönösen Segélyező Magyar Egylet* hivatalos teendőit is. Ez az irodahelyiség minden délután 5-től este 10-ig telve van emberekkel.

A harmadik emeleten lakószobák vannak. Az egyik felszabadult szobát a *Kölcsönösen Segélyező Magyar Egylet* kapta meg. A régi Nagy-Magyarország idevarázsolt kis földje ez. Külön fogok beszélni róla.

Lefelé figyelmebe ajánlom a látogatónak, hogy ne mulassza el megtekinteni az alagsorban lévő tornatermet, mely a magyar birkózók, ökölvívók és a *Hungária Sportklub* asztali-tennisz céljait szolgálja. Ez a

pompásan berendezett, minden higiéniával ellátott sportterem a Magyar Ház egyik büszkesége. Itt treníroznak a magyar kolónia nemzetközi viszonylatban is elsőrangú helyet betöltő sportemberei, akik már annyiszor állták meg becsülettel, sőt diadallal helyüket a párizsi versenyeken. Meg fogom őket közelebről is ismertetni.

Utoljára hagytam, pedig első helyet foglal, el a Magyar Házban az orvosi rendelő. Röntgen-szobája, belgyógyászati, kisebb sebészeti felszerelése oly tökéletes, hogy bármelyik francia dipensaire büszke lehetne rá. Ennek az intézménynek történelme van Párizsban. Minden esztendőben 8—10.000 magyar beteg részesül itt gondos, lelkiismeretes kezelésben.

Nem kis feladatot vállaltak magukra, akik a párizsi Magyar Ház megvalósítását kezükbe vették. *Aldássy* államtitkár, *Mannheim Lajos dr.* bankár, *Dvortsák Győző* v. országgyűlési képviselő és *Honty Ferenc* főtitkár érdemeit csak most tudjuk igazán méltányolni, mikor látjuk az intézmény nélkülözhetetlenségét az eredményekben: a gyógyulást találó betegek, a munkaközvetítés által egzisztenciához jutott, a magyar biztosítópénztár révén nyugodtabban dolgozó munkások ragaszkodásában, a magyar könyvtár és az előadások látogatóinak számában, a magyar szervezetek gyarapodásában.

A Franciaországi Magyar Egyesületek Szövetségének kialakulása.

Néhány esztendővel a világháború után a hajdani *Párizsi Kölcsönösen Segélyező Magyar Egylet* és a volt *Osztrák-Magyar Segély Egylet*, valamint az *Osztrák-Magyar Kórház Egylet* romjaiból a megváltozott viszonyoknak megfelelő szervezet alakult: a *Párizsi Magyar Egyesület*, mely az előbbinek hivatalosan elismert jogutódja lett. Valamennyi közül a legközelebb álló, de egyben legrégebb is a *Párizsi Kölcsönösen Segélyező Magyar Egylet*, melynek eredete a múlt század hatvanas éveire nyúlik vissza. Ez a nagymúltú magyar egylet

1929. év folyamán újraalakult és ma a legnagyobb taglétszámú egyesületét képezi a Szövetségnek.

A világháború alatt az említett egyesületek működésüket beszüntették. Vagyonuk zárlat alá került. Csak hosszadalmas eljárás után sikerült a zárlatot feloldatni és a közös egyesületeknek Magyarországra eső, elértéktelenedett vagyონrészét egy önálló magyar egyesület részére megszerezni.

Az egyesület megszervezésének kérdése már 1923-ban foglalkoztatta a párizsi magyarság egyrészét, de csak 1925 júniusában tarthatták meg az első gyűlésüket a párizsi magyarok.

Nem szükséges mondanom, hogy ebben az időben a bécsi magyar emigránsok nagyrésze már Parisban keresett talajt magának. Az *Emberi Jogokat Védő Liga* tagjai teljes számban megjelentek a gyűlésen, a rue de la Boûcherie-ben lévő *Maison des Etudiants*-ban, De eljöttek a szocialisták is igen szép számban. *Viharos* egy ülés volt. A szélsőbaloldali emigránsok egyszerűen meg akarták buktatni az egész kezdeményezést. Kitört a botrány. Az emberek széket fogtak, egymásnak mentek. De megjelent a rendőrség és a baloldaliak elhagyták a termet. Most már nyugodtan megalakulhatott a *Párizsi Magyar Egyesület*.

Az incidens miatt a baloldaliak kimaradtak az egyesületből. Így szakadt több táborra már a munka kezdetén a párizsi magyarság. Az éles ellentéteket semilyen produktív munka nem tudta kiküszöbölni azóta sem. Az átalakult Szövetség részéről pedig a legkonciliánsabb szellem várja *a magyar érzelmeiben megmaradt szocialistákat is*. A kommunistákkal tárgyalni nem lehet, ezek végképp elvesztek az ország számára.

Képzeltető milyen nehéz feladat előtt állottak azok, akiknek ilyen kevéssé alkalmas talajon kellett az új egyesületet megépíteniök. Száz és száz nyomorgó magyaron kellett segíteni és közben kivédeni a kommunisták meg nem szűnő támadásait. A kolónia akkor még társadalmi életre teljesen alkalmatlan volt. Ahány ember, annyi felfogás nyilatkozott meg úton-útfélen. Nem volt szabad mulatságra gondolni, már csak azért

sem, mert honfitársaink egyrésze helyzetének bizonytalanságánál fogva rendkívül alkalmas talajnak kínálkozott a szélsőséges politikai eszmék befogadására és a rendezavarásra.

A fizetett agitáció lejárataának legjobb és talán egyetlen módja — a nyomorakciók megteremtése. Az *Osztrák-Magyar Egyesület* is foglalkozott valaha csekélyösszegű kölcsönök és segélyek nyújtásával, de ez a humanitás rendszerint egyoldalú volt, inkább az osztrákok javát szolgálta. Az új Egyesület ez irányban fokozott tevékenységet kezdett. Több ezer magyar családon segített, ingyen orvosi-rendelőt nyitott és fáradhatatlan szociális munkásságával a párizsi magyar kolónia egyetlen komoly központi szerve lett és megvetette a Magyar Ház felépítésének alapját.

Így működött a *Párizsi Magyar Egyesület* 1928. évig, amikor is franciaországi magyar egyesületek *Szövetségévé* alakult át. Ha figyelembe vesszük azt a körülményt, hogy az egyesület alapvető munkáját saját helység nélkül fejtette ki, fogalmat nyerhetünk egyrészt arról, hogy tevékenysége miért nem terjedhetett ki a kolónia életének egyéb szükségleteire, különösen a vidéki magyarság megszervezésére, másrészt arról, hogy éppen a problémák növekedése, a franciaországi kolóniának egy központi vezetés alatt álló irányítása és gondozása mennyire szükségessé tették a Magyar Ház felépítését.

Az 1925-ben alapított *Párizsi Magyar Egyesület* a mindinkább nagyobbodó kolónia ügyeit, különösen egészségügyi gondozását képtelen volt megfelelő helyiség hiányában kielégítően végezni. Ha megfigyeljük más nemzetek fiait, az olaszokat, lengyeleket, spanyolokat, németeket, oroszokat, kiket hasonlóképpen külföldre kényszerített sorsuk, azt látjuk, hogy ezeket számos társadalmi intézmény tartja össze. A Magyar Ház felépítésének szükségességét az elért eredmények igazolják. De bizonyítja létjogosultságát az is, hogy már a háború előtti kolóniában is feltámadt egy hasonló otthon létesítésének gondolata. A hetvenes években és később *Zichy Mihály* vezetése alatt a párizsi magya-

rok nagyszabású mozgalmat indítottak még otthon is a szükséges tőke előteremtésére. És lám, ami a gazdag Nagy-Magyarország idején csak gondolat volt, valósággá lett Csonka-Magyarország korában.

A *Magyar Ház* alapkövét 1928 júliusában tették le ünnepélyes keretek között. Együtt volt a párizsi magyar kolónia színejava. Eljöttek a régi párizsiak is, akik már háború előtt itt éltek és az akkori magyar egyesületben tagok voltak, sőt vezető szerepet töltöttek be. És eljöttek az új kolónia képviselői, a nemzeti érzésükben hű magyarok. Jelen volt a párizsi magyar követ és a párizsi magyar egyesület egész vezetősége, a magyar orvosok, diákok, művészek és sok derék magyar munkás. Az ünnepélyes szertartást *Chaptal Emmanuel* párizsi püspök végezte a kolónia akkori lelkészének, *Sarlay Gézának* segédletével. Megáldotta a ház alapkövét, amelyben el van helyezve az alapító oklevél.

— Szeretet házát építik fel a párizsi magyarok, — mondotta a püspök — míg az együvértartozásnak és a nemzeti szolidaritásnak nyújtanak vele példát. A könnyeket mosoly fogja felváltani, a betegek gyógyulást fognak találni, az egészségesek honfitársaik társaságában tölthetik majd a pihenés óráit. A Párizsi Magyar Egyesület, mely az itteni «magyarság érdekében annyit fáradozik, megérdemel minden tiszteletet és őszinte nagyrabecsülést. Szeressék egymást a franciaországi magyarok Isten és hazájuk nevében.

Az ünnepélyen több értékes beszéd hangzott még el, de elég legyen, hogyha csak egy gondolatot ragadok ki e visszaemlékezésből. Amikor *Korányi Frigyes báró* magyar követ, *Dobai Székely Andor* festőművész által készített alapító-oklevelet egy réztokban elzárva, elhelyezte az alapköbe, a körülállók felé fordult és szólt:

— Ennek a háznak szükségességét a magyar tragédia okozta.

Egy évre rá a ház felépült és a Párizsi Magyar Egyesület, mint a franciaországi alakulatok *Szövetsége*, megfelelő keretek között folytathatta munkáját.

A Magyar Ház alapkövetételének napja nemcsak azért nevezetes a kolónia életében, mert akkor realitássá

vált az a szerencsés gondolat, hogy az ideszakadt magyarságnak végre otthona legyen, de fordulópontot jelentett ez a dátum azért is, mivel a Párizsi Magyar Egyesület keretei kibővültek és átalakult a *Franciaországi Magyar Egyesületek Szövetségévé*. Ez nemcsak egyszerű névváltoztatás volt. A kolóniának óriási lélekszáma mindinkább szükségessé tették, hogy egy központi szervezet alakuljon, mely nem egyéneket, hanem testületeket von keretei közé. Ezt pedig csak egy Szövetség formájában lehetett megvalósítani.

A jövő igazolta a kezdeményezőket. A vidéki és párizsi magyarság egyesületei egymásután megalakultak és ma már nincs Franciaországban magyar telep, ahol a Szövetségnek talaja ne volna. A tradíció kedvéért azonban a Szövetség megtartotta a régi nevét, bár ez igen sokszor félreértésre vezet, tekintve, hogy a Párizsi Magyar Egyesület most már nem vehet fel egyéneket sorába, hanem csak korporációkat. Ha valaki a Szövetség tagja akar lenni, akkor beiratkozik valamely tag-egyesületébe. Párizsban rendszerint a *Kölcsönösen Segélyező Magyar Egyletbe* lépnek az emberek, mert ez az egylet nyújtja a kedvezményes orvosi kezelést, a francia és matematika kurzusokat és a kölcsönkönyvtárt, mely bár a Szövetség tulajdona, tagegyesületeinek állandóan rendelkezésére áll. Ez ma a legnagyobb magyar egylet Franciaországban. Ha valaki dalos, vagy sportember, az szintén megtalálja a maga kellemes szórakozását az e célra alakult szervezetekben.

A Szövetség csak akkor kezdhetette meg igazán értékes munkáját, amikor a *Magyar Ház* felépült és ennek felügyeletét, irányítását megkapta. Persze nem szabad azt gondolni, hogy minden simán ment. A baloldali pártok, különösen a kommunisták, most is minden erejükkel ellensúlyozni próbálták a fokozottabb munkát és eszközeikben nem igen válogattak. A vidéki telepeken élő honfitársaink életénél látni fogjuk, hogy mennyi bátorságra és kitartásra volt szüksége a magyarságnak, hogy a kommunista propaganda erőtlenül hulljon vissza róluk és a támadásokat kellő energiával utasítsák vissza. Amikor egy előadást vagy mulatságot

rendeztek, mindig tartam kellett attól, hogy a békés magyarok együttlétét durva támadások meg ne zavarják. Éjszaka, hazafelé menet, kisebb-nagyobb csoportok várakoztak rájuk és ha erélyes magatartásunkkal nem állották volna meg a sarat, máskor pedig kellő tapintattal nem kerülték volna el a szomorú incidenseket, akkor ma nem beszélhetnénk komoly és erős vidéki magyar szervezetekről, melyek *legtökéletesebben bírnák a francia munkaadók és hatóságok bizalmát*, mert programjuk tisztán szociális és kulturális térre szorítkozik. A vidéki és a párizsi tagegyesületeknek a Szövetséghez való viszonya a lehető legdemokratikusabb alapon nyugszik. A Szövetség rendszeres üléseket tart, amelyen az egyes tagegyesületek elnökeik és delegáltjaik által képviseltetik magukat. Miután egytől-egyig a legtisztább autonóm testület — függetlenségükre féltékenyen vigyáznak is — ezek az ülések a franciaországi kolónia hangadói, kifejezői és irányítói lettek. Es mivel a Szövetség még arról is gondoskodik, hogy lapjában a központ és vidék közötti kapcsolatokat fenntartsa és továbbfejlessze, nyugodt lelkiismerettel mondhatom, hogy mindaddig, míg ez a munka ilyen körülmények között és lelkiismeretesen folyik, nem kell féltenuünk a franciaországi magyarságot.

A munkanélküliség és a Magyar Ház.

Nem is olyan régen Franciaország úgy élt a magyar köztudatban, hogy itt mindenki könnyen juthat álláshoz. Halomszámra érkeztek levelek a Magyar Házba. Munkalehetőség iránt tudakozódtak az otthoni munkanélküliek. A legtöbben nem is vártak válasza, hanem egyszerűen itt teremtek és saját maguk igyekeztek a helyzetről meggyőződni. Hiába volt minden figyelmeztetés, amit a Szövetség saját lapjában és a budapesti lapokban intézett sokszor a párizsi magyar újságírók szíves közreműködése által a magyar közönséghez, honfitársaink nem akarták tudomásul venni az itteni

nehéz helyzetet és minden szerződés, minden munka-engedély, sőt sokszor útlevel nélkül is elindultak Parisba.

Talán soha oly nagy mértékben nem lepték el Páriszt az új egzisztenciát kereső magyarok, mint éppen az *utóbbi két esztendőben*, mintha csak hírmondói lennének annak a szomorú és súlyos gazdasági helyzetnek, amelyből az ország sehogy sem tud kilábalni. A figyelemztetések nem használtak. Az emberek tömegesen jöttek, pedig útlevelükben világosan jelezve volt, hogy munkát nem vállalhatnak, mert a munkaügyi minisztérium nyilvántartása szerint, jóval több már az idegen munkás mint kellene, *munka pedig nincs* és ha mégis akad elsősorban a francia és már munkaengedéllyel ellátott idegen munkásokat alkalmaznak. A legújabb miniszteri rendelet szerint *az ipari üzemekben csak 10% idegen fizikai és 5% idegen irodai munkaerőt szabad alkalmazni!* Elképzelhető, hogy milyen súlyos helyzetbe sodorta ez a rendelet kolóniánkat.

A tönkrement magyar kereskedők, a nélkülözö földművesek és szakmunkások, az állás nélküli orvosok, mérnökök, újságírók, rajzolók mégis elindultak *minden franciatudás nélkül*. Számuk napról-napra nőtt, sorsuk napról-napra szomorúbb lett. A hatóságok szigorúan ügyeltek arra, hogy engedély nélkül senki munkát ne kaphasson. Amikor kis pénzük elfogyott, siránkozva eljöttek a Magyar Házba munkát vagy segílyt kérni. Hetekig bolyongtak a legnagyobb nélkülözések között Paris utcáin és megpróbálták mindent. Szenet lapátoltak, vagonokat tologattak, cukrot árultak, autót mostak néhány napig. De mindenhol kitétték őket, mert nem volt munkára jogosító igazolványuk. A legtöbb kis szálloda már alig mert szobát adni nekik. Pénzük nem volt, vízumuk lejárt. Menhelyekre kerültek, a legendás francia parkokban aludtak, míg végül is rendőrkézre kerültek s jött a kiutasítás. Így aztán a világ legromantikusabb városában, Parisban, a legszegényebb, legszomorúbb ember a magyar.

Így volt ez 1930 ősztől és így van ma is. A helyzetben csak *annyi változás* állott be, hogy ma nem a

tegnap érkezettek nyomorognak, hanem minden magyar. Újabban hiába van vízuma az idetörekvő munkásnak, a határon *nem engedik át*, ha nincs szerződése. A Magyar Ház ma a *régebben kijött* — munkanélküli, dolgozó tartózkodási engedéllyel *rendelkező* nyomorgókkal van tele.

Franciaország az idén nagyon szomorúnak ígérkezik. A krízis oly pánikszerűen meglepte ezt az országot is, hogy az idegen munkásság helyzete komolyan megrendült. Még a szocialista munkásság is követeli már eltávolításukat. Ha tavaszig nem sikerül az európai gazdasági helyzetet kedvező formában rendezni — féltő, hogy a magyarság helyzete katasztrófálisra fordul.

Hyen körülmények között, bár a párizsi Magyar Ház minden elképzelhető összeköttetését felhasználja, hogy a bajbajutott magyarok százain segítsen, tehetetlenül áll munkaszerzés szempontjából. Pedig volt idő, amikor ez a munkaközvetítő iroda negyven-ötvenes csoportokban helyezett ki vidékre vas-, vágón- és más gyárakba munkásokat a munkaügyi minisztériumon keresztül. Ezek az emberek néhány hét alatt megkapták a rendes dolgozópapírt. Hat-tizenkét hónapi szerződésre szegődtek el. Exisztenciához jutottak. Akkoriban a Szövetség munkaközvetítő irodájának vezetője mindennapos volt a munkaügyi minisztériumban. *Akkor még kellett napszamos és szakmunkás.* Az alábbi kis statisztika világosan mutatja, hogy mit produkált egy időben a Magyar Ház és hogy csökkentek a lehetőségek a krízis miatt:

1930 első félév		1930 második félév		1931 első félév				
Munkát		Munkát		Munkát				
kért	ka- pott	kért	ka- pott	kért	ka- pott			
Január.....	339	141	Július	481	431	Január.....	957	128
Február ...	389	224	Augusztus	509	291	Február ...	1.003	196
Március ...	222	196	Szept.	538	407	Március ...	1.012	171
Április	262	156	Október ...	586	362	Április	781	204
Május	316	249	Nov.	1.813	222	Május	633	216
Június	376	363	December	898	205	Június	519	281
	1.904	1.329		4.885	1.918		4.905	1.196

Az elmúlt 3 félévben összesen tehát Munkát	Munkapapírja volt
kért és kapott	1930 I. félévben 1904 közül 206-nek
11.634 4.373 ember	1930 II. félévben 4926 közül 1755-nek
	1931 I. félévben 4906 közül 3679-nek
	11.634 közül 5639-nek

1931. év második felében 2185 munkás közül 1818-nak volt munkára jogosító igazolványa s mégis csak 875-nek tudott a Szövetség kereseti lehetőségét adni.

Amint látható, 1930 november elején már erősen beállott a krízis. Ahogy csökkent a munkaalkalom, oly fatálisán emelkedett, sőt megkilencszereződött a munkakeresők száma 1930. és 1931. telén. A munkanélküliség azonban nemcsak azért növekedett ilyen rohamosan, mivel sokan elvesztették állásukat, hanem mivel napról-napra újabb munkások özönltek Franciaországba. A legszomorúbb az, hogy az irodában jelentkező munkásoknak egyharmadát az utódállambeli magyarok teszik, kik teljesen magukra vannak hagyatva. Senki sem gondoskodik róluk.

Ezek a szegény emberek teljesen tanácstalanul állanak itt és végül is a Magyar Házhoz fordulnak segítségért, munkáért, ingyenes orvosi vizsgálatért és sokszor pénzbeli segélyért. Ha pénzt nem is adhatott nekik, egy-egy metrójegyet, ebédjegyet és éjszakai szállást mindig biztosított számukra, hiszen magyarok voltak. Hagyta volna éhen pusztulni őket?

Ezt nem kívánhatja senki tőlünk. A sok nyomorúságon segíteni kell. A Magyar Szövetség szerény anyagi viszonyai ellenére is hatalmas akciót indít évről-évre a nyomorúság enyhítésére. A munkába bekapcsolódnak az egyházi missziók, a tageszervezetek a magánosok és különösen a Párizsi Kölcsönösen Segélyező Magyar Egylet. Együttesen, közösen megbeszélte irányítás mellett, naponta ötven-hatvan szegény magyar ebédelhetett meg tavaly és az idén a Kis Pipa vendéglőben. Éjszakára pedig ágyhoz jutottak az *Üdv Hadsereg*, meg a *Rotschild* menedékhelyein. A segélyakció sikere ismételtén bebizonyította a Szövetség létjogosultságát. Több ezer magyar — tekintet nélkül vallásra, politikai nézetre és

állampolgárságra — menekült meg a teljes lezüléstől a lelkiismeretesen lebonyolított emberbaráti akció által.

Egy iroda, ahol nincs protekció, ahol ezt nemcsak hangsúlyozzák, de keresztül is viszik. Ez a szellem irányítja a magyar Szövetség szociális munkáját.

Hogy ez mennyire igaz, azt bizonyítják az elhelyezett munkásság levelei, azok a kedves, hálás köszönő sorok, amelyeket a Szövetség százával kap átlag minden héten. Ezek a levelek dokumentumok, a Szövetség munkájának legszebb bizonyítványai. Szeretném egytől-egyig leközoelni őket, de hogyan? Volna vagy tíz kötetre való.

Mind azt igazolják, hogy itt nincs bürokrata szellem, itt nem hideg kimért hangon tárgyalnak az emberek, hanem minden magyar ügyet százszázalékos megértéssel és szeretettel intéznek el, mert ezek a tisztviselők tudják mi a nyomor, mert valaha ők is koplaltak Párisban és nehéz fizikai munka mellett végezték tanulmányaikat. És aztán magyarok, emberek, akiknek a szíve még nem keményedett meg, nem fásult el a kérelmek és a panaszok végtelen sorától.

A Magyar Ház orvosi rendelőjében.

A Magyar Házba jövet, a csendes Square de Vergeres 7-es számú kapuján ezt a felírást olvasom: *Dispensaire Hongrois.*

Este 7 óra van. Belépek a rendelő várótermébe. Széles, kényelmes padokon minden hely foglalt. Munkásasszonyok, diákok, kereskedők, tisztviselők. Kicsiben az egész párizsi magyar társadalom.

Türelmesen várják míg rájuk kerül a sor. Közben beszélgetünk. Érdekes, hogy mindenről akad itt szó, ami csak egy munkást közelebről érinthet Párisban. Legújabbban persze csak a munkanélküliségről folyik a beszéd sora. Még a régi párizsi magyarok is panaszkodnak, hogy mostanában milyen bizonytalan a helyzet. Ha véletlenül valaki kikerül munkahelyéről, nem igen számíthat arra, hogy hamarosan elhelyezkedhet.

Nem is igen változtatnak munkaadót az emberek, míg csak el nem küldik őket.

Van egy néhány vidéki magyar is a várakozók között. Ezek egyenesen azért jöttek fel Parisba, mert nem volt bizalmuk az ottani orvosokhoz. Szívesen megfizetik az útiköltséget, csakhogy bőven elmondhassák bajukat és magyar orvos vizsgálja meg őket. Parisban, ha két magyar ember találkozik, rendszerint elmondják egymásnak sorsukat. A magyar orvosi rendelőben egyik kalandos történet a másikat követi és mivel a hangos beszéd nem idevaló, csendben közlik gondolataikat, mintha csak bizalmas dolgokat mondanának egymásnak.

Mellettem áll egy északfranciaországi magyar bányaász, aki Röntgen-vizsgálatra jött Párizsba. Elmondja, hogy valamikor kezeltette magát Révész doktorral, aki a Henin-Lietardi Társaskörbe havonként egyszer fellátogatott, míg a társadalombiztosítási törvény életbe nem lépett. Már akkoriban fájlalta a gyomrát, de most, hogy újabban megütötte magát, olyan erős fájdalmai vannak, hogy jobbnak látta «megrögzöztetni» magát.

— Felgyöttem Parisba, mer hát a doktor úr már régóta ismer és ha az ember beteg, jó ha magyar orvosra bízhatja magát idekint franciában. Szívesen megfizettem az útiköltséget is, csakhogy tudjam már mi a bajom. Mert az assurance orvosa nem akart találni semmit rajtam. Hiába mondom neki, hogy fáj-fáj, nem akarja megérteni és a hét végére már ki is írt munkába. Már pedig ilyen gyomorral dolgozni nem lehet. A «rögzöny» majd megmondja, hogy tényleg beteg vagyok és odadugom a bánya orvosának a látképet. Szeretném aztán látni, hogy engem mégis kiírjanak!

— Hasonló az esetem, — szólt közbe egy billancourt-i vasmunkás. Voltam én már mindenféle orvosnál. Végül is elhatároztam, hogy idejövök, őszintén szólva, sokáig haboztam. Én ugyanis — nem szégyellem bevallani — bent vagyok a kommunista pártban. Ha megtudják, hogy idejöttem — kiüldöznék a gyárból. Nem kell mondanom, mennyire izgatnak bennünket a magyar orvosi rendelő ellen. Ezt önök is tudják. Minden, ami

a Magyar Házzal összefügg, mumus nekik. De nekem ugyan hiába beszélnek — én mégis eljöttem. Nem bízom én már másban, mint magyar orvosban. Aztán meg itt rendszeren megvizsgálják az embert. Nekem az egészség mégis fontosabb, mint a párt!

— Igaza van, — feleli rá a bányász. Nálunk északon is így volt valamikor a helyzet. Szídták a magyar orvost — végül is eljöttek. Pár napra rá beiratkoztak az egyletbe. Legjobb híveink lettek ezek.

Így folyt a beszéd a két magyar között. Én csak hallgatom s figyelem, mennyi igazságot mondanak — néhány egyszerű szóval.

A bányász elbeszélése arra az időre emlékeztet, amikor a párizsi magyar egylet minden hónapban kiküldhette orvosait az észak-franciaországi magyarság központjaiba *Henin-Lietárd-ba*, *Roubaix-ba*, és *Valenciennes-be*, hogy ingyenes orvosi és gyógyszer ellátást nyújtsanak a rászorult magyarságnak. Majdnem két esztendőn keresztül folyt ez az áldásos munka. A magyar munkásság anyanyelvén adhatta elő baját és lelkiismeret s orvosi kezeléshez jutott.

A francia társadalombiztosító törvény azonban lehetetlenné tette a vidéki rendelések folytatását. 1930 július 1-től kezdve, mikor is az Assurance Sociales életbe lépett — a magyar dispensaire beszüntette ingyenes rendelését, mivel a törvény minden kötelezően biztosított munkásnak lehetővé tette a majdnem teljesen ingyenes kezelést és gyógyszer ellátást.

Miközben a múltra gondolok, az emberek egymásután mennek a rendelőbe. Már nyolc óra felé jár az idő, még mindig van újabb jelentkező. Egyesek piros cédulával jelennek meg. Ezek a munkanélküliek, akik elmaradtak a biztosítási járulékok fizetésével és így nem vehetik igénybe a törvény által előírt kedvezményeket. De betegek és valamiképpen módját kell ejteni annak, hogy megvizsgáltathassák magukat. A Szövetség ezeknek ingyen jegyet ad, sokszor kétfélszoros kezelésre is, mert nem szabad néhány frankon múlni egy letört magyar egészsége helyreállításának.

Kilenc óra felé végre befejeződik a rendelés. Nincs akadálya annak, hogy beljebb nézzek a vizsgáló szobákba. Két fiatal orvos fogad. Magyar orvosok. *Dr. Révész Tibor* és *dr. Béres István*. Mellettük éppen kezdet mos egy idősebb, de jó erőben lévő úr, *dr. Papillon*, a rendelő francia főorvosa és Buzy doktor röntgenológus. Mindketten híres francia orvosok.

Körütekintek. Ragyogó tisztaság mindenütt. Az ápolónők fehérek, mint a hó. Két női és két férfi vizsgáló szoba. S mennyi műszer! *Quarz, diathermia, röntgen*. Megirigyelné bármelyik klinika. S mindezt egy fiatal, agilis magyar orvosnő hozta össze: *Dr. Papp Karola* — jelenleg a budapesti O. T. I. gyermekosztályának főorvosa. Pompás teljesítmény volt. Szabadsága azonban letelt s vissza kellett térnie Budapestre. A párizsi magyar kolónia mindig szeretettel fog visszaemlékezni erre a nagy szervezői képességgel rendelkező magyar asszonyra, akinek tanácsára a Párizsi Magyar Egyesület akkori vezetősége *Debré* professzor támogatásával az *Assistance Publique*-hez folyamodott, hogy az esti órákban tartandó rendelések céljaira helyiséget kapjon. Így nyílt meg 1926. október 6-án a rue Bobillot 25. szám alatt az egyesület ingyenes orvosi-rendelője, amely *dr. Papp Karola* vezetése alatt erősen fellendült. Néhány hónap múlva már hat orvossal dolgoztak. A tervbevett rendelési időt 5 órára kellett felemelni. Ekkor került a dispensairehez *dr. Révész Tibor, dr. Béres István, dr. Gerő Ilona*.

A Magyar Ház felépülésével a rendelő végre saját helyiséghez jutott és a párizsi magyar kolóniának leglátogatottab klinikája lett. *Dr. Papp Karola* utódja, *Révész Tibor* dr. szívesen tájékoztat a rendelő munkájáról. Megtudom, hogy a betegek száma folytonosan emelkedik.

— Főleg tuberkulotikus, venériás, sebészeti, szülészeti, női vagy gyermekbetegségben szenvedő magyarokból áll beteganyagunk — mondja Révész dr. Az elmúlt évben több, mint 500 Wassermant végeztünk. Röntgen-laboratóriumunk nagy szolgálatot tesz a kolóniának, közel 300 esetben készítettünk röntgen fel-

vételt. Ezek a vizsgálatok nagyobbára tüdőbajosoknál, gyomor és egyéb szerves megbetegedéseknél történtek.

— Tüdőbajos betegeink nagy tömegével kapcsolatban meg kell említenem a következő körülményt. Míg a francia kórházak a leglojálisabban veszik fel szegény honfitársainkat, addig egyetlen egy esetben sem lehetett ingyenes helyet szerezni itteni tüdőszanatóriumban. Szerencsére sikerült magyarországi intézetekben elhelyezni az erre rászoruló betegek egy részét. Nem is tudok elég hálával gondolni Lukács György miniszter úrra, aki értékes segítségével ezt a feladunkat nagyon megkönnyítette. A tüdőbajosok nagy tömegére azonban a legszomorúbb sors várt.

— A társadalombiztosító törvény, amely szanatóriumi költségekre napi 20—22 frankot engedélyez, új helyzetet teremt. Most már csak arról lenne szó, hogy a szanatóriumi 30—32 frankos napi ápolási díjhoz hiányzó összeget fizessék meg a betegek. Sajnos igen sokszor ez a kis összeg sem áll rendelkezésükre. Ezen kellene valahogyan segíteni. Ha a párizsi magyar kolóniában több szolidaritás és kevesebb politizálási hajlam volna, — ha megértenék egyszer, hogy mindnyájan egymásra vagyunk utalva — akkor minden magyar tüdőbeteg megkaphatná a szükséges szanatóriumi gyógykezelést! Dehát ettől még egyelőre messze vagyunk — mondta Révész doktor, aki orvoskollégáival egyetemben lelkiismeretesen végzi azt a komoly munkát, melyet a Magyar Ház rendelője a párizsi kolónia érdekében megkíván.

Magyar Betegsegélyző Pénztár a francia társadalombiztosítás kebelében.

Franciaországnak a háború óta nem volt még egy olyan törvényhozása, amely annyi vitára, panaszra, parlamenti csatára és oly hatalmas sztrájkra adott volna alkalmat, mint az életbeléptetett társadalombiztosítási törvény. Ez a törvény 8 év óta sohasem került

le a napirendről, minden kormány programjába vette, tárgyalhatta, kritizálta, de amit a képviselőház megszavazott, azt a szenátus visszautasította, amit pedig a szenátus ajánlott, azt a képviselőház újra és újra meghúzta, úgy hogy a végre napvilágot látott és 1930. július 1-én életbelépett törvény talán csak szellemét őrzi azoknak a paragrafusoknak, melyeket *Chauveau* szenátor kidolgozott és a parlament asztalára letett 1922-ben. De élénken résztvett a törvény interpretálásában, támadásában és védelmében az egész francia közvélemény is, kezdve a sajtótól egészen a francia földművesig. Amikor a törvény alkalmaztatása megindult és sor került arra, hogy a munkaadók levonják a szükséges illetékeket munkásaik fizetéséből a betegség, rokkantság, öregség és halál esetére, máris bekövetkezett az emlékezetes konfliktus, mely néhány nap alatt 120.000 embert állított szembe a munkaadókkal, Franciaország leggazdagabb ipari városai, *Liliében* és környékén, *Roubaix*, *Tourcoing*, *Hattouin*, *Watrelos* stb. textil- és vasipari telepein.

Tudvalévő, hogy a törvényt a szocialisták óhajtották leginkább és ők voltak azok, akik folytonosan hajszolták a parlamentben és a sajtóban annak minél előbbi megszavaztatását. A hatalmas méretű sztrájk alatt — melyben a magyar munkásság is kénytelen volt résztvenni — élénken tiltakoztak az ellen, mintha a munkásság a társadalombiztosítási törvény miatt tette volna le a kalapácsot. Az *Oeuvre* és a *Populaire* című szocialista lapok nem szüntek meg követelni annak általános fogantatását, de nem mulasztották el hangsúlyozni, hogy az alacsony bérek mellett a munkásság képtelen eleget tenni a törvény követelményeinek, azaz fizetni a keresete után rárótt illetményeket.

Ezzel szemben a kommunisták és az egész francia burzsoázia mondhatnám egyöntetűen támadták a törvényt és támadják azóta is alkalmaztatását. Csodálatos iróniája a sorsnak, hogy éppen a két legellentétebb tábor, az egyik a maga intranzigens forradalmi politikájával, a másik a konzervatív, sovinszta világnézetével egy ponton, a társadalombiztosítási törvény kíméletlen

ostorozásában találkozott. A *l'Humanité* és a *Le Temps*, de különösen az *Ami du Peuple*, bár teljesen külön utakon haladnak, mind a hárman elítélik a törvényt. Az egyik a legtriválisabb jelzőkkel illeti, a maga módja szerint «rablótörvénynek» nevezi, a másik, a kormány félhivatalos lapja a maga disztिंगvált, előkelő modorában ironizálja a törvényt; a harmadik, Coty úr lapja pedig egyszerűen örültnek nevezi a francia törvényhozásnak ezt a nagyszabású alkotását.

Nem akarok kitérni a törvény részletes ismertetésére. Ennek itt nem is volna célja. Csak egyetlen egy, a francia munkásság szempontjából legfontosabb szakaszt említem meg, amelyik a kötelező illetményekre vonatkozik. Ez röviden azt mondja, hogy minden munkaadó köteles munkásainak keresetéből, havonta legalább egyszer, 4 százalékot levonni betegség, anyaság, halál, öregség, rokkantság és munkanélküliség esetére. Ez a 4 százalék a legtöbb ipari munkásnál 40 frankot tesz ki havonta. Ugyanennyit köteles a munkaadó is fizetni a biztosító pénztárba. Nos ez az a pont, amely miatt harcba került az északfranciaországi textil- és vasipari munkásság a munkaadó társadalommal s ez az a pont, amely miatt annyi és annyi ankézés folyt Franciaországban és amely miatt talán éveken keresztül vitázni fognak a francia társadalom különböző politikai pártjai, sajtóorgánumai és vitázni fog a munkás és munkaadó, sőt az is, akinek semmi köze sincs a törvényhez, de annak életbeléptetése miatt akaratlanul is hatása alá került.

Általánosan elterjedt vélemény Franciaországban, hogy e törvényre különösebb szükség nem volt és nem is lesz. Hogy ha ezer éven keresztül megvolt és jól megvolt az állam társadalombiztosítás nélkül, meg tud lenni nélküle újabb ezer évig. Így beszél különösen a kisburzsoázia, az iparosok, a szállodások, a vendéglősök, kereskedők, így beszél a földműves és így gondolkodik maga a munkás is, ha fizetnie kell, pedig az ő érdekében született az egész gondolat.

De ha közelebről megnézzük a valóságot s az elfogult politikai elgondolások helyett az életet vizs-

gáljuk, egészen másképpen látjuk a helyzetet. A francia társadalombiztosítás kétségkívül még a bölcsőkorát éli — *de mindinkább igazolja létjogosultságát*. Második esztendeje figyelem közvetlen közléről a törvény hatását s azt látom, hogy a munkásság meg sem érzi azt a heti 10 frankot, amit munkaadója levon betegbiztosításra, — viszont összehasonlíthatatlanul *megkönnyíti a munkás helyzetét* — betegség esetén — az ingyenes orvosi kezelés, a gyógyszereszkolgáltatás és napi táppénz. Ma, mikor a krízisek korában élünk s egyik napról a másikra megbukik egy bank, leépül egy gyár s munkások ezrei maradnak kenyér nélkül — mi lenne, ha az időközben beállott betegség esetén egy fillér segélyben sem részesülhetnének? Abból a néhányfrankos munkanélküli segélyből még sóra is alig telik, hát patikára? Vonatkozik ez különösen az idegen munkásokra, — akikkel a kutya sem törődik, — hogy ezt a kifejezést használjam — ha beüt a baj, sőt egyenesen nem kívánatos elemmé válik rögtön.

S a szülőanyák? Igaz, a törvény életbelépése előtt is szültek az anyák, de meg is érezte hónapokig a család! Ma, ha az asszony is dolgozik s rendszeresen fizeti a biztosítási díjakat, a szüléssel járó orvosi és gyógyszerköltségek 80 százalékát visszatéríti a betegsegélyzőpénztár és 12 héten keresztül fizet az anyáknak táppénzt, 9 hónapon keresztül pedig tejjeggyel látja el, vagy szoptatás esetén s ez a szokásosabb, 900 frank pénzbeli segélyt nyújt. Közel 2400 frankjába kerül ma egy újszülött gyermek a francia társadalombiztosítónak. Nem is olyan rossz üzlet már — gyermeket a világra hozni. Nem egy családos munkással beszéltem erről a kérdéstről. Legtöbbje nevetve mondja:

— Most már nem is baj, ha jön a gyerek. Megfizeti az Assurance.

Sajnos, hogy a francia kodifikációs szellemnek ez az alkotása bármennyire kezdi is beváltani a hozzáfűzött reményeket, fájdalmasan beleütközik az egyenlő elbánás elvébe. Nem is győzik eleget összehasonlítani az emberek a magyar társadalombiztosítással, mely kétségkívül előnyösebb a munkásságra nézve. A francia

törvény ugyanis kimondja, hogy az az alap, amely az anyagi realizálását jelenti a szolidaritás elvének — *fond de majoration et de solidarité* — anyagi előnyök tekintetében csak a francia állampolgárokat illeti meg, azaz annak élvezetéből a törvény az összes külföldi honos munkásokat kizárja. Ennek a rendelkezésnek következményeképpen a külföldi honos, így a magyar állampolgár is, bár a francia munkástársaival teljesen egyenlő értékű kötelezettséget kénytelen vállalni, a jogok tekintetében meglehetősen hátrányba szorul. Sem betegség, sem anyaság, sem halál esetén nem kap családi pótlékot s nem kapja meg azt a pluszt, amit a szolidaritás elve előír — de csak franciának.

De súlyos hátrányt jelentenek a francia törvénynek a várakozási időre vonatkozó rendelkezései is a magyarhonos munkásokra, mert ha néhány esztendő múlva otthagyják ezt a földet s visszatérnek hazánkba — minden itt befizetett pénzük elvész. A kenyérkereset helyének megváltoztatása számukra jogfeladást jelent. Magyar munkások tízezrei ma még hiába fizetik — betegségbiztosításukat kivéve — öregség, rokkantság esetére szóló biztosítási díjaikat, ha egyszer elhagyják Franciaországot, innen nem számíthatnak egy centimesre sem, ha csak néhány esztendőn belül meg nem oldja ezt a kapitális kérdést egy kormányközi meg-egyezés.

A franciaországi magyar munkásságnak ezt a rendkívül fontos problémáját a külföldi magyarságra kiterjesztett önkéntes biztosítási formában akarta megoldani a magyar kormány. A kitűnő törvénycikket *Kovrig Béla dr.* egyetemi magántanár készítette s annakidején minden energiáját és tehetségét latba vetette idekint az északi bányászaink és a párizsi ipari munkások körében — a törvény ismertetése és alkalmaztatása körül. A magyar munkásságnak még sem kellett. Politikumot és újabb áldozatot láttak benne — bármennyire is csak saját jól felfogott gazdasági érdekeikről volt szó. Az 1929: XL. törvénycikk intézkedései lehetővé tették volna:

a) az otthon szerzett jogoknak külföldi tartózkodás tartama alatt való fenntartását;

b) a biztosítási jogoknak külföldi tartózkodás során való megszerzését;

c) és a külföldön keletkezett, megszerzett jogoknak hazatérés után, akár a kötelező biztosítás keretében, akár az önkéntes biztosítás formájában való fenntartását.

Minthogy az önkéntes biztosítás eme formáját az *Országos Társadalombiztosító Intézettel* közvetlen kapcsolatban keresztülvenni — éppen a munkásság részben elutasító, részben indifferens magatartása miatt — nem lehetett, gondolni kellett arra, hogy valamilyen formában megkönnyíttessék az itteni helyzet, a francia társadalombiztosítás keretein belül. Így született meg a párizsi *Magyar-Francia Munkásbiztosító Pénztár* alapításának gondolata.

A *Caisse Primaire Franco-Hongroise* elnevezéssel létrejött magyar betegsegélyző-pénztár a maga nemében egyedülálló Franciaországban. Sem a lengyeleknek, sem az oroszoknak, sem az olaszoknak nincs ilyen intézményük — pedig jóval többen telepedtek meg ezen a földön, mint mi. A magyar szociálpolitika ezen a téren döntő sikert aratott — annak ellenére, hogy baloldalról nem egyszer akarták lehetetlenné tenni — talán éppen azért, mert nem tőlük indult ki a kezdeményezés és mert elsősorban a magyar munkás helyzetének megkönnyítése és megvédése érdekében hozták létre — a Magyar Házban. A Magyar Pénztár megalakítása érdekes körülmények között folyt le. A francia törvény értelmében ugyanis csak olyan kölcsönösen segélyző-egyletek voltak feljogosítva *Betegsegélyző Pénztár* alapítására, amelyeknek alapszabályait az 1898-as idevonatkozó rendelet alapján annakidején revideálták és elfogadták. Ilyen magyar szervezet csak egyetlenegy volt egész Franciaországban, és pedig a *Párizsi Kölcsönösen Segélyző Magyar Egylet*. Minden érdem tehát ezé a nagymultú, halottaiból feltámadott egyleté, melynek vezetősége, elsősorban *Szajos János* alelnök fáradtságot és időt nem kímélve, kiásta a régi alapszabályokat — két héttel az utolsó megalapítási dátum előtt — s létrehozta a Magyar Szövetség támogatásával *Caisse*

Primaire-jét. óriási munka volt. Szerencsére a francia hatóságok átlátták az intézmény jelentőségét, mely *a magyarajkú munkássággal járó adminisztratív terheket magára vállalta* — és ahol csak lehetett, megkönnyítette a kialakulást. Az *Assurance Sociales* igazgatósága még ma is lehetővé teszi, hogy a nagy megyeközi pénztárból átíratkozhassanak a magyarok a Caisse Primaire Franco-Hongroiseba.

A Magyar Pénztár támogatva egyrészt a Magyar Szövetségtől, másrészt a francia hatóságtól, rendkívüli szolgálatokat tesz tagjainak. Az eléggé bonyolult biztosítási ügyeket minden különösebb nehézség nélkül végzik a felek — mert magyarul beszélhetnek s magyarul kapnak tanácsot ügyes-bajos dolgaikban. Ha valaki valamit nem ért, vagy nem tudja, hogy mikor jár s mikor nem jár neki a törvény által előírt táppénz — türelmesen megmagyarázzák neki, sőt ha kell, rámutatnak a törvénypontra is, csakhogy megnyugodjon. Van is munka elég. A két tisztviselő, köztük különösen a pénztáros, alig győzi az ügyeket. Komoly magyar munka folyik itt, a párizsi munkástársadalom legkomolyabb ellenőrzése és legnagyobb elismerése mellett.

Még a kommunisták sem mernek belekötöni. Többen tagjai a Pénztárnak s «információik» még ellenséges indulattal sem lehetnek rosszak.

Így aztán gyarapodik, erősödik a *Magyar Caisse Primaire*. Közel 1500 tagja van ma, de ha minden jól megy, egy-két esztendő múlva megduplázódik ez a létszám. A tagok természetesen a Magyar Házban lévő orvosi rendelőben kezeltetik magukat, mert a két intézmény egycélú: lelkiismeretesen adminisztrálni és lelkiismeretesen gyógyítani.

Sajnos a *Caisse Primaire Franco-Hongroise* körzete csak a *Seine, Seine et Oise* és a *Seine et Marne* megyékre terjed ki — mint a Kölcsönösen Segélyző Magyar Egylet s így az északi bányászaink, textilmunkásaink, a déli és keleti selyemgyárak magyar munkásai nem élvezhetik a Magyar Pénztár előnyeit. Mindamellett nagyon sokszor szolgál felvilágosítással ezeknek is. Ha nem adhat nekik orvosi kezelést és élőlőszóval tanácsot,

megadja a szükséges tudnivalókat levélben és a Magyar Szövetség kiadásában megjelent jogi «Tanácsadóval». Ez a 60 oldalas füzet összefoglalva közli az egész törvényt, az összes rendelkezéseket kezdve a megbízhatóságtól az öregség és halálesetig. Elmondja továbbá mindazt, amit egy magyarnak tudni kell Franciaországban, ha hivatalos ügyeit kevés költséggel, jól és gyorsan óhajtja végezni.

A párizsi és környéki magyarság mindezt megkaphatja élőlírával a Magyar Házban. Ennyi gondoskodás mellett szinte hihetetlen úgy-e, hogy ezt a központi szervezet támadják egyesek. Pedig így van — mert Parisban sok a megtévesztett, letört «nem magyar» s erősen csahol a politika . . .

Zichy Mihály egyletének újjászületése.

A Franciaországi Magyar Egyesületek Szövetségének legnagyobb tagegyesülete a *Párizsi Kölcsönösen Segélyező Magyar Ügylet*. Háború utáni újraalakulása fordulópontot jelent a párizsi magyarság életében. Története visszanyúl a múlt század közepéig és annyira színes, oly változatos, annyi érdekes magyar sors fűződik ehhez a legnagyobb taglétszámot kimutató magyar egyletnek, hogy mielőtt jelenlegi munkásságára kitérnék, el kell mondanom egyet-mást arról a nagyszerű múlttól, amelyre büszkén tekint vissza az egész párizsi kolónia.

A magyarság kivándorlása Franciaország felé már a 48-as szabadságharc elbukása előtt megindult nagyobb arányokban. Később Kossuth Lajos hívei, a honvéd hadseregnek egész tömege hagyta el az országot s — mint tudjuk — előbb *Törökországba*, *Angliába*, végül *Amerikába* meg *Franciaországba* vándoroltak. A kivándorlásnak ez a fajtája még tele van romantikus momentumokkal, nagyban hasonlít a *Rákóczi* és *Bercsényi* sorsához. Politikai viszonyok idézték elő nem pedig a gazdasági helyzet.

A hatvanas évek után azonban megkezdődik a kivándorlásnak egy másik lassú folyamata, melyet az élet viszontagságos volta egy új, biztosabb gazdasági egzisztenciára való törekvés hoz létre. A magyar falvak népe és a határszéleken élő román, szerb és tót nemzetiség útrakelt Amerika felé szerencsét próbálni. Ez a kivándorlási láz sok embert elhoz ide is, a gallok földjére.

A magyarságnak megvan az a jó tulajdonsága, hogy ahol letelepszik, igyekszik magának megfelelő magyar légkört teremteni. Ebből a lelkiszükségletből született meg az 1848-as idők előtt itt élő magyarság egylete is, amely a forradalom idején azonban megszűnt. Egykori jegyzetek és az *Illustration* 1848. évi március hó 25. száma is tanúsítja, hogy a magyarság már akkor is összefogott, ha erre rendkívüli körülmények kényszerítették. A *Bibliothèque Nationalban* megkapható *Illustration* című folyóirat megőrökíti azt a jelenetet, amikor *Hugó Károly Lamartine* elé vezeti a magyar delegációt, hogy a szabadság, egyenlőség és testvériség jegyében az új forradalom sikeréhez gratuláljon. Az impozáns felvonulásról — elődeink nemzeti viseletben magyar és francia zászlókkal tisztelegtek a nagy francia költőnél a Hotel de Ville-ben — az akkori lapok nagyon rokonszenvesen emlékeznek meg.

Sajnos, a magyar forradalmi események, a *Bachrendszer hosszú keze* széjjelszórta a párizsi magyarságot. A magyar egyesület minden okmányát megőrzés végett egy *Legrand* nevű magyarbarát franciának adta át az akkori vezetőség. A hagyomány szerint ez a francia úr egy házkutatás alkalmával az összes iratokat a tűzbe dobta. Bár nem találtak nála semmi gyanúsat, mégis fogságra vetették.

Értesüléseink fonala itt megszakad egészen 1864-ig, mikor is augusztus 18-án az egylet újra alakult *dr. Vásárhelyi Ferenc* elnöklete alatt, aki az alapszabályokat megalkotta és a prefektúrán elfogadtatta. A K. S. Magyar Egylet az 1871. évi francia-német háború alatt működését egy kis időre beszüntette. 1872 januárjában azonban újra megindult az élet és

ettől kezdve olyan egyéniségek, mint *Irányi Dániel*, *Zichy Mihály*, *Munkácsy Mihály*, *Bertha Sándor*, *Horn Ede*, *Kádár Gábor*, *Eszterházy Pál* és *Návay Aladár* vezették az egyletet.

A nagy háború kitörésekor éppen 50-ik jubileumát ülte az egylet a *Hotel de Ville* közelében lévő egyesületi helyiségben, mely egy egész magyar múltnak őrizte dokumentu mait.

Van egy emlékalbuma az egyletnek, melyben több ezer aláírás jelzi, hogy minden magyar, aki Párizsba ellátogatott, magyar érzelmeinek az egyesületi életben is adott kifejezést, ha másképp nem, hát aláírásával. A sok közül csak néhányat említek meg: *gróf Apponyi Albert* 1879-ben és 50 év múlva 1929-ben írta be nevét az egylet emlékalbumába, amikor is a háború után felelevenített egyesületnek első ünnepélyén, október 6-án ünnepi beszédet tartott Parisban.

Senki sem volna méltóbb és alkalmasabb arra, hogy az egyesület feltámadásának körülményeit, az ezzel járó sok nehézséget és a megindult szervezkedési munkákat feltárja előttünk, mint az egyletnek ügyvezető alelnöke, *Szagos János* szabómester, aki páratlan önzetlenségével és fáradhatatlan törekvésével elévülhetetlen szolgálatot tett a *Párizsi K. S. Magyar Egyletnek*. Jellemzésére csak annyit hozok fel, hogy ez az ember az utóbbi két esztendőben idejének háromnegyed részét nem az üzletének, hanem az egylet ügyeinek szentelte. Ellenségei éppen azt hibáztatják benne, hogy túlsókat dolgozott az egyesületért. *Szagos Jánosnak* ténylegesen az a legnagyobb bűne, hogy produkált és mondhatnám egyedül.

A Magyar Ház harmadik emeletének egyik szobájában ülünk. A legrégebb párizsi magyar egylet szobája. *Zichy Mihály* és *Munkácsy* mellszobrai tekintenek rám. Megtudom, hogy Szagos János a rue Mazarine egyik ódon épületének dohos pincéjében akadt rájuk. A tizenhétéves porral borított szobrok csodálatosképpen épen maradtak. Rendbehozva most itt

vannak az elnöki szobában. A falon három frissen rámásztott csoportkép. Régi történelmi magyarokat ábrázolnak. Az egyesület tagjait 1882-ben, 1889-ben és 1894-ban. *Zichy, Munkácsy, Irányi, Jókai, Türr István* tábornok, *nemeskéri Kiss Miklós* ezredes, *Tisza Kálmán, báró Kemény Gábor, dr. Falk Miksa* stb. A múlt század Párizsban járt magyarjaink elitje. Egy kis régi Magyarország. Elgondolkodva olvasom a neveket s felmelegszik a szívem. Milyen gazdag ez a nemzet, hogy ennyi érték jutott Párizsba. Ez a kicsiny szoba egy kis töredék a nagy magyar múltból és mégis úgy hat, mintha egész történelmünket látnám. Mily nagy volt ez az egyesület valaha!

Ezt a régi világot idevarázsoló szobát *megint* csak *Szakos János* teremtette elő az egyesület új tagjainak őszinte öröme. Eljöhetnek ide mind összetartást, áldozatkészséget, magyarságot tanulni. A háborútól, gazdasági bajoktól meggyötört kivándorlóink elfásult lelkének sok épülést, erőt és hitet adhat ez a néhány értékes emlék.

— Sokat küzdöttünk, — mondja az alelnök — míg idáig eljutottunk, pedig csak a felépítés alapzatánál tartunk. *A Párizsi Kölcsönös Segélyező Magyar Egyesület második ifjúkorát éli most.* Mindazt a jót, amit ez a szervezet a múltban produkált, át kell ültetni a megváltozott viszonyok és az új emberek közé. Újra kell kezdeni az egész munkát.

— Már a megalakulásunk is sok energiát és sok türelmet kívánt. A *Magyar Szövetség*, mely akkor még a Párizsi Magyar Egyesület nevet viselte, érthetetlenül idegenkedett a dologtól. Pedig hát valamivel ki kellett tölteni a Szövetség kereteit, hiszen alig volt még más alakulat akkoriban. Végül is megértettük egymást. Megalakultunk 1929 júliusában. Elnökünk *Szabó Béla* műkovácsmester lett, aki a legnehezebb időkben is kitarzott mellettünk.

— Legelső ténykedésünk, mondhatnám minden gondolatunk az volt, hogy a háború által eltemetett egyesületünk *régi jogát* visszaállítsuk. Erre annál is inkább szükség volt, mivel egyesületünket a hatóságok hivatalo-

san törölték a *Société de Secours Mutuels-ék* lajstromából. Tessék elképzelni, mit jelent az, amikor az embernek egy hivatalos intézkedést meg kell változtatni. Nehéz feladat volt. Megszámoltam, hogy legalább 50-szer jártam el ebben az ügyben a Munkaügyminisztériumban. Hála Istennek, sikerült kivinni, hogy a francia kormány egyesületünk jogait sértetlenül visszaadja. Visszavonták a törlési rendeletet, aminek következtében nem mint újonnan engedélyezett egyesület, hanem mint a régi K. S. Magyar Egylet *jogutódja* működünk tovább. Iktatószámunk is a régi. Talán különösnek látszik, hogy ennyire hangsúlyozom ezt, de amint rögtön látni fogjuk, sokkalta nagyobb fontossággal bír ez a tény, mint ahogy azt annakidején egyesek hitték.

—Jogfolytonosságunk biztosításának legelső értékes következménye az volt, hogy megalakíthattuk a francia társadalombiztosítás kebelében a magyar-francia munkásbiztosító pénztárt, *Caisse Primaire Franco-Hongroise* címen. Ennek a munkásbiztosító pénztárnak jelentőségét nem kell külön méltatni önnek, nem is térek ki rá részletesen.

—Régi egyesületünk feltámadásának másik fontos következménye pedig az, hogy *a francia hatóságok a lehető legjobb szemmel nézik mutualista szervezetünket.* Amikor a délfraanciaországi árvízkárosultak érdekében kiadtuk az itt élő idegenekhez szóló felhívásunkat, *az egész francia sajtó elismerőleg nyilatkozott rólunk.* A többi mutualista francia egyesületek gratuláltak kezdeményezésünkhöz. A magyar-francia barátság ügyét szolgáltuk ezzel az akcióval, amikor segítségére siettünk francia munkástestvéreinknek.

— Milyen eredménnyel végződött a gyűjtés?

— Pár hét leforgása alatt felhívásunk, amelyet a magyarországi előkelőségekhez, bankokhoz és egyesületekhez eljuttattunk, 100.000 frankon felüli összeget eredményezett. Jó magam a grand boulevarden több honfitársammal osztogattam az idegenekhez írt röpcéduláinkat és egy ízben, amikor a *Brasserie Mazarine* terraszán ülő vendégek asztalára sorban elhelyeztem a felhívást, egy érdekes incidensem is volt. A pin-

cér felszólított, hogy «ne szemeteljek», az üzletvezető meg egyenesen ki akart dobni. Közben az emberek már érdeklődéssel olvasták a röplapot. Nagy csoportosulás keletkezett. Az üzletvezető végül is felkapott egy csomó röplapot az egyik asztalról és a földre szórta. Kikelve durva eljárása ellen, odadugtam egyet az orra alá, hogy olvassa el, miről van szó. Körülöttünk egy csomó ember már a védelmünkre kelt és amikor a felhevült üzletvezető elolvasta a szöveget, egyszerre megváltozott. Bocsánatot kért, a keblére ölelt és meginvitált egy «aperóra». De előbb még felszedte a ledobott röplapcsomót és *szétoosztogatta* az odacsődült embereknek.

— Amikor az összegyűjtött pénzt átadtam a *Tardieu-hormány* belügyminiszteri államtitkárának, *M. Heraud*-nak, ismételten alkalmam volt meggyőződni arról a *szimpátiáról, amellyel a francia kormány tekint egyesületünkre.* Amikor kérdéseire feltártam szomorú magyar helyzetünket, *Heraud* államtitkár a következőket mondotta:

«Nagyon örülök, hogy a magyarok mutualisták. Nem is hiszik, hogy az önök kis egyesülete mily felbecsülhetetlen értékkel bír a magyar ügy jórafordulása érdekében, *önök*, mint mutualisták, *négy és fél millió francia mutualistának bírnák barátságát* és szeretetét. Ügyüket őszinte megértéssel kísérik esetről-esetre és a legszorosabb testvéri együttműködés kiépítésére van alkalmuk.

— Őszinte szívvel kívánom, hogy *Magyarország boldog ország legyen* s a Párizsi Kölcsönösen Segélyző Magyar Egyletnek ezen párját ritkító és megható megnyilatkozásért *minden franciának baráti szeretetét tol-mácsolom.*»

— Szociális szempontból — folytatja elbeszélését *Szakos János* — működésünk legérdekesebb és leghasznosabb része az volt, amikor tagjainknak teljesen ingyen nyújthattunk orvosi kezelést a magyar rendelőben. Havi 10 frankos tagsági díj ellenében akár mindennap is mehetett orvosi vizitre az illető és egy időben, amikor még a Szövetségnek erre is fedezete

volt, ingyen gyógyszert is kaptak az emberek. Az *Assurances Sociales* életbelépése óta *tagjaink 40 százalékos kedvezményben részesülnek* továbbra is a magyar rendelőkben.

— Az orvosi ellátáson kívül kultúrát is nyújtunk tagjainknak. Tavaly például *6 francia kurzust* rendeztünk, egy angol, egy tánc- és egy szabászati tanfolyamot, amelyeken 280 tagtársunk vett részt. Rendeztünk számos műsoros estélyt és legújabban *megszerveztük mérnökképző* tanfolyamunkat *Sípos Árpád mérnök* irányítása mellett. Résztvettünk a külföldi magyarok Világszövetségének első kongresszusán is Budapesten. Ez alkalommal több javaslatot terjesztettem elő egyesületünk nevében, melyeket egytől-egyetig elfogadott a kongresszus.

Miközben beszélgetünk, megérkezik az egyesület elnöke, *Horn Emil*, a becsületrend tisztje, a francia és a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Horn Emil családjában már tradíció, hogy a párizsi magyar társadalmi életben szerepet vállaljon. Az 1870-es években *Horn Ede*, a mostani elnök apja még *III. Napóleon-nál is exponálta magát*, hogy a Kölcsönösen Segélyző Magyar Egyesület zavartalanul működhessen. Külön kihallgatáson volt a császárnál, aki rendkívül kedvesen fogadta. Pályafutása alatt egész tekintélyét latba vetette a *francia-magyar barátság kiépítése* érdekében. Számtalan esetben támogatta anyagilag is az Egyesületet. Ha könyvekre volt szükség, könyvet adott, ha segítségre volt szükség, pénzt adott.

A fia, *Horn Emil*, néhány évtizeddel később, a régi Egyesület új életében vállalt szerepet. Elnök volt. mint valamikor az édesatyja. Francia állampolgár, de minden cikkében, minden könyvében magyar. Mint a «*La Croix*» című katolikus napilap főmunkatársa állandóan beszámol a magyar viszonyokról. A Szent Imre-ünnepségek alkalmával *cikksorozatot* írt a magyar katolicizmus jelentőségéről. *Több könyvét a francia Akadémia is megkoszorúzta*. Szent Erzsébetről írt hatalmas munkájában a középkori magyar vallásos életet tárgyalja rendkívül színesen — mindig hangsúlyozva

a magyar és a francia nép közötti érzelmi kapcsolatokat és a jellembeli hasonlóságokat. Úgy is mint író és mint az Egylet elnöke, széleskörű összeköttetéseivel kiváló szolgálatot tesz a magyar ügynek. Személyében újabb presztízst nyert az Egylet.

Beszélgetésünk átterelődik az egyesület szellemére, az ügyek vezetésére. Sok érdekes dolgot, akár egy kötetre való anyagot kaphatnánk az elmúlt néhány esztendő eseményeiről. *Szakos János* kifogyhatatlan anyag-halmazsal rendelkezik.

— Egyesületünk jelenleg 1500 tagot számlál — mondja az alelnök. — Ha azt tekintjük, hogy a párizsi magyar kolónia több ezer tagból áll, akkor bizony ez a szám aránylag kevés. De nem szabad elfelejteni azt sem, hogy alig tekintünk kétesztendős múltra vissza és számtalan akadállyal kellett megküzdenünk, hogy ennyire is vihettük. Munkánk oroszlánrészét eddig inkább egy biztos bázis megteremtése érdekében végeztük és most, hogy megvan a keret, hogy a magyar Ház rendelkezésünkre bocsátotta tantermét, könyvtárát, dísztermét és azt a kedves kis szobát, minden reményünk megvan arra, hogy taglétszámunk rohamosan szaporodni fog. Sajnos nemcsak külső nyomással kell megküzdenünk, hanem sokszor magunk között is tisztogatnunk kell. Egyes túlbuzgó honfitársaink, akár féltékenységből, akár rosszindulatból saját egyesületük ellen áskálódnak. A vezetőség között akarják megbontani a békét. A legutóbbi közgyűlésen az irántunk megnyilatkozott bizalom azonban oly impozáns és egységes volt, hogy egy-két áskálódó volt tagunk csak idejüket vesztegetik, amikor ahelyett, hogy kezét fognának velünk, kígyót, békát kiáltanak ránk, de csak mikor nem halljuk — a hátunk mögött.

— A *Párizsi Kölcsönösen Segélyző Magyar Egylet* a múlt tanúságaiból veszi erejét és híven kitart az alapszabályaiban kifejtett céljai és elvei mellett. Számtalanszor hangsúlyoztuk gyűléseinken, hogy mi semmiféle pártpolitikát nem csinálunk. Mi semmiféle politikai alakulathoz nem tartozhatunk és ha tagjaink az egyesületünkön kívül teszik ezt, ahhoz nekünk semmi közünk.

— Egyesületünkől nem csinálhatunk továbbá sem katolikus, sem református legényegyletet. Mi nem vallási vagy politikai szempontból bíráljuk el az embereket, hanem *erkölcsi* szempontból. Tagjaink sorába felvesszünk mindenkit, aki magyar, vagy magyarbarátnak vallja magát. Ezért van az, hogy *több francia és más nemzetiségű párizsi polgár is részt vesz egyesületi életünkben*. Körünkben mi csak «külföldi» magyarok vagyunk és éppen ezért csupán az itteni magyarság személyes és közös ügyeinek érdekében iparkodunk szolgálatokat tenni, úgy kulturális, mint szociális szempontból. Hogy ezt a munkát nyugodtan végezhessük, egyenesen szükséges, hogy egyesületünk függetlenségét megvédjük és semmiféle párthoz ne tartozzunk.

— Mi nem fogadhatunk el utasításokat, hogy így vagy úgy cselekedjünk. Nekünk az itteni helyzet parancsol. Mi nem lehetünk kormánypártiak, sem ellenzékiek, mert ez örökre lehetetlenné tenné céljaink elérését. *Mi teljes függetlenségünkkel pártatlan magyarok vagyunk* és legfőbb célunk, hogy *megbecsülést szerezzünk kolóniánknak a vendéglátó francia nép előtt*. Ez a mi politikánk és ezt válaszoljuk büszkén azoknak, akik bennünket támadnak. Egyesületünk régi elnöke, a nagy *Zichy Mihály által megjelölt úton fogunk haladni mindvégig*.

— Itt van egy levél — nyújtja felém Szakos János — tessék elolvasni. Ez kellő megvilágításba hozza céljainkat. *Zichy Mihálynak* ezt a levelét a szemétkosárból szedtem elő, amikor egyeletünk régi iratai után kutattam. Van több is, de ez talán a legértékesebb. A világhírű magyar festő, aki távollétében is szeretettel és nagy figyelemmel kísérte egyeletünk működését, sokat harcolt az akkori osztrák-magyar követséggel érdekünkben. Ez a levele is egy olyan alkalommal íródott, mikor az itteni osztrák-magyar követség helytelen információkat adott le egyeletünkről a francia sajtóban. A levélnek idevonatkozó része így szól:

«Én mindig méregbe jövök, — írja Zichy — ha olyanokat olvasok, mint a *Gaulois* közleményének végzavai: *«Les membres de cette société sont exclusivement*

des ouvriers ...» A német és a mi eddigi rágalmozóink is ezt mindig így fordították: *«Ein Haufen gewöhnlicher gemeiner Arbeiter»*. Nagyon is gyakran éreztették velem ezen nemes szónak ilyen megvető értelmét. Igenis *munkások vagyunk mindnyájan* — igenis munkások ésszel, kézzel, akik egy szent cél, hazánk javára működünk. Nincs köztünk olyan munkásfelekezet, amely a másikat lenézzé, vagy megvesse. Nincsen olyan tökéletesen kiképzett ember, aki egy másiktól ne tanulhatna még valamit s éppen ez a szoros, barátságos kapocs a mi egyletünket képező, annyira elágazó szakmához tartozó tagjaival emeli ki a mi társulatunkat a többiek közül.»

«Mentsen meg bennünket az Isten olyan naplopó egyénektől, akiknek nincsen határozott szakmai irányuk. De hozzon az Isten mennél több olyanokat körünkbe, akik *büszkeséggel munkásoknak nevezik magukat.*»

— Így beszélt, így gondolkodott valaha régi egyletünk nagymúltú elnöke és ilyen vezérelvek mellett akarunk mi is dolgozni a háború után Parisba vándorolt magyar munkásság érdekében. Tagjaink sorában a kultúremlerek époly jól érzik magukat, mint a Renault, vagy Citroën vasmunkásai. Vezetőségünk nagy részét is munkások teszik. Eddig jóformán csak egy ember, *dr. Pénzes Sándor* állt mindenkor segítségemre, de most új elnökünk, *Horn Emil* úr értékes jelenléte és a nemrég megválasztott vezetőség lelkesedése és munkakedve teljes garanciát nyújt, hogy a párisi magyarságot mind nagyobb arányokban bevonhassuk egyesületünkbe és megteremtünk végre egy szép magyar társadalmi életet Parisban.

Így beszélt nekem ez a derék szabómester, aki egymaga többet dolgozott egyesülete érdekében, mint a *régi vezetőség* együttvéve. Neki köszönhető, hogy a K. S. Magyar Egylet ma a legkomolyabb fejlődés előtt áll és ha akad mellé néhány intelligens, jószándékú fiatal munkatárs, egy-két esztendőn belül annyi embert fognak a Magyar Ház köré toborozni, hogy ez a pompás, modern épület összes helyiségeivel együtt sem lesz képes megfelelő helyet biztosítani számukra.

A *K. S. Magyar Egylet Párizs* legnagyobb magyar egylete ma. Mint ilyen, tagja a *Franciaországi Magyar Egyesületek Szövetségének*, amely minden rendelkezésre álló eszközzel és sok jóindulattal támogatja nagyjövőjű tagesületét, hiszen *ez az egylet van hivatva* a párizsi magyar kolóniát tömöríteni. Ha elgondoljuk, hogy Parisban sokszor bátorság kell ahhoz, hogy valaki őszintén magyarnak merje nevezni magát és sikraszálljon egylete érdekében, akkor a K. S. Magyar Egyletet önzetlen és magyar érdekeket védő munkásságában, minden tehetős magyarnak, iparosnak, kereskedőnek és kultúremlernek támogatnia kell azáltal, hogy tagja lesz és tudását, tapasztalatait és magyarságát az összes magyarság szolgálatába állítja.

Egy egyesület, mely tanácsot ad ezreknek és százakat tanít, a magyar munkásság társadalombiztosítási jogainak megvédésére intézményt létesít, a nélkülözésben lévő magyarokat anyagilag segíti, nyomorakciókat indít, továbbképző technikai tanfolyamot nyit az esti órákban és kultúrelőadásokat rendez; a *magyar-francia barátság fejlesztése* céljából többek között *gyűjtést indít* a délfraanciaországi árvízkárosultak és a lyoni földomlás szerencsétlenéinek segélyezése érdekében és arra gondol, hogy minden évben díszes keretek között megünnepelje árpádházi Szent Erzsébetet Parisban — mint tette a legutóbb is — előkelő francia közönség jelenléte mellett, egybekapcsolván az ünnepet az egyesületi zászlójának felavatásával, amelyen jelenvolt a *francia képviselőház küldöttsége*, Paris város tanácsa nevében *Castellan* prefektus, a francia mutualisták küldöttsége, *Budapest* főpolgármesterének kiküldöttje és több egyesület, — akkor méltán jósolhatunk komoly sikereket Zichy Mihály feltámadott egyletének, a *Párizsi K. S. Magyar Egyletnek*.

Magyar asszonyaink nemes munkája.

A párizsi magyaroknak még bizonyára emlékezettükben van az a bensőséges karácsonyi ünnep, melyet 1927-ben majd 1928-ban a párizsi magyar szövetség hölgybizottsága a *Place de L'Odeon* egyik szerény kávéház különtermében rendezett. Szerető asszonykezek már hónapokkal a nagyünnep előtt munkához láttak, hogy a franciaországi magyar gyermekek karácsonyát megszépítsék, sok magyar család gondját megkönnyítsék a gondoskodás és a szeretet melegével. Sokat kellett dolgozniok, mert az északfranciaországi magyar bányászok gyermekeinek és a roubaixi textilmunkások apróságainak száma évről-évre szaporodott. A családok gondja évről-évre növekedett.

1929-ben már a *Magyar Házban* rendezték hölgyeink a karácsonyfa ünnepét. Míg az előző esztendőben csak 300—400 gyereket ruházhattak fel, addig a Magyar Ház karácsonyi ünnepén 700 franciaországi magyar gyermek jutott cipőhöz, ruhához, kabáthoz. A díszesen megrakott fenyőágak, a csillogó, sziporkázó gyertyafények közelében apró gyermekek örömtől sugárzó szemei ragyogtak, várakozástól izgatott, kíváncsi gyermekfejek tekintettek az ajándékok tömege felé és várták a szerető magyar asszonyok ajándékait. Karácsony misztikusan szép, örömben gazdag ünnepe volt mindig a franciaországi magyarságnak, mert legalább hatvan magyar hölgy buzgólkodott azon, hogy kicsiny nemzetünk ideszakadt dolgozó rétegei mint egy nagy család, megbékülve találkozhassanak a szeretet fáj a körül.

A szép mozgalom kezdeményezője *dr. Papp Karola* főorvosnő volt, aki *dr. Gerő Ilona* orvosnő segítségével a szegény családok egyre beérkező kéréseit minden tekintetben igyekezett kielégíteni. A nőegylet varrodája *Csuloh Petemé*, *Vitályos Margit* és *Günther Rezsőné* vezetésével heteken keresztül dolgozott a nemes ügy érdekében. Önzetlen, nagy emberi szeretet vezette azokat a kis acéltűket, amelyek szorgalmasan varrták a franciaországi kisgyermekek ruhácskáit.

Munkával, gyűjtéssel vagy adománnyal támogatták

az elmúlt évek karácsonyfa-akcióit *Adolf Márta, Bebossy Lászlóné, Berger Dezsőné, B. Arató Erzs, öz. Cirkjáné, az Erdélyi-vendéglő, Huszár Kálmánné, György Zsuzsa, Görög Erzs, Honti Ferencné, Hofer Árpádné, Juhász Györgyné, Jánossy Béláné, Kóczán Lászlóné (Budapest), Kunossy Frigy esne, Kaldor Lajosné, Kiss Erzs, dr. Kelemen Lajosné, öz. Lenkeffyné Lengyel Paula, Logojda Marika, a Lukács-féle vendéglő, Lenger Józsefné, Manheim Lajosné, dr. Müller Lipótné, Markovits Károlyné, Markovits Rezsőné, Mares Bianca, Mák Lajosné, Moskovitsné Abonyi Arany, Orbók Lorádné, Rostás Ernőné, a Rác-féle cukrászda, Sándor Frigy esne, Siklóssy Zita (Budapest), dr. Spitzer Gézáné, Schumann Nándorné, dr. Szabó Andorné, Szakos Jánosné, Literátyné Szakos Margit és Mária, dr. Trux Lajosné (Budapest), Tömöry Edit és Sári, Türr Ervinné (Budapest), öz. Vidovichné és leánya, Varga Viktória, Mme Louis Villát, Wulffné Apor Magda és még sokan mások. Franciaországi magyar családaink sohasem felejtetik el a párizsi hölgybizottság éveken keresztül folytatott nemes munkáját.*

Az 1930-ban beállott gazdasági krízis sajnos rendkívül megnehezítette a párizsi magyar asszonyok munkáját. Cipőkre, ruhákra már nem tellett a szorgalmasan összegyűjtött kis pénzből, de az ajándékok ekkor sem maradtak el. És az idén, amikor talán a leginkább szüksége volna a munkanélküliséggel küzdő magyarságnak, hogy a karácsonyi-akció valamivel melegebbé tegye Krisztus estéjét, bizony a legmesszebbmenő gondoskodás mellett is csak nagyon nehezen tudják asszonyaink valamivel meglepni a franciaországi gyermekeket. Nyomorúságos időköt élünk. Soha ilyen keserves tél előtt még nem álltunk. Soha ilyen szomorú karácsonyunk még nem volt. ..

Jaj be híres város ez a Paris . . .

A *Párizsi Lyra Magyar Dalkör* legutóbbi szilveszteri mulatságát ezzel a közkedvelt nótával nyitotta meg *Fedák Sári*. Ki ne emlékezne erre a pompás éjszakára,

amikor a *Lyra* szebbnél-szebb kórusdalaival és a magyar népdal utánózhatatlan művészeinek, Fedák Sárinak tűzről pattant magyaros jókedvével indultunk az új esztendőnek.

Emlékezzünk hát *Fedák Sárival*. A nagy bál után így beszélt el nekünk élményeit a Magyar Házban:

— A magyar dal Párizsban, mint mindenütt, kincs, lelkünk magyarságának imádságos kifejezője. Meg tudnám ölelni azokat a derék magyar munkásokat, akik esti szabadidejüket is feláldozzák a magyar dalkultúrának. Mennyi örömet szereznek ők s mennyi hitehagyott magyart tesznek magyarabbá, valahányszor kórusban kiszakad belőlük egy-egy síró magyar népdal!

— Szilveszteri éjszakám gyönyörű volt. Ennél szebben aztán igazán nem lehet elbúcsúzni az elmúlt esztendőtől és üdvözölni az újévet. Amikor meghallottam, hogy a párizsi magyarok a XV. Mairie termeiben ünneplik a Szilveszter-éjszakát, kimondhatatlan vágyam támadt közéjük menni. Ezt csak az érti meg, aki sokat kóborolt köztük, elszakadt magyar gyerekek között és aki olyan mélyen szereti őket, mint én. Megüzentem, hogy Szilveszter-éjjelre elmegyek boldog újévet kívánni. Persze nagy lett az izgalom és a láz legmagasabb fokra szökött. Nálam is. Egy kedves magyar eljött velem a legszűkebb Quartier Latin utcákba cigányt keresni. Találtunk is egy kitűnő bandát, akik félredobva minden szilveszteri éjszakai jövedelmet, teljesen díjtalanul, saját taxijukon pont $\frac{1}{2}$ 12 órakor beállítottak a magyarokhoz. Hátalatt szívvel emlékszem reájuk.

— Háromnegyed tizenkettő volt, amikor a dobozóra léptem. Tíz percig tapsoltak a derék munkások ... tíz percig. Aztán énekelni kezdtem. Jaj be híres város ez a Párizs, franciául csicsereg a madár is, Nem beszél itt magyarul sem a paraszt, sem az úr, . . . csak mi ketten ...» Ezután szakadatlanul énekeltek és tapsoltak, dübörögtek, ordítoztak, örültek, hahotával nevettek, mély csendben hallgattak . . . végül már mindenki velem énekelte, hogy «*Jaj de híres város ez a Párizs ...*» Közben mindenki kiabálta, hogy énekeljem a nótáját: Antónia . . . János vitéz . . . Bob . . .

Szibill. . . Bores . . . Hacacaré ... A nagy zshivajban beszélni kezdtem . . . Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim . . . erre ordítani kezdtek:

— Ne úgy mondja ... ez nekünk nem kell. . . úgy mondja, ahogy szokta a rádióban. Gyerekek . . . Kedves magyar gyerekek . . .

— Hát jól van kedves magyar gyerekek, akkor mondok nektek valamit, énekeljünk együtt.

— Aztán elkezdünk együtt énekelni. «Megy a gőzös, megy a gőzös Kanizsára . . . Elöl ül a masiniszta.. ki a gőzöst Kolozsvárra igazítja». És igazítottuk a gőzösöket Szabadkára, Nagyváradra . . . Beregszászba.. Azután azt énekeljük:

«A gőzösnek hat kereke, de fényes, de fényes, de fényes,

Benne ül egy magyar huszár, be kényes, be kényes, be kényes,

Ne sírjatok kis pozsonyi lányok, hisz visszamegyünk még hozzátok, valaha, valaha, valaha.»

A kis pozsonyi lányok aztán megnőttek, mert az lett belőlük, hogy

«Ne sírjatok ti szép tátrai hegyek, hisz én még oda visszamegyek ...»

A tátrai hegyekből aztán:

«Ne sírj, ne sírj szép Királyhágó, hisz leng még rajtad magyar zászló ...»

— Mikor azután nagyon belemelegedtünk, az járta hogy:

«Ne sírjatok Dráva, Száva, Maros, hisz ott leszünk mi csakhamarost, valaha, valaha, valaha . . .»

— Ezer torok ordította ezeket a szavakat. . . Parisban. Ezer szempár ragyogott a könnyektől és ezer magyar szív lángolt fel Istenhez . . . ezer könnyes arc fordult ég felé . . . Lehetetlen, hogy Isten, ki az utóbbi időkbén oly sokat tartózkodik ebben az országban . . . Le-he-tet-len, hogy ne hallotta volna meg Parisban . . . ezer árva szív kétségbeesett dobogását.

— Sohasem fogom elfelejteni ezt a tömeget, a kipirult arcokat, a nagy lelkesedést. Sokszor arra gondolok, hogy nagymértékben kellene egy ilyen estét csinálni

Parisban. Be kell ülni a *Salle Pleyerbe* és háromezer magyarnak a fülébe sírni és nevetni a magyar nótát. Kosztümökben, ragyogó reflektorok fényében . . . Szilágyi Imre . . . nyolctagú cigánybanda . . . Nem tudok szebbet és felemelőbbet elképzelni, mint egy ilyen estét. Szeretnék egy olyan estét csinálni Parisban, amit sokáig vagy talán soha se is felejtssenek el.

*

Egyszerű munkásemberektől indult el az a gondolat 1928. decemberében, hogy a párizsi magyar kolóniának dalköre is legyen. 30—40 jóhangú magyar hamarosan össze is verődött. Fogadtak maguknak néhány frankért egy úgynevezett karmestert, aki a kórus első nehézségein átsegítette őket. Betanultak egy pár dalt, rendeztek egynéhány jó bálát és a *Lyra* dalkör lassanként gyarapodott, nélkülözhetetlenné vált. De mint általában minden egyesülésben, itt is kiütköztek a magyar bajok, össze-össze kaptak az emberek. Kicsinyeskedtek, elnöki szék után áhítoztak egyesek, ahelyett hogy daloltak volna.

A karmester sem volt képes kellő művészi nivóra emelni a különben lelkes, jó hanganyaggal bíró dalárdát. Az idő és a jó belátás erre is hozott orvosságot. Amikor *Bodnár Ödön* átvette a dalkör karmesteri vezetését, *Varga Albert* festőművész pedig, mint a dalárda elnöke, erős kézzel, kellő energiával és komoly ambícióval hozzálátott a belső bajok kiküszöböléséhez és a dalkör tevékenységének fokozásához, a taglétszám egyszerre felszökött a kétszeresére. Morális szempontból pedig a legkomolyabb eredményt produkálta az 1930-as év folyamán.

Egészen különleges és a maga nemében egyedülálló művészi élményt nyújtott a *Lyra Dalkör* kolóniának és több ezer főből álló idegen közönségnek múlt év nyarán az *Arènes de Lutèce*-hen rendezett kórus hangversenyével. Az egész francia sajtó lelkesedéssel számolt be erről a kitűnően megrendezett komoly művészi eseményről. *Orosz, lengyel, svájci, spanyol, belga és*

angol dalárdák közreműködésével a Lyra dalkör valószínűleg a görög-római játékokra emlékeztető keretben, Paris római arénájában szebbnél-szebb dalokat adott elő, versenyezve a meghívott kórusokkal. Utána pedig birkózóink mérték össze erejüket a legjobb francia és svájci ellenfeleikkel. A ragyogó napsütésben több ezer ember tapsolt a magyar dalnak és a magyar erőnek.

Maurice de Waleff az «*Echo de Paris*» főszerkesztője, *vezércikkben* méltatta az esemény jelentőségét, amelynek értéke nemcsak művészi programban mutatkozott, hanem abban a kitűnő elgondolásban, hogy ezt a nemzetközi kórushangversenyt a *délfranciaországi árvízkárosultak segítése érdekében rendezte a Lyra húsz idegen kolónia erkölcsi támogatásával.*

«Az *Arènes de Lutèce-ben* ott voltak Shakespeare angoljai — írja Waleff — *Lindberg* amerikaijai, *Göthe* németjei, *Mozart* és *Beethoven* osztrákjai, *Rubens* belgái, *Tolsztoj* oroszai, *Szobieszky* lengyeljei, *Teli Vilmos* svájciai és a *Nobel* svédjei mellett — annak a nagyon nemes Nobel népe mellett, aki azt akarta, hogy talál-mánya a dinamit, a csillagokig röpjön a tudományt, — ott volt Európa majdnem minden népének képviselője. És ott voltak végül a *magyarok, az ünnepség rendezői.* Mert a történelem örökösen ismétlődik: *1200-ban,* amikor a párizsi egyetemet megalapították, a magyar urak fiait voltak az első idegenek, akik az egyetemre beiratkoztak. *1930-ban* megint csak *Hunyadi János* és *Corvin Mátyás országának volt a népe, mely elénkhozta tegnap nyolc nemzet kórusát és 21 nemzet szolidaritását.* Igaz, hiányoztak azok, akik — barátaink — még nem barátjai a magyaroknak. Még nem valósítottuk meg az európai egyesült államokat. Még messze vagyunk tőle. De nem látjuk-e már az embrióját, mikor 21 idegen kolónia egyforma lendülettel egyesült ugyanabban a hitben. *Ez a lendület mégis csak valami és egészen más természetű, mint a rajnavidéki racisták manifesztációja.* »

Így ír egyik párizsi legnagyobb napilap főszerkesztője a *Lyra Magyar Dalkörnek* egyik hangversenyéről, íme így dolgozik egy egyszerű munkásokból álló magyar

dalárda Parisban a magyar kultúráért és a francia barátságért. Ez is egy módja annak, hogy az idegen emberi lelkeket közelebb hozzuk egymáshoz.

*

Azóta kétízben is hazalátogattak a magyar dal párizsi képviselői. A *Budai Dalárda* vendégei voltak, majd az *Országos Dalos Szövetségé*. Koszorúzni vitték zászlójukat Budapestre.

Könnytől csillogó szemekkel búcsúztak tőlünk, pedig csak két hétre mentek haza:

— Hazavisszük zászlónkat — mondja *Vörös Béla* az idei elnök — melyet március 15-én avattunk fel a Magyar Házban. Már akkor elszegődtünk véglegesen a magyar szabadság feltámadásának gondolatához, melyet várunk, kívánunk és minden erőnkkel szolgálni akarunk idekint, de most, hogy otthon az *Országos Dalosszövetség* koszorújával is megtisztel bennünket, dalkörünk hivatása teljesen világos előttünk. Minden dal, melyet ajkunkra veszünk, minden esténk, amit a magyar dalért feláldozunk, a szomorú magyar sorsot siratja. De felemelt fővel, szikrázó szemekkel, reménységtől túláradó kedvvel daloljuk az eljövendő Magyarország egészségét is, erejét, fiatalágát, az új magyarság feltámadását: *a jövőt*. Minden dalunk a külföldre szakadt, a magyar földtől, falutól, a magyar harangszótól távolesett fajunk hazavágyódását küldi Csonka-Magyarország határai felé. Mi lenne velünk párizsi magyarokkal, ha néha, egy-egy ünnepély alkalmával nem szólna a magyar nóta?

Így búcsúztunk a *Gare de l'Esten* a Lyra elnökétől, aki egyszerű munkásember létére első ember lett a dalárdában. Bizony mi lenne velünk párizsi magyarokkal, ha időnként nem szólna a magyar nóta? Nincs nemzeti ünnepély, legyen az október 6, vagy március 15, vagy ünnepi előadás a Magyar Házban, hogy a *Párizsi Lyra Magyar Dalkör* hatalmas kórusa teljes szívével jelen ne lenne. Minden daluk egy-egy reménysugár, mely könnyeket csal a szembe, felemeli és magyarábbá

teszi kolóniánkat! Édes hazai levegőt, magyar mámort nyújtanak nekünk ezek az egyszerű dalosok s mikor felzeng ajkukról a magyar Hiszekegy, nincs köztünk többé egyenletlenség és harag, a pártpolitikai ellentétek elülnek, mindnyájan idegenbeszakadt, hazavágyó magyarok vagyunk, telve bizodalommal és jobb magyar sorsba vetett hittel. Ezért kell nekünk a *Lyra Dalkör*.

A Párizsi Magyar Birkózóklub.

A Párizsban élő magyar munkásság körében már 1925. év folyamán több kísérlet történt, hogy egy sportegyletet alakítsanak meg azok, akiknek sportkészsége és sportszeretete biztosíthatta volna egy magyar sportegyesületnek sikeres létezését.

E kísérletezéseknek azonban egy nagy akadálya volt és pedig az, hogy a nemzetközi szervezetekben élő munkásság egy része idegenkedéssel nézett olyan alakulásra, amely nem a nemzetközi vörös szín jegyében született volna meg. Hosszas alakulási kísérletek után, végre *Dvortsák Győző* v. nemzetgyűlési képviselő elnöklété alatt 1925 őszén megalakult a *Magyar Birkózók Klubja*, amelynek 65 aktív tagja van; *minden politikai velleitástől menten* űzi a görögromai birkózást. A Klub tagjai számtalan nehéz nemzetközi küzdelemben oly kiváló eredményeket értek el, hogy a *magyar névnek ismételten jó hírt szereztek* és a francia sportkörökben a magyar birkózó neve ma a legismertebb és legirigyeltbb.

Hogy csak röviden utaljak a Klub nagy sikereire, megemlítem, hogy 1925 őszén egy hatos csapatversenyben elhódították a pálmát a 6 belga bajnoktól; 1926. tavaszán tagjaik 3 súlycsoportban nyerték meg a párizsi bajnokság irigyelt címét. Ugyancsak ez év folyamán több országos versenyben az első helyeket vívták ki birkózóink. *1927. év nemzetközi sikereiknek a betetőzése*, amennyiben az Egyesület 1927. sportévre *elhódította a párizsi bajnokságot*, a legtöbb pontszámot

érve el a bajnoki küzdelemben. 1928 óta évről-évre megismétli diadalát a magyar csapat. Hol *Párizsban*, hol *Toursban*, majd *Bordeauxban* aratnak megsemmisítő győzelmet.

Csanádi, Márton, Polgár, Elek, Breznótits, Károly, Szidlovsky, Gaál, Zombory, Szelley, Markó, Bunkóczy, Petrovics és mások nevei egyek a magyar birkózósport franciaországi hírnevével.

A *Párizsi Magyar Szövetség*, ennek a magyar szempontból oly fontos sportéletnek az emlékére egy rendkívül értékes kupát ajánlott fel a Birkózó Klubnak. Ez a kupa, mely a magyar ötvösművészet egyik szép példánya, magyar címerrel büszkélkedik s örökös vándordíját képezi a *Challenge-Coupe hongrois-nak*, melyet a Magyar Birkózó Klub, mint első tulajdonosa ajánlott fel a *Fédération Française de Lutte-nek*.

A *Párizsi Magyar Szövetség* vezetősége a sport-szeretemben egyesült magyar munkásságnak otthont is kívánt biztosítani, hogy ne idegen teremben, hanem saját helyiségében találkozhassék, ahol a sporton kívül más nemes szórakozásban része lehessen.

Láttuk, hogy a *Magyar Ház* souterrain helyisége éppen ezt a célt szolgálja. A kitűnően felszerelt torna-teremben «hetenként háromszor tréninget tart a magyar csapat. Számos francia birkózó látogat el ide — tanulni. Nincs kétség afelől ugyanis, hogy a *magyarok tanárai* lettek a francia birkózóspornak. Ezt maga a francia Szövetség vezetője mondta nekem egyszer, amikor látogatást tett a Magyar Házban. Ennek tudható be, hogy amikor Paris színeiben nemzetközi mérkőzésre indul a francia csapat — mint legutóbb Berlin ellen is — nem haboznak «kölcsonkérni» egy-egy magyar birkózót. *Márton* kétízben is képviselte a francia erőt — persze «kétvállas» győzelemmel.

Sajnos nincs élet fájdalom nélkül. A magyar birkózósport még ma is gyászolja *Petrovics Istvánt*, aki az 1930-as montmartre-i bajnoki mérkőzések során oly szerencsétlenül dobta ellenfelét, hogy esés közben súlyos koponyasérülést szenvedett. Győzött, de néhány nap múlva belső vérzésben kisenvedett. Az igen

tehetséges és szimpatikus fiatalember tragikus győzelme rendkívül szomorú diadallal gazdagította a magyar sport reprezentatív csapatát.

A Hungária 20:0 arányban győzött.

A tévedések elkerülése végett azonnal kijelentem, hogy nem a budapesti, hanem a párizsi Hungáriáról van szó. Mert ilyen is van ebben a nagy városban. A párizsi Hungária nemcsak rekord-gólaránya győzelmeivel főzte le a pesti névrokonát, hanem azzal is, hogy *Hirzert* a balhátvéd, *Vargát* pedig a jobbát posztján játszatja, amint az alábbi csapatösszeállítás is bizonyítja:

		Rudas		
	Trenk		Hirzer	
Varga I.		Steiner		Horpáczy
Balázs,	Silbermann,	Blédy,	Hercz,	Varga II.

Az ellenfél: A *Plaisance A. C.* egy párizskörnyéki munkáscsapat. Amikor a pályára érünk, meglepetés-szerűen, nagy nézőközönség fogad bennünket. Együtt van a banlieu fiatalja-nagyja. Nemzetközi mérkőzést hirdetnek a plakátok. Erre jön a közönség, mint a mézre a legyek.

Kellemes, hűvös levegő, gyér napsütés. Még nincs három óra sem, de már türelmetlen a tömeg. Nem érdeklő az unalmas «csapkodás», amit a *Plaisance Club* «ifjúsági csapata bemutat.»

A fiúk nagyban vetkőzödnék. Előkerülnek a piros trikók, a fehér nadrágok és a zöld harisnyák. Tíz perc múlva kint van a csapat. Egyideig egy kapura lövöldöznek, aztán kezdődik a mérkőzés.

Egy perc — egy lefutás s bent van a magyar gól. A magyar közönség — a *Hungaria S. C.* barátai, köztük *több csinos francia lány* — hatalmas tapsorkánt rendez.

— Tempó magyarok! — Tempó magyarok! . . .

Az iram meglehetősen erős. Az ellenfél aránytalanul győnge. A magyar fiúk klasszisa mindinkább kidomborodik. S esnek a gólok. Szinte szégyelljük már. A félidő 12: 0.

— Mi van a csapattal — kérdem a franciák mellett álló elnökétől.

A szegény ember olyan vörös, mint a rák.

— Ils ont fait la noce les salauds! mondja dühösen a francia s már rohan be az öltözőbe.

A magyar fiúk boldogok, csak azt sajnálják, hogy az ellenfél nevetségesen nem tud futballozni.

A második félidőben iskolajátékot mutat be a csapat. A közönség megtapsol minden akciót. Most már csak a magyarokat nézik. Csak az érdekli őket, hogy hány gólt rúgnak még. De a fiúk megállnak 20-nál.

— Így még nem verték meg a *Plaisanceihat*, beszélük jobbról-balról a franciák. De hát a Hungáriától így kikapni — nem szégyen. Régi dolog, hogy a magyarok nagyon tudnak futballozni.

A mérkőzés után egy sor aperetívet fizet a francia kapitány. Közben nem mulasztja el megmagyarázni nekünk, hogy csapata kondícióhiány — meg három jó játékos távolléte miatt «égett» ennyire le. Megvisszatalom, hogy a *Hungárián* is elverték már a port, ha nem is ennyire. A nagy *Racing* tartalékcsapata például 8: 2 arányban intézett el egyszer bennünket.

Végeredményben mi a fontos? Diadal nélkül nincs verseny, de egy magasabb szempontból nézve a sportot, a lényeg az, hogy egy erős, friss, egészséges ifjúságot neveljen az életnek.

A *Párizsi Hungária Sport Club* is ezt a vezérelvet szolgálja, — amikor hétről-hétre más-más vidéki városban ütközik meg a franciákkal s hol győzelemmel, hol vereséggel, — de mindig *loyalis sportszettemtől áthatva* búcsúzik az ellenféltől. Nem mindegy-e a gólarány, ha jól szórakoztak és becsülettel megálltak a helyüket? Nem nóvum, de mindinkább beigazolódik az a tény, hogy a sporton keresztül eléggé fel nem értékelhető szolgálatot lehet tenni a magyar ügynek. A párizsi

Hungária lelkes kis csapata — akárcsak a birkózóik — a labdarúgáson és az asztali tennisen keresztül, mert ebben is az elsők között foglalnak helyet, minden egyes szereplésükkel ismertebbé teszik a magyar nevet, a magyar színeket, a magyar küzdőképességet.

*

Számos magyar sportember él még Fanciaországban. A legelőkelőbb egyesületek versenyeznek értük. *Kocsár József* a francia nemzeti válogatott állandó centerfedezete. Tehetségéről hasábos cikkeket írnak a lapok. *Lotka, Nikó, Boross, Leitner, Reiter, Burghardt* és mások az I. osztályú francia csapatok erősségeit képezik.

Boxolóink hasonlóképpen sikerrel szerepelnek. *Balázs, Gelb, Pozsonyi, Micsicsák, Borsódy-Barnasevitz* és *Berde* számos esetben igazolták, hogy az ökölvívás terén is versenyképesek vagyunk a legjobbakkal.

Magyar sakk Párizsban.

Az *Avenue Gambetta* egyik kis kávéházában — jó messze a Magyar Háztól — húsz-harminc magyar fiatalember hetenként összeül és sakkozik.

Egy-két intellektuel, néhány diákember és munkások. *1927-ben* még csak 7-en voltak, mint a gonoszok. Az év végén már 18-an állottak egymással szemben és a kis kávéház különtermében már csak magyar szót hallott az odatévedt vendég.

1928-ban beneveznek a párizsi sakkbajnokságokra is — utolsóelőtti helyen végeznek. 12 mérkőzésből 2 győzelem, három eldöntetlen és 7 vereség az eredmény. Még nem vagyunk komoly ellenfelek.

A tábor mindinkább erősödik. Még ez év folyamán 35 újabb tagot szerez a Sakk-kör és az új esztendőben megindul a győzelmek sorozata. Az *1929-es* év párizsi sakkvilága felfedezi, hogy *magyarok is vannak*

a *Nap alatt*. 16 mérkőzésből 11 győzelem, 2 döntetlen és 3 vereség az eredmény.

Megnyerik Paris II. osztályú csapatbajnokságát és az első ízben kiírásra került «*Challange Seguin*»-t.

Mint a birkózásban, futballban, ping-pongban — a szellemi torna nemes versenyén is megállják helyüket a magyarok francia földön.

A pompás győzelmeket sem a francia csapatok, sem az orosz emigránsok keményen kazdó reprezentánsai nem képesek megállítani. Pedig a franciáknál Tartakower is játszik ellenünk.

1930-ban ismét megnyerjük a *Chattange Seguint*. A francia sportlapok hétről-hétre hozzák a magyarok eredményeit. A *Magyar Sakk Kör* beérkezett Párizsban.

A gambettai magyarok eredményei versenyre készítették a Magyar Ház látogatóinak sakk-kedvelő amatőrjeit is. Az Avenue Gambetta messze van. Itt a könyvtárhelyiség minden tekintetben megfelel a célnak, így alakult ki a Magyar Ház sakkozó társasága. Nincs különösebb ambíciójuk. Szórakoznak. Távolról sem versenyképesek, de lelkes, komoly magyarok, akik az esős téli estéken egy újabb, eleven színt hoznak a párizsi magyarság otthonába.

*

A Párizsi Magyar Sakk-kör mellett a *Bástya Sakk-kör* is működik már évek óta, szép sikerrel. Az idén harmadik helyre került Párizs városának kupamérkőzésén — 21 egyesület között.

III. RÉSZ.

A politika.

Említettem már, hogy a párizsi magyarság egyrészt politikai, másrészt pedig politikamentes szervezetekben tömörült. Ez utóbbit már megismertük. Nem láttuk azonban még, ha éreztük is létezésüket — a politikai szervezetekben összefogott rétegét kolóniánknak, azt a csoportot, mely a magyar nemzeti kultúrközösségből kiszakadt és ellenséges érzülettel viselkedik minden magyar gondolattal szemben.

Meg kell állapítanom, hogy hiába minden jóakarat, minden becsületes törekvés, a Magyar Szövetség minden áldozatkészsége, a kolónia tetemes része, sziklaszilárdan áll ellent a feléje nyújtott barátságos kéznek. Hiába volt éveken keresztül ingyenes orvosi rendelő, hiába alakultak meg a magyar egyesületek, hiába áll nyitva minden békésszándékú magyar számára a Magyar Ház, mindhiába helyezett el több ezer munkást a Szövetség munkaközvetítőhivatala, a párizsi magyarság nagy rétege nem hajlandó tömörülni. Semmi sem oly elszomorító, mint az a tény, hogy a politikai elvakultság, avagy elfásultság és nemtörődömség ilyen éles válaszfalakat tudott húzni a különben egymásra szorúlt, egy nyelvet beszélő ezeréves kultúrát magában hordozó kivándorolt magyarság között.

A magyar munkás a világ legintelligensebb munkáseleme közé tartozik. Szakmai tudás, szorgalma, ügyes-

sége, leleményessége mindig becsületet szerzett a magyar népnek, bárhol fordult is meg. Már az 1848-as forradalom után Franciaországba vándorolt magyarság megmutatta munkáskezének értékét és amellet, hogy kenyerét megkereste, egész lelkével magyar maradt. Nagy izgalommal várták a hazai híreket, szívük tele volt hazaszeretettel, nemes faji öntudattal. Büszkéek voltak magyarságukra.

Igaz, hogy akkor más időket éltünk. De ha elgondoljuk, hogy 1919-ben Magyarországon hónapokon keresztül bolsevista rémuralom lehetett, a magyar ember józan alaptermészete és általában nemes jellege ellenére is meg kell lepődnünk a nagy eltolódáson és önkéntelenül vetődik fel a kérdés, miképp szakadhatott ki a magyar munkásság tekintélyes része a nemzeti kultúrközösségből.

Végtelenül elszomorító képet rajzol magáról a párizsi magyarság ez a része. Szinte szimbóluma Ady Endre által megjósolt magyar elbukásnak. Egy darab nép, amelyikben halódik a faji öntudat, a magyar földhöz és kultúrához való ragaszkodás. Megdőböntő ez a tény már azért is, mert ez a jelenség szinte páratlanul áll a világon. Paris tele van *olasz, cseh, lengyel* munkássággal, de itt van előttünk az *angol, a német és a francia munkásság*, valóságos harcosai mind annak, ami véreikhez tartozik, míg a magyar munkásság baloldali része teljesen elszakadt érzés és gondolatvilágában mindattól, ami nekünk nemzeti és magyar. Szinte áthidalhatatlan úr tátong itt és valljuk meg otthon is a nemzeti fejlődésünkben. A szakadás minduntalan jelentkezik, mihelyt életbevágó magyar érdekek tárgyalása vagy megoldása kerül napirendre akár kolóniánk életében, akár az ország kormányzásában. A magyar munkásság egy része könnyen magára ölti az internacionalizmus vörös ingét, csak egytől irtózik: hogy bármikor és bármiben a magyar nemzeti színt öltse magára. A párizsi magyar munkásság egy részének ez a sajátos jellemvonása mindenestre olyan tünet, amely a magyar kulturális élet egyik legnagyobb betegségére vall: azaz azt mutatja, hogy a magyar

nemzeti kultúra szellemi képviselői, hivatásos tanítói és terjesztői és a magyar munkásnép között nincs meg az a benső, szerves kapcsolat, amely nélkül egy nemzet társadalmi élete nem fejlődhetik egységes és egészséges irányban. Ezt a betegséget elhozta magával a kívándorolt magyarság Parisba is.

Amikor azonban a politizáló magyarság magyar-talanságáról beszélek, már csak a félreértések elkerülése végett is mindjárt kijelentem, hogy *elsősorban is csak a kommunistákra gondolok. A franciaországi szocialista szervezetek távolról sem tagadják meg magyar nemzeti érzelmeiket.* Számtalan esetben volt alkalmam bizonyosságot szerezni arról, hogy a magyar szocialisták tekintélyes tábora csak politikailag ítéli el az otthoni magyar viszonyokat, de a nemzetet, a magyar kultúra értékeit, a magyar faji közösség gondolatát nem dobja el magától.

Kétségtelen, hogy politikailag a munkásság . ezt a rétegét is a megbízhatatlanok közé sorozzák egyesek, de magyarságuk szempontjából nézve működésüket, gondolkodásukat, életüket, nyugodtan állíthatom, hogy legalább olyan jó magyarok, mint a Magyar Ház köré csoportosuló, nemzeti érzelmeikre büszke magyarok.

Nem egy szocialista munkással beszéltem már idekint. Többízben összejöttem a Magyar Szocialista Szakszervezet vezető tagjaival is. Beszélgettem velük. Szó került mindenre. Nem az érdekelt, hogy politikailag hogy gondolkodnak, mert azt számtalanszor megírták már, hanem az, hogy gondját viseli-e gyermekének, vigyáz-e arra, hogy anyanyelvét megtartsa, hogy magyar történelmünket, irodalmunk nagyjait a gyerek ismerje és szeresse. Az érdekelt, hogy vágyik-e haza, szeretettel gondol-e még falujára, szereti-e a magyar dalt, a magyar zenét, táncolja-e a csárdást, hazamegy-e néha szabadságra, látogatóba? Az érdekelt, hogy járhatja-e a magyar újságot, olvas-e néha magyar könyvet és vasárnaponként megy-e templomba?

Kevés az olyan itt élő magyar szocialista munkás, aki e pontok bármelyikét megtagadná.

A franciaországi magyar szocialistáknak társadalmi élete különben ezt igazolja is. Persze közel kell menni

hozzájuk, érdeklődni kell munkásságuk iránt. Nem kell félni, hogy mindjárt beütik az ember fejét. A magyar politikai élet egyik legnagyobb hibája szerintem éppen az, hogy nem akarja felismerni, hogy van érték és van magyarság ebben a baloldali pártban. Lehet, hogy az otthoni szocialistapárt még nem jutott el annak a ténynek a felismeréséhez, hogy *a szociálpolitikát nem kell feltétlenül internacionalista szellemben végeznünk*, de a franciaországi magyar szocialisták már érzik, sőt be is vallják, hogy *a szocializmus, mint program nem zárja ki a nacionalizmust*. Saját bőrükön tapasztalják ezt itt. Látják, hogy a *francia munkástársaik szívvel-lélekkel elsősorban mindig franciák*, csak azután szocialisták.

— Kilencven százalékgig nacionalisták vagyunk már mi is, — mondta nekem egyszer egy vezető ember Suresnesben. Azt, hogy magyar vagyok, hogy idegen vagyok, mindig érzem itt s éreztetik is velem minduntalan. Mihelyt beáll egy kis munkanélküliség, francia társaim keresetlenül a szemembe vágják, hogy ez miattunk van, mert elesszük előlük a kenyeret. Hát ez a francia szocializmus. Megértem őket s igazuk van. *ők elsősorban franciák*. Nekünk is ilyeneknek kell lennünk! *Ezt otthon nem látják így*, mert nem volt alkalmuk ily mértékben érezni az egyenlőtlenséget, mint nekünk, vagy bárhol idegenben élő magyar munkással, már tudjuk, hogy mily nagy ereje van a nemkástestvérünknek. Mi, akik híven kitartunk programunk zeti gondolatnak. Persze politikailag nem harcolhatunk érte a mai állapotok mellett, de lelkünkben kívánjuk a magyarság sorsának jobbrafordulását!

Íme így beszél egy franciaországi magyar szocialista, — aki itt is, meg haza is fizeti szakszervezeti tagdíját, mert a pártfegyelem így kívánja.

A franciaországi magyarságnak ez a része tehát nem szakadt ki a magyar kultúrközösségből, ha távol tartja is magát a Magyar Szövetség szervezeteitől. Tény, hogy ezzel nagyban megnehezítik munkánkat, de magatartásuknak — ismétlem, nem magyartalanságuk, hanem a fennálló politikai helyzet az oka.

Bizonyíték, hogy nekik is van dalárdájuk, sport-egyesületük. A *Szervezett Munkások Dalköre* épúgy éneкли a magyar dalt, mint a *Lyra*. Csak az egyik politizál is mellette, a másik nem. Különben mindkét dalárdának a tagjai rendes munkás emberek, akik feláldozzák esti szabadságukat, hogy dalba öntsék magyar érzelmeiket. Bálákat rendeznek s egész éjjel magyar nóta mellett mulatnak s csárdást táncolnak.

S hogy mennyire nem kommunisták, azt legszebben legutóbbi pártpolitikai gyűlésük igazolja. A *III. internacionálé* megkörnyezte őket ugyanis, hogy egyesüljenek s akcióikat ezután közös megbeszélés és irányelvek alapján hajtsák végre. Nos, a franciaországi magyar szocialista szervezetek egyhangúan elutasították a kommunisták ajánlatát *s kereken kimondták, hogy hallani sem akarnak fűzióról*. A két párt között olyan nagyok az ellentétek, hogy a harc erősebben áll, mint valaha.

Politikai emigránsok.

Paris nemcsak a gazdasági emigránsok, de a magyar politikai menekültek hazája is. Bécs csak addig volt kellemes pihenő számukra, míg a konjunktúra tartott. Mihelyt Ausztriában is beállott a munkanélküliség és a tőzsdéket végigszántó baisse — a magyar forradalom emigránsai Parisba tették át székhelyüket. Ez a boldog gazdag város szabadságot és megélhetést is biztosított nekik. Százan és százan élnek ma itt — a francia baloldali pártok védőszárnyai alatt. Nem politikai, hanem gazdasági védelmet értek ezalatt. Állásban vannak mind. Dolgozhatnak. Kiutasítás esetén *Leon Blum* egy telefonbeszélgetése végleg ren-dezi az ügyet. Politikai szabadságuk egyenlő a franciákkal, írhatnak, gyűlésezhetnek, amennyit és ahogy csak akarnak — mindaddig, míg a francia államrend megbontására akciót nem rendeznek. Erről persze szó sem lehet. Még a kommunisták sem gondolnak rá komolyan, bármennyit összefirkálnak is — Riadójukban.

Amikor a franciaországi magyarság életéről, berendezkedéséről, problémáiról, szervezeteiről beszél ez a könyv, amikor a többszáz érdekesebb magyar fej közül néhányat megrajzolok, nevetségesen elfogult lennék, ha politikai emigránsainkat elhallgatnám. Nem egy párt vagy rendszer krónikája ez az írás, hanem a franciaországi magyarságé, mely kicsiben elhozta magával ide is magyar életünk minden megnyilvánulását, erejét és gyöngéit, hitét és kétségeit, politikai nézeteit, egész magyar sorsát.

Ilyen szempontokból kiindulva, nézzük hát, hogy élnek, mit csinálnak *ma* azok, akik a nagy háború után szerepet játszottak történelmünk egyik legszomorúbb korszakában.

Ha a *Montparnasse-on* ülsz egy este, a *Café du Dowe*-ban, vagy a *Coupoie-han* és figyeled azt a kozmopolita világot, mely körülötted különböző színű és ízű aperetívet iszik gondtalanul és elnézed a kávéház előtt tolongó sok csinos nőt és a hallatlanul gyengén öltözött férfinemet — kikről senki sem tudja honnan jöttek, hova mennek, miből élnek — ne csodálkozz, ha valaki melletted kelleténél is hangosabban megszólal magyarul:

— Odanézzen, ott megy *Károlyi Mihály*.

Így történt velem egy szép őszi este. Ott ment el előttünk, egyedül, megöregedve, hajlott háttal, az októberi forradalom vezére, Károlyi Mihály gróf.

Hosszan utána nézünk. Szürke, puha kalapja erősen kopaszodó fejébe süpped. Egy pillanat s a tömeg tovább hullámszik.

Szomszédom újságíró. Többször volt Károlyinál és amit tudok, tőle tudom. Egyszerű, elmondható tények.

Károlyi Mihály az Avenue Lowendale 22—24—26. számú bérpalotában lakik. Kíspolgárias, de ízlésesen berendezett 5 szobás lakása van az első emeleten. Egyetlenegy francia cseléd főz és takarít.

Gyermekeivel franciául és angolul beszél. Felesége, *Andrássy Katinka* grófnő, még mindig fiatal, szép és arisztokratikus. Mindez nem akadályozta meg abban,

hogy férjével a legszűkösebb napokban is kitartson. Teljes mértékben osztja Károlyi politikáját. Volt; idő, amikor dolgozott. Műtárgyakkal, antikvitással foglalkozott, kenyeret keresett.

Andrássy Gyula halálával anyagi viszonyaik rendbejöttek.

Károlyi Mihály idejét politikai eszmecserekkal tölti. *Barbusse* lapjának tiszteletbeli munkatársa. A francia baloldali politikusokkal állandó összeköttetést tart fenn, s ezek nem egyszer kikérik a középeurópai eseményekre vonatkozó véleményét.

Közben itt-ott kiad egy politikai röpiratot. «*Tiétek a föld*» című kis munkája, üzenet a magyar földműves-szegénységnek. *Teoretikusan erősen kommunista tanokat vall és hirdet* anélkül, hogy praktikusán a mai oroszországi viszonyokat teljes egészében kívánatosnak tartaná. Szerinte *Oroszországban* is erős jobbrakanyarodás fog bekövetkezni, főleg az emberi jogok kiterjesztése következtében. Károlyi Mihály fanatikusa az emberi jogoknak. Teljesen elítéli a magyar viszonyokat, de még a nyugati demokráciát is.

A *Tiétek a föld* című könyvében ezt írja:

— Nekem más demokrácia kell: az igazi! Az, ami ott kezdődik, hogy a földműves a földet, a munkás a gyárat, a bányász a bányát és a vasutas a vasutakat a közösség javára kezébe veszi. Akkor aztán lehet demokráciáról beszélni.

Rendkívül sötéten látja a magyar jövőt. Szerinte az országnak nincs más kiútja, mint az internacionalizmus. A revízióról ezt mondja:

— A versaillesi és a trianoni békeszerződés nemcsak igazságtalan, hanem tarthatatlan is. De ezeken csak egyféleképpen lehet segíteni, úgy hogy a magyarság városi és földművesmunkássága megteremti a dolgozó tömegekre épített új állami rendet. Az ilyen magyar államnak nagy hatása lesz a szomszéd országokra is, mintahogy az októberi és a márciusi forradalomnak is megvolt a maga hatása. A szocialista munkás és a parasztállam erős rokonmozgalmakat fog kiváltani a szomszédos országokban, amik megteremtik az alapját

egy olyan testvéri együttműködésnek, ami százszor többet ér, mint a régi területeknek felében vagy harmadában való visszafoglalási.

— Ha létrejön a dolgozók gazdasági és szociális érdekközössége alapján a *dunai országok szövetsége*, azonbélül megszűnik a nemzetiségi elnyomás, ezzel eltűnnek a mai mesterségesen szított ellentétek és elhalványulnak azok a határvonalak is, amiket a mai rend politikusai húztak a népek közé. Ahelyett, hogy kizárólag földrajzi célokat követnénk, mi olyan rendezést akarunk, ami gyökeresen kiirtja a régi bajokat és új talapzatra építi fel a dolgozók Magyarországot, a dolgozók Európáját.

Igy gondolkodik Károlyi Mihály ma. Teljesen elítéli a rendszert, viszont elismeri a magyar nép életképességét és faji tulajdonságait. Egyedül a magyar paraszttól várja Magyarország feltámadását. Ezt haragja végig könyvében.

A magyarországi szocialistapártot gerinctelennek, értéktelennek tartja. Szerinte nincs tehetség ebben a pártban. Megalkuvásukért ostorozza őket. Nem kímél senkit, aki ma otthon hatalmat, pénzt, tekintélyt jelent. Károlyi Mihály a legszélsőbb baloldali politikus ma is, *sőt talán sohasem volt ennyire baloldalon, mint ma*. Az októberi forradalom dadogó vezére — új magyar forradalomra vár Párizsban. Addig is benézeget a *Coupo-leba*, mint a többi magyar, iszik egy aperót s elmélázva akad meg a tekintete az illatos, párás levegőbe cikkázó vörös reklámfényeken... Parisban van...

*

Asnièresben lakik, Párizstól 10 percre, Kőbányának híres plébánosa, az «aranyszájú» *Hock János*. Egyszerűen, csendesen, mindentől visszavonultan.

Nővére vezeti a háztartást. Ennek leánya férjnél van és dolgozik. Így él meg szerényen az októberi idők legnépszerűbb forradalmi papja.

Azt mondtam mindentől visszavonultan él. Ez annyira igaz, hogy még beszélgetni sem lehet vele

politikáról. Középkori egyházi irodalmat, Szent Ágostont, Aquinói Szent Tamást olvas és a Bibliát'. A hajdani harcos szellemből absztrakt lény lett Filozófus.

Nagyon megöregedett. Fáradt szemei megtört ember benyomását teszik. Igaz, hogy hetvenedik esztendejét is betöltötte már.

Hoch János hazavágyik. Talán az egyetlen magyar politikai emigráns, aki földél alá óhajt kerülni ma — otthon. Annyira nem érdekli a magyar politika, hogy a Károlyitól egészen sötétnek tartott mai Magyarország neki egyszerűen szülőföldet jelent, hazát. Magyar levegőt, magyar szót, ismert magyar harangok mélabús beszédét. Haza akar menni. Ez az egész, amit megtudtam róla.

A magyarországi kommunizmus után hónapokon keresztül börtönben ült egy fiatal irodalmi kritikus felesége, *Bölöni Györgyné*, írói nevén *Kémeri Sándor*.

Kiszabadulása után megjelent egy könyv Bécsben: a *Szenvedések útja*. Súlyos dolgokat ír meg, kormányzó-sértést követ el s többet nem mehet haza.

Mint a többiek, Bölöniék is felcserélték az osztrák fővárost Parissal. S erre minden okuk megvolt. *Bölöniné Kémeri Sándor* már húsz évvel ezelőtt ismert név volt Párizsban. *Bourdelle*, *Rodin*, *Anatole France* társaságához tartozott. Kitűnő tolla, műveltsége a legelőkelőbb francia szalonokat nyitották meg előtte.

Amikor Anatole France régi barátnője, *Madame Caülavet* meghalt, *Thaïs szerzője* búskomorságba esett. Orvosa levegőváltozást és új titkárnőt ajánlott neki. Anatole France elfogadta az okos tanácsot. Orvosa és Kémeri Sándor társaságában elutazott Olaszországba.

Kémeri Sándor és a napsütéses firenzei séták helyreállították a híres francia író kedélyét. *Les promenades d'Anatole France* című könyvében Kémeri Sándor részletesen elmondja az érdekes olaszországi utat. A legnagyobb csodálat hangján beszél az íróról, kit későbbi titkára, *Jean Jacques Brousson* kíméletlen szatírával intézett el.

Bölöniné idősebb asszonyka benyomását tette rám. A Zola-ünnepélyen láttam legutóbb Barbusse és Zola leánya társaságában. Egyszerűen öltözik. Amint halom, egyedül vezeti háztartását, mos, vasal, főz és ír. Rengeteget dolgozik. Nemrég jelent meg az egyik leg-híresebb francia szobrászról írt könyve: *Visage de Bourdelle*.

Kémeri Sándor az emigráns magyarok társaságában előkelő szerepet tölt be és Károlyi Mihályékkal szoros barátságot tart fenn. Férje, *Bölöni György*, valamikor középiskolai tanár és a *Világ* irodalmi kritikusa volt. Feleségül vette azonban Anatole France titkárnőjét és a forradalom után a bécsi Magyar Újság főszerkesztője lett. A párizsi politikai emigránsok között ő képviseli azt az intellektuel elemet, amely sok jó gondolattal, de rendkívül kevés gazdasági érzékkel folyton próbálkozik, de semmi sem sikerül neki.

Tehetségével már régen egy irodalmi folyóirat igazgatója, sőt tulajdonosa lehetne, ha kereskedelmi érzéke több volna. Hol ide, hol oda ír tanulmányokat, cikkeket. Munkatársa a *Monde* és a *Paix Mondiale* c. revüknél. Páratlanul érdekei irodalmi összekötetései vannak. S mégis szegények — mondja informátorom.

*

Mindenki tudja, hogy *Diener-Dénes József* államtitkár volt a Károlyi-kormányban. Polgári politikus, sőt meglehetősen nacionalista a forradalom idején. Ma tisztán szociáldemokrata. Legnagyobb ellenségének a kommunistákat tartja. Velük hadakozik a legtöbbet.

Megtört, fáradt, állandóan betegeskedő ember. Bolyegkereskedéssel foglalkozik. Rosszul beszél magyarul. Nem csoda, örökéletében német lapokba írt.

Nemrég jött vissza Bécsből. Szemoperációt hajtottak végre rajta. Volt idő, amikor a hozzáforduló magyarokon igyekezett segíteni. Pénzt nem adhatott, mert az neki sincs, de kezükre járt, hogy munkapapírt kapjanak. Ma már Diener-Dénes sem tud Carte d'Identitét szerezni . . .

Időnként középeurópai cikkeket ír a *Populaire-he*. Ha a grand boulevardon sétálsz néha, nem egyszer láthatod, mint fesledező, gyűrött nadrágban totyog az öreg. Aztán megáll valamelyik Café előtt.

Ha ismerősre akad, kedélyesen a vállára üt s rögtön politizálni kezd.

— Tudod, hogy lassan kezdek királypárti lenni? — mondta legutóbb újságíró ismerősömnök.

Az illető ma sem tudja, hogy Diener-Dénes humorának volt-e komoly alapja vagy sem. Csak az a csodálatos, hogy a *Populaire* még ma is komolyan veszi — információit . . .

*

Hajdú Jenő Fiúméban volt banktisztviselő, majd újságíró. Mikor a tanácsköztársaság Károlyitól átvette az uralmat, személye előtérbe került. Mint a Hajducsalád egyik esze, hamarosan komoly szolgálatokat tesz a szovjetkormánynak. Kiküldik Olaszországba.

Itt éri őt az ellenforradalom. Menekülnie kell, mert közben *Mussolini* diktátor lesz. Rövid bécsi és berlini tartózkodás után teljesen szegényen Párizsba jön.

Azzal kezdi, hogy lapot alapít az idegen turistáknak. A dolog nem valami jól megy. Erre egy színházi hetilapot dob a boulevardokra és sikert arat. Rengeteg pénzt keres. Tizenhét embert foglalkoztat, köztük tizenegy magyar emigránst.

De jön a krízis. 1930-ban *Hajdú Jenőnek*, ki különben *Pierre Partout* néven ír, megint befagy az üzlete, hogy az ő szavaival éljek.

Most újabb forrást nyitott. Házassági prospektust ad ki *Revue Nuptiale* néven.

Egyáltalában nem politizál. Azt sem tudja, melyik párthoz tartozik, annyira kiábrándult az utolsó 10 év alatt minden szocialista és kommunista jel-szóból.

Egyszerűen párizsi polgár lett. Családapa. Pártatlanságát annyira viszi, hogy időnként bejáratos a Magyar Házba is. Nem egyszer ott látom a könyvtárban.

Két kis gyermeke van. Csak franciául beszélnek, pedig az anyjuk, amilyen szép asszony, — időnként filmezik is Párizsban — azt hallom, olyan jó magyar is.

*

Az októberi forradalom legelső áldozata *Tisza István* volt. A hónapokon át lefolytatott izgalmas nagy per a gyilkost *Mauthner István* személyében találta meg.

Halálra ítélték.

Mauthner István azonban, hogy-hogy nem, a börtönből megszökött. Az eset óriási feltűnést keltett. A rendőrség nyomozó apparátusa csütörtököt mondott. A vádlott eltűnt.

Az egyetlen biztos hely, ahova mehetett, Paris volt. A határhoz túlközel fekvő Bécs *Mauthnernek* nem nyújthatott nyugodalmat éjszakát. A pesti börtönből tehát egyenesen szajnaparti városunk falai közé sietett. Paris akkoriban még tárt karokkal fogadott minden magyart.

A mérnök Mauthnerből kocsmáros lett. A St. Paul metro közelében levő vendéglője éveken át látogatottságnak örvendett. Az első volt Párizsban. Klientúrája azonban többször magára vonta a rendőrség figyelmét. Bizonytalan existenciájú, Carte d'Identité gyártó vendégek előszeretettel vacsoráztak meg nála. Ez hovatovább kellemetlen volt számára. Eladta a kocsmát és szakmájának megfelelően fémüzemet nyitott.

Most rendes, polgári életet él. 36 Bd. des Bastilles alatt van az üzlete. Kedves informátorom azt mondja róla, hogy még a legbizalmasabb barátai előtt is hangoztatja ártatlanságát.

Ezeket az információkat kaptam Párizsban élő ismertebb politikai emigránsainkról egy este, a Montparnasse-on, a Café du Dôme terraszán ülve egy párizsi magyar újságírótól . . .

Magyar kommunizmus Franciaországban.

Európa valamennyi országában vannak gazdasági és szociális bajok, a munkásság helyzete mindenütt nehéz, mert az élet drága. A munkanélküliség *Angliában, Németországban* milliókat kárhoztat tétlenségre és nyomorúságra, más országokban is tízezrekre, vagy százazrekre rüg a munkanélküliek száma. A világháború megbontotta Európa gazdasági egyensúlyát és a nyomasztó életviszonyoknak súlya elsősorban a munkásságra nehezedik. Mi sem természetesebb, minthogy a munkásság védekezni igyekszik és megoldást keres helyzetére, hogy biztosabbá tegye jövőjét. *A szociális intézmények fejlesztése jogos kívánsága a munkásságnak.* Ez elől józan államférfi nem zárkozhat el, mert a munkásosztályt ért csapások az egész nemzet testén nyitnak sebet. De vaknak és süketnek kell lenni ahhoz, hogy a megoldást az egyik napról a másikra, vesszőcsapásra akarjuk megvalósítani. A törvény maga nem elegendő arra, hogy az életviszonyokat minden átmenet nélkül azonnal megváltoztassa; a gazdasági átalakulásnak csak akkor lehet kedvező eredménye, ha kellő elismeréssel lassan megy végbe.

A kommunizmus csodadoktorai azonban máról-holnapra akarnak új világot teremteni. És milyen eszközökkel! Elszomorító arra gondolni, hogy az általuk hirdetett nemzetköziség elsősorban azt az erőt akarja lerombolni, mely az emberiség kultúrájának egyetlen és sarkalatos eredője: a nemzeti egység. A népek változatos és csodálatos szellemi termékenysége sohasem jöhetett volna létre, ha a föld több milliárdos embertömegében nem alakultak volna ki kisebb-nagyobb szigetek és ezeken a szigeteken egy közös nyelv, egy közös múlt, egy sajátos eredeti szellemi élet. S ezt a tökéletes politikai és kulturális összhangot, — mely minden népnél külön-külön fejlődve a legcsodásabb színekből álló virágcsokrát nyújtja az emberiségnek — ezt az évszázados, évezredes törté-

nelmi eredményt: *a nemzetet* akarja megsemmisíteni és egy képzelt világegységet helyébe állítani — a kommunizmus.

Igenis, vannak általános emberi érdekek, de ezeket is csak a nemzet keretei között szolgálhatjuk határozatosan. Még az is, aki magát nemzetközinek vallja, magában hordja nemzeti sajátosságait. Magyar, franciát, angolt ismerünk, de nemzetközi embert ki látott közülünk? Itt Franciaországban, a legjobban tudjuk valamennyien, hogy a francia nyelv ismerete nem változtathat át bennünket franciákká. Kétségtelenül érdemes arra gondolni, hogy az ősember családszervezetéből miként *fejlődött* ki a törzs, a törzsből a nemzetiség, a nemzetiségből a nemzet, s ebből arra következtetni, hogy a következő fejlődési stádium a nemzetek keretén messze túlterjedő egység kialakulása lesz. A közlekedési eszközök tökéletesedése, mely az emberek között, sőt világrészek közötti érintkezést a repülőgép és a drótnélküli távíró feltalálásával csodálatosan megkönnyítette, szintén elképzeltetheti velünk, hogy a nemzetek közötti különbségek a közel jövőben csökkenni fognak. Kétségtelen az is, hogy az emberek közötti kapcsolatok mind gyakoribbá és szorosabbá válnak, de vajjon megbontja-e a szélesebbkörű összefüggés az előbbi kereteket? A családot a nemzet nem semmisítette meg, sőt a nemzet erőssége mindig a család volt s az is marad. A nemzetközi érintkezés szellemi téren a nemzet kulturális javait gyarapítja. Az ilyen értelemben felfogott nemzetköziség nemcsak kívánatos, hanem szükséges is s az emberiségnek igazi közös érdekeit szolgálja.

Ha valaki, úgy mi Franciaországban élő magyarok, okulhatunk a francia történelem tanulságaiból, melyek ékesen bizonyítják, hogy a nemzeti összetartás mily hatalmas erőt adhat a nehézségek legyőzésére. A világháború folyamán láttuk, hogy Franciaországban a baloldali és jobboldali pártok mint fogtak össze, mint egyesültek a nemzeti érdekek védelmére. A francia politikában a háború kitörésével megszűnt a jobboldal, megszűnt a baloldal és nem maradtak csak

franciák, akik apjaik örökének védelmére keltek. De bárhova tekintsünk, mindenütt a nemzeti erők munkálkodását látjuk, még ott is, ahol nemzetköziséget hirdetnek. Ha az internacionalizmus pusztításai ellenére *Szovjet-Oroszország* még ma is áll, úgy annak okát főleg abban kell keresnünk, hogy a nemzeti érzés forrása még *ott nem apadt ki*, jó oroszok maradtak és Oroszországot kívánják szolgálni. Mert a nemzeti érzés a *kapitalizmus és a proletariátus* harca felett áll: a nemzeti érzés nincsen földi javakhoz kötve. Akik mégis azt hiszik, hogy a nincstelenek érdekében cselekszenek, midőn a haza ellen bujtogatnak, a természet ellen viselnek háborút, mely belénk oltotta a nemzeti érzés csiráját: a szülőföld szeretetét. Az ilyen romboló munka csak fokozhatja a szegények szegénységét a legtermészetesebb emberi kötelek felbonthatásával.

Az örökbéke megvalósításán kívül a szociális fejlődést akarják még a nemzetköziség hívei szolgálni. Mintha ugyanazok a szociális szükségletek mutatkoznának a világ minden pontján s egy törvény, hogy ne mondjam egy kalap alá lehetne vonni a föld minden lakóját egyaránt. Aki résztvett nemzetközi kongresszuson, melynek hivatása az emberiség bizonyos törekvéseit közös nevezőre hozni, az meg kellett, hogy győződjék ennek a feladatnak mérhetetlen nehézségeiről. A legtöbb nemzetközi kongresszus egy-két semmitmondó frázison kívül mást nem tud adni, mert az érdekek sokfélesége a hathatós munkát lehetetlenné teszi.

Az égetően sürgős *szociális problémák megoldását* tehát megint csak *a nemzeti élet keretén belül lehet komolyan keresni*. Mindig megértem azt a hangot és magam is vallom, hogy egy nemzet méltósága megkívánja, hogy minden polgárnak tisztességes megélhetése legyen s az aránytalan, *középkori viszonyokra emlékeztető vagyoni eltolódások megszűnjenek*, mintahogy francia földön például már a XVIII. században rendeződtek. Elengedhetetlenül szükséges, hogy minden magyarnak lehetősége legyen egészséges életfeltételek között élni. Hogy az árvákat, a földhözragadt proletárt gyámolít-

suk, hogy gyermekeinket ne hagyjuk már zsenge kórházban koldulni, az asszonyokat erejükön felül dolgozni, hogy a megrokkant munkás ne kerüljön az utcára. Hogy ez a szó: *proletár*, a maga kétségbeejtő értelmével, megszűnjön! Mindez szükséges, de ezért nem kell mindjárt feladni a nemzeti gondolatot!

A legérdekesebb a dologban az, hogy *maguk az oroszok sem adják fel*, sőt legújabb és legügyesebb politikájuk abban csúcsosodik ki, hogy *a nemzeti gondolat jegyében bolsevizálják Indo- Kínát, Perzsiát* —sa magyar kommunisták mégis megtagadnak mindent, ami nemzeti tradíciójával, kultúrájával, erejével összefügg!

Hála Isten, csak tagadják, de távolról sem képesek kolóniánk legderékabb, legértékesebb rétegében a magyar lelket megölni. Az a néhány száz a sok tízezer között, akiket már elsodort végleg az ár — azokért nem fájunk, azok már tényleg nem magyarok. Ezeket megpróbáltatásaink választóvize már kivette nemzetünk testéből — örökre.

És hiába bocsátják áruba fajtájuk ellen fent fegyvereiket — sohasem fogják megérni a magyar nemzeti élet szétbomlasztását, még anarchia árán sem. A nemzeti eszmének olyan erős, ifjú harcos serege van otthon is, itt is, mindenütt a világon, hogy ezen keresztültörni semmiféle emberi hatalom nem tud.

A mi nemzetünk határai sem állnak meg az ország határánál, hanem messze túlterjednek azon s magukba zárnak mindenkit, aki magyarul érez, bárhova vesse is a sors. Elszakított véreink, a gazdasági helyzet nyomása alatt kivándorolt honfitársaink csak fizikailag váltak meg Magyarországtól; a magyar nemzettel való kapcsolataikat nemzetközi gondolat, idegen hatalom ketté ne vághatja, csak saját maguk téphetik azokat szét.

A franciaországi magyar kommunizmus *térhódítása tehát csak látszólagos*. Én nem félttem ezt a magyarságot, bármilyen hangos is a «Riadó»! Hatása kétségtelenül demoralizáló, külsőségeiben durván romboló. Politikailag veszedelmes, de a nagy tömeg lelké-

ből faji öntudatunkat kiölni nem tudja. Kétségtelen, hogy sok mindent megingat bennük, ami az anyaföldhöz, a magyar múlthoz köti őket, de ennek túlnyomó részben nem a kommunista hatás, hanem az otthoni tarthatatlan gazdasági berendezkedés az oka. Ha egyszer rendbejön az ország, ez a tömeg, mely mondom nagyrészen magyar maradt, boldogan menne haza békésen dolgozni. Ismétlem, a komoly munkásrétegre gondolok, amelyet komolytalan, lelkiismeretlen bérencek és egy-két ábrándozó meg-megkísért, de elsodorni tőlünk sohasem tudja.

A kommunista szervezetek munkájával szemben van-e orvosság? Történik-e ellensúlyozására valami a franciaországi magyarok között? Láttuk, hogy egy szervesen kiépített hálózata van már-már a Magyar Szövetségnek. Láttuk a párizsi magyar kereteket, e komoly alapokon nyugvó szociális munkát és a *Magyar Ház* szisztematikus és minden irányba kiható gondoskodását. És rögtön meg fogjuk ismerni a vidéki szervezeteit is. Kétségtelen, hogy ennek a lehetőségekhez mérten felépített központi szervnek jelentősége igen nagy; nélkülözhetetlensége már csak abban is nyilvánvalóvá lett, hogy ha véletlenül nem létezne, akkor nemzeti érzéseiben megmaradt magyarokról ma már nem beszélhetnénk Franciaországban. És mégis van talaja a kommunizmusnak?

Van. Van, mert a magyar munkásság árvagyermek volt mindig otthon. Valljuk meg őszintén, hiszen ez úgysem titok, hogy a munkásosztály kulturális színvonalát sohasem igyekeztünk a múltban felemelni. Soha senki meg nem próbálta volna bekapcsolni őket a magyar nemzeti élet vérkeringésébe. Nem törődtek velük. Így aztán — minden ellenőrzés, gondoskodás nélkül — birtokába vette ezt a társadalmi réteget a demagógia. Szabad-e csodálkozni tehát azon, hogy a párizsi magyarság egyrésze erősen hajlik balfelé, sőt a nemzeti ellenség felé, amikor itt valósággal tombol a politikai szabadság? Ilyen körülmények között csak az a csodálatos, hogy alapján véve mily kevesen vannak az egészen vörösök.

Amíg az otthoni munkásság érzelmeiben és kultúrájában magyarabbá nem válik, addig idekint a kolónia egységét politikailag és érzelmileg megvalósítani nem lehet.

Tudom, hogy mélyenjáró tömeg-pszichológiai erőket máról-holnapra eliminálni képtelenség. A magyarság itteni szervezkedésének pedig legnagyobb akadálya éppen az a láthatatlan földalatti erő, amely rombolja ebbe a szabadabb levegőbe került munkásság nemzeti érzületét. De könnyű rombolni ott, ahol sohasem volt erős alapokra építve magyarságunk. A kommunisták könnyűszerrel ostromolják tehát az ipari munkásságot, mert ugyancsak elfelejtették felvértezni őket ilyen támadások ellen.

Szabad-e késlekedni még? Magyarországon 400.000 lelket meghaladó többé-kevésbé érintetlen ipari munkás vár kenyeret és valami mást, mint amit ezidő szerint szellemi táplálékul nyújtanak neki. Ezen a ma még várakozó, minden szélső baloldali törekvéssel szemben passzív magatartást tanúsító munkástömegnek keresztül kellene megindítani a magyar népnek lelki és szellemi reorganizálását. Ennek a tömegnek a lelkében erős nemzeti érzés szunnyad. Ez a tömeg a magyar falvakból, a magyar kisvárosokból, egyszerű tanyákról került a gyárakba és műhelyekbe. Ennek a tömegnek csak a lelkéhez kell megtalálni az odavezető utat.

A *Franciaországi Magyar Szövetség* nagyrészen már megtalálta a módját, hogy az egyes ipartelepeken élő magyar munkásság megmaradjon nekünk. De a Magyar Ház s a köré csoportosuló magyar egyesületek erőfeszítése, önzetlensége nem elegendő ehhez a munkához. Valaminek jönni kell hazulról is s ez nem lehet más, mint egy *gazdasági rekonstrukció* és egy *új, erőteljes kultúrmunka*. Ha majd az országban a magyar értelmiség színe-java érintkezésbe kerül a munkássággal, ha majd a nemzeti kultúra képviselői és a munkásság között megfelelő és állandó kapcsolat lesz, akkor ennek visszhangja és kihatása lesz a párizsi magyar kolónia életére is. Egész jövőnk azt kívánja, hogy a magyar

munkásság és parasztság tömegeit felemeljük, tanít-suk és belekapcsoljuk a magyar nemzeti kultúrközös-ségbe, hogy a haladó magyar értelmiséggel egy politikai pártba, *a magyar dolgozók pártjába sorozva*, elfoglal-hassák helyüket az ország kormányzásában és újjá-építésében.

*

A franciaországi kommunisták romboló munkája azonban nemcsak a politikamentes magyar szerveze-tek, a békésen szórakozó, magyar kultúrát kereső tele-pek ellen irányul s általában minden magyar ellen, aki nem vörös, hanem *a francia állami berendezkedés ellen is*. Eltekintve most mindentől és csakis ebből a szempontból bírálva a franciaországi magyar kommu-nista szervek működését, — megállapíthatom, hogy *felháborítóan ártalmas munkát végeznek*. Ártanak a ma-gyar munkás becsületének s ártanak száz és száz ma-gyar családnak, mert a francia ezen a téren nem ismer tréfát.

Bármily türelmes is ez a nép a háború után be-vándorolt idegenekkel szemben, türelmének vannak határai.

Franciaországban minden intelligens ember tudja, hogy az idegen munkaerő az ország gazdagodását szol-gálja, mert a háborúban elpusztult emberanyagot egy-két év alatt szaporodás útján nem pótolhatják. Az is kétségtelen, hogy a bevándorolt csak kézierő tekin-tetében jelenthet pótlást, egyébként nemzeti szem-pontból bizonyos hátrányokkal jár a különféle nyel-ven beszélő, a francia szokásokkal nem otthonos mun-kások nagyszámú letelepedése. Hiszen az idegen mun-kás kenyérkereseti szükségből elhagyja ugyan hazáját, de nem véglegesen és ha ez volna is szándéka, olyan akadályokkal kell megbirkóznia, melyek elfranciáso-dását hosszú évtizedekre eltolják.

Franciaországban az idegen munkásnak kivétele-sen kedvező helyzete van: egy hosszú fejlődés ered-ményét élvezheti és olyan szabadságot talál, mely módot ad neki arra, hogy nemzeti sajátosságait épség-

ben tarthatja. Senki sem akadályoz meg minket itt abban, hogy magyarságunkat nyíltan valljuk és honfitársainkkal közös érzelmeink és közös érdekeink ápolására egyesüljünk. *Franciaország a szabadság hazája* — szokták mondani s ebből a szabadságból nekünk, idegeneknek is bőségesen kijut.

De ha ezzel a szabadsággal visszaél valaki, azt kíméletlenül kiteszik a határon. A felforgató elemekkel szemben a francia rendőrség *Chiappe* uralma alatt nem ismer pardont. A legutóbbi északi sztrájk alkalmával több száz magyar munkást toloncoltak ki. Párizsban minden nap kiutasítanak egy csomó embert. Magyar persze mindig van közöttük, nem is egy. Franciaországban a gazdasági helyzet még ma is annyira kiegyensúlyozott, politikai helyzete annyira szilárd, hogy a hatóságok minden veszély nélkül lekicsinyléssel kezelhetik a forradalmi akarnokokat, de kétségtelen, hogy amint a helyzet fenyegetőre válnék, a francia nép életakarása kíméletlenül eltiporna minden ellene irányuló megmozdulást. Az 1871-es kommün története intés lehet mindazoknak, akik erről megfeledkeznének.

Időnként azonban példát statuálnak mintegy figyelmeztetésül. Mennyi magyar család jutott így már *koldusbotra!* Ez a másik megbocsáthatatlan bűne a magyar kommunizmusnak.

Kevesen vannak, akik ezt be nem látnák s ennek köszönhető, hogy *a magyar munkások Franciaországban jó hírnévnek örvendenek.* Számtalanszor győződtem meg róla, hogy a munkaadók mily nagy elismeréssel viseltetnek a magyar munkás iránt, akinek képességeit a többi idegen munkások kvalitásai fölé helyezik. Ezek a munkások nemcsak saját érdekeiket, hanem az egész magyarság érdekét szolgálják. Ezek körében minden agitáció hiábavaló, mert a kommunista téveszméket józan gondolkodásuk eleve visszautasítja.

Ezek tudják, hogy mivel tartozik a magyarság annak az országnak, mely befogadta, mely nagy nyomorúságában hajlékot, kenyeret adott neki.

IV. RÉSZ.

Vidéki magyar élet.

Míg a Franciaországba kivándorolt magyarság tekintélyes része az ország szívében, *Parisban* keresett existenciát magának, addig egy másik része a vidéki nagyipari központokban helyezkedett el. Számszerűleg kifejezve talán egy harmadrészét teszik a párizsi kolóniának, de minőségileg legalább oly értékes munkáskezek, mint a párizsiak. Magyar érzelmeik szempontjából pedig jóval fejlettebb szervezeti élet-ről tanúskodnak, mint a főváros heterogén, részben visszavonult, részben túlexponált magyarjai.

A kolónia igazi gerincét tehát a vidéki magyarság adja. Nem kell sokat kutatnom, hogy miért. Már a kijövetelük is egészen más körülmények között történt, mint a Parisba egyenként szállingózó magyaroké.

A bányatelepekre, a textil, vas és selyemközpon-tokba már otthon kiválogatott és *szereződésileg* kihozott munkások kerültek ki rendszerint a munkásság leg-értékesebb rétegéből. Falukból, városokból jöttek, legnagyobbbrészt ismerték egymást, földiek voltak, rokonok. Többé-kevésbé csak munkahelyet cseréltek, de nem falut. Egyívású, homogén emberek, akik elhozták magukkal családjukat, gondjukat, de magyarságukat is. Tömegben jöttek s ez megkönnyítette számukra az ideiglenes elszakadást.

Így kerültek ki bányászaink északra, keletre, s így a textil munkásaink Roubaix-ba, Lille-be; így

cseréltek hazát a délvidéki selyemmunkások, amikor Sárvárról Grenobleba, Lyonba, Isieux-be, Colmárba jöttek dolgozni. Mindenhol jártam, mindnyájukat jól ismerem. Derék magyar emberek ezek, dolgozók, takarékosok, nyugodtak. Tisztában vannak azzal, hogy miért jöttek. Dolgoznak, hogyha egyszer hazakerülnek, hát legyen valamijük, amivel újrakezdehtik az otthoni életet.

A koldusbotra jutott magyarság egyrésze olyan megélhetési lehetőségekhez jutott itt, amelyekre otthon számítani sem lehetett. Sokan tetemes összeget takarítottak meg. Másrészük viszont sok-sok küzdelmes hónapot dolgozott végig és semmijük sem maradt. A sors tovább üldözte őket. Csökkentek a munkanapok, csökkentek a bérek, végül is elbocsátották az embereket.

Vannak olyan telepek, ahol csak napról-napra él a munkás. Adóssága talán nincs, de takarított pénz sem. Szakmaszerint, gyárszerint változik a helyzet. Az időnként beálló termelési krízis állandó bizonytalanságban tartja az embereket.

1931-ben a vidéki magyarság helyzete erősen meg-ingott. Nehéz év volt északon és délen is, keleten is. A bányász és a textil sztrájk rengeteg családot juttatott nélkülözésbe, nyomorba. A selyemgyárak lelassított üzemei megtizedelték a vidéki kolóniákat. Elzászban élő bányászaink pedig egészen tönkrementek. Egytől-egyig elbocsátották őket s most már részben otthon, részben Belgiumban vannak.

Franciaország a vilákrízis közepette még áll, de időnként sötét felhők tornyosulnak a munkásrétegek feje fölött. Lassan kitűnik, hogy itt is sok az ember. Az idegen munkás kezd feleslegessé válni. *Új transzportok behozataláról még csak álmodni sem lehet.* Az itt élők alatt is meg-meginog a föld már s aki egyszer kiesik munkájából, annak alig akad új elhelyezkedési alkalom. Ott tartunk, hogy a legszukösebb keresetnek is örülni kell, — mert másutt — egész Európában még ennyi sincs.

Amióta magyar kivándorlók telepedtek le Franciaországban, különféle kezdeményezések történtek a munkásság megszervezésére. Hat éve folyik már a szervezkedés Párizsban és vidéken, s amint már részben láttuk is, nem a magyarok egyesítésére, hanem széttagolására vezetett. S miért?

Mert nem a dolgozók közös érdekeinek vizsgálatából indultak ki azok a vezérelvek, amelyek alapján a magyarokat tömöríteni igyekeztek. Nem a *szociális szempontok*, hanem a *politikai érdekek* irányították ezt a gondolatot s a vége az lett, hogy a csoportosuló munkástömegeknek csak terhet, zaklatást és csalódást eredményezett, vagy leplezetlenül fojtogatta a politikai izgatás. Északi bányászaink sokat beszélhetnek ezekről az időkről. Elég pénzükbe került.

Ha a franciaországi magyarság soraiban széthúzást látunk, az nem a turáni átok természetes folyamánya, hanem az emigráció bujtogatásainak sajnálatos eredménye. A gazdasági érdekeket családoknak használták, de védelmükre komolyan egy pillanatig sem gondoltak és ha gondoltak volna is, hathatósan nem szolgálhatták, mert politikai szempontoknak rendelték alá őket. Már pedig a franciaországi magyarok között politikai tekintetben kezdettől fogva a legkülönbözőbb vélemények képviselve voltak s csak olajat öntöttek a tűzre, midőn egy-egy politikai jelszó alapján indították meg szervezkedésüket.

Mert nem kell úgy-e mondanom, hogy a szervezkedés tekintetében a vidék — kivéve a déli és keleti kolóniákat — tökéletesen a párizsi minta szerint oszlik meg. A nemzeti érzelműek, a szocialisták és a kommunisták külön-külön utakon haladnak. Az úgynevezett pártonkívüliek pedig hol itt, hol ott láthatók, a szerint, hogy melyik párt rendez valami jó mulatságot és hol nyújtanak hirtelenében több erkölcsi, nagyobb anyagi támogatást. Ezek az opporunisták. Elég sokan vannak.

Valahányszor végiglátogatom az északi kolóniákat, a legszomorúbb élményekkel térek haza. Nincs egy falu, nincs bánya, nincs egy gyár, ahol magyarra

ne akadnék s mindenütt csak panaszt hallok. Ínségben vannak, munkanélküliek sokan s mégis marakodnak. Még lent a tárnában is egymás szemére hányják, hogy az egyik vörös, a másik pedig «sas». Egy faluból valók, otthon békességben éltek, barátok voltak s itt ellenfelek. Átkozott politika. A helyett, hogy békében hagynák ezt a különben rendes, becsületes kis magyar társadalmat — konkolyt vetnek közéjük, válaszfalakat s egymásnak uszítják a magyart — a magyarral.

Hány családi béke borult már fel a bolsevista demagógia miatt! S hány család került így, márholnapra az utcára!? De az asszony csitító szavára nem hallgat az ember. Hiába mondja neki, hogy nem tüntetés, nem lárma kell, hanem munka; kenyeret jöttek keresni, nem pedig rendbontást, fejbeverést. Szegény magyar családok, szegény árva gyerekek . . .

A politikának ezt a végzetes szerepét néhány esztendő óta egy új, emberséges munka próbálja ellensúlyozni. A teljesen aláaknázott telepeken fiatal magyar lányok látogatják végig a családokat. Gondozásba veszik a gyermekeket, könyveket adnak nekik, tanítják őket. A munkától és a sok gyerektől megtört anyákkal elbeszélgetnek. S a tegnap még elborult lelkek kinyílnak s elsírják évek óta felgyűlt keserveiket.

A szociális nővéreknek ez a kedves, emberbaráti munkája nagy hatással van az emberekre is. Bár tovább politizálnak, de azért szívesen veszik, ha gyermekeik írást, olvasást tanulhatnak. Szóbaállnak a «kisasszonyokkal» is. Sokszor hangosabban, mint kellene, de a szelíd, finom asszonyi mosoly Iefegyverzi őket. És lassan megbarátkoznak velük. Még a legszélsőbb baloldali magyar is csak j őszemmel nézheti, ha gondoskodni kíván valaki gyermekéről. Ezeknek a leányoknak pedig semmi más céljuk nincs, mint az elhagyatott szegény magyar családok ügyes-bajos dolgával törődni, s gyermekeiknek megadni azt, amit dolgozó, fáradt apa nem adhat. Minden magyar gyermek kincs ma — mikor úgy hull szerteszét fajunk.

A vidéki magyar életben szerep jutott természetesen a papjainknak is. Fáradozásuk tulajdonképpen szociális jelleggel bír — nemcsak spirituálissal. Ők már az emberek közé is elmennek s fáradhatatlan készségükkel munkát szereznek, tanácsot adnak, valóságos szociális hivatalt tartanak fenn, mint például *Lille-ben* s a rendszeresen bevezetett istentiszteletek mellett, mint ember, mint jóbarát áll a magyarság rendelkezésére a pap.

Függetlenül tőlük, a nagyobb telepeken *politikamentes egyesületek* alakultak meg az idők folyamán. Kicsiben az otthonhagyott magyar környezetet, a megszokott hazai életet varázsolják *ide* — francia földre. Programjuk nem irányul senki ellen. Egyszerűen szórakozni akarnak, tanulni és a vendéglátó környezet barátságát megnyerni.

Közös sorsú, árva magyarok találkozó helye egy-egy ilyen vidéki egylet. Népszínművet próbálnak, újságot olvasnak, kártyáznak, sakkoznak. Beszélgetnek egy pohár bor mellett. Mint otthon.

Aztán néha, nagy ünnepkor táncra perdülnek. S egész éjjel ropják a csárdást. Magyar nótától hangoz az utca. Egyszerre elfelejtik, hogy idegenben vannak, hiszen magyar a zene, magyar asszony a párja s magyar még a bor is.

A *Francia Magyar Szövetségnek* ez a nagy perspektívájú munkája az utóbbi két esztendőben rohamos fejlődést mutat kolóniánk életében. Nincs nagyobb telep, ahol valamilyen formában talaja ne volna. A gondolkodó, józan elem rájött, hogy ez a politikát kizáró akció, nagy összefogó elveken alapul. Rájöttek, hogy mit parancsol nekik családjuk biztonsága, a magyar becsület és a különleges gazdasági érdek.

A szélsőbaloldali elemek persze megriadva látták ezeknek a magyar szigeteknek szaporodását, megerősödését. Megpróbálták a gyalázkodás és a terror minden eszközét, nem riadtak vissza a véres erőszaktól sem. Amint ezt a két év előtti roubaixi események igazolják. Azonban minden támadás csődöt mondott. A kicsiny, de erős érzelmeken alapuló egyletek meg-

tisztulva, megnagyobbodva kerültek ki a küzdelemből. Az idecsoportosuló magyarokra nem is vár hatósági eljárás, büntetés, kiutasítás. Teljesen bírják a franciák bizalmát.

Mennyivel szebb, emberibb ez a magyar társadalmi élet, — ahol a legnagyobb probléma a kenyér és a gyermek egészsége — mint az, ahol egyes egyedül csak az számít, aki vörös. Mennyivel boldogabb az a család, ahol politikai ábrándok helyett az apa esténként ölébe veszi fiacskáját és magyar betűre tanítja, mert később szüksége lesz rá!..

Északfranciaországi magyar bányászok között.

A franciaországi magyarság egyik leghatalmasabb kolóniája az északi bányavidékeken talált elhelyezkedést. Amilyen gazdag, olyan szomorú ez a vidék. A háború itt mindent elpusztított. Ezen a vidéken dúltak a legkeményebb harcok. Erre hullott el és *Verdünnet* a legtöbb francia katona. Paristól *Arrasig* meg sem áll a repülő expressz. Itt át kell szállni a vicinálisra, mely aztán végig visz az egész bányavidéken. Amerre a szem ellát, jobbra-balra tőlünk, bányatelepek sorakoznak. Mellettük az elmaradhatatlan kúpalakú salaktömb, mely az esthomályban piramisként hat reánk. Megszámlálhatatlan van belőle. A piramisok meg az elevátorgép az egyetlen látványosság ezen a vidéken. Sehol egy fa, sehol egy csinos ház, egy hangulatosabb falu. Még csak naplemente sincs, vagy csak ritkán, mert folyton esik az eső. Franciaország *leggazdagabb*, de legkietlenebb vidékén járunk.

Lenében vagyunk. A legnagyobb bányaváros. A németek porrá lötték, de a háború után teljesen újjáépült. Vöröstégla az egész város. Akárcsak a többi errefelé. *Lenstől Libercourtig* és nagy ívben egész *Douéig* egyik város olyan vörös, mint a másik. Az összetévesztésig egyformák. Szinte érthetetlen, hogy a franciák a szegény földalatti népnek ily komor és rideg otthonokat

építettek. Ha már újra kellett építeni az egész vidéket, valamivel kellemesebb formában is megoldhatták volna ezt a problémát. Ezek között a komor falak között él több ezer magyar munkás. A gyermekeik itt a szénporos levegőben szívják magukba a francia kultúrát.

Karácsony volt, mikor *Lensben* jártam. Emlékezetemben őrzöm egy református istentisztelet kópét. Ott álltam az ünneplő ruhában öltözött magyarok között és közeledtünk az Úr asztalához. Az igét *Kulifay Imre* teológus prédikációjából hallgattuk s most *Szentes István* teológus nyújtja felénk a megtört kenyeret. Sokan vagyunk. Több mint százan. As orgona szól. Magyar zsoltár énekel a kis francia templomban. Imádkozunk. Elöttem egyik szocialista magyarrunk keresztényi alázattal közeledik az Úr asztalához. Előző este sokáig hallgattam okos magyar fejének humánus gondolatait. Akkor sem voltunk egymástól nagyobb távolságban, mint most és mégis, úglátszik, magyarságunk nem elegendő az egymásratalálkozásunkban. De szomorú ez!

Majd egy keresztelőre emlékszem. *Kocsis Jánoséknál*, hazai keresztelő ebéd. Elnéztem a boldog asszonyka sürgését-forgását. Parisból jött vendégeinek megmutatta, hogy nem felejtette el még hazáról hozott tudományát. Gazdagon megterített asztal körül hangozó jókedv szállt és szívemben köszöntés az újszülött s a szülők felé.

Magyar gyermekek karácsonyi ünnepén a *Fraternité-hen* találtam az egész lensi kolóniát. Reformátusok rendezték, *de ott voltak a katolikusok is*. Így van ez mindenütt, ahol református összejövetelek vannak, mert ezek egyúttal magyar összejövetelek is, ahol a magyar dalnak, a magyar zsoltárnak, költészetnek és irodalomnak, egyszóval a magyar gondolatnak szépségeit ápolják. De viszont így van ez *Roubaix-bm* is, ahol a katolikus pap vezetése alatt reformátusok is együtt ünnepelnek, együtt vígadnak, mert magyarok.

Tea közben elbeszélgetünk. Mellettem ül *Andrejkovics József*, a lensi magyar csoport egyik vezetője. Kérdezem, hogy vannak, mióta laknak *Lensben*?

— Hat-hét esztendővel ezelőtt jött ide az első magyar csoport — beszéli el. — Ebben voltam én is. Munka volt bőven s mikor megírtuk haza hogy megy sorunk, rokonaink, ismerőseink is kijöttek utánunk. S így mindig nagyobb lett a számunk.

— Mennyi bajunk volt kezdetben! Lakást találunk amennyi kellett, de bútort nem. A németek mindent elhurcoltak innen a lövészárókba. Pénzünk is alig volt, így hát ágyat, asztalt, széket, szublótot mindent magunk fabrikáltunk össze. A lakásért 50—60 frankot fizetünk havonta.

— Milyenek a fizetések? — kérdem.

— Négy csoportba osztják a bányászokat. A *kezdő* a hetedik osztályba tartozik, mert még nincs szak tudása, 26—28 frankot kap, mint a csillésrakodó. A *segédvájár* már a *nyolcadikban* van és 28—30 frankot kap naponta. A kilencedik osztályba tartozó *vájár* 34—38 frankot, a tizedikben lévő *csoportvezető* 38—40 frankot kap naponta.

— A fizetést úgy állapítják meg, hogy az embert beosztják éjjeli állványozásra. Ott egyedül kell dolgoznia és a mérnök reggel megnézi az eredményt. Ha ügyes, egyszerre a tizedik osztályba kerülhet. Ma már ez ritkán esik meg. Egyidcig kevesebb bérért kell mindenkinek dolgozni. A szén olyan, mint a pécsvidéki. De az aknák távolról sem hasonlítanak. Itt az embernek hasonfekve kell maga alól kibányászni a szenet. Sovány a talaj, össze-vissza keresgélnek az eret és ezt mi szenvedjük meg. Nehéz munka ez kérem.

És mégis mily egészségesek és néha milyen jó kedvűek. Kemény, izmos, törhetetlen magyarok ezek. Csak egy nagy baj van: nem értik meg egymást. Sem Lensben, sem másutt. Itt van a lensi magyar szocialisták szervezete, a *Section Hongroise du Syndicat des Mineurs de Pas de Calais*, amelynek egyik vezetője *Cézár Sándor* volt nem is olyan régen. Beszéltem vele. Értelmes ember. Nem is olyan rosszindulatú, mint amilyenek egyesek nekem lefestették. Egyszerűen szocialista, aki a maga eszközeivel küzd a kapitalisták ellen. Meg aztán nincs kibékülve az otthoni viszonyokkal,

Cézár Sándor elbeszéléséből megismerhetjük az északfranciaországi magyar bányászság rövid történetét.

— 1921. végén jelent meg először a magyar bánya-munkás ezen a vidéken — kezdi érdekes fejtegetéseit. Az első csoportok *Ostricourt-ban* helyezkedtek el, míg a későbbiek már *Pas de Calais Courrières* és a *lensi* bánya-vállalatoknál találtak munkát. Az első kedvező híradások után, csakhamar megkezdődött a magyar kivándorlás eme elpusztított területek felé, ahol nemcsak hogy munka volt bőven, hanem kereset is.

— A francia munkásság körében ezidőben nagy testvérharc dúlt, mert az 1920-ban *Lille-ben* megtartott szakszervezeti szövetség (*Confédération Générale du Travail*) kongresszusának kisebbsége a moszkvai nemzetközi szakszervezeti szövetséghez csatlakozott. Így a magyar bányászok nagy része, akik még nem ismerték a helyi viszonyokat eléggé, 1922. és 23. évben nagyszámban tagjai lettek a C. G. T. U. szakszervezetének. 1923. februárjában a kommunisták szervezete általános sztrájkot hirdetett, de a bérmozgalom, mivel nem volt mindenütt többségben, nem ért el eredményt. Az első években a legtöbb magyar Sallaumines-ben élt, ahol a *községi képviselő testület* is kommunista volt. Az itt lakó magyarok természetesen csatlakoztak a sztrájkhoz, de sikertelen bevezése után a francia hatóság többet kiutasított és csak a francia képviselők közbenjárásával sikerült rövid idő múlva visszatérniök. Okulva a történeteken, 1923. őszén a magyar bányászok Sallaumines-be gyűlést hívtak össze, amelyen *kiakarták mondani csatlakozásukat a francia szocialista szakszervezetekhez*, mely egyben a kommunistáktól való elszakadásukat is jelentette volna. E viharos ülés azonban nem érte el sikerét, mivel néhány akadékoskodó kommunista lehetetlenné tette ennek keresztülvitelét, így csak 1924. tavaszán alakulhatott meg az *első magyar szocialista csoport*, mégpedig a *Syndicat des Mineurs de Pas de Calais* kebelében, melynek elnöke *Targier János*, titkára pedig *én lettem*. A már most meglévő szocialista csoporthoz napról-napra nagyobb

számmal csatlakozott a magyar munkásság. Egy év múlva már elérte a 600 taglétszámot. Közben megvetették a szolidaritást még jobban kihangsúlyozó kölcsönösen segélyező alapjukat is, melynek működése ma is áldásosán érezhető.

— A magyar helyi csoport megalakulása után, csakhamar érintkezésbe lépett a magyar bánya és kohó munkások *Országos Szövetségével*, valamint a szakszervezeti tanáccsal s rajtuk keresztül fordult panaszaival az illetékes magyar hatóságokhoz. A magyar munkássággal való együttérzésnek fényes tanújelét adták az északfranciaországi magyar bányászok ama gyűjtéssel kapcsolatban, melyeket a sztrájk mozgalomban álló tatabányai és salgótarjáni, pilisvörösvári bányászok támogatására gyűjtöttek össze, melynek összege felülmúlta az *50.000 frankot*. A magyar csoport gondoskodott tagjainak szórakozásáról is. Műkedvelő előadások, mulatságok egymást követték. Emlékezetesek a minden évben rendezett szüreti mulatságok, melyek a Szindikátus nagy termében folynak le közel 3000 magyar munkás jelenlétében *magyar cigányzene mellett*.

— Tagjai nevelésére is sok gondot fordított a magyar csoport — mondja Cézár Sándor. — Tudományos előadásokat rendezett, melynek előadói Ágoston Péter, Garbai Sándor, Diener-Dénes József, Szende Pál, Jászi Oszkár, Fényes László voltak. A magyarországi munkásvezetők közül *Peyer Károly*, *Kabók Lajos* több ízben kereste fel az északfranciaországi magyar bányászokat. A nagy lendülettel meginduló és eredményeket elérő magyar csoportban 1925 elején testvérharc indult meg. Ugyanis *Moszkva kiküldöttei* igyekeztek megbontani a csoport egységét. *Friedmann* és *Brenner* és később *Gábor Andor* a magyar munkásságra *rendkívül áldatlan* befolyással voltak. A testvérharc még jobban fokozódott 1926 elején, midőn *Vér Imre*, *Károlyi Mihály* segítségével megszervezte *Lenében* az *Emberi Jogokat Védő magyar liga* csoportját. A kommunisták nagy erővel támadták a megalakult szervezetet, mely eleinte sok reményt öntött az északfranciaországi

magyar munkásokba, de midőn szemtanúi voltak a liga tagjai az elnökök: így *Károlyi Mihály* és *Vér Imre* egymásközötti veszekedésének, csakhamar közömbösek lettek az ügyek iránt. A liga történetéhez tartozik még, hogy a *Köztársaság* című lapot is megindították, de *Károlyi Mihály* és *Vér Imre* támadásával nemcsak a lap, hanem a liga-mozgalom is megszűnt.

— Garbay Sándor 1929. évi egyhavi itt tartózkodása alatt fellendítette némileg a francia szocialista párt lensi szervezetében 1926-ban megalakult «*Világosság*» magyar pártszervezetét, mely a szocialista mozgalom *balszárnyához* tartozik. Ez a csoport *Jónás János* és *Csőre József* vezetésével működik és «*Itt az írás*» politikai lapon keresztül többször támadja a magyar munkásmozgalom vezetőit.

Így beszélt nekem *Cézár Sándor*. Egy magyar szocialista, aki higgadtan figyeli az eseményeket, akivel el lehet nyugodtan beszélgetni, aki mer nyilatkozni. Egyenes ember.

Sallaumines.

— Moszkva harcban áll a világgal s a magyarok ezt saját bőrükön tapasztalhatják — mondja *Tarr István*, hatalmas kétméteres magyar bányász, miközben pipáját tömi. Moszkvából jött agyafűrt ágensek járnak erre, kik bíztatnak minket, hogy ne neveljük gyermekeinket a kapitalizmus számára. Ostobák. Ki a fene neveli a gyereket a kapitalizmusnak? Mi arra neveljük őket, hogy becsületesek legyenek és sorsuk szebb legyen, mint a mienk. Mi dolgozni jöttünk ide, nem pedig politizálni.

Egy Lens melletti bányavárosban vagyunk. Sallauminesben, *Süveg Sándoréknál*. Nagyon derék emberek. Miközben beszélgetünk, Süvegné töltött káposztát tesz az asztalra. Itt nem lehet sokat ellenkezni, hanem enni kell. Északi bányászaink még nem felejtették el jó magyar szokásaikat. A magyar vendéglátás itt még ma is divatos.

Süveg Sándor, a házigazda talpraesett logikájáról híres ezen a vidéken. Kitűnő esze van, de a fiát még magánál is többre tartja. A *Sándor* gyerekről beszél egész este.

— Hát kell féltetni ezt a gyereket a kapitalizmustól? Lesz neki majd esze, hogy ne engedje kihasználni magát. Már most is több van neki, mint az apjának!

— Esténként felolvas nekünk, nem lehet neki elég könyvet venni, amit egy-két nap alatt ki ne olvasna. És hogy beszél franciául. Igaz-e Tarr. Sanyiból embert nevelek. Ki fogom taníttatni, ha Isten segít.

A fiú szégyenlősen mosolyog. Okos szemeiben ott fénylik a magyar föld minden ereje. Szép okos feje van, megértem, hogy az iskolában sorra fölülmúlja a francia gyerekeket.

— Az ilyen fajzatbul akarnak kommunistát, nem magyart csinálni — folytatja *Süveg Sándor*. — Hát lehetséges ez? A minap az egyik vöröstől megkérdeztem, hogy magyarnak vallja-e magát, azt felelte, hogy ő nem magyar, hanem kommunista. Erre megkérdeztem tőle, hogy milyen nyelven beszél.

— Milyen nyelven? Hát magyarul.

— Nahát, akkor beszélhet kend nekem, amit akar, maga mégis csak magyar, hisz más nyelven sem tud. S így vannak ezek mind kérem. Eleinte, mikor ide kigyűttünk, nem is volt veszekedés köztünk. Vasárnaponként megkerestük s meglátogattuk egymást. Beszélgettünk. Megalakítottuk a helyi csoportokat. A vállalat adott hozzá helyiséget. Ezekben a csoportokban együtt voltak a vörösek és fehérek is. Nem azért, mintha olyan nagyon szerettük, vagy kívántuk volna őket, hanem a magyar ember szereti a társaságot. Különösen, ha távol van a hazától. Egyszer aztán csúnya dolgok történtek. A vörös magyarok *nem becsülték meg a házigazdát*, aki megengedte, hogy dolgozhassunk, hogy életet biztosíthassunk magunknak, amit otthon a részben elcsatolt, részben kevesebb munkással dolgozó bányáknál nem találtunk meg. A franciák jók voltak hozzánk és *ezek a magyarok* sztrájkba bízattak bennünket. Nagyon meggyűlöltek minket. Azóta több

bányavállalatnál egyáltalában nem vesznek fel magyar munkásokat. A forradalmi szervezetek tönkretették erre a magyarok becsületét.

— És a szocialisták? — kérdem.

— Ezek nem forradalmárok. Ismerem őket, magamat is közéjük számolom. Mi nem tagadjuk meg hazánkat. Az fáj nekünk, hogy odahaza nem olyan az élet, amilyennek mi szeretnénk látni. Különösen mióta idekint, Franciaországban *megismertük a demokratikus felépítésű államrendszert*. Valahogyan nagyon világosan állnak előttünk azok az akadályok, amelyek útját állják a mi boldogabb Magyarországunknak.

Süveg Sándor, közben elábrándozik és a Dunántúlról beszél.

— Nem kellene nekünk — mondja közben — két-ezer kilométer messzeségben azon aggódnunk, hogy mi lesz gyermekeink magyarságával, — hiszen már is franciául jobban beszélnek, mint anyanyelvükön — ha azon a szép Dunántúlon kevesebb lenne a nagyúri birtok.

— Uram, — folytatja Süveg és becsületes tekintetű szemei szinte lángban égnek — ha nekem legalább 20 hold földem lenne, vagy Tarr komának, megismertük volna mi ezt a világcsavargást? Vagy *Koczog Ádám* hallgatna-e a vörös izgatókra? Földet uram, földet a magyar parasztnak, mert ha így tart sokáig, kiszalad a magyar nemzet alól az, aki igazán magyar.

— Nem rég kezünkbe került egy könyv. *Szabó Dezső* «Segítségé». Itt ebben a szobában hallgattuk a szavait. Minden este többen gyűltünk össze, hogy Sanyi fiam felolvasását hallgassuk. Uram, volt közöttünk kommunista is és e könyv hallatára oly *egyforma* magyar arcunk és szívünk lett, hogy lekopott rólunk mindenféle ránkaggatott jelszó és festék.

Így beszélt nekem Süveg Sándor bányász.

Késő éjszakáig voltunk együtt e derék magyar családdal. S amikor elváltam tőlük, erős lett a hitem abban, hogy bármilyen megpróbáltatás elé állítsa magyar népünket a mi aggasztó életünk, önmagának s a világnak magyar marad.

Mericourt.

Lenstől a harmadik megálló Mericourt. Az állomáson mégcsak egy bakterház sincs. Egy fiatal kislány, a töltés melletti vendéglős leánya kéri el tőlünk a jegyet, esernyővel a kezében, mert hát nagyon esik az eső, mint mindig errefelé. Mindjárt meg is kérdezem tőle, hogy hol válthatjuk meg visszafelé a jegyet, mire a világ legtermészetesebb hangján mondja, hogy lent a bisztróban. Ezen már senki sem csodálkozik, csak legfeljebb ilyen magamfajta idegen.

A sáros országúton elindulunk a falu felé. Velem tart Bodnár Ödön tanító. A tárnák körül vöröstéglás bányászlakások. Ünnepnap van mindenfelé, csend és béke. Szép lassan sétálunk el egy lucernaföld mellett. Már bent vagyunk a faluban. Látogatásom legelsősorban *Koczián Jánosnak* szól, aki egy időben sokat foglalkozott az itteni magyarsággal.

— Adjon Isten jó napot az uraknak — fogad bennünket a gazda és mindjárt hellyel kínál meg. — Szép, hogy eljöttek meglátogatni bennünket, olyan ritkán látunk errefelé városi embert és igazán jólesik a tanító úrnak meg a doktor úrnak látogatása. Aztán odaszól az asszonynak.

— Hozzál sört az uraknak.

A magas barna asszony bemegy a szobába és félig nyitott ajtón keresztül látom, hogy benyúl az ágy alá, előhúzza egy ládát, ahonnan előszedi az üvegeket. Ugyancsak előkészültek a fogadtatásunkra. A két kis Koczián gyerek ott áll az asztal mellett.

— Maholnap már iskolába jár a gyerek — mondja az apja. — A nagyobbik lányom kitűnő tanuló. Első a francia iskolában.

A kislány ott ül a konyhában, szerényen meghúzódva a tűzhely mellett. Könyv van a kezében és úgy tesz, mintha olvasna, pedig minden figyelme ránk irányul.

Koczián úr megmutatja a lakásukat. Két nagy szoba meg egy konyha. Benézünk az éléstárba is,

mely teli van befőttel, szalonnával, kolbásszal. Kinn a ház előtt egy kis kert veteményessel. A hálószobában egy csoportképet látunk. Vagy száz gyerek között ott ül Bodnár tanító, ölében egy kisfiú, a háttérben a szülők, asszonyok, emberek feje látszik. Kérdem, hol vették fel ezt a képet?

Koczián lelkesedve emlékezik.

— Március 15-ét ünnepeltük tavaly és akkor csinálták ezt a képet *Henin-Lietardban*. Együtt volt a Pas de Calais-i magyarság színe-java. Emlékszik tanító úr? Ott volt a megboldogult ölvedy titkár úr is. Szem nem maradt szárazon, mikor a himnuszt énekeltük. Mindenki érezte, hogy ebben a dalban fejeződik ki igazán minden bánatunk. A gyerekek kitétek magukért, bár francia iskolába járnak és megtanulják azok dalait és táncait, a magyar dal és magyar tánc mégis jobban él bennüli. Tessék nézni, ez a kis *Sütő Gizella*, mutatja a képet, ez meg a *Kajdik Gusztáv*, itt van az én *Juliska* lányom, az *Annuska* meg a *Mariska*. Ehun van a *Seres* Lajcsi, ezek meg a *Medza-gyerekek*, a Gyuszi meg a Pista. Itt vannak a *Süveg-lányok*, ez meg az *Andrejkovits Gyuszi*. Mindnyájan előadtak valamit. Nagy öröm volt ez az ünnep, úgy a nagyoknak, mint a kicsinyeknek. A gyerekeket az ünnepély után megvendégeltük, mi meg késő estig táncoltunk.

— És most hogy vannak Koczián uram?

— Jobban is lehetnék kérem, — feleli Koczián. Mi kiállottuk a tűzpróbát, megszerveződünk, egyszerűen működtünk, aztán egyszer csak elment a tanító urunk és a szépen megkezdett munka abba-maradt. Nehéz itt kérem vezető nélkül összehozni a magyarokat. Nem osztályharcra és marxista dogmákra, hanem nemzetközi egyetértésre kell nevelni az embereket, ehhez azonban ember kell és erre mi képtelenek vagyunk.

Közben bejönnek a szomszédok. *Sütő János*, *Mányik György* s a szocialista *Kovács Gábor*. Másra terelődik a beszéd. Elmondják, hogy mi mindenre volna szükségük. Könyvet, ismeretterjesztő és szóra-

koztató olvasmányokat kérnek, meg térképet Magyarországról. De legesleginkább rádiót szeretnének.

— Hazulról keveset hallunk, mondja Sütő. Újságot ha kapunk is, csak vasárnap érünk rá elolvasni. Bezzeg ha volna erős hangszórós rádiónk, mellyel Budapestet foghatnánk, tessék elhinni, ez az utca kicsiny volna ahhoz, annyi magyar gyűlne itt össze. De ez csak álom marad uram, mint amilyen álom marad nekünk az, hogy valamikor hazamegyünk. Nagyon éget bennünket a honvágy. Hazavágyunk mi mind. Lassan öregsünk. Nem akarunk francia temetőben elpihenni. Bizony nagyon elszomorít bennünket a hazafelégondolás. Akiket otthonhagyunk, szülőinket, testvéreinket, elveszítjük lassan-lassan és még el sem búcsúzhatunk tőlük és ők sem mitőlünk. Nagyobb lett a szívünk ebben a nagy távolságban és igen érzékenyek vagyunk. Nagyon szomorú a mi sorunk, uram. Hazatekintünk mindig és attól félünk, hogy nem érzük el soha a messze Dunántúlt.

Alig tudok szavaikra válaszolni. Ezek a gondolatok kegyetlenül kopogtatnak be mindnyájunkba. Minden külföldi magyarnak jólesik hazájáról beszélni.

Elbúcsúzunk. Majd benézünk *Kapcsosakhoz*. Az asszony gyereket dajkál. Panaszkodik, hogy a kicsinynek erős itt a levegő. A férj azelőtt alelnöke volt a Henin-Liétardi körnek, de most visszavonult. Megpróbáljuk felébreszteni benne a régi emlékeket.

— Kérem, én mindenkor ott vagyok, ha kell, de vezető szerepet nem vállalhatok — mondja a férfi. Sok a gondom és a bajom. Nem rég meghalt az öcsém egy bányaszerencsétlenség következtében. Kértük is a társaságot, voltunk ügyvédnél is, hogy valami végkielégítést kapjon édesanyánk, de minden utánjárásunk hiába, nem akarnak adni semmit. Azt mondják, hogyha az anya nem lakik itt Franciában, akkor nem jár neki egy centimes sem. Szomorú dolog ez, kérem. Ki vagyunk mi téve minden percben a halálnak, ha elpusztulunk, ki fog gondoskodni a családunkról. Tele van veszedelemmel a bányász élete. Minden reggel, mikor elindulunk az aknára, úgy

csókoljuk meg gyermekünket, meg az asszonyt, mintha utoljára látnánk őket.

— A szociális intézmények itt még nagyon kezdetlegesek. Megvan az *Assurance*, fizetünk is eleget, de ha egyszer hazamegyünk, elvesz a pénz, mint ahogy elveszett az otthoni bányatársládákba fizetett pénz is, mikor kijöttünk. Mi csak fizetjük itt is ott is, de mi lesz velünk ha egyszer hazamegyünk.

— Márpedig hazamegyünk, szól közbe az öreg *Sütő*. Mert jó volna itt minden, csak az a baj, hogy nem vagyunk otthon. Itt az ember azt mondhatja, amit akar, de mi haszna belőle, ha senki sem veszi komolyan szavunkat. Itt minden csak a szénre megy ki. A kis csillék mindig odakerülnek elénk üresen, ha aztán beledöglünk a munkába, azzal senki sem törődik. Annyiszor emlegették már, hogy a balesetbiztosítás és a *nyugdíjjárandóság* ügyét el fogják intézni. Mikor lesz már abból a *kölcsönből* valami?

Elmondom nekik, hogy a tárgyalások folyamatban vannak és mivel a franciák kötöttek már kölcsönöségi egyezményt a belgákkal, lengyelekkel, olaszokkal és csehekkel, remélhetőleg velünk is megkötik az egyezményt.

Egyik családot a másik után látogatjuk meg. A legtöbb helyen tipikus magyar bútort látunk. A falakon festett cseréptányérok, akár csak otthon. Az ágyak felett szentképek. Négy-négy család lakik együtt egy emeletes épületben. Mindenkinek van kertje. Érdeklődésemre *Mányikéknál* a gazda elmondja, hogy bányájuk elég rossz. Az embernek nyolc órán keresztül kell görnyednie, mert csak fekve vagy kuporodva lehet dolgozni; vékonyak a szénrétegek. Vannak helyek, ahol lövéssel dolgoznak. Elegendő lyukat fűrni, a többit aztán elintézi az ekrazit. Mi légcsákánnyal dolgozunk. Ez a legveszélyesebb, mert olyan zajt csap, hogy az ember nem hall semmiféle más zörejt. Csak fűr-fűr és egyszerre rászakadhat az egész mindenség.

Sok-sok mindenről beszélnek nekem ezek a derék magyarok. Persze szóba kerülnek a panaszok is. Amint

járjuk körül a falut, egymásután találkozom velük, természetesen hozzánk csatlakoznak. Megkérnek, hogy intézzem el ügyeiket Párizsban. Elővesznek egy papirost és feljegyzem kívánságaikat. Az egyik cseh állampolgár, de visszaakarja honosíttatni magát, a másik nőszülni szeretne és kérdi, hogy hol és milyen papirosokat kell beszereznie. Zsebemből kihúzok egy kis könyvecskét, a franciaországi magyarság Tanácsadóját. Megajándékozom vele. Megjelölöm benne a sorokat, amelyek útbaigazítják.

Hozzám jön egy fiatal legény, akinek az öreg édesapját háborgatják otthon. Komáromi születésű, de annak idején nem optait. Van egy kis földje meg háza, mégis ki akarják utasítani. El kellene intéznie ügyét. Egy másik fiatalember Erdélyből való, haza szeretne menni meglátogatni szüleit, de nem mehet, mert amint mondja, rögtön lefognák a határon. Magyar útlevelet szeretne, hogy aztán a szülőknek találkoztót adjon a magyar határ közelében. Egy idősebb bányász azért panaszkodik, mert nem kapja meg rokkantsági segélyét.

— Végigküzdöttem a háborút, háromszor sebesültem és 30 százalékos rokkantnak nyilvánítottak. Mióta kijöttem Franciába, nem kaptam segélyt.

— Én meg az arany- és ezüstéremjuttalékkal vagyok így, szól közbe *Babrik János*. Ha az ember kigyűn külföldre, hát akkor már nem jár semmi? Hát ezért harcoltunk a hazáért?

Mind-mind olyan panaszok ezek, amelyeket a kivándorlás és a trianoni béke okozott. Itt lehet csak igazán látni, mennyi kárt okozott a magyar népnek a békeszerződés, melyet oly nehezen tudunk revízió alá vétetni a nyugati hatalmakkal. Addig is, míg erre sor kerül, törődjünk ezekkel a szegény magyarjainkkal, akik nemzeti érzésüknek a legnehezebb időkben is bátran kifejezést mernek adni.

A Hénin-Liétardi Magyar Társaskörben.

Egy újabb bányaváros, *Hénin-Liétard*. A már ismert, szürke, vöröstéglás város. Nincs mit írnom róla. Bennünket csak annyiban érdekel, mert magyarok is lakják.

Rue Montigny 14. szám alatt van a Magyar Ház, vagy ahogyan hivatalosan nevezik, a *Hénin-Liétardi Kölcsonösen Segélyező Magyar Társaskör*. Egyszerű, kedves, kedélyes otthon. Az asztalon sörösüvegek, körötte magyarok. Egy csomó magyar újságra esik a pillantásom. Pesti Hírlap, Magyarság, Budapesti Hírlap, Újság, Pesti Napló, Párizsi Magyarság. Az olvasóteremből nyílik a konyha. Hideg és meleg étel és ital bármikor kapható. *Nagy Imre* a házgondnok, alig keres néhány centimet ezen. De tart mindent, mert szükség van rá. Az emberek órákon keresztül, sokszor reggelig együtt vannak, kell hogy mindjárt kéznél legyen egy darab szalonna, egy pohár bor.

Az udvaron üvegfedővel fedett nagy előadóterem, s benne a magyar címerrel díszített színpad. A falakon nemzetiszínű szalag és a magyar imádság. A konyha mögötti szoba orvosi rendelőnek van berendezve. Éveken keresztül itt rendeltek díjtalanul a párizsi magyar orvosok. Most mivel a kötelező társadalombiztosítást egész Franciaországban bevezették és a magyar orvosok teljesen Parishoz vannak kötve, az itteni rendelések teljesen megszűntek. A ház mögött van egy kis zöldségeskert. Az emeleten könyvtárszoba, vendégszoba és a házgondnok családjának két szobája. *Ez a Hénin-Liétardi Magyar Ház.*

A társaskör helyiségei hangosak a magyar szótól. Az emberek hírül vették, hogy feljövök Parisból, összejöttek hát nagy számban. A *Lens*, *Sallaumines*, *Mericourt*, *Montigny*, *Douai*, *Bourges*, *Auby*, *Droucourt*, sőt még *Arras* és *Noumea* magyar bányászai közül is eljöttek sokan. Kezefogunk. Asztalhoz ülünk. Mellettem *Bodnár Ödön* tanító, aki 1929-ben néhány hónap alatt a magyarság zömét beszervezte a körbe. Itt van *Lukács Gábor*, *Schönberger Géza*, *Ivits*

Kálmán, Kóczián János, Seres István, Mányik György, Tarr István, Argai Ferenc, Schönberger Gyula, Csányi Ferenc, Kovács Márton, Bus Géza, Horváth János és még vagy száz magyar bányász, kiknek nevét mind szeretném felsorolni. Az utóbbi évben az egyesület ügyeit *Lukács Gábor* és *Schönberger Géza* vezeti.

Bodnár leül a zongorához. Hallgató magyar nótákat játszik. Mi beszélgetünk. Érdeklődöm, hogy volt a múltban és hogy van most. *Lukács Gábor* higgadtan, megfontolva mondja:

— Az északvidéki magyar munkásság éveken keresztül elhagyatottan élt. Mindnyájan éreztük, hogy a kenyérkereset mellett szükségünk van másra. Látuk, hogyan csinálják a szocialisták és a kommunisták. Eleinte sehogysen tudtuk megtalálni a módját, annak, hogy egy táborba kerüljünk. Végre Parisból kiküldték hozzánk Bodnár tanító urat. Szervezkedésünknek igen nagy hatása volt. A magyarság józan része egyszerre hozzánk csatlakozott. Az emberek belátták, hogy nem gyűlölet és osztályharc kell, nem jelszavak, hanem szeretet és megbecsülés. Magyar kultúra kell, hogy a gyermekek ne legyenek vadvirágok az idegen kertben, s majdan hasznos tagjai legyenek a társadalomnak. Munkátestvéreink megértettek bennünket.

Ahol addig a kommunisták szinte korlátlanul uralkodtak, a magyar testvériség zászlaja alá kezdett gyülekezni a munkásság. Mi minden politikai különbség nélkül, szeretettel fogadtunk mindenkit, csak azt kívántuk tőlük, hogy viselkedjenek tisztességesen és itt a helyiségben ne politizáljanak.

— Természetesen voltak egyesek, akik csak azért jöttek, hogy bennünket is eltérítsenek a rendes úttól, — szólt közbe *Török Sándor*, egy tagbaszakadt idősebb bányász. — Volt is ezekkel bajunk elég. Ahol csak lehetett, igyekeztek a tanító úr munkáját megakadályozni. Bojkott alá helyezték. De éppen az ellenkező eredményt érték el. *Reklámot csináltak a tanító úrnak*, úgyhogy még többen fordultak hozzá, mint eddig. Több száz gyerek gyűlt itt össze a magyar iskolában.

Nagy öröm volt az nekünk, mikor végre magyarul is olvasni hallottuk gyermekeinket. Hiszen franciául olvasnak mindig. Nekem is van családom és rosszul esett látnom, hogy a nagyobbik fiam már alig tud magyarul. Mi lesz itt belőle. Úgy nőnek fel mint a vadócok. Ez persze tetszik a kommunistáknak. Ezeket könnyű lesz majd félrevezetni, de nem engedjük ám. Mi azt akarjuk, hogy a gyermekeink derék magyar emberek legyenek, ha már a tanító úr nem lehet itt — nagyon szívesen látjuk a kisasszonyokat, csak jöjjenek.

A társaskör helyiségei közben egészen megtelnek. Jól öltözött emberek lépnek be egymásután. Tiszteségtudóan köszöntik egymást. Tovább folyik a szó. Szemben ül velem egy bajuszos bányász. Nem is oly régen tagja volt a kommunista pártnak, de amint mondja nem meggyőződésből.

— Kénytelen voltam egyideig köztük maradni, ha már behoztak a bányához, de mikor beleláltam a munkájukba, megutáltam őket. Nem magyar embernek való az kérem. Érzi ezt a legtöbb bányász, aki ott van köztük s előbb-utóbb csak el fogják hagyni őket. Megelégtünk már mindnyájan a vörösöket. De különben sincs itt olyan nagy talajuk. A francia hatóságok kíméletlenül kiutasítják őket. És ha szervezkednek, nekünk is szervezkednünk kell. Talán furcsán hangzik, de éppen a legbékésebb hajlamú emberek léptek be közéjük, mert megunták folytonos zaklatásukat. De mióta mi is működünk, legnagyobb részük visszajött hozzánk.

Bodnár Ödön abbahagyja a magyar nótát és mellénk ül. Elnézem érdekes, bozontoshajú fejét. Keménykötésű ember. Nagyon szerették ezen a vidéken. Hívják-hívogatják most is vissza s alig tudom megértetni, hogy Parisban nélkülözhetetlen Bodnár Ödön tanító, össze kell fogniok és nekik kell vezetni az egylet dolgait.

Ismét nyílik az ajtó. Belép *Gábor Péter*. Kistermetű vékony ember. Lelkesedve lép hozzánk.

— Ami poétánk — mutatja be a társaskör értel-

mes, komoly, vezető embere, *Schönberger Géza*. Egyre kéri, hogy szavaljon el valamit verseiből. A kis emberke hajlik a kérésre. Nagy csend lesz a teremben. — Az emigráns ébredése, — mondja be versének címét Gábor Péter.

A szívemben még nemrég a gőg ült,
De ma már megtörve állok itt.
Az idegen mély, fájós sebet szült
S kevélységem, óh jaj, hová vitt?
Elvitt, ahol nincs megállás többé,
S én mint balgatag, senki, semmi,
Futottam egy mély szakadék felé
Emigrációnak rabja lenni.

Az idegen rabja, másom nem lehet,
Mint egyedül hitvány vézna testem.
Hány-vet sorsom, mint kóbor ebet,
A nagy világ csavargója lettem . . .
S amíg testem az idegen gyötri,
Lelkem addig szülőföldem járja,
Visszasiet oda megpihenni,
Hol az édes, békés otthon várja . . .

Zúgó taps és éljenzés fogadja szavátát.

Ahol így éreznek, így gondolkodnak, így írnak az emberek ott nyugodtak lehetünk. A legelkeseredettebb agitáció sem tudja többé megingatni őket hazájuk és a vendéglátó ország iránti érzelmeikben.

Nehéz szívvel búcsúztam el tőlük. Sohasem lehet eléggé megbecsülni, hogy ezen az elvadult vidéken oly bátran állják harcukat a magyarságukért.

Valenciennesi magyar bányászok.

Az északi bányavidék egyik legkedvesebb, legszerencsésebb fekvésű városa *Valenciennes*. Alig egy félóra innen, mindinkább közeledve a belga határ felé,

Escautpontban laknak a magyarok. Tatabányából kiszakadt véreink egyrésze telepedett itt meg. Vagy 80—100 család, kik többnyire összejárnak, ismerik egymást s élnek csendben, szorgalmasan dolgozva.

A valenciennesi magyarok időnként, nagy ünnepek alkalmával, társasvacsorával egybekötött multságot rendeznek, mint ahogy ezt általában a vidéki magyarok — követve a jó hazai szokásokat — teszik. Sohasem felejttem el azt a meghívót, amelyet az itteni magyar társaskör vezetősége küldött Párizsba. «A vacsora féltizenkettőkor lesz, — írták ezek a derék egyszerű emberek — magyar szegedi paprikával készített *báránypaprikás*. A szokáshoz illően jól elkészített túróscsusza. Ez a jó éték, erre a magyar embernek vizet inni vétek. Körünk gyenge anyagi helyzete miatt a részvételi díj személyenként ital nélkül 6 frank.»

A meghívás Szilveszter estére szólt. Sajnos későn jött, nem mehettem fel hozzájuk. Van is mit hallgatnom most, hogy köztük vagyok. Egy fiatal erdő kellős közepén fekvő magyar vendéglőben gyülekeztek össze a kör tagjai. Mellettem ül *Gr ess István*, az egyesület elnöke, *Várjon József* alelnök, *Szikom István* titkár, *Szikora János* pénztáros, *Sipicki Mihály* ellenőr, a valenciennesi első magyar borkereskedés tulajdonosa. De itt vannak még a választmányból *Tóth Pálék*, *Bartolákék* és *Rutkayék*, Csorvás község franciaországi követei. S itt vannak a tatabányaiak mind.

Beszélgetünk. Majd hallgatom egy érdekes vitájukat, vájjon *Bartolák Pál* uramnak sikerül-e elkészíteni az autót, amely álló helyzetben is megfordul.

Bertolák Pál otthon főgépész volt. Van egy régebbi találmánya, egy *szikrafogó készülék*, mely a mozdonyok félelmetes tűzokádását volna hivatva megakadályozni. Több szabadalma van otthon és itt is, Parisban. A bányából hazatérve, szüntelenül fűr-farag, rajzol ez az ember. Minden megtakarított kis pénzét rááldozza szabadalmaira. Bartolák Pál megérdemelné, hogy valamelyik «beüssön».

Közben gyülekeznek a magyarok. Együtt van már az egész kis kolónia. Most már rajtam a sor, hogy

beszéljek nekik idejövetelem céljáról, mely nem más, mint egyszerű üzenet. Üzenete a párizsi magyarságnak a vidéken élő testvéreihez. *A nagy város üzenete a faluhoz.*

Elmondom nekik, hogy élünk mi, párizsi magyarok. A nagy városban élő magyar munkás küzdelmeiről beszélek.

Figyelmesen hallgatnak. De látom, hogy nem mondok nekik újat. Ismerik ők ezt az életet, tapasztalatból. Egy bányász embernek sohasem lehet bajról, nyomorról rendkívülit mondani.

És mennyi okos hozzászólás, mennyi okos felelet í Minden szenvedély nélkül, nyugodtan beszélnek ezek az emberek és minden mondatukban igazság van. Egyszerű logikájuk feltárja és megfejtja, hogy miért van bajban a világ. Egyszerű keresetlen szavakkal vizsgálják az életet. Közvetlen környezetükből veszik a példát.

— Itt hegymagasságokban gyűlik a szén — mondja az egyik — s mégis van ember, aki fűtetlen szobában tölti a telet. *Roubaixban* több a posztó, mint egész Magyarországon s hány gyerek fagyoskodik télikabát nélkül!

De nem merülünk mélyebben a vitába, mert vége-hossza nem volna. Jönnek az asszonyok, beszaladnak a terembe a gyerekek. Könyveket veszek elő táskámból és kiosztom. Mily örömmel veszik a kezükbe. Hogy nézi az egyik, mit kap a másik.

Magyar könyv, magyar előadás, néhány lelkesítő magyar beszéd kell ezeknek az embereknek s múlhatnak az évek, jöhetnek időnként a vörös agitátorok, mindaddig, míg szeretettel törődnek velük a párizsi központból, valenciennesi honfitársaink olyan jó magyarok maradnak, mint akár csak az otthoniak. Lehet-e félteni ezeket, amikor saját erejükből egy egész zenekart hoznak össze s vasárnaponként egy-két pohár bor mellett, feledve a hétköznap nehéz óráit, ismert régi magyar nóták mellett arról beszélgetnek, hogy vájjon mit csinál most otthon a szomszéd, kidolgozhatják-e a hetet Papp Jánosék, van-e még adósság Szabóék tel-

kén s megadatik-e nekik, valenciennesi magyar bányászoknak az a szerencse, hogy egyszer hazamehessenek és nyugodtan dolgozhassanak otthon Tatabányán?!

Magyar textilmunkások Észak-Franciaországban.

Az otthon mindinkább súlyosbodó gazdasági helyzet miatt kivándorolt magyarság elsősorban azokban az ipari központokban talált elhelyezkedést Franciaországban, melyeket a világháború tönkretett. Észak-Franciaországban véres harcok dúltak. A porrálott ipari városokat nagyon nehezen hozták volna üzembe a franciák, ha Közép-Európa válságban élő országainak erőfeleslege rendelkezésükre nem állott volna.

Nord annyit jelent a franciáknak, mint a *Ruhr* vidéke a németeknek. Ott Essen, Düsseldorf, itt Lille, Roubaix, Tourcoing és a már ismert bányavidék. Ha nem is lehet gazdaságilag elválasztani ezeket az ipari centrumokat egymástól, mivel a városok és bányatelepek egymásba nyúlnak, mégis külön beszélek a textiliparban dolgozókról, mint ahogy részletesebben bemutattam a nagyobb bányatelepeken élő magyar munkásaink gondolkozását, gondjait, problémáit, küzdelmes életét.

Roubaix, Lille, Tourcoing Franciaország textiliparának legtermékenyebb gócpontjai. Százezerszázra hullottak el ennek a vidéknek francia munkásai, százezerszázra kellett tehát pótolni ezt a súlyos veszteséget. Került ide mindenféle náció, elsősorban lengyel, aztán olasz, belga és sok magyar. Hamarosan bebizonyosodott, mint általában mindenütt, hogy a dolgozó magyar nép kezemunkája nemcsak versenyképes, de felül is múlja a többiét. Munkát, termékenységet hoztak ide, a Csenger, Nagygéce, Sima, a Felsőgalla, Lábatlan, Bicske, Tatatóváros, Oroszlán és más magyar nagyközségek fiai. A francia munkaadó, no meg a szomszéd is eleinte hidegen, rezerváltan figyelte ennek

az ismeretlen népnek komoly aratását, becsületes munkáját. Lassanként aztán felismerték bennük nemcsak az értékes munkaerőt, de a tiszta, őszinte lelket is, mely oly szívesen megnyitja magát, mihelyt egy kis szeretetre talál.

Múltak az évek s a gazdag francia vidéken letelepült magyarság becsületet szerzett magának. Ma már 8—10 esztendő múlva tekinthetnek vissza. Voltak bajok, voltak sztrájkok, melyek magukkal sodorták a magyarságot is. Sok megpróbáltatáson mentek keresztül, de megéltek, mert dolgozhattak. Igaz, hogy a magyar munkás jó hírnevének időnként sokat ártottak a lelketlen vörös ügynökök, de a nagy tömeg józan magatartása, a francia törvényekhez való természetes alkalmazkodása mindig megmentette becsületünket a vendéglátó nép előtt.

Ebben a nemes munkában komoly szerepet játszik évek óta egy magyar egyesület Roubaixban. A teljesen szervezetlen, békésen dolgozni akaró, de folytonosan háborgatott, izgatott munkásságot valamiképpen tömöríteni kellett, hogy ellenállhasson minden olyan támadásnak és minden olyan gondolatnak, amely egzisztenciájukat veszélyeztethette. Az emberek folyton érezték, hogy a szélső baloldal terrorjával szemben nem elegendő a hatósági védelem és valamiképpen össze kell fogniok, önmaguktól is vissza kell utasítaniuk a támadást, részben azért, hogy néhány jól fizetett agitátor sötét munkája és néhány fiatal, tapasztalatlan és dologkerülő ember elégedetlensége miatt bebizonyítsák munkaadójuknak, hogy semmiféle tekintetben nem szolidárisak a demoralizálókkal, részben pedig mert szükségét érezték annak, hogy egyesülésükkel komolyabb magyar társadalmi életet hozzanak létre és így még közelebb jussanak a vendéglátó néphez. Mint mindenütt ahol magyar egyesületek vannak, Roubaixban a magyarság nemcsak tisztán magyar szórakozási lehetőséget keresett az egyesülésben, hanem az a szempont is vezette őket, hogy megmentse az eltévelygő, talán érzéseiben nem rossz, de szélsőségekre hajlamos munkásságot az agitáció veszélyes következményeitől: a

kiutasítástól, ami rendszerint az egész család megélhetését tönkreteszi.

A *Roubaix-i Szt. István Kör* 1926 augusztusában történt megalakulása óta számos esetben igazolta jótékony hatását . . . Komoly szociális programjával bebizonyította, hogy egy politikamentes magyar szervezet rendkívüli szolgálatot tehet a magyarságnak azáltal, hogy előadásai és barátságos összejövetelei alkalmával higgadtságra, az idegen környezethez való alkalmazkodásra és becsületes munkára, kitartásra ösztönzi az embereket.

Az egyesület működésének legszebb bizonyítékát éppen az a munkásréteg adja, amelyik az első időkben oly könnyen hajlott a nagy hangon uszítók felé. Ha mostanában megfigyeljük az északra szakadt népünk pulzusát, mintha valami ráeszmélést tapasztalnánk. Ráeszmélést arra, hogyha százfelé szakadunk, ha pártoskodunk, politizálunk és olyan ideálok felé hajlunk, melyeket nem tűr ez a nép, akkor önmagunknak és magyarjainknak ártunk, öntudatra ébredést észlelhetünk abban a bátor, acélos tekintetben, haragosan piruló munkásarcokban azoknál, akiket tegnap még nagyban lázítottak egyesek s amikor megtörtént a baj, azaz a rendőrség közbelépett, azzal utasítottak el, hogy miért nem vigyáztak jobban magukra. Minden áldott nap találkozhatunk ilyen bajba került magyarral. Hallom panaszaikat és látom öntudatra ébredésüket. Arra az öntudatra, mely világosan mutatja nekik a helyes utat. Emberek, kik pár évvel ezelőtt még hangoosan hirdették internacionalizmusukat, ma büszkén vallják magukat magyarnak és a nemrég más elven lévők, ma nagyon okosan belátják, hogy öngyilkosságot követnek el, ha tovább is balra kanyarodnak. Mi tette ezt? Kényszer? Terror? Agitáció? Megfizetés? Ugyan hol, mikor és miből? Nem hasábos szóhalmazokat kaptak, sem ígéretést, hanem komoly cselekvő segítséssel érte el ezt a roubaixi magyar egyesület. Eveken keresztül orvosi kezelésben részesítettek minden odaszorult beteg magyart. Tanáccsal látták el a bajos dolgait elintézni nem tudó embereket, állásba helyezték a munkanél-

külieket. S így folyik ez a munka ma is. Gyermeküknek biztató szót, hitet és oktatást ad néhány jólelkű leány és egy nemesszívű magyar pap. A vezetőség ünnepegeket, előadásokat, bálakat rendez.

A roubaixi St. István kör derék vezetőségének szép munkája mellett az északi magyarság egy rendkívül jóságos, áldozatkész pártfogót talált, Mademoiselle *Dervilhben*, Roubaix egyik leggazdagabb francia családjának örökösében. Ennek az egyedülálló, jólelkű hölgynek köszönhetjük a roubaixi Szt. István Kör megalapítását. Hogy miért érdekli a magyarok sorsa, miért foglalkozik annyi szeretettel a magyar családok gondozásával, ennek oka egy szomorú történetben keresendő. Egyszer, a nagy háborúban egy véletlen golyóbis a becsületrend lovagjává avatott egy fiatal francia tisztet. Etienne Der ville- Vibauxnak hívták a hőst. Egyetlen, életben maradt nővére Mademoiselle *Derville-Vibaux Louise* felejthetetlen öccse emlékének akart áldozni, amikor Szent István — öccse védőszentjének — népével jót akart tenni. A testvér helyet szeret egy egész népet és véd egy magyar egyletet.

Mlle Derville mellett különös jóakaróink még *M. Auguste Léman* teológiai tanár és dékán, *M. Eugène Duihoit* a jogi fakultás dékánja, *M. Louis Courty* orvos-professzor és *Mlle Bernard* a lillei Bethánia leánynevelő-intézet protektora.

Külön fejezetet kellene szentelnem azoknak a szociális nővéreknek is, akik az északfranciaországi magyarság gondozása tekintetében páratlanul érdekes és hasznos munkát fejtettek ki éveken keresztül. Időrendben a következők dolgoztak itt: *dr. Koblenz Vera*, *Tergina Irén*, *Dubánszky Mária*, *Logojda Mária*, *Lengyel Paula*, *Szirmai Erzsébet*, 1929-től *Bay Dóra* és újra *Dubánszky Mária* látják el a családok és a gyermekek gondozását.

Az északfranciaországi magyarság életében nagy szerepet játszanak papjaink. Mint Párizsban, itt is gondoskodás történik az emberek lelki életéről. *Beller Ipoly*, *Kurcz Imre* és az utóbbi esztendőben *Kozma*

Ferenc dr. rk. lelkeszek munkássága nemcsak az istentiszteletek rendszeres bevezetése, a gyermekek és a lányok oktatása és erkölcsi életük felügyelete szempontjából jelent maradandó értéket, hanem azért is, mivel a legszélesebb körű relációt teremtették meg francia környezetükkel. Minden lehetőet elkövettek a betegek segélyezése, kórházi ápolása és a munkanélküliek elhelyezése érdekében. Kozma Ferenc dr. különösen nagy népszerűségnek örvend ezen a vidéken. Fialtal szimpatikus ember, aki papi hivatását teljes mértékben a szegény magyar családok szolgálatába állította. Komoly, szociális munkát végez és az északi magyar lelkeket emberibb, békésebb, mindenki számára megnyugtatóbb magyar élet felé vezeti.

Hasonlóképpen sokat köszönhetnek az emberek a Szent István Kör kitűnő vezetőségének is. Ezek az egyszerű munkásemberek minden szabad idejüket feláldozták a kolónia érdekében. A kör elnökei időrendi sorrendben a következők: *Tóth Jenő, Ács Károly, Kutenics István, Bednar János és ma Balek János.* A titkárok: *Krausz László, Muzsnay László, 1927-től kezdve Skribek György,* kit érdemei elismerésül tiszteletbeli főtitkárnak választottak meg és *Takács Lajos. Forró Gáspár* a múltban ellenőr volt, de ma alelnöke a körnek. *Bodnár Lajos* pénztáros, *Szekeres József* jegyző, *Kónya Géza* és *Tárnok Lajos* ellenőrök és *Polyák Balázs* háznagy minden dicséretet megérdemlő áldozatkészséggel igyekeznek a roubaixi és környéki magyarság társadalmi életét kedvessé, széppé és magyarrá tenni.

Roubaix és *Lille* magyarsága, a *Sequelin* téglagyárának, *Croix* mezőgazdasági gépgyárának, *Wasquehalle. Wattrelos, Fives-Lille, Lambersart; La Madeleine, Fourmis, Sains du Nord, Armantières, Colonne-Ricouart* vas-, textil- és üvegyárainak munkásai nagyobbára mind a *Szent István-körben* tömörülnek. Ünnepségük alkalmával megjelennek asszonyaikkal, lányaikkal, gyermekeikkel és néhány órára elfelejtik a gondokat, a munkanélküliséget. A békés vendéglátó otthonban, mely mögött hatusztendős küzdelmes gazdag múlt áll, vetítettképes előadások, könyvek, újságok várják őket

és őszinte, felebaráti szeretet. *Roubaix* magyar egylete az északfranciaországi ipari világ magyar munkásainak társadalmi központja lett.

Szabó Gergő és Máté Tamás kalandjai.

Két szegény magyar, valahonnan Csíkból valók, beállít egy szép napon *Mester János* református tiszteleteshez. Északfranciaországból jöttek egyenesen Párizsba dr. *Kozma Ferenc* katolikus pap levelével.

Pörge kalapjukat nagykomolyan forgatva, bemutatkoznak.

— *Szabó Gergő* vagyok — mondja az egyik, ez meg itt *Máté Tamás*.

Szabó Gergő viszi a szót. Magas, szikár ember, nagy bajusszal. A másik csak bólogat hozzá, de hangját sem hallani.

— Miben lehetnék segítségükre, kérdi a pap. Csak nincs valami baj?

— Hát bizony vóna. Haza szeretnénk menni — Magyarországra, de hát nincs pénz, nincs vízum és most nem tudjuk, hogy lássunk a dolgoknak neki. Északról utasított ide a főtisztelendő úr. Nagyon jó ember ez kérem. Egy ideig kisegített a bajunkból. Adott egy kis útravalót — az Isten áldja *meg* érte s azt mondta, hogy talán a Tiszteletes úr tud valamit tenni a mi ügyünkben, miután földiek és atyafiak vagyunk.

— Hozta Isten atyámfiak. Üljenek le. Mennyi időre szól a vízumuk?

— Hát bizony semennyire, mert a kutya oláh ügyvéd becsapott bennünket. Elszedett tőlünk 5000 leit és Spanyolországba szerezte meg a vízumot. Mi nem értünk a pasporthoz és amikor kézbe adta, felszálltunk a vonatra és elindultunk *Franciába*. Egész úton nem volt semmi bajunk. Csak amikor *Baselbe* értünk nem engedtek át, mert nem volt jó az útlevél. Tanakodtunk a komával, hát hogy most mitévők legyünk.

Bementünk egy közeli kocsmába. Ott aztán azt sütöttük ki, hogy megszökünk a csomagjainktól. Felvettünk két üngöt és két gatyát, zsebeinket teleraktuk hazai pogácsával és a kocsmárosnak mutogattuk, hogy mindjárt jövünk. A komát megnyugtattam, hogy csak így kell tenni, mert máskülönben lefognának, de így eltereljük a figyelmet rólunk.

— Megindultunk és egy nagy útra értünk. Mondom a komámnak, hogy ez lesz az országút, mert cementtel van kirakva. Megindultunk hát jó nagy lépésekkel. Szembe jött velünk egy ember és megkérdeztem, hogy Franci hol? Mondott valamit és mutogatott. Mi abba az irányba mentünk. Már jó ideje mentünk, amikor egy ház elé értünk. Benéztem, de mindjárt el is mentem, mert egy csomó rendőrt, csendőrt láttam ott meg. Hamar tovább álltunk s ha találkoztunk még valami uniformisos emberrel, lehajtottuk a fejünket. Beszélni nem beszélünk s gyorsan tovább odalógtunk.

— Már esteledni kezdett, mikor egy nagy répás földre értünk. Láttunk egy olyan gazdaformájú embert, odabátorkodtam és megkérdeztem, hogy «Franci itt?» Mire ő igent intett. Hát aztán kezdtem neki beszélni, hogy szeretnék valami munkát kapni. Amikor láttam, hogy nem ért meg bennünket, elkezdtem neki mutogatni s úgy látszik, hogy szüksége volt emberre, mert fel is vett bennünket. Egy hétig dolgoztunk látástól vakulásig, s mikor a fizetésre került a sor, hát csak elbámultunk, hogy a gazda sokkal kevesebbet fizet ki, mint amennyit ígért.

— Hát aztán honnan tudták, hogy nem olyan összeget fizetett a gazda, mint amennyit kellett volna?

— Ügy volt kérem, hogy mikor ő bólogatott, hogy dolgozhatunk, elővettünk egy papírt és felírtuk azt a számot, amit egy hétre kértünk és az ujjunkon mutattuk meg, hogy hat napra. Erre a gazda egy kisebb számot írt fel. Mi ezt el is fogadtuk, de a fizetésnél mégis csak becsapott és a policéval ijesztgetett. Innen is tovább kellett állnunk. Elmentünk a legközelebbi állomásra és jegy nélkül felszálltunk a vonatra. Azt

azonban előre kitapasztaltuk, hogy melyik vonat megy Párizsba és melyik jön onnan. Csak az átszállásnál volt baj, de az Isten megsegített és valahogy csak elértünk *Lillébe*. Itt már könnyű dolgunk volt, hisz a kománkhöz jöttünk, aki hívott bennünket. El is helyeztünk és szépen kerestünk. Még az otthonmaradt családomnak is küldhettem haza minden hónapban. Egy évig voltunk itt, a papírokat is megszerezték és egy keveset meg is tanultunk franciául. De aztán rosszul kezdett menni az üzem, úgyhogy *szanáltak* minket. Egyik hét a másik után múlt el, de nem lehetett sehol sem elhelyezkedni. Kis megtakarított pénzünk elfogyott. Akkor aztán elhatároztuk, hogy akárhogy is, de hazamegyünk.

— A belga határ mellett voltunk. Gyalog vágunk neki az útnak Roubaix felé. Vékony pénzünk hamarosan elfogyott. Végül is egy nagy víznek a partjára értünk s leültünk. Elfogott bennünket az éhség. Gondolkodtam egy darabig, aztán feltettem magamba a kérdést: Szabó Gergő szökjél-e a vízbe vagy se? Mert hát ki az oka annak, hogy ilyen bajban vagyunk? Nem hibás abban senki, csak a te buta fejed. A szerdési pap fia, aki Párizsban van, elégszer megüzente, hogy ne jöjjünk ide munkát keresni, mert nincs. És mégis kijöttünk. Elnéztem a vizet, aztán elébem jött a családom. A gyerekek. A komám csak hallgatott, nem tudott semmit az én furcsa gondolatomról. Aztán mégis elzavartam az ördög sugallatát és tovább folytattuk utunkat. Az egyik állomáson sikerült felszállnunk a vonatra. Szerencsénkre nem jött a jegyszedő. A kimenésnél a tömeg közé furakodtunk. Nem vettek észre. Elérkeztünk Roubaixba. *Kozma* főtisztelendő úr nagyon szívesen fogadott bennünket. Elmondottuk neki bajunkat, ő rögtön leült és ezt a levelet írta a tiszteletes úrnak. Osztég adott mindkettőnknek útiköltséget, hogy feljöhessünk Párizsba. Talán innen továbbjuthatunk hazafelé. Hát most itt vagyunk. A komám közben meggondolta a dolgot, neki nincsen családja, hát szívesebben ittmaradna, ha akadna valami munka. Szólj már valamit Máté koma.

— Hát én már inkább csak hallgatok — mondja csendesen a góbé — mikor kend olyan akurátusan tud elbeszélgetni. Én csak azt mondhatom, hogy nekem olyan feleségem van, akivel csak úgy költöztünk össze, papi áldás nélkül. Nem bánám, ha itt maradhatnék. Nincs családom, hát inkább a franciákat szívemem, mint az oláhokat.

Mester János tiszteletes, a szederjesi pap fia, megvendégelte a két székelyt. A párizsi magyar református gyülekezetnek ez a köztiszteletben álló fiatal lelkesze páratlanul eredményes munkát végzett Franciaországban.

Magyarjaink, amikor elhagyták a hazai tűzhelyet, az öreg templomokat, a csillagos tornyokat, magukkal hozták apáik hitét és a sokat forgatott családi bibliát, 1925 óta a *Société Centrale Evangélique* nagylelkű igazgatójának *Georges Benignus-n&k* és *Marcel Heusé* lensi református papnak támogatásával néhány fiatal lelkész: *Patay Lajos*, *Gsehme Ádám*, *Janka Géza*, *Kiss Tihamér* és *Széles Sándor* sok szeretettel foglalkoztak a franciaországi magyar reformátusokkal. Működésük azonban átmeneti jellegű volt. 1929-ben *Mester János* személyében végre állandósult ez a missziós munka. Mint a franciaországi magyar református misszió kinevezett papja, három esztendő alatt, *Lensben*, *Roubaix-bsbü* és *Párizs-bari* közel 1500 lelket vont egyháza keretébe; kiépített presbitériumokkal dolgozik és istentiszteletem, szeretetvendégségein keresztül komoly hitéletre, magyarságra neveli az embereket. Egész lelkével papnak született ez az ember. Tökéletesen megfelel feladatának. Mindenki szereti. Mellette *Dóczy Antal* ösztöndíjas lelkész segítkezik az észak-franciaországi bányászaink és textilmunkásaink lelki életének gyarapításában.

Vacsora után Szabó Gergő ismét felvette a beszéd fonalát. Máté sógor azonban továbbra is bölcsen hallgatott.

— Sok kalandunk volt kérem, — folytatja eredeti tájszólással Szabó — akár reggelig mesélhetnék. De nem akarom tovább fenntartani a tiszteletes urat.

Azt azonban mégis elmondom, hogyan bizonyítottam be egy kommunistának az Isten hatalmát.

— Úgy történt az kérem, hogy ebéd alatt, mikor megszeltem volna a kenyeret, keresztet tettem rá a késsel, így adva hálát Istennek, hogy megadta a mindennapit nekem. Ezt meglátta egy kommunista és kérdezte:

— Hát maga még mindig olyan buta, hogy hisz Istent? A két ököl az, ami a kenyeret adja.

— Erre én megfeleltem neki. Hiába van az embernek egészséges keze, mondom, ha az Isten nem segíti munkához, éhen halhat. Oszteg azt kérdezte, hát hogy a *munkapapírt* is az Isten adja? Hát ki más, feleltem neki. És látja tiszteletes uram, ezért a szép beszédért tényleg meghallgatott az Isten, mert egy hét múlva a tiszta papír már a kezemben volt, míg az a kommunista még mindig nem dolgozott. Mutattam is nagy büszkén neki és megkérdeztem:

— Na, ki adja a papírt? A maga erős keze, ami alá még munka sem akadt, vagy pedig — ha tényleg hisszük — az Isten?

*

Mester János tiszteletes másnap gyűjtést indított hívei között. Hamarosan megszerezte az útiköltség felét. Másik felét hozzátette maga s így Szabó Gergő hazautazhatott családjához. Máté sógor ittmaradt. Kocsis lett egy közeli uradalomban. Időnként bejön Párizsba, beköszön a tiszteleteshez és aztán nagyokat hallgat. Szabó Gergőre gondol, meg arra a székely kis falura, ahonnan annyi kalandon keresztül jutott a világ közepébe: Párizsba.

Hydrequent-Rinxent.

Boulogne és *Calais* között, néhány kilométernyire a tengertől, egy idegennek nehezen kimondható kőbánya fekszik: *Hydrequent-Rinxent*. Szép hegyes vidék,

mezők, gazdaságok között fekszik ez a helység. Tizenhárom család és huszonkilenc nőtlen legény dolgozik itt. *Márianosztra*, *Damasd* és *Sághegy* vidékéről valók mind. Bányászok. De van köztük néhány iparos, lakatos, kovács, akik a bánya műhelyében vannak alkalmazva. Szerződéssel jöttek ide még 1930 augusztusában.

Elszigetelten a nagyvárosi élettől, úgy élnek ezek a derék emberek, mint egy nagy magyar család. Dolgoznak szorgalmasan, mint valaha otthon, magyar földön s aztán esténként meg ünnepnapon összejönnek, szórakoznak. Talán az egyetlen magyar kolónia Franciaországban, ahol sohasem mutatkozott szükségesnek úgynevezett társaskört alakítani, mivel minden formáság nélkül természetesnek tartották az emberek, hogy összejárjanak. Nem kellett elnököt választani, közgyűlést tartani és egy külön választmányra bízni a magyarok társadalmi életének vezetését. Nem kell külön meghívókat írni, hogy vasárnap délután kirándulást rendezzenek a tengerpartra, nincs szükség arra, hogy figyelmeztessék időnként egyik-másik szomszédot, hogy fizesse már azt a tagdíjat, hiszen a legközelebbi bál megrendezésénél szükség van minden centimesre. Minderre itt nem kerül sor, mert a hydrequenti magyarok együtt laknak, mindennap látják egymást s a munkából hazamenet megbeszélhetik már a másnapi programot. És ha mulatságot kell rendezni, természetesnek veszi mindegyik, hogy az előkészülethez szükséges néhány frankot felszólítás nélkül átadja annak, aki odaérkezésük óta minden különösebb választás nélkül vezetője, bizalmi embere és tanítója lett mindnyájuknak.

A hydrequenti magyarok *Krausz Béla* volt gazdaságvezetőben megtalálták mindezt. Ez a világostekintetű, lelkes magyar ember nem is olyan régen még Széchenyiben egy gazdaság vezetője volt és most, mint a többiek, ő is követ fejt. Azok közé az emberek közé tartozik, aki örömet talál abban, hogy valamiképpen segíthet a vele egysorsban élő, idegen környezet szokásaihoz nehezen alkalmazkodó árva honfitársain. Nem kérte

rá senki, hogy felvegye a kapcsolatot a párizsi magyarsággal és a külföldön élő, világban szerteszórt véreinket összekapcsoló világkongresszus budapesti irodájával, mindezt természetesnek tartotta megtenni egyedül. Ő csak azt hallotta és azt látta mindennap, hogy a gyermekek mind többet vágyakoznak magyar olvasókönyvek után, az emberek panaszkodnak, hogy milyen üres az élet, magyar újság, magyar könyv nélkül és *Krausz Béla* tollat fogott és egyenesen a Pesti Hírlap főszerkesztőjének írt egy hosszú levelet. A levélből cikk lett és ennek az egyszerű, de magyar érzéstől duzzadó felhívásnak eredményeképpen ma már nemcsak a hydrequenti családok házában található számos magyar elemi és polgári iskolai könyv és egyéb szórakoztató olvasmány, hanem az egész északfranciaországi magyar telepeken majdnem mindenütt. Krausz Béla anyai könyvet kapott, hogy juttathatott belőlük néhány százat a telepeket látogató *dr. Kozma Ferenc* főtisztelendőnek is, aki aztán gondoskodott arról, hogy megfelelő helyre kerüljenek.

— A világkongresszusi iroda és a *Pro Hungária*, a *kispesti folg. fiúiskola* és a *rákospalotai polgári iskola* I/b. osztálya *Blaschek Mária* tanítónő kezdeményezésére sok szép könyvet küldött nekünk — mondja lelkesedéssel Krausz Béla. *Mendel Ernő* énektanár a *Százados-utcai* polgári iskolában rendezett könyvgyűjtést, ahol közel 70 tanuló 120 darab tankönyvet küldött. *Martinovics Jolán* tanítónő, *Kretler* őrnagy Pécsről, *dr. Horthy Istvánné* kilószámra küldték a könyveket. Az *aszódi cserkész-csapat* 144 kilót, verses-, tankönyv és egyéb szépirodalmi olvasmánnyal lepett meg bennünket. Összesen mintegy 600 kötet könyvet kaptunk. Nem tudok elég hálás lenni és nem találok szavakat, hogy megköszönjem mindnyájunk nevében a hazai magyarságnak ezt a szerető gondoskodását.

— Franciaországnak köszönettel tartozunk, hogy részünkre munkaalkalmat nyújtott, de nem feledhetjük el, hogy kötelességünk gyermekeinkkel foglalkozni. Húsiz iskolaköteles gyermek van itt. Szabad volna-e ezeket elhanyagolni, hiszen néhány hónap múlva el-

felejténék szép magyar nyelvünket. Ezért aztán szabad időmben és ünnepnapon foglalkozom velük.

— Tanítgatom őket és ha nem is vagyok tanító, annyi bizonyos, ameddig magyar könyv lesz a kezükben, magyarok maradnak.

Íme egy kis magyar kolónia, ahol nincsenek választmányi küzdelmek az elnökség körül és mégis a magyarok bizalmából és egyéni rátermettségénél fogva a leg szebb eredményeket produkálhatta egy ember. Békés, nyugodt élet folyik itt. A gyárigazgatóság őszinte elismeréssel nyilatkozik róluk és az emberek sem panaszkodnak. A munka nehéz, de megélnék. A gyártelep előadóterme rendelkezésükre áll s ha kedvük kerekedik, bálokat rendezhetnek. Nyáron kirándulnak a tengerpartra, szabad ég alatt ebédelnek, elnótáznak és beszélgetnek, szebb magyar jövőről álmodnak. A leg-egységesebb kicsiny kolóniája ez a franciaországi magyarságnak. 42 férfi dolgozik itt és mind a 42 jó barátságban megfér egymás mellett. Nincs különösebb politikai nézeteltérés köztük. Távol a hazai földtől mindannyian érzik, hogy egymásra vannak utalva. Szeretik egymást. Példás magyarok . . .

Magyarok a digoini porcelángyárban.

A *Saône* és *Loire* megye egyik kis városkájának, Digoinnak fajansz-gyárában, mintegy 80 megszállottterületi munkás dolgozik, akik ha távol is estek a többi magyar telepektől, mindig figyelemmel kísérték a franciaországi magyarság szervezkedéseit.

Végül is egy lelkes magyar, *Viola Géza* összeköttetésbe lépett a párizsi Magyar *Házzal*, könyveket, újságokat kért és egy alapszabályt, hogy annak rendje és módja szerint megalakítsa a digoini *Kölcsönösen Segélyző Magyar Egyesületet*.

Viola Géza fáradozása sikerrel járt. A digoini magyarok egyhangúlag csatlakoztak a mozgalomhoz és a gyár vezetősége is örömmel adta beleegyezését az

egyesület megalakításához. Több nyitramegyei és bánáti család él itt és Viola Géza — tekintettel az egylet politikamentes jellegére — természetesen tartotta, hogy ezeket a magyarul beszélő, derék embereket is bevonja az egyletbe. Tótok, jugoszlávok örömmel csatlakoztak a magyarokhoz.

A tisztikar a legminimálisabb létszámban lett megválasztva. A titkár *Viola Géza*, pénztárnok *Erdélyi József*, könyvtáros *Tandon Danid*, ellenőrök *Viszlovszki János* és *Szabó Sándor*. Nagy egyetértésben indult meg a digoini magyarok társadalmi élete. Könyveket kaptak, Tolnai Világlapot és néhány budapesti lapot, összejártak, gyülekeztek és a több nemzetiségből álló kör egyöntetűen a magyar és francia nyelvet fogadta el hivatalosnak.

Ez év június végéig semmiféle diszharmónia nem zavarta meg egyesületi életüket. Egy szép napon azonban betoppant Parisból egy jugoszláv ember és megalakította a digoini jugoszláv kört a szlovákokkal együtt. Mivel a digoini magyar egylet 90%-át bizony délvidéki elszakítottak képezték, félve az esetleges későbbi otthoni zaklatásoktól, a jugoszláv tisztviselő első hívására megjelentek a gyűlésen és feliratták nevüket, így alakult meg a jugoszláv egylet s így tette tönkre itt francia földön egyik magyar egyletünket. Ügy látszik ez volt a cél, mivel tovább nem is jutottak. Sokan már szeretnének visszatérni a magyar egyletbe, mert ott volt valaki, aki törődött velük, egyszerű munkásemberekkel, akik mind dologra születtek, de írás-, olvasásra bizony nagyon gyengék. Az új egylet névleg megalakult, de nincs egy ember köztük, aki komolyan törődjön velük, vezesse, irányítsa őket. Szegény emberek. Még Franciaországban is utoléri őket Trianon keze. A szabadság hazájában kommunistának, szocialistának lenni mily könnyű! Egy jugoszláv állampolgárnak, ha szíve magyar, tartózkodnia kell a magyar egylettől, mert haza akar térni arra a földre, mely valamikor magyar volt . . .

— Mi most öten maradtunk, — írja szomorúan Viola — hárman a vezetőségből és *Bolla István* meg

Kolonics József. Úgy hallom azonban, hogy *Lyonból* és *Isieuxből* több magyar munkás jön hozzánk. Remélem lassanként újra rendbe jövünk.

Sajnos, azóta *Digoiben* is erősen megingott az idegen munkások helyzete. A gazdasági krízis gyökerében támadta meg a magyar szigeteket az egész vonalon.

Viola Géza ma már vezető állásban van a digoini porcellángyárban. Chef lett. Megszerették, mert becsületes, ügyes ember. Kereskedelmi érettségije és keleti akadémiai végzettsége van. Mint egyszerű munkás kezdte, de felismerték benne a kultúrembert. Segítenek rajta. Megérdemli, ő egyike a mi magyar értékeinknek Franciaországban.

A délfraanciaországi selyemgyárak magyar munkásai között.

Amikor a sárvári Lyon-selyemgyár beszüntette üzemét és egész sereg sopronmegyei család kenyérteletlenül maradt, a *Magyar Állami Munkaközvetítő Hivatalnál* felvetődött az a szerencsés gondolat, hogy ezeknek a kitűnően képzett munkásoknak a franciaországi selyemgyáraknál kellene existenciát biztosítani. Hosszas utánjárással a sárvári selyemgyár volt munkásainak legnagyobb részét sikerült is Franciaországban elhelyezni. A munkások nagy csoportban mentek ki és kollektív-szerződést kötöttek az egyes gyárakkal. Így kerültek sopronmegyei véreink *Lyonba*, *Grenobleba*, *Isieuxbe*, *La Voulteba* és *Colmarba*.

A gyárak megtérítették útiköltségeiket, lakást biztosítottak számukra és a franciaországi munkabéreknek megfelelő díjazásban állapodtak meg a munkásokkal. Közel kétezer magyar munkás jutott így kenyérhez. Új életet kezdtek francia földön. Sorsuk történelem. Róluk akarok beszélni, a kezdet nehézségeiről, az új környezethez való alkalmazkodásukról és társadalmi életükről.

Mielőtt azonban az egyes telepek ismertetéséhez kezdenék, szükségesnek tartom leszögezni, hogy ma,

amikor harmadik esztendejüket töltik itt magyarjaink, *a francia selyemiparban rendkívül érzékeny változások állottak be*. Az általános európai gazdasági helyzet, mint ahogy északon a szén-, vas- és textiliparban, itt a selyemiparban is válságot idézett elő. Amikor még magyarjainkat ide szerződtették, a selyemtermelésnek óriási piaca volt. Azóta beállott a krízis. Ennek következtében rendkívül szomorú állapotok közé jutottak délvidéki munkásaink. 1930 december óta a lyoni, a la voultei és az isieuxi gyárakban napirenden vannak az elbocsátások. Eleinte csak a férfimunkásnak mondták fel és az emberek azt hitték, hogy a tavasz új munkaalkalmat hoz és a vándorlásra kényszerített munkás nyugodtan dolgozhat tovább. Csalódtak. Márciusban megkezdődött a női munkaerők elbocsátása is. A megmaradt munkásoknak pedig tudomására hozták, hogy csak 4—5 napot dolgozhatnak. Mindez rendkívül érzékenyen sújtotta a munkásokat.

1930 június 7-én érkezett *Lyonba* a legutolsó magyar transzport. Szintén szerződéssel jöttek. Nagy-részt *mezőkövesdi*ek, *gérciek*, *sárváriak* és *pestiek*. Ez év márciusában, tehát szerződésük lejártá előtt két hónappal tudomásukra hozták, hogy az igazgatóság szabad lehetőséget ad mindazoknak, akik munkájukból el akarnak menni, szerződésüket szívesen felbontják, a lefogott útiköltségrészleteket visszakapják és még egy jó munkajelölést is adnak nekik. Ha azonban nem akarnak elmenni, úgy a március hónapot még kidolgozhatják, de azután, részben áthelyezik őket *Grenobléba*, részben pedig újabb elbocsátás lesz. Erre a hírre természetesen nagy lett a riadalom szegény magyarjaink között. Megkezdődött a vissza vándorlás. Leginkább azok mentek haza, kik még a jóidőkben takarékosra is gondolhattak. Húsvétkor és májusban így tért vissza Sárvárra egy-egy lyoni csoport. A legszegényebbek maradtak.

Alig egy évvel ezelőtt jártam itt utoljára s akkor még a kolónia 800 magyar munkást számlált, ma 250-en vannak. A telep igen nagy kiterjedésű. Valóságos külvárosa Lyonnak. Minden ház még a templom

is, a gyár tulajdonát képezi. A *Société de Soie Artificielle de Sud-Est* nevű részvénytársaságnak ez a *Vaulx-en-Velini-i* gyára, Franciaország legnagyobb selyemtermelő központja. Innen irányítják, legfelsőbb fokon, a részvénytársaság *grenoblei, isieuxi, colmari, la voultei* és *pont-charrai* gyárait is.

A telep munkásügyeivel *Donop* ezredes és *Chaumier* személyzeti főnök foglalkozik. A sárvári munkások szerződötetése alkalmából *Donop* igazgató több ízben Magyarországon járt. Rendkívül kellemesen emlékezett vissza ezekre a kirándulásokra, mivel mindenütt szívesen fogadták *Áldássy* államtitkártól kezdve, egészen a sárvári bírógig. Általában meg van elégedve a magyar munkásság teljesítményével, mivel rendszeren dolgoznak és mulatságaik alkalmával sohasem feledkeznek meg igazgatójukat meghívni, sőt néhány keresetlen szóval üdvözölni. A magyar leánykák csokorba kötött virágai, az egyesület vezetőségének az igazgatóság irányában tanúsított figyelme mindmegannyi kedves motívumai annak a barátságának, mely a francia nép és az ideszakadt magyarság között kifejlődött, nem *Chaurmoutons* vezérigazgatón és nem *Donop* ezredesen múltott, hogy a leromlott gazdasági viszonyok miatt az emberek helyzete ma távolról sem az, mint amikor szerződöttették őket. *Donop* igazgató társaságában megismertem az egész telepet. Legelőször is a *Maison Jeanne d'Arcot* néztem meg. A hatalmas háromemeletes épület azt a célt szolgálja, hogy a különböző nemzetiségű, egyedülálló leányoknak lakást, ellátást biztosítson és megvédje őket a nagy szabadsággal járó bajoktól. Vagy 15 magyar leány lakik most itt, de voltak valamikor ötvenen is. Napi 6—8 frankért mindegyiknek külön szobája és teljes ellátása van. A szobák nem nagyok, de tiszták, mosdóval és rendes kis ágygal vannak berendezve. Künn az ajtón névjegy. Itt egy francia, ott egy spanyol, amott egy magyar, mellette egy lengyel leány lakik és így tovább, végig az egész folyosón és a felső két emeleten. Több fürdőszoba és zuhany áll rendelkezésükre. Mindenütt a legnagyobb tisztaság. *Igazi fehér lány szobák*. Erre büszke lehet a lyoni gyár-

igazgatóság, illetve Madame *Gittet*, aki ilyen pompás, jótékony célú intézmény felállítására is gondolt. *A tőke és a keresztényi gondolat harmonikusan találkozott itt.* A földszinti hatalmas ebédlőterem mellett van a lányok varrodája. Szabadidejükben elkészíthetik kelengyjüket is. Persze a legjobb családban is van kivétel. Itt is megesik, hogy egyik-másik magyar lánykának nem ízlik a munka és szívesebben járna moziba, nagyobb kedvvel táncolna. Így alig van valami fehérneműje, míg a másoknak már teli van a szekrénye habfehér, csipkés dolgokkal.

Szemben ezzel a szép intézménnyel van az *iskola*, nagy játszótérrel. Közvetlen közelben pedig az *orvosi* rendelő. Mindenre gondoltak itt még a jobb időkben. Nem is volna panasza a munkásságnak, ha a gazdasági krízis közbe nem jön s úgy dolgozhatnának, mint azelőtt. A lecsökkent munkanapok s az ezzel járó kisebb kereseti lehetőségek azonban nagyon megtörték az embereket. Az utóbbi esztendőben valósággal szétzüllött ez a nagy kolónia. Pedig milyen szép, magyar élet folyt itt azelőtt! A szélsőbaloldali szervezkedésnek sohasem volt itt talaja. A *Lyon*i Magyar Egylet ebben a tekintetben példás ellensúlyozó munkát végzett. Hivatalos helyiségük nem volt s az egylet főtitkára, ifj. *Varga József* mégis oly tökéletesen összehozta az embereket, oly ügyesen vezette az ügyeket, hogy ebből csak haszna lehetett a kolóniának. Ez a fiatal, komoly ember valóságos konzuli hivatalt állított fel lakásán s százszámra intézte el az emberek ügyesbajos dolgát. Annyi levelet ír ma is, hogy iktatókönyvet kell tartania.

Legutoljára *Somody Pál* művész társaságában látogattam meg ezt a telepet. Ifj. *Varga József* délben vendégül látott bennünket szép családjá körében. Az alatt az egy óra alatt — amit itt töltöttünk — négy munkás kereste meg tanácsát kérve. Hihetetlen, hogy mit tud segíteni társain egy munkásember, ha szíve, esze és akarata van hozzá. Ifj. *Varga József*nek komoly érdemei vannak Franciaországban s ha egyszer hazatér, ezt nem volna szabad elfelejteni.

Ebédután végiglátogattuk a többi családot. Sze­ mélyesen hívtuk meg az embereket az esti előadásra, melyet az igazgatóság szívessége folytán a telepen lévő nagy ebédlőteremben tartottunk meg. Ebben a nagy teremben, ahol időnként magyar ruhába öltözve mű­ kedvelő előadásokat és késő éjjelig tartó bálakat ren­ deztek az emberek, amikor még volt kedvük és pénzük mulatni. Mennyi panasz, milyen szegénység! És ahova beléptünk mégis mosollyal fogadtak. Jól esett nekik a látogatás. Mily kevés vigasz a szegénységre egy-két biztató szó és mégis új erőt, reménységet önt az emberekbe.

Sohasem felejttem el, hogy aznap este, amikor a nagyteremben már együtt volt az egész kolónia, az előadás megkezdése előtt, hátul a terem egyik sarkában, néhány magyar kórusban rázendített a Himnusra. Nem beszéltük meg előre. Soha ily természetesen, ily szükségszerűen nem szakadt ki magyar emberből ez a csodálatos imádság. Mint egy nagy szomorú család, könnyes szemmel álltunk és énekeltünk. Mindnyájan éreztük, hogy bizony megbűnhődte már e nép a multat és jövődöt . . .

Soha jobbkor nem jöhettünk volna közéjük, mint most. Szívük csordultig volt keserőséggel. Ha már anyagi jobblétüket nem is segíthettük elő, lelküknek akartunk erőt adni. Lelküknek, mely szemeikben vára­ kozólag csillogott felénk. Soha magyar szónak, soha magyar költészetnek ekkora hatását nem éreztem, mint itt, a nagy ebédlőteremben összegyűlt figyelmes magyar fejek előtt. *Petőfi, Arany, Vörösmarty, Ady Endre* és *Varga Zsigmond* verseit tele szívvel nyújtotta feléjük *Somody Pál*. És mily szívesen fogadták ezek az egyszerű emberek a magyar költészet nagyjainak és fiataljainak hitét, fajtájuk iránti szerelmét, bánatos, de bátorító ölelését, mennyi figyelemmel hallgatták a feléjük zengő magyar tájak, magyar örömek és fáj­ dalmak sóhaját. Ekkor láttam csak igazán, hogy jó volt idejönni és egy egész estén elfelejteni velük min­ dennapos életük gondjait, csalódásait. . .

Grenoble.

Franciaország egyik legszebb fekvésű városa *Grenoble*. Régi egyetemi város, ahol minden alpesi utazó szívesen megáll. Csodálatos fekvése, ideális klímája, egyeteme valóságos turisztikai központtá tették. Havasokat látok amerre csak nézek, legszebb napsütésben. Autócárok robognak el mellettem. Fiatal lányok, bizonyára angolok, sízni indulnak. Az alpesek lábánál vagyunk. Mutatja ezt a város lakossága is, mely nagyrészt kozmopolita. Olaszokat, spanyolokat, igen sok angolt és amerikaiat lát vendégül ez a város. Ha még egyszer diák lennék, legszívesebben itt folytatnám tanulmányaimat, itt ölelném fel magamba mindazt a szépet, üdítőt felemelöt, amit a francia kultúra nyújthat.

A várostól alig négy kilométernyire található a Viscose nevű selyemgyár. Közigazgatás szempontjából Echirolles nevű községhez tartozik. A nagy kiterjedésű telepen újabban közel 800 magyar munkás keresi kenyerét. Sárváriak, mezőkövesdiek és gércieiek mind. Amióta a lyoni, az isieuxi, a la-voultei telepeken megindult az elbocsátások szériája a magyarok Grenobleba tódultak. A selyemtermelésnek egy egész érdekes szimptomájával találkozunk itt. Bár egy részvénytársasághoz tartoznak az összes telepek, a termelés mennyisége és minősége nem mindenütt egyforma. Míg az egyik gyárban a gazdasági krízis erősen érezteti hatását, addig a másokban rendületlenül folyik a munka tovább. Grenobleban pedig megkétszereződött a magyar munkások száma. Ez a telep átvette a többi gyárak elbocsátott munkásainak egyrészét.

A Lyontól mintegy negyven kilométernyire fekvő *Isieuxbe* tavaly júniusában hozták az első és egyelőre az utolsó magyar csoportot. A gyár minden családnak adott lakást. A legtöbbször három szoba is jutott. Vívezeték, gázrezsó, villanyvilágítás minden magyar család otthonában volt. Sajnos nyugalmas életüket csakhamar megzavarta a szélsőbaloldali szervezkedés.

Akad a munkások között néhány kommunista, akik alig hogy munkába állottak, megkezdték az agitálást.

A C. G. T. U. kommunista selyemmunkások szakszervezete magyarnyelvű gépírásos újságot jelentet meg *Egyesült Selyemgyári Munkás* címen. Ezt a hetenként megjelenő agitációs orgánumot nyíltan osztogatni kezdték a magyar munkások között. Azt írták többek között a lapba, hogy a munkásokat éhbérért dolgoztatják és ugyanakkor a francia munkások bérét törik le azzal, hogy alkalmazzák őket. Ezenkívül több röpiratot és a Parisban megjelenő *Riadó* című magyar kommunista lapot is eljuttatták az isieuxi dolgozók közé. Pontosan az történt itt, ami eleinte Lyonban.

Néhány jóérzésű magyar munkás felszólalt a gyár vezetőségénél, de sajnos az igazgatóság tehetetlen volt az agitációval szemben. Az emberek teljesen jogosulatlan túlóra követeléssel állottak elő, bár a gyár francia munkásai nem tartottak velük. Csak nagynehezen lehetett leszerelni a mozgalmakat. A magyarok nagy része felült a kommunista agitátoroknak, nem gondolván arra, hogy milyen könnyen kieshetnek munkájukból. A szerződés ilyenkor nem sokat számít. Néhány magyar családnak rögtön távoznia kellett.

Szerencsére, az isieuxi munkásoknak volt egy kitűnő tolmácsuk *dr. Poltz László* személyében. Hogy az említett mozgalmak miatt a magyarságot nem bocsátották el mind, még a szerződés előtt, azt nagyrészt ennek a derék embernek lehet köszönni. Ez év júniusában azonban, négy család kivételével, mindnyájuknak menniök kellett. Szerződésük lejárt. Többen hazautaztak, nagyobb részük Grenobléban talált elhelyezkedést.

Sokan kerültek ide a la voulti és a Pont-Charra-i telepekről is. Vándorlásuk körülményeit azonban nem az elbocsátásban kell keresni. A Lyontól két órányira lévő *La-Voulte sur Rhône* selyemgyári telepen két esztendővel ezelőtt még 150 munkás képviselte a magyar kolóniát. Szép vidéken, csinos egyemeletes házakban laktak az emberek. Amikor két önzetlen szociális nővér körükben megjelent általános, volt az öröm. Az igaz-

gatóság azonnal helyiséget bocsátott rendelkezésükre és még zongorát is kaptak, hogy a lányok tanulás után énekelhessenek és táncolhassanak.

Szép magyar élet kezdődött. Vasárnap délelőtt misére mentek valamennyien, aztán a gyerekek és a lányok oktatására került a sor. Mint a többi telepeken, itt is összefogtak a fiatalok és egy emlékezetes húsvét vasárnapján nemzeti viseletben — ruháikat maguk készítették — felejthetetlen sikert arattak. Karéneikük egyedülálló volt a vidéken. Még a *francia 'plébános is felkérte a lányokat, hogy minden francia misén énekeljenek*. Nem múlt el karácsony és húsvét, hogy ünnepségek felemelően szép és megható ne lett volna. A más nemzetiségű családok is eljöttek ilyenkor közéjük és a gyermekek öröme, a magyar hitnek szépsége könnyet csalt a szemükbe. Az igazgatók M. M. *Lafoud* és *Dufour* elragadtatással szemlélték a szép magyar társadalmi életet.

A la-voultei magyar élet sem tartott soká. Amikor az emberek szerződése lejárt, összeszedték sátorfájukat és tovább vándoroltak. Felbiztatták őket, hogy másutt többet fizetnek. Ez talán igaz volt, de ezek a jóakarátú honfitársak elfelejtették megmondani nekik, hogy másutt drágább az élet, sőt a telep is más. Hiányzik a kert és a harmadik, sőt az ötödik emeletre kell felkapaszkodni a családnak. De ha egyszer megindul a vándorlási láz, nehéz visszatartani a magyart. Így történt aztán, hogy mire anyagi helyzetük megjavult és a gyárral szemben is lerótták kiutazásukkal kapcsolatos tartozásukat, annyira leapadt a la-voultei kolónia, hogy végül is csak tíz család maradt.

Sokan sajnálattal gondolnak vissza La-Voultera, ha eszükbe jut, hogy a lakásért csak tíz frankot fizettek havonta és az élelmiszer is jelentékenyebben olcsóbb, mint Grenobleban. A férfiak kötényeket, sapkát, fapipót kaptak s a munka éppen olyan volt, mint másutt — csak egynéhány munkakerülő fiatalember keltette rossz hírét. Az ittmaradt családok becsületes, tisztességes magatartásukkal lassanként elfelejtetik a múlt kellemetlen emlékeit.

Hogy a vándorló magyarság végül is elhelyezkedést találhatott Grenobléban, hogy a mai súlyos viszonyok között is dolgozhatnak, azt a viscose-i telep vezérigazgatójának *Girardet* úrnak és *Kiczeliczky* személyzeti főnöknek lehet köszönni. A gyárnak ez a két jólelkű vezető embere sok szeretettel karolta fel a magyarság ügyét. Megbecsülik a magyar munkáskéz teljesítményét. Magyarjaink szeretik is őket.

A családok legnagyobb része szorgalmas, tisztességtudó nép. Pontosan eljárnak munkájukba. A legritkább eset, hogy valaki otthon marad hétfőn, mert vasárnap kelleténél tovább mulatott. Szerényen élnek. Megtakarított pénzüket hazaküldik, hogy otthon földet, házat vásároljanak. A legtöbb család már kerékpárt is szerzett. Anyagilag valamennyi telep között — kivéve talán Colmárt — a legjobban áll, pedig semmivel sem nagyobb az órabér, mint más gyárban. A nők és férfiak itt is három csoportban dolgoznak. Meg vannak elégedve, bár a levegő nem a legegészségesebb a műhelyekben. Főleg a férfiak gyomrát támadja meg, emiatt étvágytalanok, összetartásukat a *Grenoblei Magyar Egyesület* szép munkája is igazolja. Egyesületi életük — eltekintve az időnkénti elnök változástól — kielégítő. Itt a gérceiek, mezőkövesdiek és a sárváriak egymásra találtak. Egy fiatal, agilis diákember, *Stampfer Gábor* rakta le alapjait az egyesületnek. A munkásság később teljesen átvette a vezetést s amint hallom, a dolgok rendben mennek tovább. Ujabbán *Kozma Sándor* tolmács köré csoportosulnak az emberek. Kitűnő, ügyes vezetőegyeniség, nagy népszerűségnek örvend.

Mintahogy a grenoblei magyar egyesület elsősorban a munkásság és a munkaadó közötti jóviszony megteremtése és a nagyszámú magyar kolónia társadalmi életének irányítása végett született meg, ugyanilyen komoly szolgálatot jelent a családok ügyes-bajos dolgával foglalkozó szociális nővéreknek szorgos és lelkiismeretes munkája.

Több mint ezer magyar lelket nem szabad árván, vezetés nélkül hagyni. Oly sok a gyerek, annyi a magyar lány itt, hogy egészen természetes az, ha gondoskodás

történik róluk. Ezt a munkát vállalta magára két magyar lány: *dr. Tergina Irén* és *Kipper Berta*, valamint a magyar egyesület vezetősége. Ennek a két jólelkű, okos magyar lánynak működéséről oldalakat kellene írnom. 1929 őszén kerültek ide s azóta rendszeresen látogatják a magyar családokat. Egyik héten *Grenoble-ban*, a másik héten *Lyon-han*, majd *la-Voulte-ben* tartanak magyar és francia tanfolyamot és a lányoknak felvilágosító előadást. Szociális munkájuk magában foglalja még a munkanélküliek elhelyezését, a kórházakban fekvő betegek látogatását és az emberek ügyesbajos, hivatalos ügyeinek elintézését is. De elsősorban a gyermekekkel foglalkoznak, mivel az iskola nincs a telepen. A 160 iskolaköteles gyermek közül, közel 120 nem jár iskolába. Grenobleban nincs hely és így a nyolc kilométernyire lévő *Echerolles-be* kell küldeni a gyermekeket. Ez sok kellemetlenséggel jár, így a gyerek otthon marad. Ezért is áldásos a missziós lányok munkája.

Remélhetőleg a közel jövőben már épül iskola a telepen is. Az igazgatóság újabban mindent elkövet, hogy a munkások gyermekei rendszeres oktatásban részesüljenek, örülni kell ennek a szép gondolatnak, mintahogy örülni kell ideszakadt magyarságunknak azért is, hogy ma, amikor otthon munka nem akad, Franciaország kenyeret ad nekik. Grenoblei magyarjaink nagyrésze sokat vándorolt már, sok keserves tapasztalatot szerzett a múltban. Most amikor még dolgozhatnak gondoljanak arra, hogy türelmetlenséggel, követelőzéssel előállni ma nem lehet. Nehéz időket élünk, mindenütt rossz a helyzet, örülni kell minden darab kenyérnek.

Hogy élnek Colmárban a magyarok.

Elszász egyik legkedvesebb városa *Colmar*. Olyan, mint egy nagy magyar mezőváros. Több park mellett megy el villamosom, míg a város szélén lévő selyemgyártelepre érek. Itt van a *Soie Artificielle du Sud-Est*

colmari fiókja. A magyar Sárvárnak egyik legegységesebb franciaországi telepe.

Egyenesen a gyár személyzeti főnökéhez megyek. *Brickner* igazgató jovialis képű, nagyon szimpatikus elzászi úr. Amikor meghallja, hogy Párizsból jövök, rendkívül kedvesen üdvözl, rögtön leültet és melegen érdeklődik jövetelem céljáról. Elmondom neki, hogy már régóta összeköttetésben vagyok az itteni magyarsággal, különösen *Nagy Béla* tolmáccsal, aki sok minden jót írt már nekem róla. Most személyesen is szeretném hallani véleményét az itteni magyarságról.

Brickner igazgató nem haboz, rögtön rátér a tárgyra. Amikor a magyarok kijöttek, — kezdi érdekes elbeszélését a személyzeti főnök — volt mit hallgatnom az újságok részéről, hogy az elzásziak nyakára hoztam idegen munkásokat. Cigányoknak nevezték a magyarságot és bizony, amikor megérkeztek, bátyúval a hátukon, csizmásan, szegényesen öltözve, az egész város kint volt és nem mondhatom, hogy szimpátiával fogadták őket. En azonban már ekkor tudtam, hogy az elzásziak véleménye hamarosan meg fog változni. Munkába állítottam őket és kitünt, hogy a sárváriak jobban értenek a selyemgyári munkálatokhoz, mint ahogy azt földijeink gondolták volna.

— Persze az én magyarjaim szegények voltak. Gondoskodnunk kellett arról, hogy bútoraikat beszerezhessék és az első hónapokban hitelre vásárolhassanak élelmiszert is. Itt Elzászban még ma is divatban van a Bismarck által bevezetett kooperatív rendszer az én felelősségemre a magyarság vagy féléven keresztül hitelbe berendezkedett. Az emberek aztán lassan törlesztgették adósságaikat és sokan már ott tartanak, hogy 10—15.000 frank vagyonuk van a takaréokban. Kitünt, hogy ez a cigányoknak vélt idegen munkásság legalább is olyan takarékos, mint az elzászi és a mellett sokat ad magára, jól öltözködik és vasárnap senki sem hinné, amikor a templomba mennek, hogy ezek azok a magyar munkások, akik valaha bátyúval a hátukon, mint egy kisebb nomád csoport érkezett Colmar városába.

— Természetesen *nagyon meg vagyok velük elégedve* és úgy hallom, hogy ők is velem. Bennünket ugyanis az a szempont vezényel, hogy az ipari termelés mellett a munkásság szociális ügyeire is legalább olyan nagy gondot fordítsunk; törődni kell a gyerektől egészen a családfőig az emberekkel. Rájöttem, hogy nemcsak a pénz boldogít, a munkásnak más is kell. Egy jó szó, egy jó tanács, a velük való állandó törődés, bizalmat, sőt szeretetet ébreszt bennük feljebbvalóik iránt és így a tőke és a munka szolidáris lesz. *Az én magyarjaim megleégedettek*, a megleégedett munkás pedig jó munkás.

— Gondoltam arra is, hogy a magyarság közül egynéhányan vezető állásba kerüljenek. A szerszámosztályban például magyar a munkavezető. A filatúrban pedig több fiatal magyar leány áll egy-egy csoport élén.

— Aztán itt van az én tolmácsom, *Nagy Béla*, aki a magyarság kívánságait és kisebb panaszait velem együtt próbálja kielégíteni, örülök, hogy itt van, kitűnően beszél németül, amire nálunk nagy szükség van.

Megszólal a telefon. *Brickner* főnököt néhányperces tárgyalásra hívja a vezérigazgató. Kezembe adja addig a családi pótlékot tárgyaló szabályzatot. Átlapozgatom és látom, hogy egy 6 gyermekes apa keresetén felül kb. 400 frank családi pótlékot kap. Elgondolkozom. Mennyire más szellemben kezelik itt a munkásokat, mint egyebütt. Itt mindenki jókedvű és barátságos. Még a portás is.

Brickner igazgató kedvesen exkuzálja magát, amint visszatér. Aztán tovább beszél nekem most már a gyerekekről, örömmel újságolja, hogy a legutóbbi karácsonyünnepély alkalmával egy 11 éves kisleány köszöntötte fel a magyarság nevében a gyárigazgatót olyan tökéletes franciasággal, hogy senki sem hitte volna, hogy magyar. Sok gyerek kitűnően beszél az elzászi dialektust is. És mindez az itteni iskola, az Ecole Jean Macó igazgatójának, Schwig úrnak munkája, aki úgy szereti őket, mintha csak saját gyermekei volnának. Úgy van velük, mint én a munkásokkal, —

mondja komolyan — kikkel bizony atyai szeretettel kell bánni, ha azt akarjuk, hogy rendesen dolgozzanak.

Nagy lelkesedéssel beszélt még a magyarok *sportklubjáról*, amelynek futballcsapata sorra veri az elzásziakat. Kérdésemre, hogy a mostani gazdasági krízis következtében várható-e elbocsátás, Brickner igazgató kijelenti, hogy legrosszabb esetben 5 napra fogja lecsökkenteni a heti munkát, de semmi esetre sem akar megválni kitűnően bevált munkásaitól.

Ilyen impressziókkal váltam el ettől a nagyszerű embertől, aki talán egészen egyedülálló szeretettel foglalkozik Franciaországban az ő magyar munkásaival. Nemcsak kitűnő pszichológus, aki belepillant munkásának lelkébe, de igazi ember, igazi gazdája a colmari magyarságnak. Kitüntetést érdemel.

A portásfülkében már várt rám *Nagy Béla*, a colmari magyarok tolmácsa. Fiatal, 33 éves ember, örömmel köszöntjük egymást. Vele van *Kórándy László*, a *Colmari Magyar Torna- és Sport-Egylet* volt titkára. Elindulunk a *Cité* felé. Kellemes meglepetéssel tapasztalom, mennyire igaz, amit az igazgató mondott. Csinos, villaszerű házakban laknak a selyemgyári munkások. Sok virág. A házak előtt veteményeskert. Nagy Béla lakása három szép szobából áll. Néhány hónappal ezelőtt csinos, fiatal asszony tartotta rendben a házat. Otthon szerzett tüdőbaja elvitte. Mily üres asszony nélkül a ház.

Vacsora után meglátogatjuk *Tangl Jánost*, a magyar egylet elnökét. Kedvesen fogad családja körében. Sok szeretettel és lelkesedéssel beszél a sportegylet tehetséges fiataljairól: *Léderer József*, *Kopácsi József*, *Nagy János*, *Horváth Pál*, *Szabó Imre*, *Horváth István*, *Pápai János*, *Horváth József*, *Sámson István*, *Fekete János* és *Marácz Imre* neveire emlékszem. Sokszor osztoztak a sikerben még *Korándy Dénes*, *Fekete Ferenc*, *Németh Ferenc*.

Kellemesen emlékszik vissza arra az időre is, amikor megérkeztek Elzászba. *Tangl János* elmondja, hogy a gyár igazgatósága részéről már Baselnél fogadták őket.

— Este 10 óra lehetett, amikor Colmarba érkezünk, de olyan volt a város, mintha nappal lett volna. Mindenki talpon volt. Kíváncsiak voltak ránk. Akkor még csodálkoztak rajtunk, de ma már észre sem veszik, hogy idegenek vagyunk, megszoktak bennünket. S jól vagyunk. Minden lakáshoz van pince, padlás és mellék-helyiség. Nem lehet semmi panaszunk. Így Sárváron sem laktunk. Harmadik évünket töltjük itt. Megszerrettük nemcsak Colmart, hanem a munkaadóinkat is, akik megértőleg kezelnek bennünket.

Öröm hallani ezt a sok jó hírt. A gazdasági krízist itt is érzik az emberek, de helyzetük aránytalanul jobb a magyarság többi kolóniájánál.

Hazafelé menet Nagy Béla elmeséli, hogy az asszonyok nagyon szép, tiszta és egészséges termekben végzik munkájukat. Könnyű dolguk van, akár egy gyerek is elvégezhetné. Havi keresetük 500—600 frank körül jár. A fiatal leánykák is megkeresnek közel 400 frankot.

— A férfiak munkája sem nehéz, de elővigyázatosnak kell lenni. Ha valaki elbámészkodik, könnyen megcsípheti a kezét a lúgos oldat, amely nem veszélyes, csak kellemetlen. Átlagosan 700—800 frank körül keresnek havonta, ha kidolgozhatják a hetet. A krízis előtt 1000 frankon felül is kereshettek túlórázás mellett.

— Én, aki az életben nem végeztem fizikai munkát, — mondja *Korándy* — mert hát műszaki tisztviselő voltam odahaza, itt mint villanyszerelő dolgozom. A munka nem szégyen. Igazán csak az panaszkodhat, aki nem akar dolgozni.

— Tisztességesen lakunk — mondja *Csontos Antal* alelnök — és keresetünk az emberséges mindennapihoz elegendő. Senki sem szenved nagyobb szükségben, mindenkinek megvan étele, itala. A jobb időkben még félre is tehettek valamit. Csak rosszabb ne legyen a helyzet, akkor sohasem fogunk Parisba panaszos levelet írni.

Látogatásom óta a colmari magyarság tanítót is kapott, *Hajnal Ernő* személyében. Ez az ember már Bulgáriában megmutatta, hogy komoly felkészültséggel rendelkezik. Jelenléte nagy hasznára van a hazai földtől messzeszakadt sárváriaknak. Az itteni iskola igazgatójával, *Schwig* úrral most közösen foglalkoznak a gyermekekkel, de Hajnal Ernő munkája kiterjed a társadalmi élet szociális, kulturális viszonyaira is. Mint az egyesület egyik vezető embere különösképpen súlyt fektet arra, hogy Colmar városának szimpátiáját irányunkban fokozza és a mai nehéz viszonyok között az emberekbe kitartást, bátorítást öntsön. Míg a gyermekek, az egész kicsinyek *Hajnal Ernőné* személyében kedves, fiatal óvónőt kaptak, a nagyobbak és a szülők, az egész kolónia pedig Hajnal tanítóban nemcsak kitűnő pedagógust, de vezető egyéniséget szereztek maguknak. Az igazgatósággal a legtökéletesebb egyetértésben folyik itt a kolónia gondozása. Úgy hallom, nagyon megbecsülik munkájukat colmari magyarjaink.

Ahogy széthull egy magyar telep.

Elszász-Lotharingia egy kis eldugott városáról, *Creutzwald-tól* és a szomszédságában élő *falcki* magyarok szomorú sorsáról beszél ez a fejezet.

Metztől két órán keresztül döcög az ember a helyi vasúton, míg elérkezik *Creutzwald*-ba, ahol közel 500 magyar bányász kereste nem rég megelégedetten a kenyerét.

A vidék gyönyörű. Fenyveserdők ölében kertes házak. A levegő tiszta. Nyaralóhelynek beillene. Ahogyan gyönyörködöm a vidék szépségében, eszembe jutnak az északfranciaországi szürke bányavidékek, ahol nemcsak a város, de a levegő is már messziről elárulja, hogy bányatelepek felé robog a vonat. Sehol semmi nyoma a földalatti munkának. Csak amikor a város keleti részére érkezünk, pillantok meg a völgyben két hatalmas tárnát.

Sipos István mérnök, Ferencz Károly, Horváth Antal és Szőke György bányászokkal, az itteni magyar egyletek vezetőivel igyekszünk a Vieux Moulinhez címzett vendéglőbe, ahol közel 400 magyar bányász várakozik ránk.

Elhaladunk a *kolónia* mellett. Itt laknak, ezekben az egyszerű, de tetszetős házakban családos magyarjaink. Hat-hét hónappal ezelőtt utolsó látogatásomkor még boldogan üdvözöltek világos, egészséges lakásaikban. Most tele aggodalommal várnak, hogy a bányagazgatásnál kedvezőbbre fordítsam helyzetüket.

Csakhamar elérjük a vendéglőt. Belépünk a terembe, ahol a *falú* minden *nagyobb bálját* rendezik. Ott, ahol az első látogatásomkor összegyűlt az egész *Creuzwald* és *Falck* magyarsága, hogy megalapítsa a *Kölcsönösen Segélyező Magyar Egyletet*. A szászvári, pécsváradi, bajóti, dorogi, salgótarjáni és tatabányai bányászok szavától volt akkor hangos a terem. Sehol egy fehérnép, mind férfi. Emlékszem, szakadtak fel panaszok akkor is, de mily lelkesedéssel születtek egyszerű gondolatok ezekben az egyszerű munkásfejekben! Francia nyelvkurzusról, magyar tanítóról, hitoktatásról, bálról, előadásokól beszéltek akkor nekem. Tele voltak akarással, tervvel. Az egyik munkás magyar dalárda alapítását ajánlotta, a másik egy zenekar megszervezéséről beszélt.

Most ismét együtt vagyunk. Akik akkor egyesületet alakítottak, lelkesedtek és azóta annyi egyszerűen sikerült mulatságot rendeztek saját zenekaruk közreműködésével. Akkor kíváncsiság, öröm csillogott szemükben, most fáradt tekintetű, beesett szemű szomorú magyarok előtt állok. Akkor még reméltek, tervezgettek, most már lelkük tele van a csalódás minden keserűségével. Valami összeroppant bennük, fájdalmas rájuk nézni.

Nem írhatom le azt a sok panaszt, amit hallottam, de a lényeget elmondom. A franciaországi magyarság életében páratlanul lesújtó esemény történt itt. A *La-Houve* bányatársaság részvényesei bérbeadták a bányát és ennek következtében az egész magyar kolóniát elbo-

csátották. Közel 2000 magyar lélek vesztette el kenyerét. Még egy éve sem voltak itt s máris szélnek eresztették őket. Ez a panaszok forrása.

Megpróbálom vigasztalni őket, de nem nagyon hallgatnak rám. Hiába ajánlotta fel a bányatársaság, hogy asmetzi erődítményeknél minden munkás elhelyezkedést találhat és akik pedig haza akarnak menni, útiköltséghozzájárulást kapnak. Az emberek elégedetlenségére ez nem orvosság. Nagyon jól tudják, hogy az erődítménymunkálatok a tél beálltával megszűnnek, a hazavándorlásnak pedig semmi értelme nincs.

— Mire mennék haza — szól egy tagbaszakadt, izmos magyar — otthon is rossz az élet, talán még rosszabb, mint itt. Rengeteg pénzünkbe került a kiutazás. Keservesen megkoplaltuk ezt a szerződést, mely még le sem járt és máris tovább kell állnunk. Több faluból jöttünk ide, megszoktuk egymást, úgy éltünk itt, mintha csak földiek lettünk volna. Most teli vagyunk adóssággal, utolsó fizetésünket is lefoglalják a kereskedők. Egy fillér nélkül maradunk. Hát ezért jöttünk mi ide?

— Én már inkább otthon dögöljek meg éhen — keseredik el egy ráncosképű öreg bányász — mint itt idegenben. Bizony a legszívesebben hazamennék.

A többiek csendesítik. Általános a vélemény, hogy meg kell próbálni a bányatársaság által felajánlott munkát, mert rosszul cselekednének, ha a munkanélküliséggel küzdő szegény országba hazatérnének.

Creutzwaldról aztán átlátogattam *Falckra*. A La-Houve bányatársaságnak dolgozó munkások nagyrésze ebben községben lakott. Ők készítették elő a magyarság megszervezését és a *Kölcsönösen Segélyző Egyletben* való tömörítését.

Az állomás közelében van az egyesület helyisége. Errefelé az a szokás, hogy a vendéglősök ingyen adnak helyiséget egyesületi célokra, ami végeredményben csak hasznot hoz nekik.

Egy nagy erdőn keresztül haladunk a falu felé. Az országút fordulójánál vidám gyermekkiáltás üti meg fületem. Egy kis tisztáson huszonöt-harminc

gyerek játszik. Feléjük tartunk. Kicsinyek. Legtöbbje három-négy éves. Nagy munkában vannak. Várat építenek, alagutakat vájnak a puha földben.

Megállunk előttük.

A szőke, barna buksi fejkéből kíváncsian merednek rám a csillogó szemek.

Egyiknek megsimogatom a fejét.

— Ki fia vagy, — kérdem.

— Csányi Vince az édesapám.

Magyar gyerekek. A mieink. Franciául még nem tudnak, még a nagyobbak sem. A legtöbben hónapok óta nem járnak iskolába. Falckban annyi a gyerek, hogy a francia tanító nem bírja el tanításukat.

— Lassan elfelejtenék azt is, — mondja Ferencz Károly — amit odahaza tanultak, de itt van *Kovács Imre*, az egylet alelnöke, aki a szabad idejében foglalkozik velük.

Visszatérünk az országútra. Hátunk mögött újra felcseng a vidám zenebona. Majd nagy kiáltást hallunk. Visszanézünk. A gyerekek ágyúzzák az előbb épített várakat.

Apró magyarok, akiknek mindegy, hol játszadoznak, melyik ország falujában. Rájuk itt épügy sűt a Nap, mint otthon, *Bajoton*, *Szászváron*. Kicsiny lelkük hamar beleszokott az új környezetbe, de nem úgy az apáké, akik mindennap lemennek a bánya mélyébe, ahol már nem magyar szó vezényli őket. Nem értik meg oly könnyen az aknást, mint a pécsi bányában.

Míg Ferencziék lakásához érünk, hadd ismertessem meg az olvasót ezzel a derék magyar emberrel. Az ő szájába adom a beszéd fonálát.

— 1925 január 11-én jöttem ki Franciaországba. Akkoriban már volt itt egy-két magyar. Odahaza állam vasúti alkalmazott, vonatkísérő voltam. A sógorom hívott. Kijöttem. Már nyolc éve, de úgy emlékszem mindenre, mintha csak ma volna. Elvezettek a felvételi irodába, aztán se szó, se beszéd vittek le a bányába. Beszálltunk a liftbe, ami nem más, mint egy kosár. Olyan érzésem volt, mintha csak ledobtak

volna a mélybe. Elszorult a szívem, a fülem is rettenetesen zúgott, amint esett lefelé a kosár. Beosztottak a 92-es csoportba. Alig látok hozzá a munkához, látom ám, amint potyog a szén. Ugrálok ide-oda. A többiek nevetnek rajtam, látják, hogy újonc vagyok, de azért kezembe nyomnak egy lapátot, aztán a fűrőt. Dolgozz Ferenc. Összeszorítottam a fogam, vágtam a szenet. Meg akartam mutatni a szakmabelieknek, hogy egy vasutas is tud bányász lenni.

— Vagy három hétig beteg lettem utána. Hiába, sok volt, új volt, nehéz volt a munka. Aztán újra lementem és újra beteg lettem. Egész májusig nem tudtam munkába állni. Feleségem egészen kétségbe volt esve. Ezerszer megbántuk akkor, hogy kijöttünk.

— A véletlen aztán összehozott a főigazgató úr titkárnőjével, *Mlle Boginnel*, aki elég jól beszélt magyarul, mivel odahaza Forgách gróféknál volt nevelőnő. A titkárkisasszony beszélt *Wagner* főmérnök úrral és bekerültem a külső műhelybe. Azóta itt dolgozom.

Hazaérkezünk a kolóniára. *Ferencz Károly né* már várt bennünket. Kitűnő bécsi szeletet készített vöröskáposztával. Evés közben persze beszélgettünk a falcki magyarokról, meg az egyesületről.

Az asszony nem is állja meg, hogy közbe ne szóljon:

— Nagyon féltem az uramat, olyan sovány, olyan rosszul néz ki. Nem elég, hogy egész nap dolgozik, este az egylet dolgaival foglalkozik. Olyan ideges, hogy nem lehet neki semmit szólni, mindig csak az egylet jár az eszébe, persze ez aztán megviseli. Legjobb volna már, ha egyszer hazamehetnénk.

— De vájjon kapnék-e otthon munkát — kérdi *Ferencz*? — Vájjon tekintetbe vennék-e, hogy én mennyit dolgoztam itt a magyarságért? Ne tessék ám arra gondolni, hogy elismerést akarok magamnak. Nem magamért teszem, hanem a gyermekeimért. Meg akarom nekik mutatni, hogy nem színből, de szívből kell dolgozni az országért. Ezt mondom mindig a tagoknak is. Legalább a gyermekeimet taníthatnám otthon! Itt van a kislányom a *Juliska*, tanítónő szeretne

lenni. Itt nem lehet, mert a képzőben csak francia állampolgár gyerekeit veszik fel, de ha hazaküldeném, bejuthatna-e tandíjmentesen a képzőbe?

Vacsora után átmegyünk a kör helyiségébe, ahol már vár bennünket a faicki magyarság színe-java. A vezetőség egyrésze már a nagy asztal körül ült és éppen megbeszélést tartottak, hogy mi lesz az elbocsájtott bányászokkal. Ferencz elfoglalja az elnöknek fenntartott helyet. Megkezdődik az ülés. Egyik magyar a másik után szólal fel. A vélemények különbözők. Sokan haza akarnak menni, mások mindenáron Franciaországban akarnak maradni.

Közlöm velük, hogy a bányatársaság gondoskodik új munkahelyről, viszont megvan a lehetőség arra is, hogy családjukkal együtt kedvezményes áron hazavándorolhassanak. Sokan ez utóbbit választják. Akik maradnak, azokat ellátom néhány jótanáccsal, hogy a beígért új munkahelyükön könnyebben érvényesüljenek.

Ezeknek a szegény magyaroknak az a legnagyobb hibájuk, hogy az első időkben többé-kevésbé meggyül a bajuk az őket meg nem értő munkavezetőkkel. Elnyomva érzik magukat. Megértetem velük, hogy idegenben nem megy minden úgy, mint odahaza. Türelemmel kell lenniök. Az idő mindent orvosol. Gondolni kell arra, hogy otthon még ilyen munkát sem kaphatnak. A munkavezetővel pedig igyekezzenek jóba lenni, fizessenek neki néha egy-két pohár bort és rögtön megpuhul. De haragosan követelőzve csak azt érik el vele, hogy még rosszabb lesz a bánásmód.

Az emberek mosolyognak. Látják, hogy igazam van. Hiszem, hogy ezután okosabbak lesznek. Szép szóval mindig többre megyünk.

— De mégis borzasztó, — szólal meg most *Csányi Vincéné* — hogy az ember tizedmagával kigyün ide, aztán majd éhenhal. Otthon biztosan azt hiszik, hogy itt aranyeső esik, pedig fenéket. Ha az ember bajban van, még egy szakajtó krumplit sem kap. Teli vagyunk adóssággal. Amint a kereskedő megtudta, hogy az uram is rajta van a «szanáltak» listáján, hiába fizet-

tem meg neki a múlt havi részletet, mert amikor vásárolni akartam, már nem adott semmit. Azt mondta, hogy eleget veszített, nem biztos a pénze, nem akar többé ráfizetni. Tessék már most mondani, miből adok nyolc gyermekemnek kenyeret? Otthon még a legrosszabb időben is vágunk két disznót és volt mindig krumpli. Most itt van a karácsony és még kenyeret sem tudok a Tcsaládnak adni, hát még malacot.

Csányiné szavai mélyen lehangoltak bennünket. Az asszony kipirult arcában, kemény hangjában, keserves magyar harag izzott. A mély csendet *Szóke György* jegyző törte meg.

— Mindnyájan így vagyunk, nemcsak maga az egyedüli Csányiné. Alig van itt család, ahol három-négy gyerek ne lenne. Szegények vagyunk és árvák. Idegenek. Az egész falu tartozik. Egy veszekedett krajcár nélkül maradtunk, de azért nem szabad elkeseledni. Eddig is megvoltunk, ezután is megleszünk. Ha az ember megadja magát sorsának, akkor az Isten se törődik vele. Ha el kell innen mennünk, hát megyünk. Éhen még egyikünk sem halt.

Miközben így vigasztaljuk egymást, *Papp Vendel* háznagy előszedi az egyesület levelezéseit. Büszkén mutat egy levelet, melyet Bajot község írt a falcki bajótiaknak. Vagy harminc családnak szól az üzenet Füle István és Birkés Mihály bajóti bírótól.

*

Amikor e sorok napvilágot látnak, a *creutzwaldi-falci* magyar kolónia már a múlté. Nagyrészüket a Magyar Szövetség közbenjárására ingyen hazaszállította a bánya, 40 család Delazeville-be, 84 család pedig Belgiumba került négy limburgi bányához: *Zwartzbergbe*, *Stelzenbe*, *Zolderbe* és *Beringenbe*. Szegény Ferencz Károly egyedül maradt Falckon — súlyosa beteg. Kórházban feküdt, mikor a belgiumi transzport elindult. Barátai és az egyesület hűségesei sírva búcsúztak el tőle — aki e nagy magyar kolónia alig egy esztendő rövid, de fájdalmas történetében vezetőszerepet játszott,

Szerte-szórta magyarok.

Az eddig megismert nagyobb telepeken kívül számos francia városban található még magyar. A Franciaországba került magyarság éppen bevándorlásának rendszertelensége folytán szétszóródott az ország területén. Hosszabban nem beszélhetek róluk, mivel leginkább és elsősorban a nagyobb ipari központok körül elhelyezkedett és nagyobb tömegben együttélő magyarságot ismertem meg. De minden magyar család érték nekünk, ha elszigetelten kisebb egyedekben él is. Sorsunk mindenütt magyar sors, mely nem igen tér el az ismertebb kolóniák életétől.

Magyar munkásokra bukkanunk majdnem minden kikötővárosban. *Le Havre, Cherbourg, Dunkergue, La Rochelle, Bordeaux, Marseille, Toulon* hajógyárai állandóan foglalkoztatnak magyar munkást. Volt idő, amikor egész kis transzportokat állított össze a párizsi Magyar Ház a munkaügyi minisztériummal karöltve. Rendszerint lakatosokat, vasesztergályosokat és a fizikumot erősen igénybevevő szegecselőket alkalmaztak szívesen. Ezek a régebben idekerült munkások megbecsülést szereznek a magyarságnak. Ha egyszer túlleszünk a gazdasági krízisen, hiszem hogy ezekben a gyárakban még sok magyar vasmunkás találhat helyet. Ma természetesen szó sem lehet erről.

Az északfranciaországi ipari központokat már ismerjük. A textil- és a bányatelepeken kívül sok vasgyár is van ezen a vidéken. Majdnem mindenütt akad egy-két magyar. Az ország szíve felé közeledve, *Rouenban* szintén dolgoznak magyarok. A keleti határokon lévő *Mont St. Martinben* és a Louxembourg közelében lévő vas- és acélöntödékben nem is oly régen számos magyar család kereste kenyerét. Volt egyesületük is. Társadalmi életük oly vidám, oly mozgalmas volt, hogy még a helybeli lapok is megemlékeztek róla. Könyvtárukban számos magyar és francia olvasnivaló akadt, részben a párizsi magyar egyesület, részben pedig a helybeli egylet szeretett elnöke, *Traub Árpád* jóvoltából,

Ez a kitűnő ember többszobás lakását teljesen az egyesület rendelkezésére bocsátotta. Taubék mellett még *Dörner István, Papp László, Mersits Károly, Tuschák László, Klein Lipót, Frisch Ferenc, Pallos László* és mások, több lengyel és francia munkáscsalád játszottak komolyabb szerepet ebben a kis magyar egyesületben, melynek további működését a beállott gazdasági krízis lehetetlenné tette. Az emberek szétszóródtak, de *Mont St. Martin* városa történelemmel bír kolóniánk életében.

Elzász-Lotharingia híres városában, *Strasbourgban* is él néhány magyar. Több kereskedő és munkás. *Tutkovics József* irodáját mindenki ismeri. Kiváló összekötéseivel időnként szolgálatot tesz a magyarságnak. Strasbourggal kapcsolatban érdekesnek tartom megemlíteni, hogy pogány magyarjaink is jártak erre valamikor 900-ban és egy, *Szelesta* nevű községben többszázan meg is telepedtek. Elzásznak ma is van egy falva, melyet *Ungersfeldnek* hívnak. A 30 éves vallásháború után is sok magyar megfordult itt és a Jura-hegység mellett 9 magyar falu alakult. Talán ez is oka annak, hogy az elzásziak annyira kedvelik a magyarokat.

Decazeville vasbányáiban 40—50 magyar család talált elhelyezkedést a creutzwaldi elbocsátások után. *Mulhouse, Socheaux, Montbeliard, Toulouse* környékén és természetesen *Nizzában* is vannak magyarok. Nagyrészt munkások és néhány földművelőcsalád. Amióta Párizsban a rendőrség drákói szigorral jár el a rendezetlen tartózkodási engedéllyel sétáló magyarokkal, az emberek igyekeznek minél távolabb elkerülni a fővárosból. Bár mindenütt a párizsi munkaügyi minisztérium szerződése jogosít fel csak munkára, kisebb vidéki városokban mégis csak könnyebben kapnak munkát. Dél felé vándorolnak tehát s innen Algírba.

Általában véve amióta Franciaország felvevőképessége megszűnt és az európai krízis hullámai ide is elértek, a magyarság helyzete végtelenül elszomorító. Egyik városból a másikba kell bolyongania és a folytonos vándorlás következtében nyomorúságuk mind nagyobb lesz. Próbálkoznak itt is, ott is, mielőtt végleg

rászánnák magukat a visszavándorlásra. S ha minden kötél szakad, a családot magával sodró szegény magyar újra visszafordul Párizs felé, hogy a követségtől kieszközölje hazaszállítását. Szerteszéthull a franciaországi magyarság. Életüket a legnagyobb bizonytalanság mellett tengetik, míg végül is magyar föld hazahívja őket. Idegenbe sodort, vándorló magyar lelkek, egy nyomorgó ország kivetített árnyékai megtörten, üres tarisznyával — mint ahogy jöttek — visszavándorolnak oda, ahol megdöbbenő nincstelenség ásít minden munkáslakásban . . .

Magyar élet Algírban.

Amikor Franciaország gazdagságáról beszélünk, nem szabad szem előtt téveszteni azt a körülményt, hogy az anyaország lakosságának hallatlan szorgalma és takarékosága mellett, a francia gyarmatok is nagyrészen hozzájárulnak ahhoz, hogy a világ gazdasági helyzetében szinte megingathatatlanul áll ellent minden krízisnek a francia tőke.

A francia gyarmatosítási politika fényesen igazolta létjogosultságát. *Algír, Tunisz, Marokkó* Franciaországnak úgy gazdasági, mint katonai szempontból, óriási perspektívát nyit. Nem igen akad ma francia politikus, aki kétségbe vonná, hogy az északafrikai kolonizálás nem érte meg az évtizedeken keresztül hozott áldozatot.

Köztudomású, hogy a francia ember keveset utazik. Igen sok párizsi kisiparos évekig nem mozdul ki még a kerületéből sem és csak az újságokból, meg hallo-másból ismeri a Szajna másik partját. A francia nem turistanép. Külföldre csak a kereskedőember utazik és legújabbán a fiatal írónemzedék. S ez a nép mégis hatalmas kiterjedésű kolóniákat szerzett. Az észak-afrikai kolóniákon a bevándorolt lakosság felét a franciák képezik.

Indokínában, Madagaszkáron a francia kultúra jelent civilizációt. Hogy ez így van, annak okát első-

sorban a francia nép kereskedelmi érzékében lehet keresni. Nagy vagyonokat aránylag rövid időn belül csak a kolóniákon lehet szerezni. A vagyonért még a francia is képes elhagyni Páris, elhagyni azt a pótolhatatlan életet, amit ennek az országnak kis városai nyújtanak.

Algir, Tunisz és Marokkó a franciák kezében mezőgazdasági és ipari szempontból a kolonizálás legsikeresebb eredményeit nyújtják a világnak. A hatalmas méretekben fejlődő szőlő- és gabonatermelés, valamint a zöldség, gyümölcs és különösképpen a dohány elsőrangú kiviteli cikkeit képezik a francia kereskedelemnek. A vidék vas- és foszfátbányái, cink- és ólomtermékei az ipari világnak nélkülözhetetlen nyersanyagot nyújtanak. Bár klimatikus és földrajzi fekvésénél fogva egyik végtelből a másikba esik az ember, — ha *Marokkóból Algíron* keresztül *Tuniszba* utazik — többé-kevésbé mind a három gyarmaton megtalálható az említett ipartermék. Észak-Afrikának ez a gazdag vidéke hallatlan kincseket rejt magában és amit eddig kibányásztak, csak mutatóvényszám ahhoz, amit az elkövetkező évtizedek alatt ez a vidék racionalizált munka- és a közlekedési viszonyok fejlődése mellett nyújtani fog a világnak.

E három nagy kolóniában közel három-négyezer magyar telepedett meg az utolsó évtizedben. A századokkal előbb bevándorolt spanyolok, török és arab benszülöttek mellett a nagy méretekben fejlődő kolóniális városokban több száz magyar érdekes karriert futott be. Igen sokan találtak itt existenciát azok közül, akik az idegenlégióból kiszabadulva, nem tudtak vagy nem akartak visszatérni Magyarországra, ellenben a helyi viszonyokat és francia nyelvet jól ismerve, megfelelőképpen elhelyezkedhettek. A magyarság mintegy 70%-a nőtlen fiatalemberekből áll, többnyire iparosok és csak csekély részben hivatalnokok vagy lateinerek. Algir városban 450—500 magyar él. *Algirtól* befelé összesen mintegy 1500—2000 ember. A többi az európai méreteket is megcsúfoló tengerparton, részben *Marokkó*, részben pedig *Tuniszban* szétforgácsoltan

él. Míg Algírban a nemrég alakult *Kölcsönösen Segélyző Magyar Egylet* rendkívül körültekintő szervezési munkával igyekszik összefogni a magyarságot, addig a másik két kolónián a magyarok ma még minden különösebb szervezet nélkül élnek. Kisebb magyar gócpontok még *Constantin Castiglione*, *Oran* és Algír elővárosai közül *Belcourt*, *St. Eugene*, *Maison Carrée*, *Houssen-Bey*, *Blida*, *Birkadem*, *Sidi-bel-Abbes* és *Medea*. Az algíri magyarság, mint általában minden külföldre vándorolt magyar, elsősorban existenciájának megteremtésére törekszik. Amikor ezt már sikerült biztosítani, mindinkább kialakul az a gondolat, hogy az idegen milióben megtelepedett magyarságot tömöríteni kell. Hiába van vagyona, előkelő idegen társasága, hiába áll rendelkezésére egy kulturált városban színház, mozi és mulatóhely, a kivándorolt magyarnak csak akkor van kellemes szórakozása, ha magyarok között lehet. Egész héten dolgozik, de szombaton és ünnepnap szívesen elmegy oda, ahol magyarok társaságában tölthet el néhány órát. Az algíri magyarságban is kiforrott az összetartozásnak, az egymásrautaltságnak ez a gondolata. Így született meg részben a Franciaországi Magyar Egyesületek Szövetségének iniciatívájára, nagyrészen pedig egy algíri magyar ember kezdeményezésére az *Algíri Kölcsönösen Segélyző Magyar Egylet*. *Gedő Arthur*, az egyesület jelenlegi ügyv. igazgatója és a terv megvalósítója, éppen az algíri magyar kolónia tömörítésére fordította minden idejét, amikor egy fiatal diákember, *Guth Károly* megjelent Párisban és elmondotta, hogy hónapokon keresztül cukorka-árusítással foglalkozott Algírban, beutazta az északi gyarmatot s minél többet járt, annál több magyarral találkozott. Miután semmiféle érdekképviselettel nem találkozott vándorútja alkalmával, benne is felmerült az a gondolat, hogy ahol ennyi magyar van ott egy nagy egyesületre, sőt konzulátusra van szükség. Ez a központi szervezet, melynek legelső hivatása éppen az, hogy a Franciaország területén élő magyarságot összekapcsolja, rögtön felvette az érintkezést *Gedő Arthúrral* s a levélváltásnak néhány hét

múlva az lett az eredménye, hogy Északafrikában megalakult az első társadalmi szervezet. Íme egy példája annak, hogy termékenyül meg a magyar gondolat még akkor is, ha személyi kapcsolatok a távolság miatt nem is jöhetnek létre.

Gedő Arthur ma egy automata számológépgyár algíri ügynökségének az igazgatója. Valamikor azonban poétikusabb munkát végzett. Egyetemi tanulmányainak befejezése után Berlinbe ment, ahol a fiatalon elhunyt *Grager Róbert* professzor mellett a berlini tudományegyetem szemináriumában magyar nyelvet tanított. Egész életét a magyar irodalomnak szentelte. Alig van magyar népdal, alig van egy klasszikus magyar író, kinek műve ne az ő fordításában került volna a német nép kezébe. Évente 25—30 magyar színdarab került fordításában a német könyvpiacra. Önálló szerzeményei is németül jelentek meg. *Das Fundament*, *Der Abgott*, *Die Treue*, *Kaiser Nepomuk*, mind a berlini *Gordon Paul* cég kiadásában láttak napvilágot.

Nyelvészeti és irodalmi képességein kívül ez a közmegebecsülésben álló értékes algíri magyar tisztában van az organizáció kérdéseivel is. Ahogy az algíri magyar egyesületet megszervezte, fényes bizonyítékát adta annak, hogy méltó helyen áll, amikor az ügyvezetést az impozáns keretek között megtartott közgyűlés az ő kezébe tette le.

Azóta az algíri magyarok egyesülete nemcsak megalakult — közel 100 magyar család az első felhívásra csatlakozott, — de megindította a legszélesebb körű szervezkedést az egész északafrikai gyarmaton. Az egyes ipari gócpontokon elhelyezkedett magyarsággal való érintkezése mind gyakoribb lesz és ha a nagy lelkesedéssel megindult munkát megfelelő szolidaritás is fogja támogatni az elkövetkező években, akkor minden remény meg van arra, hogy a párizsi központhoz méltó centrális szerve lesz az algíri magyarságnak első, demokratikus alapokra fektetett egyesülete. Itt ugyanis olyan tömörülésről van szó, amely minden vallási, politikai és társadalmi különbség szigorú mellőzésével csakis és kizárólag a magyarság kulturális és gazdasági

céljaiért jött létre. Minden békés szándékú magyar helyet talál itt, mert míg egyrészt a külföld szívt megnyerni iparkodik Magyarország számára, másrészt az itteni magyarok gazdasági érvényesülésének útját sok hozzáértéssel és minden lehető módon egyengeti.

Hogy mennyire komolyan fogja fel hivatását ez a szervezet, arra elegendő bizonyíték az a tény, hogy megalakulása után néhány hétre már több irodalmi és közgazdasági előadást tartottak, de ami még ennél is hasznosabb, rendszerezítették a munkanélküli magyarok számára az *ingyenes orvosi kezelést*. Dr. Tornyai Margit, az egyesület orvosnője hetenként több rendelőórán át páratlan önzetlenséggel kezeli a rászorult magyarokat. Hasonlóképpen működik az egyesület munkaközvetítő-irodája is. Amint később látni fogjuk Északafrika s különösen Algir, újabban *erősen felkapott kivándorlási terep* lett. A Parisban elhelyezkedni nem tudó ipari munkások egyrésze mindinkább ide gravitál. Mily árván és idegenül bolyonganának ezek a szegény, letört magyarok, ha senki sem törődne velük! Hosszú éveken keresztül a magyarság tapasztalhatta, hogy míg a legkisebb államnak is van konzulátusa Algirban, addig magyar hivatalos szervezet sehohsem volt található. Amit a múltban hiába keresett itt a magyar bevándorló, azt most — addig is míg az esedékes magyar konzulátus létrejön — a *Magyar Egyesületben* megtalálhatja.

Ha egy pillantást vetünk az egyesület választmányának névjegyzékére, rögtön látni fogjuk azt is, hogy nemcsak kulturális és szociális szempontok vezérelnek a vezetőséget, hanem gazdasági tervek is. Nagyjelentőségű és érdekes munka vár itt a közgazdasági osztály vezetőire.

— Úgy képezem, — írja Gedő Arthur — hogy mi, algíri magyarok, akik ismerjük úgy a hazai, mint az itteni viszonyokat, nem egy eszmére bukkanunk, melyeket talán sokkal egyszerűbben valósíthatnók meg, mintsem gondolnók. Gazdasági szempontból csak egyetlen példára akarnék utalni, arra a tényre, mely ma sokkal aktuálisabb, mint valaha volt. Úgy tudom, hogy

otthon a búza ára 11 pengő körül mozog a tavalyi 20 pengős ár helyett. Ebben az egy számban benne van Magyarország gazdaságának minden nyomora, válsága és küzdelme. Itt Algírban nincs finomabb liszt, a fogós grízes lisztet nem ismerik. A jobbminőségű lisztet csak méregdrágán, speciális üzletekben lehet kapni. De az itteni elég silányminőségű liszt is 2—2.40 frankba kerül nagyban. Nem lehetne, nem kellene itt valamit sürgősen tenni!? Hisz ezek a számok valósággal kiabálnak. Ha Magyarország borászata érdekében tud megfelelő propagandát csinálni, akkor világhírű lisztjével és malomiparával, mely mégis csak általánosabb és szélesebb réteget — egész Magyarországot érinti — még inkább tehet valamit. S így van ez a sörrel is. A magyar sörnek itt nagy piaca volna. Mindent el fogunk követni, hogy egyesületünk ezen a téren, komoly szolgálatot tegyen a magyar gazdaságnak.

Az algíri kereskedelmi és ipari viszonyok.

Azt hiszem, nem végzek haszontalan munkát, ha az Algíri Magyar Egylet igazgatójának részletes és rendkívül tájékoztató beszámolóját — mely az északafrikai kereseti és munkaviszonyokról, *a magyar kereskedelmi világot* feltétlenül érdeklő *export- és import lehetőségekről* és általában az itteni helyzetről oly érdekes képet nyújt — az olvasónak tudomására hozom. Sok tanulságot meríthetünk e sorokból, mert adatai komoly és hosszú megfigyelésen alapszanak.

Export-kérdések.

1. Liszt, búza.

A búza mázsája 170 frcs körül mozog. Igaz, Algéria búzája igen jó — átlag 80 kg, — de a nehéz fajsúly dacára a lisztje hasonlíthatatlanul silányabb a mi lisztünkknél. Ugyanez áll az algériai malomiparra, mely messze a miénk mögött áll.

2. *Burgonya.*

Itt télen-nyáron csak újburgonya van, minthogy a burgonya itt minden időszakban megterem. A régi burgonya alig kerül kevesebbe, mint az új. Az újburgonya piaci detail ára 1.60—1.80 (télen 2 frcs körüli), a régi burgonya detail ára 1.40—1.50 frcs kilónként. Minthogy ez az ár a mi burgonyaárainknak sokszorosa, szerintem a magyar kormány itt is kezdeményezhetne valamely nagyjelentőségű értékesítési akciót.

3. *Húsárúk.*

A lúd majdnem ismeretlen, a kacsza is csak szórványosan bukkan fel a piacon. A hentesárúk és húskonzervek majdnem kivétel nélkül Parisból kerülnek ide. Detaili-árúk hallatlanul drága. Az itt készült friss hentesárúk is szörnyen drágák. A legsilányabb s nálunk csak a szegényebb néposztály által konzumált disznósajt kilója detailban 16—18 frcs, a jobbfejta hentesáru 24—32 frcsba kerül. A füstölt disznófejhús ára minimum 16 frcs. Legutóbb kezd feltűnni itt-ott a mortadella és az olasz szalámi. Szerintem a világhírű *magyar szalámiiparnak itt jó tere volna*; éppúgy mindazon kolbászárúknak, melyek egy hosszabb utat könnyen kibírnak (füstölt disznóhús, szárazkolbászfélék).

4. *Sör.*

Algéria csakúgy mint Franciaország, a bárók hazája, de itt — a nagyobb forráság folytán — tán még fokozottabb mértékben. Algéria egyetlen sörgvéra, a Gauloise, igen-igen silány minőségű sört gyárt. E sörön kívül még csak egy sör járja, a Walsheim, mely itt hallatlanul kitűnő üzletet csinál. Ha a Walsheim-sör kibírja a vámot és fuvart, ugyanúgy kibírná a mi világhírű *Dreher-sörünk is*. És Algéria igen nagy fogyasztó. A magyar exportvilágban igen díszes helyet foglalhatna el.

Itteni sörárak detailban: 1 bock (cca 1%, de legfeljebb 2 deciliter) Walsheim —.90—1.— frcs; 1 demi (0.5 liter) Walsheim 2.00—2.50 frcs.

Az árkülönbség a helyiség fekvésétől és eleganciájától függ.

Magyarországot esetleg érdeklő importcikkek.

Algéria gyümölcsstermelése hihetetlenül elsőrangú úgy minőségben, mint árban. Ugyanez áll a kertészeti cikkekre, melyek jóformán egész éven át frissen kaphatók, így

- a) új burgonya — egész éven át,
- b) füge, datolya, narancs és legfőképpen
- c) hasonlíthatatlan minőségű szőlője, árban is abszolút versenyképes,
- d) arab füge, az itt vadon tenyésző kaktusznak ízletes gyümölcse. Transzportképes, igen olcsó s otthon ugyanúgy a szenzáció erejével hatna, mint régebben a banán bevezetése.

Talán egy ilyen cikknek importja ellenében Algéria elősegítené egyes magyar cikkek behozatalát ide.

Algériának nincs

1. vegyiipara (a piacot Németország látja el),
2. selyemipara (Goldberger? Magyar Fonalipar, stb.?),
3. gazdasági gépgyára. Ez utóbbit a *M. Á. V. Gépgyára* szempontjából igen fontosnak tartanám, már csak azért is, mert itt a gazdasági gépek igen keresettek és a folyton modernizáló földművelés mellett itt — úgy hiszem — *jó piaca volna a M. Á. V.-nak.*

Kétségtelen ugyan, hogy a gazdasági világválság utórezgéseit Algériába is kihatnak, mégis az itteni gazdasági helyzet körülbelül olyan, mint nálunk volt a béke éveiben. Az egész kereskedelmi életet áthatja egy hihetetlen tisztaságú, hallatlanul megbízható kereskedelmi etika, melynek két főpillére — a Treau és a Glaube. A kereskedelmi élet itt minden bürokratizmustól mentes, elannyira, hogy itt az áruszállításról mégcsak szállítólevelet sem szokás adni, nemhogy még aláíratnák a szállítás igazolását. Ez persze csak egy ily abszolút bonitású kereskedelmi élet közepette lehetséges. A hitelviszonyok ugyancsak magas kereskedelmi etikán épültek fel. A váltó itt egy általánosan elfogadott

fizetési eszköz, a legkisebb szabó, szatócs, cipész úgy dolgozik itt a váltókkal, mint nálunk a pénzüintézetek. A váltókat a kellő bonitású cégek itt százszázaléig tudják escomptálni. Az escompt a legnagyobb bankoknál az incasso-költségekkel együtt $7\frac{3}{4}$ — $8\frac{1}{2}$ %-ba kerül (persze évi kamatlábról van szó), a privát escompt évi $10\frac{1}{2}$ —11% között mozog. Az itteni kereskedelmi viszonyoknak egyik kifelé is igen jellemző dokumentuma az, hogy a tulajdonjog fenntartásával foganatosított eladások itt úgyszólván ismeretlenek.

Munkaviszonyok.

Július, de főleg augusztus hónapokban az üzletek javarésze zárva van, mert nemcsak a kereskedők, hivatalnokok, vállalkozók, de még az önálló iparosok is, 4—6 hétre üdülni mennek. Szeptember közepén megindul a szezon és októbertől kezdve megint minden a rendes kerékvágásban van. Szeptember közepéig tehát bármily vonalon nehéz az elhelyezkedés. Ettől kezdve könnyű az elhelyezkedési lehetőség:

a) *minden tanult iparosnak* (férfi- és női-szabó, festők, szerelők, cipész, kárpitós, borbély, fodrász stb.). A francia nyelv bírása mindenkép előny, de egyenesen elengedhetetlen azoknak, kik a kliensekkel közvetlen érintkezésben állnak.

A borbélyok, fodrászok itt igen kitűnően keresnek, különösen ha szakmájukat jól értik, mert rendes fizetésen kívül borraivalót és jutalékot is kapnak;

b) a *háztartási alkalmazottak* is könnyen el tudnak helyezkedni. Ezek rendszerint csak d. e. 8-tól d. u. 3-ig, vagy 6-ig vannak munkaadójuknál (fizetés és teljes ellátás ellenében), ha a munkaadónál alszanak, úgy 350 frank körüli a fizetésük. Nevelőnők, gyermekkertésznők, 350—400 frankot kapnak teljes ellátáson kívül. Német nyelv tudása egészen alárendelt fontosságú, annál *fontosabb és előnyösebb az angol nyelv tudása.*

Túl van terhelve Algériában a *rádiószakma* a régebben magyar kézben volt *Radio-Phönix-nek* francia kézbejutása folytán. Az új cégtulajdonos a főleg magyar

és osztrák szakerőket elbocsátotta és azok, akik itt-rekedtek, minden kis állásért egymással versenyeznek.

Kifejezetten *nehéz az elhelyezkedés napszámosoknak, földmunkásoknak, alkalmi munkásoknak, mert az arab igen olcsó munkaerő.* Európai ember velük nem konkurálhat. Átlagos kereset 15—20 frank naponta.

Könyvelők, irodai alkalmazottak is nehezen tudnak elhelyezkedni, hacsak kifogástalan tökéletességgel nem bírják a nyelvet, mégpedig szóban és írásban. A francián kívül csak két nyelv bír gyakorlati értékkel: az *angol* és még ennél is magasabb értékű: az *arab*.

Az óhazából *többnyire munkaszerződéssel* idevándorolt magyarok rendszerint eredeti szakmájukban dolgoznak, míg a Parisból idekerült és többnyire a hivatalnokosztály soraiból kikerültek ügynökösködéssel, vagy cukorkaelárusítással foglalkoznak, ahogy ezt úgy látszik Parisban látták és tanulták. Helyzetük sokszor kétségbeejtő.

Kereseti viszonyok.

A tanult munkások fizetése 30—40 frank naponta, egyesek 45—50 frankot kapnak; az átlagos kereset havi 1000 frankra tehető. E látszólag magas jövedelem azonban könnyen el is fogy, egyrészt azért, mert az itteni szokásoknak megfelelően az életnívó mégis csak magasabb és a keresőember itt délben és este rendszeren táplálkozik (egyetlen tál ételt nem is kaphat, csak egy teljes menüt, másrészt a vendéglői étkezés a legszerényebb helyen is 7—8 frank). Egy igen szerény szoba ára 200 frank, ha ketten együtt laknak, esetleg csak 250 frank. A lakás és ételmezés reggelivel együtt legalább 700 frank körüli összegbe kerül. Ezen a drága megélhetésen van hivatva segíteni az egyesület égisze alatt megalapítandó magyar vendéglő.

A hatóságok az óhazába küldendő munkaszerződések rendszerint 24 órán belül ellátják az «Avis favorable» jelzéssel, melynek alapján a Carte d'Identité minden huza-vona nélkül kiadják. A tartózkodási engedélyt könnyen megadják, ha az útlevelemben nincs

munkavállalási tilalom előjegyezve. Minden visszaélést, vagy kerülőutat annál szigorúbban ítélnék el. Sok esetben csak a legnagyobb utánjárással sikerül bajbajutott honfitársaink ügyét rendezni.

Nem volna teljes a kép, ha meg nem említeném, hogy főleg az óhazából idekerült magyarok kifogástalan magyar érzelműek; legtöbbje, amint révben érzi magát — kihozatja a családját és megtakarított fillérjeit hazaküldözgeti. A Párizson keresztül ideszivárgó és többnyire hiányos papírokkal rendelkező, rendszerint egészen fiatal emberkéek már nem annyira kifogástalan magyar érzelműek. A párizsi légkör nem tesz jót a moderneskedő jelszavakra annyira hajlamos, rendszerint még kiforratlan jellemű fiatalemberekre.

A mi algíri értékeink.

Az algíri magyarok közül sokan tekintélyes pozícióra tettek szert. Kiváló kereskedelmi érzékük, megbízhatóságuk és intelligenciájuk a rengeteg európai bevándorló konkurenciája mellett is állóképessé teszi őket. Általában megbecsülésben részesülnek, amelynek egyik megnyilvánulása az is, hogy a helyi sajtó több ízben beszámol a magyarországi viszonyokról, a rádiórovatban pedig a budapesti állomás műsorát állandóan hozza, míg a prágait vagy zágrábit nem.

Mindenkit nem írhatok meg, de a sok értékes magyar közül mégis kiemelek néhányat, a közismertebbeket. Az algíri magyarság értékei ők. Köréjük csoportosul ez a mindinkább fejlődő magyar kolónia, melynek még a mindinkább súlyosbodó gazdasági viszonyok mellett is jövője van.

Az Algírban letelepült magyarok sorát *Kovács Ákos*, ősi székely család leszármazottja — az algíri magyar egyesület alapítója és tagja nyitja meg. A mindenkinél egy fejjel magasabb ember külsőleg is méltó reprezentánsa a magyarságnak. Vagy 22 évvel ezelőtt mérnöki diplomával, de üres tarsollyal, érkezett Algírba,

ahol bámulatos akarattal rövid idő alatt felküzd magát s a világháború kitörésekor már saját háza és jelentékeny vagyona van. Hadüzenet után alig egy héttel már internálják, elkobozzák minden vagyonát, melyet szabadságával együtt megmenthetne, ha belépne az idegenlégióba. Kovács Ákos azonban székely nyakasággal tűrhetetlenül kitart magyarsága mellett. Internálása után újból, mint szegény ember, hazamegy az anyaországba feleséget hozni. Neje nemcsak a magyar, de az algíri francia társaságnak is ékessége. Egy évvel később már boldog apa és hallatlan szorgalommal addig fárad, míg újból a legelső sorba dolgozza fel magát. Népszerűségét mi sem igazolja jobban, mint az a tény, hogy az algíri egylet méltóságában — titkos szavazás mellett — egyhangúlag egyetlenegy ellenzavazat nélkül került. Páratlan jószívúsége és áldozatkészsége mindenkiért és minden magyar ügyért, megkülönböztetett tiszteletet biztosítanak neki.

Testvérbátyja, *Kovács Rezső* ugyancsak mérnökember, vagy húsz évig lakott Sidi bel Abbesben s ami *Kovács Ákos* Algírban, ugyanaz volt *Kovács Rezső* Oranban és Marokkóban. Ez a rendkívül értékes magyar ember a kolónia osztatlan megdöbbenésére, váratlanul elhunyt. Kiváló érdeme volt, hogy a gazdasági gépeknek Marokkóban való behozatalát ő indította meg. Csakúgy mint öccse, jelentékeny vagyon felett rendelkezett s társadalmi pozíciója előkelő szerepet biztosítottak neki. Halálával egy komoly magyar értékkel lett szegényebb Észak-Afrika.

Tekintély, tudás, valamint algíri tartózkodása tekintetében is a legelsők között áll *Kárpáthy Ernő* főtisztelendő, a magyar egylet kulturális osztályának vezetője. Ez a kitűnő pap nagy és értékes pedagógiai tudását önzetlenül magyar honfitársainak javára fordítja.

A magyarságnak egy újabb reprezentánsa, *Herczegh Kálmán* volt aktív pilótafőhadnagy. Alig egy éve él Algírban, ahova csak erős céltudatosságát és nagy munkaerejét hozta és néhány hónappal később már egy, Algírban addig nem képviselt vállalat, harisnya-

gyára van saját házában. Felesége kiváló szellemű, általánosan becsült és szeretett Chovin-Gonin Lujza, az algíri francia társaságnak díszje és magyarságunk egyik legrajongóbb híve és szószólója. Már nyelvünket is kezdi törni.

A hosszabb idő óta Algírban lakó magyarok között előkelő helyet foglal el *Kiss Mihály* gyufagyári üzemvezető, a magyar egyesület egyik leghívebb tagja, valamint *Bajusz Béla*, a nizzai tenniszvilág bajnokságának második helyezetteje, aki négy év óta él Algírban és ma Észak-Afrikának elismerten első tenisztrénere. Kiváló összekötéseit nemes önzetlenséggel állítja, mint az egyesület választmányi tagja, a magyar ügy és honfitársai rendelkezésére, valahányszor erre szükség van. Fia tal felesége a megtettesült francia báj.

A magyar sportnak egyik-másik reprezentánsa, *Schwartz Béla* a budapesti atlétikai klubnak hosszú éveken át volt tagja, majd trénere, aki néhány év alatt a blidai futballklubból elsőrangú csapatot nevelt. Fivére, *Schwartz Kálmán* a magyar ipartermékek importjával szerzett kiváló érdemeket. Ő egyébként az egyesület választmányi tagja.

A magyar sakkzseninek egy kiváló képviselője, *Vezér István*, aki Afrika legutolsó sakkbajnokságát veretlenül nyerte. Sikere a sakkturnák annalesaiban ritkaságszámba megy. Az alig huszonkétéves emberben a szakértők a jövő világbajnokát látják.

Nem volna teljes a kép, ha meg nem emlékeznék *ZeoH Aladár* volt budapesti városi mérnökről, az «algíri magyar társaság Zsolt papájáról», a nagy muzsikusról, a kedélyes szórakoztatóról, a sziporkázó szellemű férj örökké fiatal feleségéről, az algíri magyarok Zsolt mamájáról., valamint a *Tornya*, *Balogh*, *Markovics*, *Krausz*, *Bentolila*, *Zipser* és *Steiner* családokról, melynek minden tagja az egyenesség és a szorgalom mintaképe, — és az a íg egy éve nős berettyóújfalusi *Blancz Jenő*, sokszorosan ékített volt főhadnagy jelenleg rádióüzlet-tulajdonos, aki szintén «hazament» feleséget hozni.

Az algíri magyarság házassági statisztikája is megérdemel pár szót. Az utolsó év alatt öt magyar vőlegény

elvett öt magyar leányt, két magyar vőlegény két francia leányt és egy francia vőlegény egy magyar leányt.

És a kicsinyek, a jövő nemzedéke? Általában az iskolakötelesek egy év alatt megtanulják szépen a francia nyelvet, de mert a szülőknél' sokkal lassabban megy és mert otthon egymás között magyarul beszélnek, a gyermekek nem felejtik el az anyanyelvet.

A kicsinyek közül a legszebb írása van *Gedő Lacinak*, a legerősebb *Kovács René*, a legszebb hangja van Hugói Gyurinak és a legrosszabb? Nem, itt nincs rossz gyerek — írja Gedő Arthur, — valamennyi drága nekünk, valamennyiben az anyahaza egy-egy szívverését érezzük. Az első magyar bennszülött *Kovácsék Renéje*, a második — a legkisebb magyar — *Szabó Lázár* szabómester elsőszülött kisleánya, Arisztid.

Négy-öt magyar összehajol. . .

Újra Párizsban vagyunk. Párizsban, ahol több tízezer magyar lélek küzdhet *ma még* a kenyérért és ahol időnként négy-öt magyar összehajol s arról beszél, hogy mi lesz velünk holnap? Párizsban vagyunk újra, ahol embermilliók szoronganak együtt reggeltől estig a föld gyomrában száguldó vasúton és szakadatlanul rohan az élet; ahol ezer magyar munkás rakja még a csavarokat Renault motorjaiba és mérnökeink, iparosaink, kereskedőink, művészeink, orvosaink hangyaszorgalommal dolgozva állják a konkurenciát; ahol ezren és ezren nyomorognak, állást keresnek és végül is hazavándorolnak és ahol időnként négy-öt magyar összehajol s előveszi a gondokat, a magyar kérdést, a jelent, a multat és a bizonytalan magyar jövőt.

Fényes magyar szemek, intelligens, friss fiatal magyar koponyák. Még gyermekek voltak, amikor már a frontokon emberek lettek s aztán állásnélküliek. A magyar élet utolsó tíz esztendejének nyomorúsága végül is nyugatra sodorta őket. Nyugatra tanulni,

gondolkodni, termelni — új szemmel látni és kenyeret keresni.

Sokat sejtető filozófusfejek, művészi, poétikus lelkék, fiatalok. A ma emberei, akik idegenben élnek, de *hazafelé* tekintenek. Aggodalommal és várakozással figyelik, hogy mi történik *otthon*. A háborúutáni nemzedék küzdelmekben megedzett, koplalni megtanult büszke magyarjai, akik itt készülnek fel az eljövendő Magyarország felépítésére.

*

Párizsban van egy íróból, művésztől, tudósokból álló társaság, melynek neve: *Párizsi Magyar Akadémia*.

Ilyen is van Párizsban. Magyar akadémia, negyven fiatal halhatatlannal. 1925-ben alakult, egy fiatal magyar tudós: *dr. Ajtay Miklós* kezdeményezésére.

Célja kettős. Egyfelől: szervezetében egyesíteni az ifjú haladó magyar szellem mindama munkásait, akik — minden más európai befolyással szemben — érzik és kifejezésre juttatják a magyar kultúra alapvető rokonságát, mély és sok tekintetben öntudatlan, strukturális kapcsolatait a francia szellemmel. Céljuk a történelmi tévedések felett álló nagy, emberi francia kultúrához való közeledés, a két nemzet közötti rokonszenv megteremtése és kifejlesztése.

Az akadémia programja másfelől s ez az ami bennünket, a háború utáni fiatal magyarokat közelebből érdekel: egységbe tömöríteni az irodalom, művészet, tudomány terén megnyilvánuló mindama törekvéseket, melyek egy haladó, tudatos nemzeti tradíciót és európai szellemet átölelő magyar kultúrközösség megteremtését célozzák. Ez a program felöleli mindazokat a magyar célokat, melyek hivatva vannak az új Magyarországot felépíteni. Élesen és határozottan *kimondják, hogy a magyar társadalmat szellemileg és lelkileg át kell formálni*, állandóan szem előtt tartva a nemzeti tradíciót, de kiirtva onnan olyan fekélyt, amely akadályát képezi még ma is annak, hogy a magyar társadalmi rétegek, *a munkásság, a parasztság és a középosztály*

közötti válaszfalak ledőljenek és végre megindulhasson, egységes magyar szellemben az építőmunka.

Komoly, súlyos programm ez, *Ady Endre* nemzedékéhez méltó. A magyar kultúra történelmi lényegének szétszórátása idején a *Párizsi Magyar Akadémia* határok felett áiló ifjú magyar Tudat egységének kifejezése, megértése, ahol szükséges megteremtője és kifejlesztője kíván lenni. Ilyen értelemben programja messze túlmutat egy párizsi irodalmi egylet keretein. Ennek megfelelően az akadémiának szervezetei alakultak és részben kiépítés alatt állnak Berlinben, Bécsben, Strassburgban, Cambridgeben, Temesváron és Budapesten, a magyar szellem arra hivatott fiatal képviselőinek vezetése alatt.

Miután a tagok nagyrésze szétszórta él Európában, úgynevezett közgyűléseket nem igen tartanak és kerülnek minden szokásos formáságot. Munkásságuk inkább befelé irányul. Kerülik a népszerűséget, de annál többet dolgoznak. Céljaikat szépirodalmi, tudományos, művészeti és filozófiai művek kiadásával, kiállítások rendezésével, képzőművészeti irodalmi és tudományi pályadíjak kitűzésével, valamint a társadalmi és kulturális propaganda eszközeinek felhasználásával valósítják meg. A magyar tudománypolitikának államilag központosított szervezetei mellett, értve alatta a Collegium Hungaricumokat, — melyekkel az Akadémia egyes szervezetei nemcsak a legszorosabb együttműködést tartják kívánatosnak, de melynek tagjai sorából kerülnek ki igen gyakran helyi szervezeteik vezetői is — a Párizsi Magyar Akadémia biztosítja az ifjú erők autonóm életrekelését, kezdeményező kibontakozását, az egyéni elemeknek minden alkotáshoz olyannyira nélkülözhetetlen érvényrejuttatását, az ifjú magyar gondolat szabad lelkiismeretének megerősödését.

*

Közel a Luxembourg-kerthez, a *Coq d'Or* — *Kis-pipa*-vendéglőben találkoztam velük egy este. Ott ültek az asztalok körül vagy hűszan. Akik éppen Párizsban

voltak. A *Párizsi Magyar Akadémia* tagjai és barátai. Egyik tagjuk Amerikából érkezett meg. Már egyetemi tanár és külföldön is hírneves fiatal fizikus, őt üdvözltek.

Egyszerű baráti találkozás volt. Egyetlenegy szónoklatot sem hallottunk. Még csak nem is vitatkoztak. Csak beszélgettek. Miről? Magyarok, hát másról nem beszélhettek, mint a magyar kérdéstről, melynek ezer area van és mégis egy. A magyar kérdés tulajdonképpen a magyar jövő. Miről beszélhettek volna, mint népünk sorsáról ebben a világot megrázó gazdasági káoszban, nemzetünk létének és nemlétének feltételeiről, az új Magyarország felépítéséről, a megújulásról. Cselekvésre elhívott fiatal emberek, virágzó magyar tájakról, nagyszerű magyar jövőről álmodoztak egy párizsi magyar vendéglő szobájában. Magyar rónákról, melynek termését el lehet majd adni, magyar gyárakról, hol megelégedett, szorgos munkások magyar árut fognak készíteni, mert lesz rá magyar pengő, magyar művészetről, tudományról, poézisről, magyar irodalomról és színészetéről, mert lesz rá közönség, lesz vásárló, mert akkor lesz olvasó és kenyér.

Álmokat szöttek ezek a cselekvésre elhívott ifjú magyarok. Álmokat addig is míg cselekedhetnek. Kérdések röpködtek, mert csupa kérdés a magyar jelen. Csodálkozással hallgattam őket. De mintha már hallottam volna néhány ilyen beszélgetést. Minden mondatuk ismeretes volt. Minden magyar asztalnál hallható bölcsesség, szakértelem, segíteniakarás és együttérzés népünk bajával. Egy nagy magyar közvélemény erjedt itt ezekben az okos fejekben, meleg szívekben. S szájról-szájra szállt a közös gondolat. Mintha csak északon lettem volna a bányászok között, vagy délen a selyemgyári munkásaink körében, úgy összездúdult itt is a magyar gond, a problémák sorozata, aggodalom és remény. Pedig ezek írók, tudósok, művészek, tanárok voltak s nem szocialisták. Kultúremlékek, akik más szavakkal mondták el azt, amit ezerszer hallottam, amit minden magyar érez, hogy már a tizenkettedik órában vagyunk és rohanunk egy ismeretlen szakadék felé.

Egyik-másik még optimista, de a legtöbb bánatnak ereszti fejét. Pedig mennyi tavasz, mennyi népdal, mennyi muzsika és remény van ebben a szobában. Egy magyar művész idevarázsolta, ennek a kedves szobának a falaira egy parasztleány boldog álmát, amint menyasszonyt keres és lehozza neki a holdat is, csak szeresse. Itt boldogan vágtat a leány a lány felé, ott már nyakába ugrik szerelmese, amott már gazdag színekkel megfestett menyegzőt ülnek a fiatalok. S mi jöhet ezután, mint újra a csendes magyar fafu, ahol bőséges körtefa alatt alszik a menyecske és eljövendő gyermekéről álmodik.

Egyszerű, művészi és igaz áhítat sugárzik felénk ebből a magyar faluból és az összehajló magyarok szemei felfényesednek. Ott van a magyar jövő a magyar faluban. A magyar faluban, ahol mélabús harangok egy új magvetésre, gazdagabb magyar aratásra hívják vissza világgászoródott híveiket.

Egy párizsi magyar vendéglőben húsz fiatal ember elgondolkodik, mélységes sokatmondó csend van ...

Itt valahol, ott valahol
esett, szép, szomorú fejekkel
négy-öt magyar összehajol.
Miért is, miért is, miért is?

Párizs és környéki ismertebb magyar cégek:

Ablak-, lakás-, háztisztítás:

«Troud» 97 Rue Lafayette

Asztalos:

Bona 20 Rue Beccaria

Kovács György 56 Rue Louis Blanc Alfortville

Páger 15 Rue de Berri

Fischer Dezső 105 Av. Parmentier

Bank:

Dr. Manheim Lajos 194 Rue de Rivoli

Bélyegkereskedő:

Varga L. és A. 10 Rue St. Lazare

Magyar bor:

Ruttkay M. Rue Lamartine. Bruay sur Escant.

Bőripar és cipész:

Dallos 36/bis Rue des Cendriers (cipész)

Gigor Alexandre 119/bis Rue de Colombes *Asnières*.

Herch Maurice 14 Rue Portefoin (bördíszmű)

Kalla István 54 Av. de Verdun Issy les Moulineaux
(bőr- és gumikabát)

Komody Lajos József 52 Rue de Romain ville (bördíszmű)

Roja 6 Rue Athur Roziér (bőrspecialitások)

Rosenberg L. 59. Rue Frilieuse *Gentilly* (bördíszmű)

Tóth Béla 2 Cité Cardinal Lemoine (bőrkabát és cipő)

Vámos Kálmán 5 Rue Barrault (bördíszmű)

Cukorkagylár-Cukrászda:

Márkus 46 Av. d'Italie

Juhász 40/bis Rue St. Jaques

Kohler és Panter 36 Rue Geoffroy l'Asnier

Corvin Rác K. 66. Bid. de Ménilmontant

Koncz János 8 Rue Maubenger

Dekoráció, tervezés, rajzok:

Welles 3 Passage Piver

vitéz Désy Zoltán 71 Rue des Rigoles

Moskovitsné Abonyi Arany 60 Bid. Magenta

Günther Dezső 10 Rue Gönnet

Elektrotechnikai laboratórium:

Sipos mérnök 9 Square de Vergennes

Esernyős:

Czernyi József 23 Rue Greneta

Fényképészek és fotóriporterek:

Bán Sándor 34 boulevard de la Clichy
 Bándy (Ecce PCoto) 51 Avenue Reüle
 Dumas Nóra 54 Rue Lhoumond
 Erdélyi Ila 24 Rue Tronchet
 Fényképészeti műterem 15 bis BLD. St. Denis
 Kelen Margit 5 Rue Thonin
 Kertész Aladár 32 bis Rue Contentin
 Kollár 17 Rue de la Tour
 Landau Erzszi 17 Rue Laureston
 Miklós Jutka 42 place Jules Ferry (Montrouge)
 Ney Rózsi 4 Rue Cels
 Keystone photóügynökség 25 Rue Royal.

Filmoperateur:

Erdős Sándor 41 Rue de Clichy

Fehérnemű-divatáru:

Gottesmann J. 18 Rue de Se vigne
 «Au Miroir» 20 Rue d'Hauteville
 Letko András 78 Rue François Miron

Fodrász:

Nagy 36 Rue de Meudon *Billancourt*

Gyógyszertár:

Németh Andor 3 Pl. St. André des Art

Hentes:

Suba 1 Rue Caron
 Gyárfás E. 119 Rue St. Antoine

Irodák (ügynökségek):

dr. Balassa Pál 17 Rue Brézin (sajtóügynökség)
 Central Européen Express ig. dr. Groszmann 1 Rue
 Godot de Mauroy
 Párizsi Magyar Diákegyesület utazási irodája, igazgató
 dr. Szabó Andor 13 Rue Malebranche

Dr. Bányai Sándor 66 Av. Victor Hugo (színház- és
filmügynökség)

Hajdú Jenő 8 Rue Turbigó (iilmügynökség)

Dubrawsky Róbert 66 Bed de la Gare (kereskedelmi)

Szabó Pál 38 Rue Mazarine (kereskedelmi)

Petrik Sándor 22 Rue Lamblardie (szabadalmi)

Szántó ügynökség 30 Rue des Petits-Écuries.

Szegő E. 10 Rue Pierre-Picard (mérnöki)

Írógépjavitó műhely:

Bak és Beck 57 Rue N. D. Nazareth

Kézimunkaüzlet:

«Maison Hongroise» 18—20 Bd. St. Denis

Kalapos (női):

Feldmann és Klein 95 Fg. St. Martin

Freund 12 Rue Bichat

Kalmár L. 3 Rue de Metz

Kárpitós:

Arnold Fried 6, 7, 9 Rue de Jarente

Kovácsolt vas, lakatos, mechanikus:

Olár Károly Rue Noisy-le-Sec *Lilas*

Kiss Pál 16 Rue des Peréchaux,

Szabó Béla 15 Rue Emile Dubois

Teplánszki 93 Rue Companse

Non György 64 Rue du Mans *Courbevoie*

Pintér J. 2 Rue de Château *Les Lilas*

Jámbor Imre 11—13 Rue Pascal *Cachan*

Mericskay 30 Rue des Annelets

Katona 78 Rue du Pré St. Gervais, 77 Faub. St.

Denis

Pénzes Mihály 10 Avenue des Chênes *Vigneux*

Somogyi Ferenc 330 Rue Vaugirard

Germann Sándor 15 Route de Picrefitte *St. Denis*

Sztankó István 19 Av. Laplace *Areneil.*

Könyv:

«Librairie Universum» 33 Rue Mazarine

Könyvkötő:

Kiss Albert 15 Rue Harvey

Kőműves:

Szűcs Gyula 291 Rue Vaugirard

Bura Sándor 291 Rue Vaugirard

Kötőszövő gyár:

Freund Sándor 24 Rue des Tourelles

Miss Plum fetis-babagyár 12 Rue Domat

Szerb Károly gyermek játékgyár 11 Place des Vosges

Központi fűtés, víz, gáz, villany:

Quintz K. 105 Rue de l'Hôtel de Ville

Báthory 36 Rue Jean Jaurès *Levallois-Perret*

Motortekercselés:

Báthori T. 6 Rue Chaptal *Levallois-Perret*

Mosódák:

Klein Fülöp 35 Rue Jardin St. Paul

Varga Károly 10—12 Rue Beller-Dedouve

Pappné 9 Rue Git-le Cœur

Nyomdák:

Librairie Universum 27. Rue Dauphine -

Káldor Ferenc és Victor kiadóvállalat 5 Rue Berger

Surányi M. 3 Impasse Maubert

Órás és ékszerész:

Gergely F. 65 Rue Monsieur le Prince

Klein Gy. 59 Rue des Gravilliers

Stuffer László 58 Rue de la Roquette

Pamutáru:

Joanovits 20 Rue de Hauteville

Parfömgvár:

Lengyel László 31 Rue de Casimir Asnières

Pék:

Cseh Ferenc 5 Rue des Blancs-Manteaux

Gelb Miklós 46 Av. du Bas Mendon Issy les Moulineaux

Rádió:

«Miracle» Ig. Cobor 24 Bd. St. Germain

Rohács 222 Av. du Maine

Régiség-műtárgy:

Ujlaky Sándor 15 Rue Clapeyron

Kleinberger F. 9 Rue de l'Echelle

Rézkarcsnyomó vállalat:

Konrád és Vámos 5 Rue Barrault

Smirgligyár:

Hadnagy Zoltán 20 Rue Volontaire

Szabók (férfi):

Déri és Simon 6 Av. de Breteuil

Weiszhaus S. 34 Rue Thiers

Sztojka J. 18 Rue Paul Albert

Pintér 185 Av. de Clichy

Kovács M. 70 Rue de la Villette

Horváth J. 48 bis Rue St. Maur

Grossmann 231 Rue Diderot *Vincennes*

Grosz Gy. 18 Av. de la Victoire *Blanc-Mesnil*

Fodor Leo 4/bis Bd. Bonne-Nouvelle *Blanc-Mesnil*

Eichner 20 Rue Laplace

Női szabóság:

Badiner A. 45 Rue St. Anne

Báthory 91 Rue Anatole France *Levallois-Perret*

Domokos 65 Av. d'Argenteuil *Asnières*

Fleischer F. 6 Impasse Gauron *Malakoff*

Gaboda Ida 6 Passage Murât

Varga Andor 108 Bd. Haussmann
 Vitályos Margit 34 Rue Vignon
 Szakos János 57 Quai de Grenelle
 Schwartz és Spitzer 2 Rue de Navarre
 Schaumann 53 Av. St. Ouen
 Smolarik L. 31. Rue de Cléry
 Poczó 9 Rue Fenoux
 Pók 289 Rue de Vaugirard
 Max 15 Bd. de la Chapelle
 Herczfeld 32 Rue Ligner
 Haas 42 Rue St. Anne
 Bencze 40 Rue St. Anne

Konfekció:

Lazarovits J. 19 Rue Decrés
 Friedmann R. 20 Rue Alibert

Szobafestő:

Csanádi Lajos 8 Impasse de l'Orillon
 Langfelder 133 Route de Chatillon *Montrouge*
 Szányi Sándor 5 Rue Gelleron
 Zilahy József 2 Rue Caron

Szűcsüzem:

Jeney F. 19 Av. f. V. Raspail *Arceuil*
 Kovács Á. 34 Rue des Meniers
 Pethő Sándor 40 Rue des St. Pérès
 Schlotter 24 Rue de Poitou
 Szentiványi J. 258/ bis Rue des Pyrénées
 Kossutzky 76 Rue de Rennes
 Friedmann Zoltán

Vendéglők:

Brodway bar, tulajd.: Szemző Gyula 15 Rue de l'Arc
 de Triomphe
 «Auberge Pompadour», tulajd.: Hiesz Sándor 8 Rue
 Brey
 Barna étterem 13 Rue St. Séverin
 Kis Pipa-Coq d'Or 13 Rue Malebranche
 «Little Hungary», tulajd.: Lukács 6 Rue de Suréne

Kállay Konyha 61 Rue Vieille de Temple
 Magyar Csárda 76 Rue Mazarine
 Magyar Vendéglő 33 Rue St. Paul
 Magyar Vendéglő 7 Rue de Jarente
 Magyar Vendéglő 22 Rue Moreau
 Singer étterem 14 Rue du Bourg-Tibourg
 «Rózszi» 51 Rue de la Harpe
 Stark étterem 5 Rue de la Huchette
 Restaurant Hungária 24 Rue Baudin
 Dragonits vendéglő Billancourt

Vésnök (acél- és fém-):

Welles Gyula 35 Rue des Felicettes Antony

Tej, fűszer, csemege:

Szücs János 18 bis Av. du Bas Meudon *Issy les Mou-
 Uneaux*

Tenniszrakett gyártó:

Baumzweig A. 36 Rue de Vieux-Pont de Sèvres

a) Párizsi magyar írók, újságírók:

Adorján Andor (Reggel)

Aigner László (Az Est, Pesti Napló, Magyarország)

Andersen György (Újság)

Dr. Ajtay Miklós (Agence Telegr. Hongroise, több
 filozófiai mű)

B. Arató Erzsébet (regény, több novella és versek)

Balassa György (Budapesti Hírlap)

Dr. Bencze Jenő (irodalmi essaik és műfordítás)

Benedek Károly (Magyarság, Neues Wiener Journal)

Bosán Mihály (francia lapok)

Dvortsák Győző (La Slovaquie)

Demeter Ödön (Újság, Le Journal, Excelsior)

Hermann Fülöp (Debrecen)

Gerlach Richárd (Agence «Információ»)

Geller Gyula (Újság)

Gara László (műfordító)

Góóliner Aladár (Az Est, Pesti Napló, Magyarország)

Dr. Gál László (Pesti Hírlap)

Gyomai Imre (Újság), regény
 Gonda Jenő (Esti Kurír, Párisi Hírlap)
 Dr. Gesztesi Gyula (Magyarság)
 Havas Albert (Reggel, Színházi Élet)
 Hevesi Andor (essai)
 Fodor Miklós (Reggeli Hírlap)
 Mme Cottu (francia lapok)
 Honti Ferenc (Pesti Hírlap)
 Kádár Endre (regény)
 Kokas Miklós (Nemzeti Újság)
 Kotzig Károly (Magyarság)
 Lehel Ferenc (művészettörténész, több könyv, kritika)
 Mandy-Mann Helene (Brassói Lapok, Budapesti Hírlap)
 Márai Sándor («Idegen Emberek» szerzője, Újság)
 Poher-Bexheft Lili (novellák, La Fontaine irod. Társaság tagja)
 Rónai Viktor (Budapesti Hírlap)
 Strém György (Amerikai Magyar Hírlap)
 Dr. Téglás Dezső (Agence Télégr. Hongroise)
 Tolnay Ákos (Nemzeti Újság, Je suis partout)
 Gergely Ferenc (Autó-Traktor)
 Glosz Pozsonyiné (Pesti Hírlap)
 Simán Erzsébet (Az Újság)
 Varga Zsigmond (több verses kötet) "" '
 Zya Péli (Francia Lapok, regény)

b) Párizsi magyar festő- és szobrászművészek:

Bálint Rudolf	Dezső József
Basch Andor	Dobay Székely Andor
Beöthy István	Diener Dénes Rudolf
Bertalan Albert	Erdélyi Ferenc
Blattner Géza	Farkas István
Candell Viktor	Fodor Gáborné
Corini Margit	Föglein István
Csáky Antal	Fried Pál
Cserepes István	Fried Tivadar
Csorba Géza	Hamza Dezső
Czobel Béla	Hiesz Géza
Czinober Miklós	Huszár Imre
Detre Szilárd	Jobbágyi Geiger Miklós

Kelen Imre	Reiner Imre
Kolosvári Zsigmond	Réthy Alfréd
Konrád Ignác	Simkó András
Korda Vince	Szenes András
Kovács Zoltán	Szenes Árpád
Körmendi Andor	S: öt s Jenő
Járitz Józsa	Tauszig Aranka
Lahner Emil	Tihanyi Lajos
Lehel Mária	Timár Imre
Littman Frigyes	Tóth Sándor
Major Henrik	Varga Albert
Medgyes László	Varga W.
Moskovitsné Abonyi	Vaszary Gábor
Nemes József	Vértés Marcell
Ney Lancelot	Vörös Béla
Pérelly Imre	Wahl A.
Por Bertalan	Zilzer Gyula

c) Orvosok:

Dr. Révész Tibor 20 Rue du Boccador
 Dr. Béres István 9 Square de Vergennes
 Dr. Kardos M. 30 Rue des Batignolle
 Dr. Gruder Mária 13 Rue des Lyonnais (kozmetika)
 Dr. Hoffmann 8 Place St. Sulpice
 Dr. Klein G. 8 Place St. Sulpice
 Dr. Spitzer G. 13 Rue des Lyonnais
 Dr. Friedrich J. 153 Bd. Jean Jaurès Billancourt
 Dr. Budai 56 Rue N. D. des Lorette

Fogorvos és technikus:

Dr. Fischer Hermin 30 Rue Croix-Nivert
 Fogorvosi intézet 77 Rue de Seine
 Fogorvosi intézet 1 Rue des Lavandières St. Opportun
 Markovits 175 Rue du Temple
 Hoffer Árpád 8 Rue Bausset

d) Mérnök:

Szivessy A. 93 Bl. August-Blanqui (építész)
 Kolos Jenő 5 Square de Port Royal (építész)
 Gál J. 40 Rue Philibert-Delorme

Cziffer Emil 8 Rue de la Harpe
 Leopold Andor 103 Rue Lafayette
 Lovass Andor Reichshoffen-Bas-Rhin (bánya)
 Sipos István Thionville (bánya)
 Rostás Ernő 8 Rue Censier
 Pálffy Jenő 38 Rue Mazarine
 Kiss J. 11 Av. du Bel-Air

e) Ügyvéd:

Dr. Nyitrai Elek 12 Av. d'Orléans

f) Ügyvivők:

Buée Léon 4 Rue le Goff
 Dr. Csányi Ferenc 35 Bd. Montparnasse
 Dr. Neoschü A. 183 Rue Championnet

Bureau Franco-Hongrois de Renseignements Universitaires.

8. *Bue Geoffroy-St-Hilaire, Paris (V^o)*.

Igazgató: dr. Müller Lipót.

Chambre de Commerce Franco-Hongroise.

94 rue St. Lazare.

Elnök: Mannheim Lajos.

Igazgató: Pogány Ernő.

A franciaországi Magyar Egyesületek Szövetségének összetétele.

Párisi intézmények:

Szociális és egyházi misz-
 zsiók

Bureau Franco-Hongrois de
 Renseignements Univer-
 sitaires

Chambre de Commerce
 Franco-Hongroise

Magyar-Francia Munkás-
 biztosító Pénztár

Párizsi egyesületek:

Kölcsönösen Segélyző P.M.E.

Párizsi Magyar Birkózók

Klubja

Lyra Párizsi Magyar Dalkör

Párizsi Magyar Akadémia

P. M. Diákegyesület

Drancyi Magyar Társaskör

Hungária Sportklub

Párizsi Magyar Sakk-Kör

Vidéki egyesületek

Észak-Franciaország.	Kelet-Franciaország
Roubaixi Szent István Kör	Mont St. Martini K. S. M.
Hénin-Liétardi M. Társas- kör	Egylet
Douai Magyar Társaskör	Creutzwaldi-Falcki K. S.
Valenciennesi Magyar Társaskör	Magyar Egylet
	Colmari K. S. Magyar Egylet

Dél-Franciaország:

Lyoni K. S. Magyar Egylet
Grenoblei K. S. Magyar Egylet
Digoini K. S. Magyar Egylet

Afrikában:

Algeri Kölcsönösen Segélyző Magyar Egylet

an alapított Párizsi Kölcsönösen Segélyző Magyar
Egylet tiszteletbeli és alapító tagjai:

Temerini gróf Széchenyi	Bencz Lajos
Miklós díszelnök	Dr. Falk Miksa
Horn Ede elnök	Gschwindt Róbert
Munkácsy Mihály elnök	Dr. Gruby Gyula
Irányi Dániel elnök	Báró Kemény Gábor
Berta Sándor elnök	Liptay Pál
Dr. Vásárhelyi Imre elnök	Mayer Sándor
Földeáki dr. Návay Aladár elnök	Nyilas Barnabás
Kádár Gábor	Pachl György
Czirják Károly	Rosty Zsigmond
Fiskandi Rudolf	Báró Schinder del Ceretto
Nemeskéri Kiss Miklós ez- redes	Seifert Danó
Türr István tábornok	Wagner Sándor
Borosjenői Tisza Kálmán	Gróf Zichy Tivadar
Jókai Mór	Vaszary Kolos
Francois Coppée	hercegprimás
Bánó József	Dr. Wekerle Sándor
	Gróf Andrássy Gyula
	Gróf Eszterházy Pál
	Fülöp János

Kun Leó	Báró Orosdy Fülöp
Kurcz Mór	Rakovszky Béla
Özv. Munkácsy	Dr. Sonnenfeld Zsigmond
Mihályné	Gróf Károlyi Viktor
Polgár Géza	Lászlófalvi Vélisch Lajos
Truth Ferenc	Nagy László
Gróf Nemes János	Ghiczy K.
Lindmayer Ferenc	

Párizsi Kölcsönösen Segélyző Magyar Egylet tisztikara
1931. évre:

Elnök: Horn Emil író, a becsületrend tisztje,
Magyar Tudományos Akadémia k. tagja
Ügyvezető alelnök: Szakos János iparos
Alelnök-főtítkár: Fás Marcel mérnök
Titkár: Kiss Erzsébet tisztviselő
Pénztáros: Dr. Péntes Sándor teológus
Jegyző: Kolozsváry Kucska Alfréd gyáros
Ellenőr: Vörös Béla műlakatos
II. Ellenőr: Déri Endre iparos

Választmányi tagok.

Andrássy János iparos	Scheiber Kálmán asztalos
Dr. Bencze Jenő tanár	Simon János iparos
Bukovits István iparos	Sülé Ferenc közgazdász
Sipos Árpád mérnök	Szántó Lajos festő
Forrai János iparos	Horovitz Jenő tisztviselő
Köves Lajos műlakatos	Mérey Lajos kereskedő
Mester János ref. lelkész	Türk István tisztviselő
Dr. Révész Tibor orvos	Velch György kereskedő

Tagok névsora.

Vass László	Labundi Adolf
Vörös Béla	Kari Rezső
Kertész Rudolf	Bebessy László
Non György	Pomázi Mátyás
Csabankó Ferenc	vitész Désy Zoltán
Veres László	Németh Lajos
Marx Mátyás	Fischer Béla
Moskovits Sándor.	Kerschbaum Károly

Barcs György
 Zádory Oszkár
 Szakos János
 Sipos László
 Pokk Béla
 Chazelas Viktor
 Sabla András
 Szántó Lajos
 Zlattner Mór
 Andrássy János
 Johanovits Dragulyub
 Dr. Béres István
 Kiss Erzsébet
 Simon János
 Fleischer Ferenc
 Cesányi József
 Koncz János
 Vadlövö János
 Haar Marcel
 Faragó István
 Horovitz Jenő
 Bodánszky Béla
 Teichner Jenő
 Haikó Péter
 Mautner Béla
 Nemes István
 Barcsok Károly
 Dukai Ferenc
 Lakatos Károly
 Rubinstein Rezsín
 Szablics Mihály
 Orbán Béla
 Vogel István
 Fercsek József
 Olasz Imre
 Jakobits József
 Vízák Kálmán
 Egri József
 Potenz Lajos
 Rázsó Andor

Káldor Lajos
 Szabó Béla
 Mester János
 Laki Imre
 Sipos Imre
 Köves Lajos
 Scheiber Rezső
 Dr. Bencze Jenő
 Mák Lajos
 Özv. Sas Gyulánó
 Solyóm László
 Weisz Gyula
 Szabó Sándor
 Herczegh Vilmos
 Jugovits Lajos
 Rostás Ernő
 Kristóf József
 Honig Bálint
 Boros Miklós
 Jobbágy Péterné
 Hegedűs Sándorné
 Molnár István
 Gecsey Viktor
 Biró Péter
 Hegedűs Jenő
 Ádám János
 Poltz László
 Fried Albert
 Ruhmann Géza
 Petrik Sándor
 Juhász Lajos
 Baltazár Gyula
 Logoj da László
 Klein Ferenc
 Farkas Ilona
 Kolozsváry Alfréd
 Kopasz János
 Dr. Buday István
 Petro János
 Epstein Gyula

Szabó Pál	Türk György
Simonits István	Reich Ödön
Gulya Béla	Leitner Hermann
Vinkler Jenő	Fecker Henrik
Kováry János	Béri József
Nagyos Géza	Mészáros Árpád
Dr. Pénzes Sándor	Molnár Zoltán
Némethy Mihály	Schweitzer László
Szabadíts Rezső	Csóka Nándor
Technoch Rezső	Kohn Bertalan
Némethy Sándor	Gróf Antal
Kováts Zoltán	Major István
Tarr Ferenc	Hivatal József
Kiss István	Kovács László
Oesénos Nándor	Kiss István
Mártonffy Béla	Schiller Aladár
Kiabuzay Ferenc	Halpern Jenő
Polik Andor	Fülöp Lajos
Rudi Pál	Tarr István
Krasztl Aranka	Fáth Endre
Krasztl Anna	Lökös Gizella
Frits Sándor	Tokai László
Deutsch Mór	Szenefy Ignác
Pregitzer Péter	Kabor Alfonz
Ugray Zoltán Imre	Dvortsák Győző képviselő
Sülé Ferenc	Welch György
Kohn Mór	Auspitz Henrik
Rausch Ferenc	Rattin Izsák
Erdélyi Gáspár	Kováts István
Sirányi János	Bartha Imre
Kondre Gyula	Horváth István
Biró Illés	Juhász Ilona
Fehér Lajos	Borbély József
Pollák Gyula	Vladár Ferenc
Lusztig Adolf	Lenger Konrád
Fischer László	Ifj. Imre Gábor
Földváry Kálmán	Szántó László
Pusztay Pál	Zathureczky Bálint
Poltz Ferenc	Stupár Géza
Orvos Emil	Józsa Ferenc

	Neufeld Mór
Blaetits Bertalanná	Pager Sándor
Mérey Lajos	Szulka Emil
Antal László	Killy Ferenc
Dr. Molnár Sándor,	Rasztoczky Frigyes
Finta Endre	Nikolai István
Farkas Helén	Smeka István
Egri Pál	Jani István
Szmolarik József	Klein Zsigmond
Szilágyi Károly	Tutovits Lajos
Kincses Mihályné	Szabó Eszter
Jung Endre	Erzsébet Varga Béla
Jánossyné, Pusztay	Döry Pál
Benedikti József	Bus József
Jung György	Oláh István
Czerni Ottó	Novajovszky Sándor
Becker Kálmán	Radó Rózsa
Hideg András	Volsitz Ernő
Juhász Mihály	Kosányin Sándor
Spitz Aladár	Kulesár István
Duda László	Deutsch László
Sallay Mihály	Hamburger Aurél
Varga Ferenc	Buda József
Vass Mór	Rothauser István
Varga Lajos	Körösi László
Bálint László	Pecsenye Sándor
Kammerahr Ferenc	Szabó Imre
Diamant Jenő	Weinberger Márton
Linbeck Ferenc	Pollák Sándor
Dr. Glaber Sománé	Sárközi Kálmán
Fleiger Jenő	Scheiber Kálmán
Fleischmann Aladár	Ruff Emiiné
Jánossy Rezső	Lénárd Matild
Palcsovics Imre	Bán Imre
Vámos István	Marik Sándor
Léhner Géza	Dénes Teréz
Vinkler Ernő	Jeszenszky Géza
Klünk Lajos	Hotya Annuska
Miklós Endre	Vischet Vilmos
Beck Antal	Schartz Dezső
Salamon József	

Engel István	Lesták Lajos
Pogány Pál	Sztankó István
Vakschal József	Kónya József
Goldfach Rózsi	Bálint József
Koza Gyula	Elekes Lajos
Schaffer Ignác	Somogyi Ferenc
Futó János	Forray János
Vadlövő Sándor	Klauzel Pál
Lengyel György	Hegyi Pál
Takáts Vilmos	Képes István
Misai István	Balázs István
Baráth Gyuláné	Huszár Istvánné
Gáspár Ignác András	Huszár Mária
Nóvák Erzsi	Seifert Nándor
Steiner Oszkár	Baja Béla
Kövesi Berta	Králik Antal
Tóth Károly	özv. Harrán Károlyné
Somogyi László	Schönberg Adolf
Braunstein Sándor	Tóth Béla
Maroth Géza	Münsberg Antal
Hegedűs László	Domokos István
Fülöp János	Zeilner Emilnő
Grünfeld Farkas	Gelb Ilonka
Schrapek Emil	Fekete Sándor
Szabó Ferenc	Weiss Oszkár
Déri Endre	Talabér József
özv. Bachmann Károlyné	Rosenbluth Ilona
Varga Albert	Pokorny Károly
Petrovits Gyula	Perényi Baba
Bodnár Ödön	Röser Erzsébet
Dóczy Antal	Nagy Istvánné
Varga Zsigmond	Reisz Manó
Friedmann Elek	Sipos Árpád
Mousong Dezső	Zombory László
Ballá Krisztina	Illés Dénes
Noszkay Ernő	Vincze Rózsi
Pokolits János	Antal Géza
Sörös Árpád	Klein Edmund
Kanders Aurél	Menzel Károly
Knaup Miklós	Bagi Mátyás

Marton Péter Lánvi Dezső
 Mikes Mária Vámos Kálmán
 Gerhard Ferenc Konrád Pál
 Diák László Lengré Konrád
 Sörös Rezső LapsLie Sándorné
 Böte Gyula Herbert János

« Lyra » Párizsi Magyar Dalkör.

Karnagy, .: Bodnár Ödön.

Elnök: Vörös Béla.

Tenor I.: Barth Gyula

Beck Viktor

Berger Imre

Braun Pál

Gyenes János

Hacker Manó

Koncz Ferenc

Somogyi Ferenc

Vámos Kálmán

Vörös Béla

Tenor II. : Bartha Ernő

Hoffmann Károly

Jeney Tibor

Kirkovich Laios

Landmann S.

Löff Miklós

Marinovics Károly

Neumann Zoltán.

Bass I.: Andrassy Lajos

Baloghy József

Borsodi-Barnasevicz

Bors Lajos

Hercz Miklós

Gyenes László

Kosts Ferenc

Köntös Sándor

Némethy Sándor

Rokorny Károly

Reiner Béla

Tauber László

Bass II.: Barabás Péter
 Grandi József
 Gyurik Miksa
 Reiner Ignác
 Reiner Sándor
 Varga Albert.

A Párizsi Magyar Birkózó Club.

Elnök: Dvortsák Győző.

Titkár: Márton Pál.

1931-ben versenyző tagjai:

Breznotics Miklós	Márton Pál
Csanády Lajos	Mészáros Ferenc
Elek Bertalan	Molnár Pál
Farkas Sándor	Pethő Rudolf
Hirsch Lajos	Petrovits János
Károlyi László	Polgári József
Katona Sándor	Polgári Ferenc
Lebovits József	Rehberger Lajos
Markó Gyula	Sidlovszky László
	Sipos József

A Párizsi Magyar Diákegyesület

*Association des étudiants hongrois de Paris 9, Square
 de Vergennes. Paris 15^e*

1930/31. tanévi vezetősége és tagjai:

Tisztikar:

Elnök: Dr. Baráth Tibor

Üv. elnök: Deák Ferenc

Alelnökök: Dóczy Antal és Somody Pál

Főtitkár: Bocskay István

Titkár: Erdős Márta.

Választmányi tagok:

Blaskó György

Kosa Lajos

Blum Miklós

Kovács Aladár

Bordeaux Pál

Madácsy László

Fekete János

Molnár József

Gara István	Perczel Tamás
Illyés Andor	Rubletzky Géza
Kiss Gábor	Takács Ödön
	Várady József

Tagok:

Bakk Péter	Dr. Kokas Endre
Balogh Károly	Kovács Erzsébet
Bazsalicza Antal	Korner Miklós
Dr. Botár Gyula	Lengyel Paula
Csatkó József	Lökös Sándor
Ozító Alice	Neuhor János
Czitrom Ernő	Orbán Magda
Dénes Emil	Papp József
Faragó Ferenc	Perczel Tamás
Farkas Ilona	Bózsaffy Lucia
Fleschl Sándor	Rubletzky Anna
Fried Imre	Salamon Sándor
Fodor Tibor	Schembek Ervin
György Mária	Dr. Schmiedt Iván
Hirsch Adolf	Schneider Erzsébet
Horváth Károly	Stein Mór
Huszár Ödön	Szandtner Béla
Jakab Lenke	Szántó György
Jankovich Ferenc	Szegő Endre
Joanovics Mira	Teszár Zsuzsanna
Juhász László	Tollas Béla
Kalla István	Vajda István
Kallós Endre	Vajda Mária
Katz Ferenc	Vénig Gyuláné
Kiss Ilona	Weisz Erzsébet
	Wilhelm Mária

Draney Magyar Társaskör tagjainak névsora

Vezetőség:

Elnök: Béres István
 Titkár: Zibrinyi Dezső
 Jegyző: Rosemberger Andor
 Pénztáros: Zvanczinger István

Ellenőrök: Szabó Árpád, Frölich Péter
 Választmányi tagok: Molnár Pál, Szabó István
 Háznagy: Schmutzler István
 Könyvtárosok: Szabó Sándor, Neumann József

Trinker Károly	Tagok:
Kováts József	Szénási Sándor
Jankó Gizella	Grosz Terus
Berger Gábor	Weisz berger Juliska
Román Mihály	Weiszberger Ignác
Mayor Lajos	Magdika Mihály
Pintér Sándor	Laky Imre
Ezban Alajos	Brenner János
Klein Józsefné	Schlanger Imre
Szabó Sándor I.	Juhász Kálmán
Gergely Imre	Spitzer Jenő
Varga János	Schnitzer Dóri
Bleicher Mártonné	Zsiga Pál
Rosenberger Mihály	Bleicher Bözsike
Biró Rezső	Rátkay Ferenc
Hoblik Ernő	Právits József
Schmidt József	Barkóczy Balázs
Grósz Gyula	Bene Ernő
Grosz Jenő	Iriez Andor
Tóth István	Kövér Irén
Papp Lajos	Horváth László
Lakics Sándor	Goldsticker Jenő
Kováts Endre	Jónás Lajos
Jankó Lajos	Stein Andor
Kertész Rudolf	Hódy Józsefné
	Deutsch Elemér
	Lázár Jenő

Bástya Sakk-kör (21 Rue St. Lmis en Ville.)

Elnök: Ehrmann Lajos

Ügyvezető-elnök: Bartha Ernő.

Alelnök: Szilágyi Géza.

Titkár: Groszfeld Imre.

Játékrendező: Hochberger Árpád.

Ellenőrök: Heiler István

Weisz István.

Játékbiztos: Grünspan Hermann.

Vezetőségi tagok: dr. Kun és dr. Vitányi.

A párizsi magyar iskola növendékei:

Alföldi László	Hankovszky Dezső
Alföldi Zoltán	Jani István
Agrám Janka	Királydy György
Agrám Magda	Kirkus Piroska
Ambrus János	Kohl Emma
Bábik László	Kovács Gyula
Bábik Margit	Kovály Imre
Bálint Margit	Kovály Margit
Bárcsak Károly	Kováts Pál
Bártfálvi Irma	Labundy László
Berger Ferenc	Lampért Éva
Bodor István	Lampért Ferenc
Bolyos László	Lampért István
Bolyos Lajos	Leopold Edith
Bukovics Ilona	Madaras Zoltán
Csabankó Ferenc	Markó Júlia
Csabankó Lajos	Markovics Sándor
Darabiák Jozefin	Maurerstätter Vilmos
Darvas Tibor	Móczy Magda
Demetrovics János	Mudura Béla
Demetrovics	Nemes Ilona
Zoltán	Nemes István
Deutsch Zoltán	Nemes Jenő
Eleven Margit	Németh Antal
Fábry Lajos	Olasz Ernő
Feingold Irén	Olasz Imre
Feingold Imre	Olasz László
Flittinger János	Ölik Ilona
Forsthuber Margit	Ölik László
German Róbert	Oswald Erzsébet
Gruber István	fager Sándor
Grünwald Valéria	Pager Margit
Grünwald Viktória	Pollák Imre
Gyurovits Pál	

Pollák René	Szántó Lajos
Poltz Mária	Szántó Margit
Pruzsinszky László	Szedmáki Sándor
Báb Erzsébet	Szeifert Erzsébet
Bádli László	Szirányi István
Bádli István	Szödy József
Sándor Micheline	Timmel Sándor
Simon János	Timmel József
Simon Károly	Türk Anna
Sipos Eszter	Varga László
Sipos Pál	Varga Bócsi
Schmausz Eszter	Vasas Vilmos
Schmelka Ilona	Veres László
Schmelka öcsi	Vezensyi Béla
Schultz Erzsébet	Vezensyi Erzsébet
Stégmár Boldizsár	Vezensyi Margit
Stégmár Béla	Wald István
Strobec Júlia	Welsch Mária
Strobec Margit	Wiesner Gizella
Szava Dragica	Zilahi László
	Zilahi Erzsébet

**A Párizsi Magyar Református Egyházközség
Presbyteriuma:**

Lelkész: Mester János

Gondnok és pénztárnok: Dr. Pénzes Sándor

Jegyző: Dóczy Antal segédlelkész

Presbiterek:

Fecher Henrik	Pénzes Mihály
Fuszár Kálmán	Dr. Pénzes Sándor
Gulya Béla	Bácz Kálmán
Jámbor Imre	Simon János
Jánossy Bezső	Somogyi László (meghalt)
Jellinek Károly (megh)	Dr. Szabó Andor
Kierner Viktor	Szűcs Gyula
Kiss István	Tasnády Zsigmond
Dr. Molnár Sándor	Vargha Albert
Palágyi Dénes	Zilahy József

A női ref. jótékony munka vezetői és résztvevői
Dr. Papp Karola (eltávozott) Molnár Istvánné

Vitályos Margit	Szántó leányok
özv. Vidovics Istvánné	Kalmár Jucika
Zilahy Józsefné	Kováts Zoltánná
Sándor Frigyesné	Kovács Mihályné
Timár Mihályné	Jámbor Imréné
Vámos Kálmánná	Dr. Molnár Sándorné
Szedmáky Sándorné	Fecher Henrikné
Jellinek Károlyné	Simon Jánosné
Rácz Kálmánné	Sárközy Kálmánné
Csorba Lujza	Zwanciger Istvánné
Jánossy Rezsőné	Hankovszky Dezsőné
Jellinek Vilma	özv. Molnárné
Jellinek Ica	Imre Gáborné
Vargay Nelly	Lökös Gizella

Néhány név a lens-i és roubaixi református gyülekezet
köréből.

Lens és környékéről:

Kajdi Gusztáv	Kecskés József
Gerbert Ferenc	Horváth József
Fábián Elek	Jákó Sándor
Oláh István	Geletei János
Süveg Sándor	Nagy Károly
Taar Ferenc	Konc Zsigmond
Bartha János	Balogh János
Makkai Gusztáv	Székely Miklós
Vajda Lajos	Gora Árpád
Gallay Ferenc	Szénássy Lajos
Csizmadia	Sörös István
Jánosné	Kapcsos József

Roubaix és környékéről:

Szűcs György, gondnok	Vincze József
Szathmáry Károly	Ladányi János
Nagy Ferenc	Debreceni Pál
Ecsedy András	Katona András
Mihók Gábor	Bartha Menyhért

Szilágy Sándor	Urbáncsek Pál
özv. Ugrón Józsefné	Osváth Lajos
Póti Pola	Oláh Miklós
Papp Lajos	Oprics Eszter
Gál József	Miklós György
Katona Károly	Brück Jenő
Horváth Ilona	

A Colmári Magyar Kölcsonösen Segélyző Egyesület

Elnök: Tangl János
 Ügyvezető elnök: Hajnal Ernő, tanító
 Alelnök: Csontos Antal
 Titkár: Növák Béla
 Pénztáros: Horváth János
 Jegyző: Szabó Kálmán
 Ellenőrök: Rózsa Ferenc, Szeibert Ferenc
 Tolmács: Nagy Béla
 Háznagy: Gere Sándor
 Könyvtáros: Bognár Béla
 Segédkönyvtáros: ifj. Málék István
 Vigalmi bizottsági elnök: Málék József

Falcki Magyar Egyesület tagjai:

Elnök: Ferenczy Károly
 Pénztáros: Komlós István
 Jegyző: Szőke György.

Csáki István	Kurucz István
Csillék Mihály	Kurucz Katalin
Csillék Mária	Papp Vendel
Dobszay János	Papp István
Döbrentey Lajos	Pilka András
Ferencz Márta	Porkoláb József
Gasperek Elemér	Pécsnek Antal
Galba Lőrinc	Kimer Ferenc
Keszler József	Schwarz József
Kovács Imre	Tömbi János
Kovács Irma	Tischler János
Komlós István	Vanek Gábor
Vakán Márton	Viola Margit
Viola János	Zag István

Héning-Liétard-i Magyar Társaskör vezetősége:

Elnök: Lukács Gábor

Alelnökök: Kocián János, Jakó Sándor

Pénztárnokok: Nagy Imre, Érsek Imre

Titkár: Schönberger Géza

Jegyző: Michalkó Lajos

Ellenőrök: Schmiedt János, Mányik György

Választmányi tagok: Török Zsigmond, Winter József,

Bodrogai József

Kerületi megbízottak: Brocskó Pál, Telkenstein Mihály.

Mont-Saint- Martini Kölcsönösen Segélyző Magyar
Egylet:

Elnök: Traub Árpád

Titkár: Dörner István

Pénztáros: Traub Árpád

Jegyző: Tuchák László

Ellenőrök: Raffay Miklós, Klein Lipót

Könyvtáros: Hirschler Károly és Traub Emma

Tolmács: Horváth Géza

Előadó: Pák Jenő.

Lens és környékén (Héning-Liétard, Méricourt, Sallaumines,
Billy- Montigny stb.) lakó ismertebb magyar
családok:

Andrejkovits	Bikky István, nős, 1894
Andorfer Ferenc, nős, 2 gyermek	június 29, Várgede Biró Béla
Antal István	Boda József, nős, 2 gy.
Balogh János	Bodrogi József, nős
Balogh Sándor, nős, 1 gy.	Bodza Péter, nős, 3 gy.
Bálint László, nős, 1 gy.	Bosnyákovics Ferenc, nős
Barabás István, nős	Brocskó Pál
Bárányi Imre, nős, 1 gy.	Brunner István, nős, 4 gy.
Barna Máttyás, nős, 2 gy.	Bús Antal, nős, 3 gy.
Bartha János	Bús Géza, nős, 2 gy.
Bazsonyi Ferenc, nős, 2 gy.	Csányi Ferenc, nős, 1 gy.
Benedek Gábor	Cseh Henrik, nős
Berényi József, nős, 1 gy.	Csizmadia Sándor, nős, 8 gy.
Bernád Lajos, nős	Csizmadia Jánosné

Czézár Sándor, nős, 3 gy.	Kapcsos József
Dengl József, nős, 4 gy.	Kara András, nős
Dömény János, nős, 4 gy.	Kara Vilmos, nős
özv. Dudás Istvánné	Karácsony Károly, nős
Dudás István	Kárász János, nős, 3 gy.
Érsek Imre	Karikás Ferenc, nős, 2 gy.
Fábián Elek	Kecskés József
Ferbes Ferenc	Király Ferenc, nős, 2 gy.
Ferencsik János, nős, 1 gy.	Király József, nős, 3 gy.
Filló Ferenc, nős, 3 gy.	Kis Lajos
Fodor Ignác	Kiss Sándor
Gaal Ignác, nős, 5 gy.	Koczián János, nős, 3 gy.
Gallay Ferenc	Koncz Zsigmond
Galicz János, nős, 2 gy.	Konczula Ferenc, nős, 3 gy.
Gáspár Mihály	gy.
Geletey János	Konya Sándor, nős
Gerbert Ferenc	Kotzogh János, nős, 1 gy.
Germayer Márton	Kovács András
Gora Árpád	Kovács János, nős, 3 gy.
Gönczy Lajos, nős	Kovács Márton, nős, 3 gy.
Gyémánt Ádám	Krammer János, nős, 1 gy.
Haász János, nős, 2 gy.	Krepsz János
Heiter Vencel, nős, 5 gy.	Krupánszky Lajos, nős
Hettyey Gábor, nős	László János, nős, 2 gy.
Horváth János, nős, 3 gy.	László János, nős, 3 gy.
Horváth József, nős, 4 gy.	Leintner Ferenc, nős, 2 gy.
Horváth Mihály, nős, 3 gy.	Lukács Gábor
Hugyik János, nős, 3 gy.	Lukes János, nős
Illés János	Madarász Lajos, nős, 4 gy.
Illés Ferenc, nős, 1 gy.	Mag János, nős
Iryni Antal, nős, 5 gy.	Makkay Gusztáv
Jaczkó József, nős, 2 gy.	Makray Mihály, nős
Jákó Sándor, nős, 5 gy.	Mányik György
Járfás Károly, nős	Marczona Mátyás, nős, 2 gy.
Javorek Ferenc, nős, 3 gy.	gy.
Jelinek József, nős, 2 gy.	Mathé József, nős, 2 gy.
Juhász János, nős, 2 gy.	Matula József, nős, 5 gy.
Kajdi Gusztáv, nős, 3 gy.	Menyhárt János, nős, 3 gy.
Kapay Ferenc, nős, 2 gy.	Meidl Péter, nős, 4 gy.
Kapcsos János	Mészáros Gyula, nős, 2 gy.
	Mészáros Péter, nős, 3 gy.
	Miaton Lajos, nős, 6 gy.

- Micsonok Albert, nős, 2 gy. Szénássy Lajos, nős, 2 gy.
 Mihályka János Szekota István, nős, 2 gy.
 Mihalkó Lajos, nős Székely Miklós
 Molnár József, nős, 2 gy. Szerző Sándor
 Nagy Imre, nős, 1 gy. Szeverenkö Mihály
 Nagy Károly Szilágyi Lajos
 Nauss Ede, nős, 1 gy. Szikora József
 Németh Géza Szitor Ferenc
 Németh Sándor, nős, 2 gy. Szitár János, nős, 3 gy.
 Novak János, nős, 2 gy. Sztankó Fereac
 Oláh István Taar Ferenc, nős, 3 gy.
 Ole János, nős, 1 gy. Telkenstein Mihály,
 Pásztor János, nős, 4 gy. özvegy,
 Pecli Sebő, nős, 5 gy. 5 gy.
 Preininger István, nős, 1 gy. Tóth Antal, nős, 1 gy.
 Prokop Ferenc, nős, 4 gy. Török József, nős, 2 gy.
 Regénye János, nős, 2 gy. Török József
 Romhányi János Török Ferenc, nős, 1 gy.
 Schlessner Márton, nős, 4 gy. Török Zsigmond, 1896 má-
 Schiffer Ferenc jus 2
 Schmied Ferenc, nős, 2 gy. Trepák Károly, nos
 Schmiedt János Ulb György, nős, 2 gy.
 Schönberger Géza, 3 gy. Unger János, nős, 2 gy.
 Schönberger Gyula, nős, 4 Üregi János, nős, 3 gy.
 gy Vaclavik István, nős, 6 gy.
 Schwarz Pál Vajda Lajos
 Sebestyén Lajos, nőtlen Valez Mihály
 Seres István, nős, 1 gy. Varga Gáspár, nős, 2 gy.
 Stanz Gyula, nős, 4 gy. Vas József, nős, 4 gy.
 Sütő István Vengusz Ferenc
 Sütő László Vénusz András
 Süveg Sándor, nős Villám Ferenc, nős, 2 gy.
 Szabó Dénes Weingartner Tamás, nős,
 Szabó József, nős, 1 gy. 2gy-
 Szamosi Gyula Weingartner János, nős,
 Szász József, nős, 4 gy. 1 gy.
 Szantner János, nős, 2 gy. Wessely István, nős
 Szénássy János, nős, 1 gy. Winter József, nőtlen

Roubaix és környéki ismertebb magyarok

Ács József	Bencsik Mihályné
Ágoston Lajos	Berényi János
Ágoston Lajosné	Bednar János
Ágoston Károly	Benkó Vendel
Ágoston János	Biczó József
Ágoston Jenő	Biczó Béla
Ágoston Erzsébet	Binder Károly
Andrej Kovits	Blond Etelka
Gyula	Blond Margit
Antoine Bálint	Bodó Imre
Arnóczy Ferenc	Bodnár Lajos
Arnóczy József	Bohák Vilmos
Arnóczy Sándor	Böhm Erzsébet
Babocsay János	Böröcz Mihály
Balázs István	Bucsi István
Balázs Paula	Bucsi Istvánné
Balek János	Ifj. Bulvy János
Ifj. Balek János	Buzsik Ferenc
Balogh József	Buzánszky István
Balogh Józsefné	Buda Jenő
Balogh János	Breier András
Balogh Jánosné	Braun György
Balogh Ferencné	Brück Jenő
Balogh József	Ceglédi Antal
Balogh Erzsébet	Ceglédi Antalné
Balogh Lajos	Cirok József
Balogh Lydia	Cirok Irén
Balogh Károly	Cselédi Géza
Ballá Kálmán	Cselédi Anna
Ballá Gizella	Csernák Béla
Ballá Sándor	Csongár Rózsa
Bay Dóra	Csúcs József
Bartalos Gyula	Czeiner Margit
Bartha Menyhért	Dákán István
Bartha Sándor	Danes Ignác
Bácsi Adolf	Dámján Ferenc
Bátori Gizella	Darázs Lajos
Batalka János	Darázs Lajosné
Bencsik Mihály	

Debreczeni Pál	Fücsök Juliska
Derwaux-Dobronics	Fülöp Jánosné
Erzsi	Für József
Dibálszkyné Szökő Ilona	Gál Gáspár
Dobis István	Gál József
Dómján Ferenc	Garai Andor
Dömölki Elek	Gasparin Antal
Drexler János	Geczeli Sándor
Duboczky Mihályné	Goczán Ferenc
Dulánszky Mária	Goczán Ferencné
Ecsedy András	Godó Béla
Egressy Antal	Godor József
Eitler Lajos	Görög Katalin
Erdődy Ferenc	Görög Eszter
Erdődy István	Görög Károly
Fari Gáspár	Gress István
Farkas János	Gyuricza István
Farkas Jánosné	Gyurkó István
Farkas István	Gyurkó Istvánné
Farkas Karolin	Gyurkó Teréz
Farkas László	Gyurkó Böske
Farkas Bidike	Habján Györgyné
Farkas József	Hartl Aranka
Farkas Mária	Ható Viktor
Farkas Károly	Hegedűs Ida
Farkas Erzsébet	Hegedűs Jenő
Fazekas József	Hercz Imre
Fazekas Erzsébet	Horváth Gyula
Fazekas András	Horváth Ferenc
Fehér László	Horváth Ferencné
Fekete Gusztáv	Horváth István
Fekete Gusztávné	Horváth Istvánné
Fekete István	Horváth János
Fekete János	Horváth Erzsébet
Fekete Benő	Horváth Mária
Filák István	Horváth Ferenc
Fodor János	Horváth Ferencné
Fodor Imre	Horváth Károly
Fojt Imre	Horváth Kálmán
Földváry Sándor	Horváth János
Förhécs József	

Horváth Pista	Konyicska Lajos
Horváth József	Komáromi Lajos
Horváth Sándor	Kosár János
Horváth István	Kössek Gyula
Horváth Sándor	Kassik Lipót
Horváth Kálmán	Kovács János
Horváth Ilona	Kovács Jánosné
Horváth János	Kovácsy Pál
Horváth Jánosné	Kozma Heléna
Horváth Lajos	König József
Hrmo Miklós	König Józsefné
Hrtko Boldizsár	Kövér József
Illés István	Kövér Józsefné
Illés Istvánné	Krajacsics József
Ivits Kálmán	Krammerik Emil
Jancsó András	Krauth Gáspár
Jákó Sándor	Kuncze Károly
özv. Jeges Józsefné	Kuncze Károlyné
Jurkó János	Kutasi Kálmán
Karikás József	Kutenics István
Kaszás Anna	Ladányi János
Kaszás Ferenc	Laptyev Bálint
Katona Mihály	Lelkes Ferenc
Katona Károly	Lelovics Ilona
Katona András	Lipiczky Mihály
Katona Imre	Maczenko Ferenc
Kenedy Ferenc	Magyar Katalin
Kenedy Ilona	Major Pál
Keimer Antal	Marian Ferenc
Kerekes Károly	Mátyás Pál
Király János	Matis András
Kiss Mihály	Melich János
Kiss Béla	Mészáros Mária
Kocsik Lipót	Miklós György
Kohl Gyula	Mihók Gábor
Kohl Erzsébet	Mislei Lajos
Komáromi Lajos	Mitsinka István
Kondor József	Moldinszky Alajos
Kónya Géza	Molnár József
Konyicska Vera	özv. Molnár Ferencné

Molnár Józsefné	Nóvák János
Molnár Ferenc	Nyári József
Molnár Ferencnó	Oláh Miklós
If j. Molnár Ferenc	Onody János
Molnár Anna	Oprics Eszter
Molnár István	Orbán Lajos
Molnár Róza	Osváth Lajos
Molnár Lajos	ördögh Gyula
Molnár Albert	ördögh János
Moger Nándor	ördögh István
Moger Nándorné	Pagács Pál
Moger József	Pallag István
Mucsánszky János	Pálinkás Ferenc
Mucsánszky István	Papp József
Mucsánszky Mihály	Papp Lajos
Mucsánszky	Pataky Pál
Mihályné	Pável József
Mucsánszky Ilona	Pázsit György
Muzsnay Zoltán	Péter Róza
Nagy Károly	Pető Irén
Nagy Károlyné	Poldi Paula
Nagy József	Polyák Balázs
Nagy Margit	Pomáti János
Nagy Rózsa	Pusztai János
Nagy Sándor	Rápolti Róza
Nagy László	Réitérer Ferdinánd
Nagy Katalin	Romosán János
Nagy György	Rózsa József
Nagy Erzsébet	Rózsa Józsefné
Nagy Ferenc	Rusz György
Nagy István	Rutka György
Neher József	Schmeller Pál
Neher Józsefné	Schmollet Ilona
Nemes József	Schüssler Elza
Németh István	Sohwetter Lajos
Németh Istvánnó	Sebessy Károly
Németh Mária	Sebessy Károlyné
Németh Margit	Sebessy József
Németh József	Sebessy János
Németh László	Sebestyén József
Némethy István	

Sebestyén Józsefné	Szűj j József
Seress István	Szűj István
Skribek György	Szűts György
Sótór Béla	Studier Ferdinánd
Stenicska József	Studier János
Stumpf Ferenc	Takács József
Szabó József	Takács János
Szabó Vince	Takács Dezső
Szabó Jenő	Tárnok Lajos
Szabó Vilma	Tazbier János
Szabó Mária	Tichler József
Szabó János	Tichler Józsefné
Szabó Lajos	Tóth János
Szabó Sándor	Tóth Jánosné
özv. Szachmeister Gáborné	Tóth János
Szalay István	Tóth Jánosné
Szalay Kálmán	Tóth József
Szalay Anna	Tóth Anna
Szalay Mihály	Tóth Jenő
Szalay György	Tóth Antalné
Szarka János	Török Endre
Szarka Mária	Tüzes Mihály
Szarka József	Tyifort Péterné
Szarka Józsefné	Ugrón Józsefné
Szász József	Urbancsik Pál
Szász Ilona	Üst István
Szathmáry Károly	Vámos Borbála
Szénásy Lajos	Varga József
Szénásy Ilona	Veréb Károly
Székely István	Zsindely
Szép Dániel	Vincze József
Szilágyi Sándor	Winterstein János
Szily István	Wittinger József
Szikora József	Wittinger Lajos
	Zomborka János

Hydrepuent— Rinxent:

Bori Béla	Krejcsi László
Burgermeister	Kulák József
Mihály	Kunya Bertalan
Deé Antal	Kunya Lajos
Erdélyi Lajos	Laukó Lajos
Fekete János	Megtért József
Golobics János	Medek János
Gyátyel Fülöp	Medek József
Gombos Árpád	Medek Jakab
Horváth Ferenc	Medek Vince
Horváth János	Mersz Ferenc
Horváth Lajos	Sóki Mihály
Horváth József	Schranz Gyula
Horváth Antal	SvanteK János
Horváth József	SvanteK Lajos
Hromoda Károly	Szabó Sándor
HugyecZ János	Táborosi Elek
Kalmár Mihály	Tatai János
Kalmár József	Tóth János
Káplán György	Véber Lajos
Káplán Mihály	Vörös Géza
Krausz Béla	

Lyon-i magyarok:

Babos József	Kelemen István
Barkóvits Lajos	Komondy
Bencsik Miklós	Ferenc
Biczó József	Kutasy Ferenc
Binder Ferenc	Kutasy József
Boda József	Leider Péter
Boda János	Lőrincz József
Bolla Rozália	Lőrincz Erzsébet
Bozi János	Lőrincz Terus
Csuka József	Máté Imre
Csupor János	Máté József
Csupor György	Máté Juliska
Dancsics János	Mészáros István
Dékán István	Mészáros János
	Mocskó Imre

özv. Domjáné	Molnár István
Dómján Margit	Mórocz Ferenc
Dömörky Elek	Nagy Ferenc
Farkas József	Németh Ferenc
Ferenczi István	Órai Sándor
Fodor Károly	Orbán József
Fonyó Kálmán	Ormándy József
Francsics Mihály	Palkovits Kálmán
Fuchhoffer Zsigmond	Palkovits Ferenc
özv. Fülöp Györgyné	Pál János
Fülöp Rózika	Pete Lajos
Fűzfa Mihály	Péter Miklós
Galavits Sándor	Pécz Ferenc
Görög József	Polgár Gyula
Hollóssy István	Polgár Pál
Horváth János	Poty Imre
Horváth István	özv. Pörneczy Gyuláné
Horváth László	Pörneczy Ilus
Joós László	Rozman István
Kálmán Lajos	Stettner József
Kiss Imre	Szabó József
Kiss István	Szabó-család
Kiss József	Szagos János
Kiss Ferenc	Szagos József
Szalay Endre	Ifj. Varga József
Takács István	Varga Géza
Takács Sándor	Varga Gyula
Tóth János	Weinrauch Lajos
Udvardy Ignác	Wittinger János
Id. Varga József	Wittwindsch Vilmos

Grenoblei magyarok:

Ágoston Erzsébet	Pék Julianna
Ágoston Gyula	Baudics Károly és felesége
Ágoston Jenő	Glechenweid Julia
Ágoston Károly	Baudics Anna
Fücsök Julia	Baudics Matild
Ágoston Lajos	Cselédy Géza és felesége
Ágoston Lajosné	Boda Anna

Móricz Mária	Csizler József és felesége
Arnóczy József és felesége	Kövér Irén
Kaszás Anna	Balogh József és felesége
Arnóczy Ferenc	Lonai Teréz
Arnóczy Anna	Balogh Imre
Arnóczy Róza	Darázs Lajos és felesége
Balázs István és felesége	Driz Rózsi
Pleszivkova Paula	Eitler Lajos és felesége
Balogh József és felesége	Kovács Margit
Odor Karolin	Fekete Gusztáv és felesége
Odor Juliska	Ponác Róza
Odor Teréz	Farkas István és felesége
Balogh János és felesége	Horváth Karola
Pötz Mária	Horváth István
Balogh János	Farkas László
Balogh József	Farkas Ferenc
Balogh Annus	Farkas Karola
Balogh Erzsébet	Farkas Margit
Balogh Károly és felesége	Farkas Anna
Görög Karolin	Horváth Annus
Bucsi István	Horváth Mária
Sziji Mária	Farkas János
Bucsi Irón	Goczán Ferenc és felesége
Czeplédi Antal és felesége	Bagics Mária
Horváth István	Kálmán Lajosné
Horváth János és felesége	Kövér József és felesége
Ágoston Gizella	Strini Irén
Horváth Ferenc és felesége	Kövér Rózsi
Klauzál Zsófia	Kövér Sándor
Horváth Ferenc és felesége	Lucsánszky Mihály és felesége
Sali Teréz	Hökkön Katalin
Horváth Károly	Lucsánszky Mária
Horváth Kálmán	Lucsánszky Ilona
Horváth János	Lucsánszky István
Horváth Imre	Lucsánszky János és felesége
Horváth István	Biró Brigitta
Horváth János és felesége	Molnár Ferenc
Loránd Teréz	Molnár Ferencné
Binder Károly	Molnár Ferenc
Binder Sándor	Molnár József

Horváth Ferenc és felesége	Sneller Emma
Vámos Zsófia	Sneller Béla
Horváth József és felesége	Sneller Lajos
Bárányi Anna	Szij József és felesége
Horváth Gyula és felesége	De Rivo Erzsébet
Péter Rózsi	Szarka József
Ható Viktor és felesége	Szarka Józsefné
Német Mária	Szarka János és felesége
Illés István	Ovádi Mária
Kovács János és felesége	Ovádi József
Polgár Anna	Szenzs István és felesége
Kovács Margit	Eröss Erzsébet
Kovács István és felesége	Szenes Mária
Péntek Anna	Szenes János
Kozma Sándor és felesége	Szenes Sándor
Nagy Erzsébet	Szabó Jenő
Kirschner Dezső és felesége	Szabó Irma
Nagy Livia	Sebessi János és felesége
Kapeller Ferenc és felesége	Korbelt Mária
Kározy László és felesége	Sebessy Károly és felesége
Moger Mária	Horváth Róza
Kutassy Kálmán és felesége	Sebessi Rózsi
Varjú Erzsébet	Tóth János és felesége
Kálmán Lajos	Rozman Rozal
Nyúl József és felesége	Tóth Mariska
Biró Anna	Tóth János és felesége
Palkovits Kálmán	Sali Anna
Palkovits Kálmánné	Tóth József
Popella Ferenc	Tóth Annus
Péter Dezső	Tóth Gyula
Rózsa József és felesége	Tóth Sándor
Lucsánszky Anna	Tóth Imre
Szalay Mihály és felesége	Wittinger Lajos és felesége
Pető Irén	Marton Erzsébet
Sneller Pál	Wittinger József és felesége
Sneller Pálné	Arnóczy Franciska
Sneller Vilma	Arnóczy András
Sneller Margit	Arnóczy Ferenc
Sneller Anna	Arnóczy Mihály
Sneller Ilona	Varga József és felesége

Balhás Gizella	Horváth Sári
Ifj. Varga József	Horváth István és
Varga Anna	Kenedli Terus
Varga János	Horváth Lajos
Varga Imre	Kapeller Mária
Id. Tischler János	Keszely Anna
Tischler István	Fóris Károly
Tischler Ferenc	Feliinger Károly
Tischler Erzsébet	Görög Károly
Tischler János és felesége	Görög Eszter
Kaszás Erzsébet	Kártyás György
Tischler József és felesége	Kovács Jenő
Madics Mária	Kovács Lajos
Balogh Ignác és felesége	Kovács Pál
Czeglédi Anna	Kaszás Ferenc
Balogh József	Medak József
Balogh Karolin	Matics Ferenc
Balogh Franciska	Major Nándor
Dékán István és felesége	Német Lajos
Horváth Mária	Német Mariska
Lisza József és felesége	Kondor József
Czirok Mária	Kerek Imre
Bódi Ferenc	Kiss János
Bódi József	Kiss Sándor
Boda Imre	Péntek Terus
Bódi Lajos	Rumper József
Bolla Sándor	Rózsa Pál
Bolla Kálmán	Dömölki Elek
Bolla Gizella	Szíjártó Károly
Badics Jóska	Szalay Kálmán
Bárányi Ferenc	Szalay István
Bárányi Róza	Szalay Anna
Biczó József	Tasner Szerén
Berta János	Takács Mária
Darázs Sándor	Tóth Lajos
Erdódi István	Wagner József
Erdódi Ferenc	Linkó Tibor
Élő János	Radó
Fekete Jóska	Tüzes Mihály
Horváth Margit	Kovácsics Pál

Czirok Mária	Blond Sándor
Czirok Mihály	Varga József és felesége
Balogh Gyula	Horváth Anna
Magyar Kató	Horváth József
Kiss Mátyás	Kovácsics Pál
Német József	Palogh Lajos
Takáts Róza	Balogh Imre
Uhrin János	Balogh György
Uhrin Jánosné	Szj János
Ziska Gyuláné	Szj István
Kohl Mátyás	Gaal Gyula
De Rivo Béláné	Kohl Gyula és felesége
<i>Német</i> Gizella	Molnár István
Nagy Magda	Molnár Róza
Nagy Mátyás Illés	Moger Ferdinánd és felesége
Blond Margit	Bodor Ilona
Blond István	Moger Gábor
Sóss István és felesége	Moger József
Kozma Istvánné	Német István és felesége
Kozma Mária	Tóth Mária
Kozma Margit	Német István és felesége
Biczó István és felesége	Kaszás Erzsébet
Biczó Mária	Nagy László és felesége
Biczó Ilus	Nagy István
Benkő Margit	Nagy János
Vatti Klári	Nagy Jánosné
Szabó József	Nagy Károly
Szabó Vince	Nagy Károlyné
Molnár Anna	Nagy Sándor
Czeglédi Lajos és felesége	Nagy Károly
Borsai Erzsébet	Nagy Róza
Gyurkó Anna	Nagy Margit
Kozma Ilona	Nagy György és felesége
Bencsik Mihály	Kiss Róza
Bencsik Mihályné	Neher József és felesége
Fuchshoffer Zsigmond	Kenedli Irén
Kovács Pál	

Az isieuxi műselyemgyár telepén lakó magyar családok

Bányai Erzsébet	Keresztúri Pál
Bíró Mátyás	Keresztúri Anna
Borzi István	Kiss Annus
Ifj. Borzi István	Kiss Mátyás
Borzi Annus	Kiss Mariska
Burka Géza	Kontics Mihály
Burka János	Kontics Ilonka
Czeglédi	Kovács Antal
Lászlóné	Lázár Gáspár
Czeglédi Mariska	Lázár Juliska
Czeglédi László	özv. Majunker Józsefné
Csonka József	Majunker József
Csonka Mariska	Majunker Gyula
Csonka Vilma	Nagy Pál
Farkas Margit	Nagy József
Foki Antal	Németh István
Ifj. Foki Antal	Németh Mária
Foki Mária	Niki Rózsi
Foki Gyula	Pankaci János
Fonyó Kálmán	Pankaci Sándor
Fonyó István	Pecz Géza
Ifj. Fonyó István	özv. Pernyák Jánosné
Fűzfa Károly	Pernyák Mariska
Fűzfa Ilonka	Pető László
Fűzfa Magda	Pető József
Galambos József	Dr. Polcz László
Gombócz István	Prisz Jánosné
Győri Pál	Sárközy Ilona
Horváth Sándor	Sárközy Rózsi
Horváth István	Szabó Karolina
Horváth Mária	Takács Mariska
Huszár József	Takács Ilona

La-Vouïlte sur Rhône-telepen maradt magyarjaink.

Pálinkó	Szenes
Mihályné	János
Csontos István	Ziska János
Korausch János	Major János

Goricsányi István	Tischler János
Pleszkács László, tolmács	Molnár László
Tóth János	Németh László
Paksy István	

Colmari magyarok:

Balázs Anna	Kopácsi József
Barasits Imre	Korándy László
Bodi István	Léderer József
Bognár Béla	Id. Málék József
Bognár János	Ifj. Málék József
Bozi Erzsébet	Málék István
Bősze Mária	Majthényi László
Csátordi László	Maráczai Imre
Csontos Antal	Maráczai Franciska
Dávid Ferenc	Maráczai István
Dancsics Gyula	Müller István
Dómján István	Nagy József
Dubovay Béla	Nagy Teréz
Farkas József	Nagy Béla
Feliinger Károly	Nagy János
Fekete Imre	Németh József
Fekete János	Németh István
Fekete Ferenc	Németh József
Gerse István	Németh László
Gerse Sándor	Németh József
Grosinger Sándor	Németh Lajos
Hajnal Ernő	Németh Ferenc
Horváth István	Ormoczi János
Horváth Antal	Pápai János
Horváth József	Patyi József
Horváth Ferenc	Porkoláb István
Horváth Ferenc	Porkoláb Róza
Horváth János	Radó Imre
Horváth János	Rozman János
Horváth Pál	Rózsa Ferenc
Horváth Róza	Sámson István
Imre János	Sámson József
Kiss Lajos	Schulz Béla

Sebestyén Imre	Szloboda János
Sebők Ferenc	Szlovák József
Simon Ferenc	Szeibert Ferenc
Szabó Kálmán	Szücs Ferenc
Szabó Imre	Tangl János
Szele Lajos	Tangl József
	Veigl Róza

Lille-i magyarok:

Bay Dóra	Matis András
Bálint Antal	Matis Lajos
Benkő Gábor	Matis Ferenc
Bogár Mihály	Major Pál
Boldog János	Nagy Ferenc
Biró Gyula	Nagyági Rudolf
Brada Mátyás	Nagy István
Buzsik Ferenc	Párkány Hella
Cziburka Juliska	Prodam Margit
Czeimer Margit	Schweiger Andor
Dunay László	Sumjáci Antal
Drexler János	Shusler Elza
Duboczky Mihályné	Szabó József
Fazakas Endre	Szekeres József
Fodor Imre	Szalay János
Herz József	Sram István
Klein Lajos	Tokay Mihály
Kirschner István	Koos Ferenc
Kukucska István	Kovalszky Emil
Linczmajer Ferdinánd	Valencsics Lajos
Mandelik Ferdinánd	Vratkó József
	Laffers Pál

Valenciennesi magyarok.

Bartolák Pál	Csicsinszky Ferenc II.
Bartolák Lajos	Csicsinszki János
Csabányik István	Csicsinszki József
Gress István	Beer Péter
Csicsinszki Ferenc I.	Baranyai István

Gaszó István
Konya Lajos
Kürti János
Ivanics István
Blandek Lajos
Ruttkai Mihály
Simon Béla

Sch wetter Lajos
Schumann Konrád
Lukács József
Sipicki Mihály
Szikora József
Szikora Ferenc
Varján József

TARTALOMJEGYZÉK.

Bevezetés	Oldal 3
I. RESZ.	
Párizs felé.....	9
Gare de l'Est-től a Magyar Házig	18
Pillanatfelvétel Párizsról	22
Egy másik Párizs	26
Magyar város a Szajna partján	33
Hogyan laknak a párizsi magyarok	40
Billancourt és Renault	41
Magyar házak Drancyban.....	47
Diplomás napszámások.....	53
Fenn és lenn	60
A doktorátustól az asztalosműhelyig és onnan a református papságig	74
Dolly Jancsi és gyermekei	77
Székelyek Párizsban	80
Librairie Universum	82
Magyar Diákélet Franciaországban.....	83
Amíg egy bácskai gyerek eljut a francia ügyvédi diplomáig	91
A párizsi magyar sajtó.....	93
Magyar művészet Párizsban	96
Csáky József.....	101
Derso et Kelen	102
Major Henrik.....	104
Vértes Marcell.....	105
Blattner Géza és a modern bábjáték	106
Magyar zenei élet Párizsban	108
Fotográfusaink sikeres szereplése	111
Miért nem tömörülnek művészeink?	113
A párizsi magyarság megoszlása.....	117

II. RÉSZ.

Oldal

Egy darab magyar föld.....	122
A Franciaországi Magyar Egyesületek Szövetségének kialakulása.....	126
A munkanélküliség és a Magyar Ház.....	131
A Magyar Ház orvosi rendelőjében.....	135
Magyar Betegsegélyző Pénztár a francia társadalombiztosítás kebelében.....	139
Zichy Mihály egyletének újjászületése.....	146
Magyar asszonyaink nemes munkája.....	157
Jaj be híres város ez a Párizs.....	158
A párizsi magyar Birkózó Klub.....	164
A Hungária 20: 0 arányban győzött.....	166
Magyar Sakk Párizsban.....	168

III. RESZ.

A politika.....	170
Politikai emigránsok.....	174
Magyar Kommunizmus Franciaországban.....	182

IV. RESZ.

Vidéki magyar élet.....	190
Északfranciaországi magyar bányászok között.....	195
Sallaumines.....	200
Mericourt.....	203
A Hónin-Liétardi Magyar Társaskörben.....	208
Valenciennesi magyar bányászok.....	211
Magyar textilmunkások Észak-Franciaországban.....	214
Szabó Gergő és Máté Tamás kalandjai.....	219
Hydrequent-Rinxent.....	223
Magyarok a digoini porcellángyárban.....	226
A délfanciaországi selyemgyárak magyar munkásai között.....	228
Grenoble.....	233
Hogy élnek Colmárban a magyarok.....	237
Ahogy széthull egy magyar telep.....	242
Szerte-szórta magyarok.....	249
Magyar élet Algírban.....	251
Az algíri kereskedelmi és ipari viszonyok.....	256
A mi algíri értékeink.....	261
Négy-öt magyar összehajol.....	264